

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Prehistorya Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TEPECİK-ÇİFTLİK
SON NEOLİTİK DÖNEM
MİMARİSİ**

Yasin Gökhan ÇAKAN
2501090125

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI

İSTANBUL 2013

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Prehistorya Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEPECİK-ÇİFTLİK
SON NEOLİTİK DÖNEM
MİMARİSİ

Yasin Gökhan ÇAKAN
2501090125

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI

İSTANBUL 2013

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi
tarafından desteklenmiştir.
Proje No: 19459

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Yasin Gökhan ÇAKAN

Numarası : 2501090125

Anabilim/Bilim Dalı : Arkeoloji Anabilim Dalı
Prehistorya Bilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi : Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI

Tez Savunma Tarihi : 08.01.2014

Tez Savunma Saati :10.30 'da

Tez Başlığı : “ Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem Mimarisi”.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Nur BALKAN ATLI		Kabul
2-Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI		Kabul
3-Yrd. Doç. Dr. Erkan KONYAR		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU		Kabul
2- Doç. Dr. Necmi KARUL		

TEPECİK – ÇİFTLİK SON NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ

Yasin Gökhan ÇAKAN

ÖZ

Orta Anadolu’da, Volkanik Kapadokya Bölgesi’nde bulunan Tepecik-Çiftlik höyüğü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’den İlk Kalkolitik Dönem’in sonlarına kadar iskân görmüş bir yerleşim yeridir. Bu tez çalışmasında Tepecik-Çiftlik’in Son Neolitik Dönem’e tarihlenen 3. tabaka mimarisi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, ortaya çıkartılan yapıların inşa sürecinden başlayarak, yerleşme bütünündeki düzeni, dokuyu, gelişim/değişim süreçlerini de kapsayacak şekilde anlamaya çalışmaktır. Bu amaçla yapı ve yapı kümeleri ayrıntılı olarak ele alınmış, yapıların konumları, birbiri ile olan ilişkileri, aralarında yer alan açık alanların konumu, yapılarla ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Mekân içerisinden ele geçen buluntuların dağılımları, bu dağılımlara göre kullanım biçim ve çeşitlilikleri gibi mekân içi analizleri bu çalışmada yapılmamıştır.

Çağdaş yerleşmelerin mimarisiyle yapılan karşılaştırmalarla Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem mimarisinin Anadolu Neolitiğindeki yerinin saptanması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem yapılarında ve yerleşmesinde tespit edilen değişimlerin, söz konusu dönemde yaşayan toplulukların yaşam biçimlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Anadolu Bölgesi, Volkanik Kapadokya Bölgesi, Neolitik Dönem, Tepecik-Çiftlik, Yerleşme, Mimarlık.

THE LATE NEOLITHIC ARCHITECTURE IN TEPECİK – ÇİFTLİK

Yasin Gökhan ÇAKAN

ABSTRACT

Tepecik-Çiftlik is a mound located in Volcanic Cappadocia Province of Central Anatolia. Layers covering entire sequence between Pre-pottery Neolithic and Early Chalcolithic Periods are represented in the site. In this dissertation Late Neolithic architectural remains of 3rd layer at Tepecik-Çiftlik were studied. The aim of this study is to understand the layout, pattern, development/change of the entire settlement, also covering the construction techniques and processes of the buildings from the beginning. For this purpose single buildings and clusters of buildings are studied in detail along with their locations, interactions with each other, the position of open spaces between them and their connections with the buildings. The distribution of finds discovered inside the buildings and according to these distributions the varieties and types of their use are not within the scope of this study.

Through comparisons with architectures of contemporary settlements, it has been aimed to better understand the importance of Late Neolithic Period architecture of Tepecik-Çiftlik for Anatolian Neolithic. With this study it is expected that determined changes in Tepecik-Çiftlik Late Neolithic Period buildings and settlement might contribute to the understandings of the life-styles of communities in the mentioned period.

Keywords: Central Anatolia, Volcanic Cappadocia, Neolithic Period, Tepecik-Çiftlik, Settlement, Architecture.

ÖNSÖZ

Tepecik-Çiftlik'in Son Neolitik Dönem mimarisinin incelendiği bu çalışmada, söz konusu dönemde ortaya çıkartılan yapıların tanımlanması ve yerleşmede zaman içinde görülen değişimlerin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yerleşmede kullanılan yapı malzemeleri ve yapım teknikleri incelenmiş, yapıların kullanım süresi boyunca geçirmiş oldukları değişimler saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma ile elde edilen sonuçların Tepecik-Çiftlik'te MÖ 7. binyılın ikinci yarısında yaşamış olan insanların yaşam biçimlerinin anlaşılmasına katkı sağlaması umulmaktadır.

Tepecik-Çiftlik kazılarına başladığım yıldan itibaren doğru olduğuna inandığım bir yolda ilerlememi sağlayan, bilgi ve görüşleriyle bana yol gösteren ve hiç bir konuda desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Erhan BIÇAKÇI'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Arkeoloji alanında kendimi geliştirmem için her daim beni destekleyen hocam Prof. Dr. Nur BALKAN-ATLI'ya, çalışma sırasında görüşleriyle teze katkıda bulunan, ufuk açıcı sorularıyla farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez çalışmam boyunca fikir ve desteğini esirgemeyen Nurcan KAYACAN'a, özetin İngilizce çevirisini hazırlayan Berkay DİNÇER'e, tezin çeşitli bölümlerini okuyup, gerekli düzeltmeleri gerçekleştirmek için zaman ayıran Ozan ÖZBUDAK'a, bürokratik işlemlerin hızlanmasına katkıda bulunan Melis UZDURUM'a çok teşekkür ederim.

Kaynakça bölümünün düzenlemesine yardımcı olan Can ÇARGAN'a, fikir ve görüşleriyle beni motive eden Burak FALAY ile Şakir AZIK'a ve tez çalışmam boyunca her türlü sıkıntımı paylaşan, umutsuzluğa kapıldığım her an gösterdiği destekle beni yüreklendiren Gamze KARAKAŞ'a yürekten teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca beni destekleyen, doğru işler yapmam için çabalayan, her durumda arkamda duran ve beni yetiştiren annem Feyhan ÇAKAN ile babam Yaşar ÇAKAN’a ve tüm aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yasin Gökhan ÇAKAN

İstanbul, Aralık 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI ve KULLANILAN YÖNTEM	2
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı	2
1.2. Kazı Sistemi	3
1.3. Kullanılan Yöntem	8
1.3.1. Faydalanılan Dökümanlar	8
1.3.2. Verilerin Düzenlenmesi	8
1.3.3. Verilerin Değerlendirilmesi	10
2. VOLKANİK KAPADOKYA BÖLGESİ	14
2.1. Yeryüzü Şekilleri ve Doğal Çevre	14
2.2. Bölgedeki Tarihöncesi Araştırmalarının Tarihçesi	18
2.3. Bölgenin Tarihöncesi Kronolojisi	21
3. TEPECİK-ÇİFTLİK	26
3.1. Konum ve Araştırma Tarihçesi	26
3.2. Tabakalanma ve Mimari	27
3.3. Buluntu Toplulukları	41

4. TEPECİK-ÇİFTLİK SON NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ	45
4.1. Yapı Malzemeleri	45
4.1.1. Taş	45
4.1.2. Toprak	46
4.1.3. Ahşap	48
4.2. Yapı Elemanları	49
4.2.1. Duvar	49
4.2.1.1. Taş Duvar	49
4.2.1.2. Kerpiç Duvar	51
4.2.2. Sıva	52
4.2.3. Dam	54
4.2.4. Döşeme	55
4.2.5. Kapı	55
4.3. Yapı Donanımları	56
4.3.1. Fırın	56
4.3.2. Depolama Birimi	62
4.3.3. Seki	63
4.3.4. Diğer Yapı Donanımları	64
4.4. Yapı Tanımları	65
4.5. Yerleşme Düzenleri	100
4.5.1. Evre 3.2: Fırınlı Yapılar Evresi	101
4.5.1.1. 3.2c Evresi	102
4.5.1.2. 3.2b Evresi	103
4.5.1.3. 3.2a Evresi	104
4.5.2. Evre 3.1	108
4.5.2.1. 3.1c Evresi	108
4.5.2.2. 3.1b Evresi	109
4.5.2.3. 3.1a Evresi	110

5. KARŞILAŞTIRMA: MÖ 7. BİNYIL SONU ile 6. BİNYIL BAŞINDA

ANADOLU MİMARLIĞI	112
5.1. Kuzeybatı Anadolu ve Trakya	112
5.2. Ege Bölgesi	122
5.3. Göller Bölgesi	126
5.4. Orta Anadolu	135
5.5. Kilikya	148
5.6. Fırat ve Dicle Havzaları	150
5.7. Değerlendirme	157
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	166
EK: ŞEKİLLER	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 – Tepecik-Çiftlik’te plankare sistemi ve açmalar	6
Şekil 2 – Tepecik-Çiftlik’te kazı sistemini gösteren temsili çizim	7
Şekil 3 - Volkanik Kapadokya Bölgesi’nin basitleştirilmiş jeoloji haritası (Toprak-Göncüoğlu 1993b: 358, Fig. 1).	16
Şekil 4 – Orta Anadolu Bölgesi’nde Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’e tarihlenen yerleşmeler. Volkanik Kapadokya Bölgesi çerçeve içerisinde belirtilmiştir. Siyah renkli noktalar kazısı yapılmış yerleşmelerdir (Özbaşaran 2011: Fig. 5.1’den değiştirilerek hazırlanmıştır).	23
Şekil 5 – Tepecik-Çiftlik ve Orta Anadolu obsidiyen yataklarının konumu (Harita altlığı “GeoMapApp” programı ile oluşturulmuştur).	26
Şekil 6 – Tepecik-Çiftlik’te 3. tabakanın alt evreleri (Bıçakçı vd. 2007: Fig. 4).	28
Şekil 7 – İlk Kalkolitik Dönem’e ait yapı kalıntılarının yukarıdan görünüşü (Farklı yıllarda çekilmiş iki hava fotoğrafının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur).	32
Şekil 8 – Tepecik-Çiftlik 4. tabaka durum planı.	36
Şekil 9 – (a) AK yapısının havadan görünümü; güneyde 3. tabakaya ait yapı kalıntıları görülmekte; (b) AY mekânı; (c) BA mekânı; (d) AK mekânında ele geçen yanmış boynuzlar.	37
Şekil 10 – (a) AK mekânının kuzey duvarından detay; (b) BM mekânında bulunan kerpiç blok ve yassı taşlar; (c) BM mekânı ve açık alan; (d) AK mekânında boyalı duvar sıvası parçası.	37
Şekil 11 – (a) 5. ve 6. tabakaların genel görünümü; (b) açık alanda ortaya çıkarılmış bir atık çukuru; (c) BB Mekânı; (d) 6. tabakaya ait yapı kalıntısı.	39
Şekil 12 – (a), (b), (c), 16K açmasında derin açma.	40

Şekil 13 – (a) Erken tabakalara ait çanak-çömlek formları; (b) 4. tabakaya ait geometrik kabartma bezemeli çanak çömlek örneği; (c-f) 3. ve 2. Tabakadan çanak çömlek örnekleri (Bıçakçı vd. 2012, Fig.30, 33, 34, 37, 42 ve 44’ten yararlanılarak tekrar düzenlenmiştir).	42
Şekil 14 – Yapı-7’de ele geçen 18L SB-4 numaralı fırının açma profilinde görülebilen batı duvarına ait kesit görünüşü. Harç ile birbirine bağlanan kerpiç blokların oluşturduğu duvar örgüsü görülmekte.	48
Şekil 15 – Taş subasman duvarı üzerinde kerpiç tuğlalarla inşa edilmekte olan günümüzden bir yapı örneği (Koçu 2012: Şekil 1).	50
Şekil 16 – 3. tabakaya ait subasman duvarlarda genellikle alt sıralarda büyük boyutlu, üst sıralarda ise daha küçük boyutlu ve yassı taşlar tercih edilmektedir. Fotoğrafta büyük boyutlu taşların arasına sıkıştırılmış “hedik taşları” da görülmekte.	51
Şekil 17 – Yapı-3’teki U mekânında duvar sıvası örneği.	53
Şekil 18 – Yapı-3’teki 16K SB-22 numaralı fırının ön cephesi. Fırın ağzının her iki yanında sıva kalıntıları gözlenmekte.	53
Şekil 19 – Yapı-6’da bulunan fırının farklı aşamaları.	60
Şekil 20 - Yapı-6’da ele geçen fırının farklı aşamalarını ve kesitini gösteren çizim.	61
Şekil 21 – Yapı-7’de ele geçen fırının yenileme evreleri.	60
Şekil 22 – Yapı-1’in planı.	65
Şekil 23 – Yapı-1’in farklı evreleri.	68
Şekil 24 – Yapı-2’nin planı.	69
Şekil 25 – Yapı-2’nin farklı evrelerini gösteren şematik plan.	74

Şekil 26 – Yapı-3’ün planı.	75
Şekil 27 – Yapı-3’ün alt evreleri.	79
Şekil 28 – AC mekânının planı.	80
Şekil 29 – Yapı-4’ün planı.	82
Şekil 30 – Yapı-5’in planı.	84
Şekil 31 – Yapı-6’nın planı.	87
Şekil 32 – Yapı-7’nin planı.	90
Şekil 33 – Yapı-8’in planı.	94
Şekil 34 – Yapı-10’un planı.	95
Şekil 35 – Yapı-11’in planı.	97
Şekil 36 – Yapı-13’ün planı.	98
Şekil 37 – Fırınlı Yapılar Evresi’nde ortaya çıkartılmış olan “Fırınlı Yapı” tipindeki bazı yapıların şematik planları.	102
Şekil 38 – Aktopraklık B Alanı Kuzey Yamaç yerleşmesi durum planı (Kayci 2013: Fig. 39).	118
Şekil 39 – Ege Gübre yerleşmesi planı (Gündüzalp 2009: Harita 2).	125
Şekil 40 – Hacılar VI. yapı katı (Umurtak 2005: Plan 3).	127
Şekil 41 – Hacılar IIA yerleşme planı (Sagona-Zimansky 2009: Fig. 4.24).	129
Şekil 42 – Höyücek “Tapınak Dönemi” yerleşme planı (Umurtak 2005: Plan 2).	130
Şekil 43 - a) Kuruçay 12. tabaka. b) Kuruçay 11. Tabaka (Duru 2007: Fig. 13, 16).	132

Şekil 44 – Bademağacı 3. tabaka (Umurtak 2005: Plan 1).	134
Şekil 45 – Çatalhöyük VIB tabakası yerleşme planı (sol) ve rekonstrüksiyon denemesi (sağ) (Mellaart 1975: Plan 46).	137
Şekil 46 – Çatalhöyük tabaka I’de ele geçen yapı kalıntıları. 1- Hellenistik Dönem çukuru; 2-Bizans Dönemi çukuru; 3- Toplu mezarın ele geçtiği 248 no’lu mekân; 4- Yapı 34; 5- Yapı 33; 6- Mellaart’ın açma sınırı (Marciniak – Czerniak 2007.: Fig. 4).	139
Şekil 47 – Köşk Höyük III. tabaka yerleşme planı (Öztan vd. 2008: Resim 4).	145
Şekil 48 – Köşk Höyük II. ve III. Tabaka yapılarından örnekler (Öztan 2012b: Fig. 5-6).	144
Şekil 49 – Erbaba yerleşmesi planı (Bordaz 1982: 93, Lev. 33).	147
Şekil 50 – Çayönü “Yeni Çanak Çömlekli Neolitik” mimarisi (Özdoğan vd. 1993: Çizim 2).	154
Şekil 51 – Yapı-1’in kuzeydoğudan görünüşü.	187
Şekil 52 – Yapı-1’in batıdan görünüşü.	187
Şekil 53 – Yapı-1’de ortaya çıkartılan fırın.	188
Şekil 54 – Yapı-2’de D mekânı.	188
Şekil 55 – Yapı-2’de AD mekânı.	189
Şekil 56 – Yapı-2’de AD mekânının doğudan görünüşü.	189
Şekil 57 - Yapı 3’ün araba yolu kaldırılmadan önceki hali.	190
Şekil 58 – Yapı-3’te, araba yolu kaldırıldıktan sonra ortaya çıkan fırın ve depolama birimi.	190
Şekil 59 - Yapı-3’te F/Y işliğı.	191

Şekil 60 – Yapı-3’te BP mekânı ve fırının arka duvarının kuzeyden görünümü.	191
Şekil 61 – Kuzey kesimi önceki kazı sezonlarında kaldırılmış olan Yapı 3’te fırının bulunduğu alkof ve BP mekânının yukarıdan görünümü.	191
Şekil 62 – Yapı 3’te AC mekânının batından görünümü.	192
Şekil 63 – Önde Yapı’3’e ait U ve AC mekânı, arkada Yapı-2’nin D ve AD mekânlarının bir kısmı görünmekte.	192
Şekil 64 – Yapı-4’ün yukarıdan görünümü.	193
Şekil 65 – Yapı 4’te, alkof içerisine inşa edilmiş fırın.	193
Şekil 66 – Yapı-4’te bulunan kerpiç depolama birimi.	194
Şekil 67 – Yapı-5’in doğudan görünüşü.	194
Şekil 68 – Yapı-5 ve ona ait kerpiç silolar. Bir alt evreye ait Yapı-4 ve ona ait fırın da görülmekte.	195
Şekil 69 – Yapı-6’nın güney kesiminin yukarıdan görünümü.	195
Şekil 70 – Yapı 6’da BR mekânı. Solda fırının taş döşemesi, ortada dikme desteği olarak kullanılmış taş ve sağda depolama birimine ait kalıntılar görülmekte.	196
Şekil 71 – Yapı 6’da BR mekânı. Solda depolama birimi kalıntıları, ortada kısmen korunmuş taban sıvası üzerinde dikme desteği olarak kullanılmış taş ve sağda çevresi dikine yerleştirilmiş taşlarla sınırlandırılmış platform görülmekte.	196
Şekil 72 – Yapı 6’da BN mekânının doğudan görünümü.	197
Şekil 73 - Yapı 6’da BN mekânında ocak olarak kullanılmış olması muhtemel yapı donanımı ile kapı geçidinin kapatılması için üst üste dizilmiş taşlar.	197

Şekil 74 – Yapı-7’nin yukarıdan görünümü.	198
Şekil 75 – Yapı-7’de kerpiçten inşa edilmiş depolama birimi.	198
Şekil 76 – Yapı 7’de kerpiç duvarlı depolama biriminin altındaki kerpiç sıva ve onun da altındaki çakıl döşeme görülmekte.	199
Şekil 77 – Yapı-8’in batıdan görünüşü.	199
Şekil 78 – Yapı-10’un kuzey duvarı, batısındaki alkov ve fırının taş döşemesi.	200
Şekil 79 – Yapı 10’un kazısı sırasında kuzeyden görünümü. Arka planda Yapı-2’deki D mekânına ait taş döşeme görülmekte.	200
Şekil 80 – Yapı-11’in yukarıdan görünümü.	201
Şekil 81 – Yapı-3, Yapı-2 ve Yapı-13’ün güneyden görünüşü.	201
Şekil 82 – Yapı 14 ve yeni ortaya çıkmaya başlayan Yapı-5’in yukarıdan görünümü.202	
Şekil 83 – BN mekânının kuzeyinde, 4. tabakaya ait AK mekânının duvarı üzerine inşa edilmiş 3. tabaka duvarının kuzeyden görünüşü.	202
Şekil 84 – Yapı-3’ün doğusunda açık alan kullanımı ile ilgili dağınık buluntular.	203
Şekil 85 – 16 M açmasında bulunan 3.2a evresine ait obsidiyen işliği.	203
Şekil 86 – 16L ve 17 L açmalarındaki 3. tabaka yapılarının genel görünümü.	204
Şekil 87 – 16-18K açmalarında ortaya çıkartılan 3.tabaka yapılarına batıdan genel bakış.	205
Şekil 88 – 16-18 J açmalarına doğudan genel bakış; önde 3. tabaka, arka planda ise 2. tabaka yapıları görülmekte.	206
Şekil 89 – 17J-17K açmalarında 3. tabaka yapılarına güneyden bakış.	207

Şekil 90 – Tepecik-Çiftlik’te 2009 kazı sezonunda çekilmiş hava fotoğrafı; höyüğün kuzey sınırı ve kazı alanı görülmekte.	208
Şekil 91 – 3. tabakada ele geçen çeşitli kerpiç sıva örnekleri. Sol üstte Yapı-7’de çakıl döşeme üzerine yapılmış kerpiç sıva, sağ üstte ve altta 3. Tabaka dolgularında ele geçen kerpiç taban örnekler, sol altta ise Yapı-5’te bulunan kerpiç kutunun duvarından alınmış bir örnek görülmekte.	208
Şekil 92 – 3.2c evresinde yerleşmenin şematik planı.	209
Şekil 93 – 3.2b evresinde yerleşmenin şematik planı.	210
Şekil 94 – 3.2a evresinde yerleşmenin şematik planı.	211
Şekil 95 – 3.1c evresinde yerleşmenin şematik planı.	212
Şekil 96 – 3.1b evresinde yerleşmenin şematik planı.	213
Şekil 97 – 3.1a evresinde yerleşmenin şematik planı.	214
Şekil 98 – 3. tabakanın tüm evrelerini içeren yerleşme planı.	215

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 - Orta Anadolu Volkanizması'nı oluşturan başlıca volkanlar, yaşları, yükseklikleri ve karakteristikleri (Toprak – Göncüoğlu 1993b: 361, Tablo-1'den uyarlanmıştır).	15
Tablo 2 – Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin tarihöncesi kronoloji tablosu (Özbaşaran 2011: Fig. 5.2 değiştirilerek ve Çaylı 2009: Tablo 1 ve Öztan 2012b'den faydalanılarak oluşturulmuştur).	25
Tablo 3 – Tepecik-Çiftlik tabakalanması.	29
Tablo 4 – 3. tabakada ele geçen ateş yerleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı tablo.	59
Tablo 5 – Yerleşmede ortaya çıkartılan yapıların kronolojik düzeni.	101
Tablo 6 – Anadolu'da Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakası ile çağdaş tabakalara sahip yerleşmelerin gösterildiği kronoloji tablosu (Özdoğan vd. 2011: 207; 2012a: 278; 2012b: 238; 2013: 270'te yer alan kronoloji tabloları ve Thissen 2002: 324'teki tablodan faydalanılarak hazırlanmıştır).	112

KISALTMALAR LİSTESİ

B	: Batı
Bkz.	: Bakınız
C ¹⁴	: Karbon 14
ca.	: Yaklaşık (<i>circa</i>)
cal./kal.	: Kalibre edilmiş (<i>calibrated</i>)
cm	: Santimetre
D	: Doğu
Ed./Eds.	: Editör/Editörler
G	: Güney
GÖ	: Günümüzden Önce
In	: İçinde
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K	: Kuzey
m	: Metre
MÖ	: Milattan Önce
Örn.	: Örneğin
SB	: Sabit Buluntu
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBA-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Teknolojik Araştırma Kurumu
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler (ve diğerleri)
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Volüm
Yak.	: Yaklaşık
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayın
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan(lar)

GİRİŞ

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde, Melendiz Dağları'nın çevrelediği, etrafa kapalı bir ovanın güney kesiminde yer alan Tepecik-Çiftlik höyüğü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den İlk Kalkolitik Dönem'in sonlarına dek iskân görmüş bir yerleşim yeridir. Dar bir alanda ortaya çıkartılan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem dolguları olasılıkla söz konusu dönemin sonlarına aittir. Kazı çalışmalarının devam ettiği höyükte halen ana toprağa ulaşılammış olması Çanak Çömleksiz Neolitik'in daha erken evrelerinde de höyükte yerleşilmiş olduğunu göstermektedir.

Höyükte, Çanak Çömlekleli Neolitik Dönem'e ait kültürel dolgular daha geniş bir alanda açılmıştır. Kazı alanının bulunduğu kesimde bu dönemin erken evrelerine ait oldukça az mimari kalıntı ortaya çıkmış, ele geçen maddi kültür kalıntıları yerleşmenin bu kesiminin açık alan olarak kullanılmış olduğunu göstermiştir. Bu dolguların üzerinde, MÖ 7. binyılın ortalarına tarihlenen 4. tabakada ortaya çıkartılan kalıntılar bu dönemde yaşayan topluluğun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının yanı sıra mimari geleneklerinin de anlaşılmasına katkı sağlayacak önemli veriler sunmaktadır. Oldukça sağlam vaziyette korunmuş olan yapı kalıntıları kullanılan malzeme, yapım teknikleri ve mekân kullanımı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Fakat yerleşme düzeninin daha iyi anlaşılabilmesi için bu tabakaya ait yapı kalıntılarının daha geniş alanlarda açılması gerekmektedir. Bu tabakadaki yapıların kuvvetli bir yangın ile kullanım dışı kalmasının ardından höyükte yeni bir yapılanmanın başladığı anlaşılmaktadır. 3. tabaka olarak tanımlanan bu süreç yaklaşık olarak MÖ 6400-6000 kal. yılları arasını kapsamaktadır. Kazı alanının neredeyse tamamında bu tabakaya ait yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Tez çalışmamızın konusunu bu tabakada ortaya çıkartılan mimari kalıntılar oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında 3. tabaka yerleşmesinde ortaya çıkartılan her yapı/yapı kümesi ya da yapı parçası tek tek, mekân bazında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yapıların inşasında kullanılan yapı malzemeleri tespit edilmiş ve uygulanan yapım teknikleri anlaşılmaya çalışılmış (Bölüm 4.1 ve 4.2), yapı içlerinde ya da çevresinde ele geçen

yapı donanımları tanımlanmıştır (Bölüm 4.3). Kazı çalışmaları sırasında elden edilen birçok veri bir araya getirilerek yapı tanımlamaları gerçekleştirilmiştir (Bölüm 4.4.). Yapıların, varsa, tamir ve yenileme evrelerini de kapsayan alt evreleri tespit edilmiş, kullanım süresi boyunca geçirmiş oldukları değişimler anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle tanımlanan yapıların çağdaşı diğer yapılarla ve yakın çevrelerindeki açık alanlarla, kısacası çevresindeki yaşam alanları ile olan ilişkileri, değişim süreçleri ve yerleşme düzeni içerisindeki durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede yerleşmedeki eş zamanlı ve birbirini takip eden değişimleri anlamak mümkün olmuştur (Bölüm 4.5.).

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI ve UYGULANAN YÖNTEM

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışma kapsamında incelenecek olan konu Tepecik-Çiftlik'te 2000 yılından bu yana sürdürülen kazı çalışmalarıyla açığa çıkartılmış olan Son Neolitik Dönem (MÖ. yak. 6400-6000 kal.) mimarisidir. Yer yer oldukça tahrip olmasına rağmen, genellikle iyi korunmuş mimari kalıntılar 3. tabaka süresince höyükte yoğun bir yapılaşmanın gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Hem yatay, hem de düşey yönde gerçekleşmiş olan bu yoğun yapılaşma, 3. tabakanın mimari dokusunu ve yerleşmedeki değişimlerin anlaşılmasını zorlaştırır da ortaya çıkartılan yapıların zenginliği dönemin mimari özelliklerinin anlaşılabilmesi için oldukça önemli veriler sunmaktadır.

Çalışmanın amacı, Tepecik-Çiftlik'in Son Neolitik Dönem mimari kalıntılarının ve yerleşme düzenlerinin anlaşılmasıdır. Mimari kalıntıların incelenmesinde, aşağıda daha ayrıntılı olarak anlatılacağı gibi, yapı veya yapı kümeleri esas olarak ele alınmış, kullanılan yapı malzemesi ve yapım teknikleri daha çok mühendislik sorunları ve çözümleri göz önünde tutularak anlaşılmaya çalışılmıştır. Mekânlar da iç donanım özelliklerine göre değerlendirilmeye çalışılmış, mekân içerisinden ele geçen buluntuların dağılımları, bu dağılımlara göre kullanım biçim ve çeşitlilikleri gibi mekân içi analizleri bu çalışmada yapılmamıştır. Tek yapıların mühendislik ve

mimari özelliklerinin anlaşılmasının ardından, yapıların kullanım süreçlerinde geçirdiği değişiklikler ve son olarak da yapıların kullanımlarının sona erme nedenleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tek yapılar veya yapı kümeleri hakkında bu çalışmaların ardından, yapıların oluşturduğu yerleşme bir bütün olarak ele alınmış, yapıların konumları, birbiri ile olan ilişkileri, aralarında yer alan açık alanların konumu, yapılarla ilişkileri ve kullanım biçimleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra, yapıların, yapılara sonradan eklenen veya iptal edilen yapı parçalarının/elemanlarının, sonradan yapı alanına dönüştürülen açık alanların kronolojik düzeni üzerinde çalışılarak yerleşmenin gelişim/değişim süreci tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Kazı Sistemi

Tepecik-Çiftlik'te kullanılan kazı sistemi genel anlamda “Grid Sistemi” olarak adlandırılabilir. Höyük, harita kuzeyi esas alınarak, ana yönlere uygun, birbirleriyle kesişen yatay ve dikey hatların oluşturduğu 10X10 m boyutlarında karelere bölünmüştür (Şekil 1). Grid Sisteminin esasını oluşturan bu düzende her bir 10X10 m’lik alan “plankare” olarak adlandırılmaktadır. Grid sisteminde, grid hatları arasında kalan alanlar, kuzeyden güneye büyük harflerle (Tepecik-Çiftlik’de A-Z), batıdan doğuya Arap rakamları ile (Tepecik-Çiftlik’de 1-30) adlandırılmış, böylece her bir plankare tanımlanmıştır (örn. 18K Plankaresi). Açmalar plankareler esas alınarak araziye yerleştirilmektedir; açma kenarları plankareler içerisinde genellikle grid çizgisinin 0,50 m içerisinden başlayarak kazılmakta, böylece iki açma arasında “Araba Yolu” olarak adlandırılan 1,00’er m genişlikte kazılmamış alanlar bırakılmaktadır. Kazı çalışmalarının yürütülmesinde toprak taşınmasında kullanılan bu alanlar ile ayrıca açma kenarlarında kesitlerin oluşması sağlanmakta ve her sene kazı çalışmalarının bitiminde 1:20 ölçekli çizimlerle kayda geçirilmektedir.

Kazı sistemindeki numaralandırmaların bir kısmı bu grid sistemi esas alınarak düzenlenmiştir. Bunlar: “Sandık Numaraları”, “Sabit Buluntu Numaraları” ve “Ufak Buluntu Numaraları”dır. Tüm höyüğün esas alındığı (tek bir birim olarak esas

alındığı) diğer bir numaralandırma sisteminde ise, “Yapı Adları”, “İskelet Numaraları” ve “Analiz Örnek Numaraları” bulunmaktadır. Her iki numaralandırma düzeninde de, adlandırılan birimin konumunun tanımı/tespiti, plankareler esas alınarak “Koordinat Sistemi” esaslarına göre yapılmaktadır. Buna göre, her bir plankarenin güneybatı köşesi “0,00” başlangıç noktası, plankarenin batı ve güney hatları da X ve Y doğrultuları olarak kabul edilerek ölçümler yapılarak konum belirlenmektedir. “Z” olarak adlandırılan üçüncü koordinat boyutu ise, höyüğün en yüksek noktasının “0,00” olduğu kabulü ile yapılan derinlik ölçümleri (Kot, Nivelman) ile tespit edilmektedir.

Grid Sistemine Bağlı Numaralandırmalar

Sandık Numaraları

Plankareler içerisinde, genellikle 9X9 m boyutlarında bir alanda kazılan açmalarda, ufak buluntu, analiz örnekleri ve iskelet gibi buluntular dışında kalan taşınabilir malzemeler (çanak çömlek parçaları, yontmataş alet endüstrisine ait parçalar, hayvan kemikleri ve buluntu numarası almayı gerektirmeyen öğütme taşı parçaları), “sandık” adı verilen birimlerde toplanarak numaralandırılmaktadır (örn. 18K SN-1). Bu toplama birimleri, kazı seyrinde ortaya çıkan arkeolojik alanların niteliklerine göre değişmektedir. Toplama birimlerinin sınırları koordinat sistemine göre tespit edilerek gerekli tüm bilgileri “Sandık listelerinde” kayda geçirilmektedir.

Sabit Buluntu Numaraları

Bir plankarede/açmada ortaya çıkartılan duvar, taban, ocak, fırın, çukur, seki, gibi tüm taşınmaz buluntular, diğer numaralandırma sisteminde olduğu gibi, her plankare için “1”den başlayarak numaralandırılmaktadır (Örn. 18K SB-1) ve ilgili bilgileri “Sabit Buluntu Listelerinde” kayda geçirilmektedir.

Ufak Buluntu Numaraları

Bir plankarede/açmada ele geçen taşınabilir ve kayda değer buluntular, yine her plankare için “1”den başlayarak devam eden ayrı bir numaralama sistemi içerisinde adlandırılmaktadır. Kayda değer buluntular, her tür malzemeden, işlenmiş alet, araç,

gereç, takı, süs eşyası, özelliği olan buluntular gibi parçalardan olabildiği gibi, ham, yarı işlenmiş, işlenmiş parçalar ve bunları işlemekte kullanılan aletlerden oluşan “Toplu Buluntular” da olabilmektedir (örn. 18K UB-1). Bu buluntuların da kayıtları “Ufak Buluntu Listeleri”nde tutulmaktadır.

Höyüğe Bağlı Numaralandırmalar

Birkaç buluntu grubu, tüm höyüğün bir birim olduğu kabulü ile numaralandırılmaktadır. Kazı sonrası değerlendirme, analiz çalışmalarına uygun olması nedeniyle, tamamen pratik nedenlerle tercih edilen bu numaralandırma sisteminde “Yapı ve Mekân Adları”, “İskelet Numaraları” ve “Analiz Örnekleri” bulunmaktadır.

Mekân ve Yapı Adlandırması

Tüm höyükte, kazı alanlarında ortaya çıkartılan mimari kalıntılarda, bir mekân veya yapı oluşturan kalıntı toplulukları mekân ve yapı adları ile tanımlanmaktadır. Büyük Latin harfleri ile yapılan bu adlandırma “A” harfinden başlayarak sıra ile devam etmektedir (örn. A Mekânı).

İskelet Numaraları

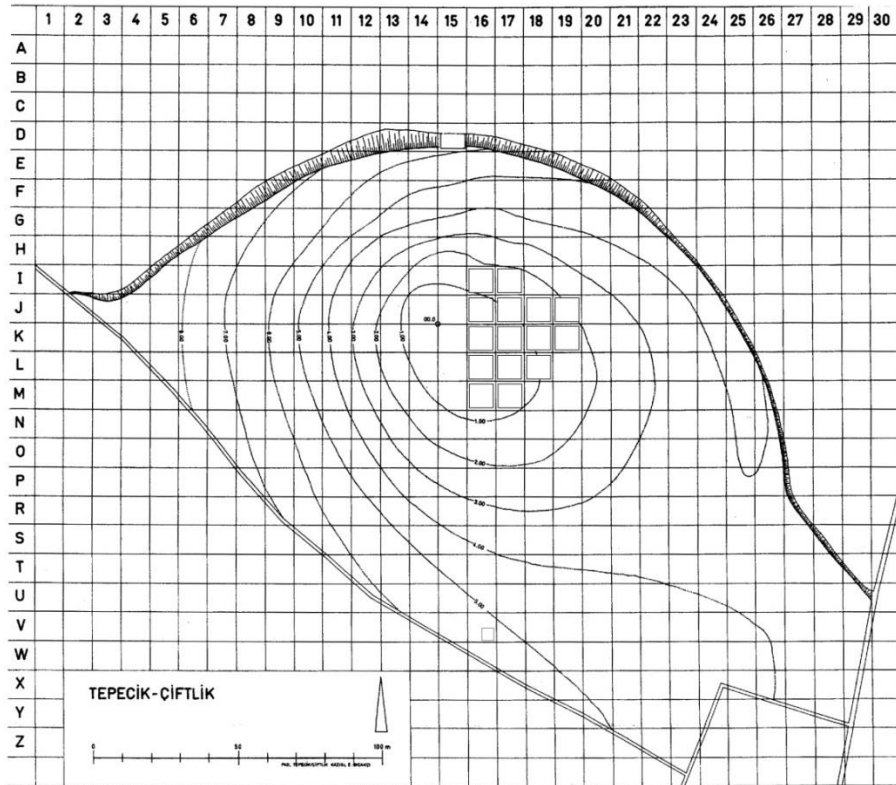
Mekân ve Yapı adlandırmasında olduğu gibi tüm höyük için 1’den başlayarak ve sıra ile giden numaralandırma sisteminde her bir insan iskeleti (birey) bir numara almaktadır (örn. SK-1). Antropologlar tarafından “izole parçalar” olarak adlandırılan ve höyük dolgusu içerisinde dağınık ve tek olarak bulunan insan iskeleti parçaları ise adresi, koordinatları tespit edilerek ayrı toplanmaktadır.

Analiz Örnek Numaraları

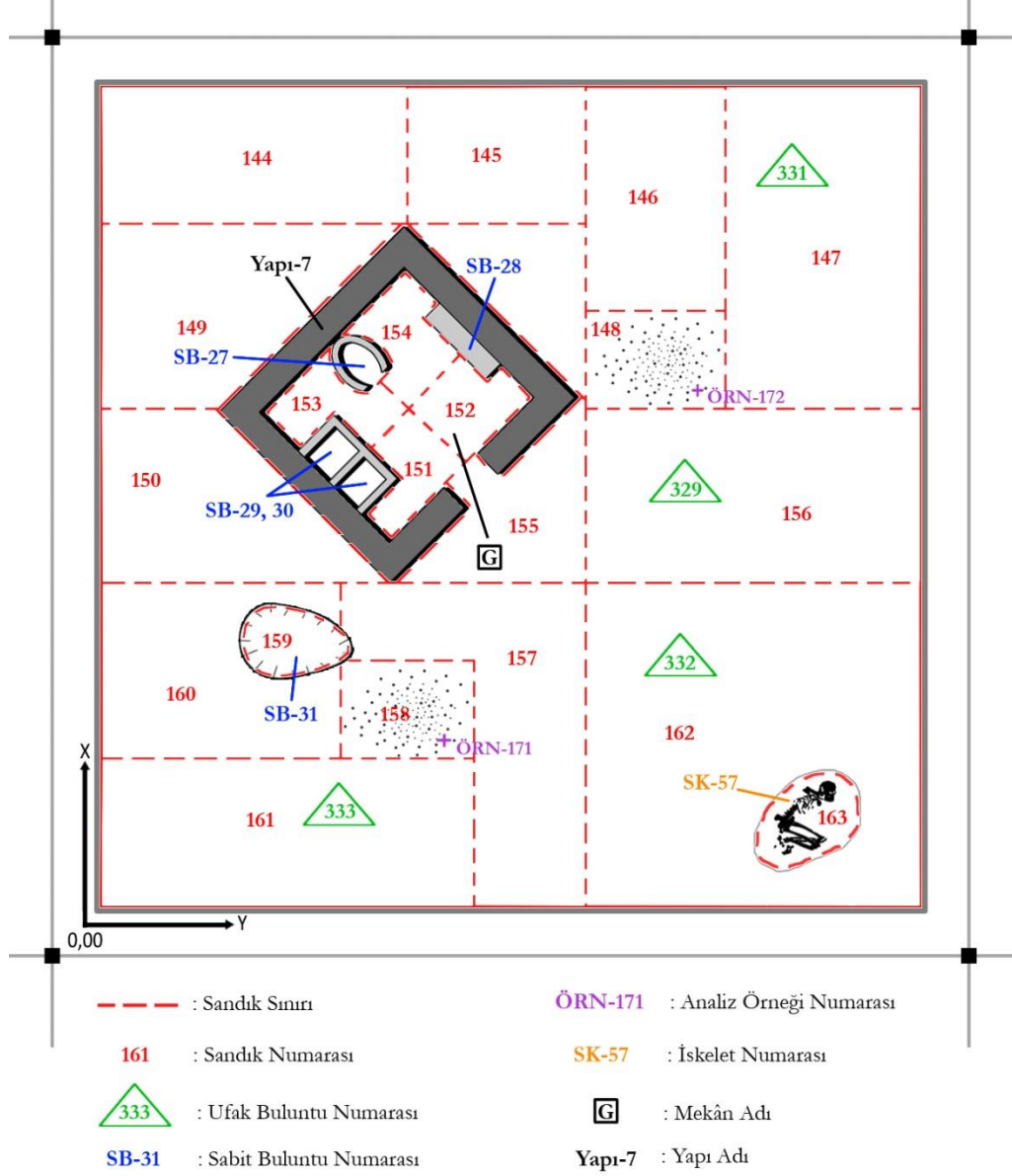
Tüm höyükten numara alan son buluntu grubu Analiz Örnekleridir. Tarihlendirme, botanik, odun, fitolit, DNA gibi analizler için alınan parçalar yanında mimari malzeme, çeşitli toprak, taş analizleri gibi farklı amaçlarla alınan tüm örnekler, önceki iki buluntu grubu gibi numaralarını tüm höyük için “1”den başlayarak almaktadır (örn. ÖRN.-1).

Ufak buluntular kazı atölyesinde ayrı birer numara daha almaktadır. “Kazı Envanter Numarası” olarak adlandırılan bu sistemde, tüm ufak buluntular her sene “1”den başlamak kaydı ile yeni bir numara almakta ve örneğin “TP 2013-1” şeklinde adlandırılmaktadır. Bu numaralandırmanın amacı, atölye çalışmalarında, buluntuların fotoğraf çekimleri, çizimleri ve buluntu tanım fişlerinin hazırlanmasında, buluntuların müzeye teslimi süresinde “Müzelik” ve “Etütlük” olarak ayırımında ve takibinde sağladığı pratik kolaylıklardır. Envanter numarası alan buluntuların kayıtları “Envanter Listelerinde” ve “Buluntu Fişlerinde” tutulmaktadır.

2013 yılında başlayan yeni bir proje ile yukarıda bahsedilen tüm buluntu grupları, çizim, fotoğraf ve diğer dokümanlar Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ile kayda alınmaya başlanmıştır. İlerleyen çalışmalarda höyük alanındaki buluntular dışında bölgedeki diğer veriler de bu sisteme girilerek höyüğün daha geniş bir coğrafyada değerlendirilmesinin alt yapısı oluşturulacaktır.

Şekil 1 – Tepecik-Çiftlik’te plankare sistemi ve açmalar.

Şekil 2 – Tepecik-Çiftlik’te kazı sistemini gösteren temsili çizim.

1.3. Kullanılan Yöntem

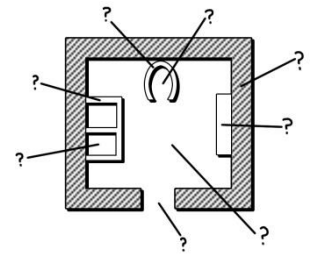
1.3.1. Faydalanılan Dökümanlar

Çalışmada, öncelikle kazı sürecinde elde edilen tüm dokümanlardan faydalanılmıştır. Bunlar, açma defterlerinde tutulan notlar, 1:50 ölçekli günlük planlar, 1:20 ve 1:10 ölçekli ayrıntılı planlar, 1:20 ölçekli profil/görünüş çizimleri, kazı takip, detay ve son durum fotoğrafları, eskizler ve çeşitli listelerdir.

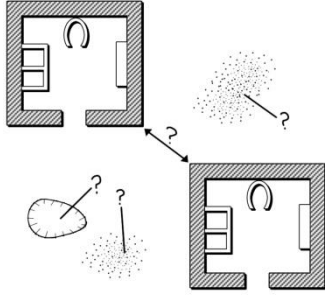
Arkeolojik kazılar sırasında gerçekleştirilen belgeleme çalışmaları insan elinden çıkmış her türlü nesnenin –küçük bir kemik alet ya da bir tapınak- tanımlanabilmesi ve yorumlanabilmesi için oldukça önemlidir. Ele geçen buluntuların birbirleriyle olan ilişkilerinin saptanabilmesi açısından da belgeleme çalışmalarının titizlikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Fakat sistematik belgeleme çalışmalarıyla elde edilen veri yığınları, kullanılabilir bilgiye dönüştürülmediğinde pek fazla anlam ifade etmezler. Bu nedenle ham verilerin değişik yöntemler kullanılarak bilgiye dönüştürülmeleri de ayrı bir önem taşımaktadır.

1.3.2. Verilerin Düzenlenmesi

Bu çalışmada, öncelikle kazılar sırasında ortaya çıkarılmış olan her yapı, yapı kalıntısı ya da bir yapıya ait olduğu düşünülen yapı parçasının tek tek ele alınarak incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bunun için her yapının kazı sistemi içerisindeki konumunu (adresini), yapı planı, alt ve üst

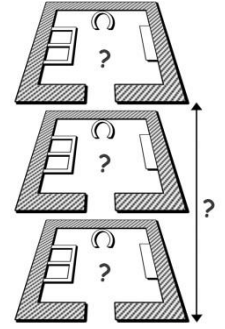
kotları, yapı inşasında kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri, yapı elemanları, mekân içi düzenleme biçimleri gibi birçok verinin bir arada görülmesini sağlayan “yapı fişleri” oluşturulmuş, münferit yapı tanımları elde edilmiştir (Bölüm 4.4.). Bu düzenleme ile verilerin değerlendirilmesi sürecinde bilgilere daha hızlı ulaşılması sağlanmıştır. Diğer taraftan, yapıların kendi içindeki değişim süreçlerini anlayabilmek amacıyla da her yapının, varsa, alt evreleri tek tek ele alınmış, yapı fişlerinin sonuna bu evrelerin anlatımını kolaylaştırabilmek için ölçekli şematik planlar eklenmiştir.

Yapı, çevresiyle birlikte düşünüldüğünde sadece belirli bir işleve, sadece birkaç kişiye hizmet eden bir nesne değil, büyük bir bütünün parçasıdır (Kuban 2010). Bu bütün ise yerleşmenin kendisidir. Bu fikirle yola çıkarak, yukarıda sözü edilen yöntemlerle tanımlanan yapıların öncelikle çağdaşı diğer yapılarla ve yakın çevrelerindeki

açık alanlarla, bir diğer deyişle, çevresindeki tüm yaşam alanları ile olan ilişkileri, değişim süreçleri ve yerleşme düzeni içerisindeki durumları/konumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede yerleşmedeki eş zamanlı ve birbirini takip eden değişimleri, bir başka deyişle *yatay tabakalanmayı* anlamak mümkün olmuş ve yerleşme planlarının tümlenmesine olanak sağlanmıştır.

Ardından, yapıların *dikey tabakalanma* içerisindeki sıradüzeni tespit edilmiş, yerleşmedeki köklü gelişim/değişim süreçleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Yanı sıra, dikey tabakalanma sürecinde üst üste yapılaşma yoğunlukları nedeniyle değişen yerleşme topoğrafyası ve oluşan yeni topoğrafyaya göre yerleşmenin düzenlenme biçimleri izlenmeye çalışılmıştır.

Her yapı belli bir amaç ve işleve yönelik olarak tasarlanır, inşa edilir, kullanılır ve kullanımı sona erer¹. Bu da kazılar sırasında ele geçen her yapının/ yapı kalıntısının bir bütün olarak belirli bir süreci ve alt süreçleri yansıttığı anlamına gelir. Geçmiş dönemlerde var olmuş yapıları analiz edebilmek için bu süreçlerin doğru gözlemlenmesi gerekmektedir. Bir yapının oluşma süreçlerini aşağıdaki gibi sınıflayacak olursak (Bıçakçı 2001: 11):

¹ Yapı işlevinin kullanım sürecinde değişmesi gibi istisnai durumlara rastlanabilir. Örneğin, konut olarak tasarlanıp inşa edilmiş bir mekânın sonradan ahır olarak kullanılması gibi. Ancak bu, bir yapının oluşturulma süreci bütünü için öngörülen genel kuralların değişmesi için bir neden olarak kabul edilmeyebilir.

1.3.3. Verilerin Değerlendirilmesi

Tasarım

İnsanoğlu tarihöncesi dönemlerden bu yana ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak kendisine geçici veya sürekli bir yaşam alanı oluşturma çabasında olmuştur. Çevresinde bulunan malzemeleri ihtiyaçları doğrultusunda doğada bulunduğundan daha değişik biçimlere sokarak onlara farklı işlevler kazandırmaya çalışmıştır. Bir taşı yongalayarak elde ettiği bir el baltası gibi mevcut bir malzemeye farklı bir form kazandırmak benzeri eylemleri çevresini biçimlendirmek için de yapmış, örneğin yüksek çalılıkları, köklerinden sökmeden uç kısımlarında kubbe benzeri bir formda birleştirerek basit bir barınak elde edebilmiştir (Oliver 2003: 29). Tüm bu faaliyetler, çok uzun süre, tüm Paleolitik dönem boyunca, doğada bulunan nesnelere asgari müdahalede bulunmak suretiyle gerçekleşmiştir. Epipaleolitik dönemde ilk örnekleri görülen ancak Neolitik dönem ile birlikte daha yaygın olarak karşımıza çıkan örneklerde ise, insanın doğayı gittikçe artan ölçülerde değiştirmeye başlamış olduğu görülmektedir. İklim değişikliği, geçim ekonomilerinin değişmesi, çeşitlenmesi, yerleşik hayatın gittikçe yaygınlaşması gibi birçok nedene bağlı olarak başlayan Neolitik dönemde mimaride de köklü değişimler başlamıştır. Bu dönemde farklı malzemelerin bir arada kullanımı yaygınlaşmış; yeni ve karmaşık yapı malzemeleri ortaya çıkmış; zemin üzerinde, sağlam ve kalıcı yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Herhangi bir nesnenin üretim sürecinde olduğu gibi bir yapının üretim süreci de öncelikle zihinde bir fikir, tasarım olarak başlamakta, daha sonra eyleme dökülmektedir. Fikir-tasarım, toplumların anonim ve bireylerin kişisel bilgi birikimleri, “*know-how*”ları ile bağlantılıdır. Yapının zihinde canlandırılmasında, soyut olarak biçimlendirilmesinde, yani tasarlanma sürecinde toplumların, bireylerin yapının inşa edileceği doğal çevre, topografya, makro ve mikro iklim şartları, kullanılacak olan malzemeler, teknik bilgi, birikim ve beceri, toplumun sosyal yapısı ya da bireysel tercihler, inanç sistemi ve yapının kullanım amacı gibi çok sayıda faktör etkili olabilmektedir.

Tasarı sadece zihinde olabileceği gibi herhangi bir zemin üzerine kroki, plan çizerek iki boyutlu ya da modelleyerek üç boyutlu olarak daha somut bir biçime de

dönüştürülebilir. Tasarım², sözlük anlamından da anlaşılacağı üzere “soyut” bir kavram olduğundan arkeolojik kazılarda –özellikle prehistorik kazılarda- tasarım süreci ile ilgili verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Ancak, ele geçen yapı kalıntıları aslında bir tasarım ürününün kalıntılarıdır ve doğrudan o tasarım hakkında bilgiler vermektedir.

İnşa

İnşa, tasarımın uygulanma sürecidir. Kullanılan malzeme, teknik bilgi ve toplum örgütlenmesi, çevre şartları bu süreci doğrudan etkilemektedir. Yapıyı inşa etmek için değişik öğelerin bir araya getirilmesi ve değişik malzemelerin bir arada kullanılması gerekmektedir. Değişik malzemeleri bir araya getirerek istenilen bütünü oluşturmak içinse teknik bilgi ve beceri ile çeşitli araçlara ihtiyaç vardır. Arkeolojik kazılarda ele geçen yapı kalıntıları, sağlıklı gözlemler yapılırsa zaman zaman yapıyı inşa edenlerin teknik bilgileri hakkında detaylı bilgiler sunabildiği gibi inşa sürecinin anlaşılmasını sağlayacak verilere ulaşılmasını da sağlamaktadır.

Kullanım

Bir yapının var olma nedeni ile doğrudan ilişkili olan kullanım süreci bir anlamda yapının yaşam sürecini de tanımlar. Yaşam/kullanım süreci yapıda birtakım izler bırakır, değişimler olur. Yapı elemanları, malzemesi yıpranır, bakım gerektirir; bunların izleri görülebilir. Kullanım nedeni ile yapı içinde ve dışında birtakım kültür ve yenileme dolguları oluşabilir. Yine kullanım süresince yapının bir kısmında bozulmalar olabilir; bunlar tamiratla ya da mevcut olanın aynısını yeniden yapmak ile yenilenebilir. Belirlenmiş olan esas işlevi dışında yapı kendi yaşam süresinde yeni ek işlevler edinebileceği gibi varolan bazı işlevlerini de yitirebilir. Birçok farklı değişkene bağlı olan bu farklılaşmalar yapıda yeni ekler, tamiratlar, iptal edilen yapı parçaları şeklinde görülebilir. Örneğin, yeni bir mekân eklenebilir; mevcut bir mekân birkaç bölüme ayrılabilir; yeni bir ocak eklenebilir, yenilenebilir veya kaldırılabilir; bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yapının kullanım süreci içerisinde değerlendirebileceğimiz bu değişimleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

² Tasarım : Zihinde canlandırılan biçim, tasavvur. (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük 2013. Çevrimiçi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts)

- Kullanım izleri, kalıntıları
- Tamiratlar ve yenilemeler
- Eklemeler
- Eksiltmeler

Yapı Kullanımının Sona Ermesi

Yapı kullanımının sona ermesinin çeşitli nedenleri bulunabilmektedir.

Yıkım

Doğal nedenler: Deprem, sel, erozyon gibi doğal nedenlerle yıkım. Bu tür yıkımlar sonrası çıkan yangınlar.

Terk etme: Herhangi bir nedenle (salgın hastalıkları da bu nedenler arasında sayılabilir) yapının terkedilerek kullanım dışı kalması ve zamanla doğal etkilerle yıkımı.

İnsan veya diğer canlıların neden olduğu yıkımlar: İnsan veya bir başka canlının neden olduğu yangınlar; anlaşmazlık, kavga, savaş gibi nedenlerle yıkımlar.

Hatalı inşaat ve/veya malzeme kullanımı: Kullanılmış olan malzemenin dayanıksızlığı, yanlış kullanımı ve yapım tekniklerindeki hataların neden olduğu yıkımlar.

Bilinçli yıkım: Yapının ömrünü tamamlaması; yerine yeni bir yapı inşası için eskisinin yıkılması; yerleşme topografyasında yapılmak istenen düzenlemeler; yerleşme düzeninin gelişmesine bağlı değişimler ile ilgili yıkımlar.

Kültürel nedenler: Örneğin yapıda bulunan gömütlerin çokluğu ve yapıyı bir toplu gömüt alanı olarak muhafaza etme isteği.

Yıkım Sonrası

Yıkıntı üzerinde yeniden yapılanma: Yıkıntı üzerine yeni bir yapı inşası veya açık alan olarak kullanılmak üzere yapı molozunun temizlenerek tesviye edilmesi. Bu durumda olasılıkla yapının alt bölümlerine ait az miktarda kalıntı korunabilecektir.

Yıkıntı malzemesinin tekrar kullanımı: Yıkılan yapının malzemesinin alınarak başka bir yapıda kullanılması.

Yıkıntının olduğu gibi bırakılması: Yapı zamanla doğal nedenlerle yıkılarak erime, yok olma süreci geçirecek ve yapının bulunduğu kesimde höyükleşme süreci başlayacaktır.

2. VOLKANİK KAPADOKYA BÖLGESİ

Kapadokya, büyük bölümü bugünkü İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan antik bölgenin adıdır. Adının nereden geldiğiyle ilgili birçok rivayet olmasına rağmen çoğu dil bilimciye göre “Kapadokya” kelimesi Persçe'dir ve olasılıkla “Güzel Atlar Ülkesi” anlamına gelmektedir (Esin 1998: 65).

Sınırları kesin olmamakla birlikte, kuzeyde Kızılırmak kavsı, batıda Ereğli ve Konya ovalarının oluşturduğu düzlük (Lakonia), güneyde Orta Toroslar'ın Bolkarlar ve Aladağlar'dan oluşan kesimi ile doğuda bugünkü Malatya İli-Fırat Nehri arasında kalan bölge Kapadokya olarak adlandırılmaktadır. Bölgenin batı kesimi Volkanik Kapadokya Bölgesi veya Niğde-Kayseri Platosu olarak adlandırılmaktadır. Volkanik Kapadokya Bölgesi, doğuda Erciyes Dağı'ndan başlayarak batıya doğru, Orta Toros Dağları'nın kuzeyinde ve dağlara paralel olarak uzanan, Acıgöl-Melendiz Silsilesi, Karacadağ ve Karadağ'dan oluşan volkanik oluşumlardan ilk üçünü (Erciyes, Acıgöl, Melendiz) içine alan bölgedir ve bölgenin formasyonu büyük ölçüde volkanik etkiler tarafından belirlenmiştir. Günümüzde bölge, Aksaray, Nevşehir, Kayseri ve Niğde il sınırları içerisinde kalmaktadır.

2.1. Yeryüzü Şekilleri ve Doğal Çevre

Volkanik Kapadokya Bölgesi, Üst Miosen'de başlamış, Pliosen ve Kuvaterner dönemine kadar devam etmiş volkanik hareketler sonucu oluşmuştur (Atalay-Mortan 1997: 353). Bu oluşum Afrika-Arap ve Avrasya levhalarının çarpışmalarıyla açıklanmıştır (Toprak-Göncüoğlu 1993a: 57). Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin oluşumunda etkin rol oynamış iki fay sistemi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Tuzgölü fay sistemi, ikincisi ise Ecemiş fay sistemidir (Şekil 3). Tektonik hareketler sonucu magmanın yeryüzüne çıkması ile bölgede Erciyes, Hasandağ, Melendiz, Keçiboyduran ve Göllüdağ volkanları oluşmuştur. Aynı zamanda daha güneybatıda yer alan Karadağ ve Karacadağ da bu formasyonun devamı niteliğindedir (Bıçakçı vd. 2007: 237). Melendiz Dağı ve Hasandağ kompleksi doğu-batı yönünde bir dağ silsilesini oluşturmaktadır. Keçiboyduran ve Melendiz Dağı'nın geneli andezitik-

bazaltik lavlarla örtülüdür ve komplekslerin genel litolojisi andezit, dasit, riyolit-dasitten bazaltik-dasite doğru değişme gösterir (Beekman 1966; Yetkin 2003). Bölge volkanik yapısı nedeniyle bazalt, obsidiyen ve alçı taşı (jips) gibi volkanik kökenli hammaddeler açısından oldukça zengindir.

Ad	Yaş (Milyon yıl)	Çağ	Yükseklik (m)	Hakim Kayaç
Erciyes	2.59-1.43	Plio-Kuvaterner	3917	andezit, riyodasit
Hasandağ	0.78-0.277	Plio-Kuvaterner	3268	bazaltik andezit- andezit
Melendiz	6.5-5.1	Erken Pliosen	2368	andezit- bazaltik andezit
Keçiboyduran		Erken Pliosen	2727	andezit- bazaltik andezit
Göllüdağ	1.15-0.86	Erken Kuvaterner	2172	riyolit, riyodasit

Tablo 1 - Orta Anadolu Volkanizması'nı oluşturan başlıca volkanlar, yaşları, yükseklikleri ve karakteristikleri (Toprak – Göncüoğlu 1993b: 361, Tablo-1'den uyarlanmıştır.).

Volkanik faaliyetler sonucu şekillenen arazi Kuvaterner'de akarsu ve yağış gibi aşındırıcıların etkisiyle derin vadiler ve alüvyal dolgularla kaplı ovalardan oluşan bugünkü görünümünü kazanmıştır.

Melendiz silsilesinin ortasındaki Tepecik-Çiftlik yerleşmesinin de yer aldığı Melendiz Ovası'nda, Pleistosen dönemde bir krater gölü bulunduğu, bu gölün Holosen dönemi başlarından itibaren ponza ve külden oluşan alüvyon ile dolarak ovaya dönüştüğü düşünülmektedir (Bıçakçı vd. 2007: 237). Ancak yapılan son çalışmalarda yeni bulgular elde edilmiş ve bu bulgular yayına hazırlanmaktadır.

Volkanik Kapadokya Bölgesi, Yakınoğu'nun en büyük obsidiyen kaynaklarından birisine sahiptir. Volkanik bir kayaç olan riyolitin farklı bir oluşumu olan obsidiyenin diğeri bir adı da "volkanik cam" dır. Yeryüzüne çıkan lavın çok çabuk soğuması ile oluşan obsidiyen, sadece asit yapılı volkanlarda bulunur ve bu nedenle her volkanik faaliyetin ürünü değildir (Balkan-Atlı-Binder 2007: 217; Ercan vd. 1989: 72).

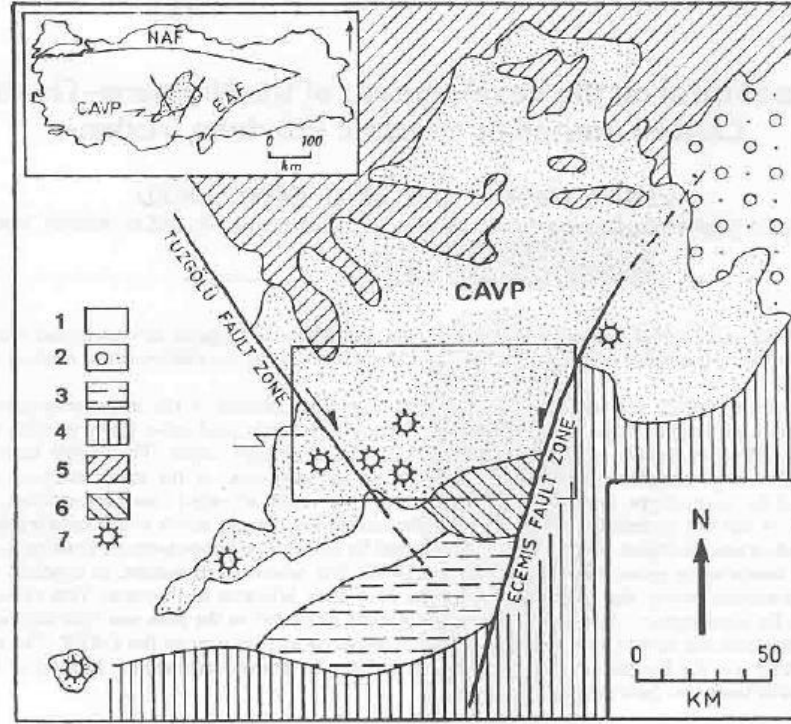

Figure 1. Simplified geological map of the Central Anatolian Volcanic Province (CAVP) and surrounding region 1 = Tuzgölü Basin; 2 = Sivas Basin; 3 = Ulukışla Basin; 4 = Taurides; 5 = Kırşehir Massif; 6 = Niğde Massif; 7 = Major eruption centres; NAF = North Anatolian Fault; EAF = East Anatolian Fault

Şekil 3 - Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin basitleştirilmiş jeoloji haritası (Toprak-Göncüoğlu 1993b: 358, Fig. 1)

Bölgedeki başlıca obsidiyen kaynakları Gölü Dağ (Bozköy, Kayırlı, Kömürcü) ve Nenezi Dağ'da yoğunlaşmaktadır (Balkan-Atlı vd. 1999). Obsidiyen tarihöncesi toplulukların yaşantısında önemli bir hammadde. Bölge, sahip olduğu zengin obsidiyen kaynakları nedeniyle tarihöncesi toplulukları tarafından sürekli olarak ilgi görmüştür. Bu durumla doğru orantılı olarak tarihöncesi araştırmacıları tarafından da 1960'lı ve 1970'li yıllardan itibaren ilgi odağı haline gelmiştir (Balkan-Atlı vd. 1999: 134). Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda çok sayıda obsidiyen aletin üretildiği işlikler tespit edilmiştir (Balkan-Atlı vd. 1999, Balkan-Atlı - Binder

2007, Balkan-Atlı vd. 2008). Bu işliklerden biri olan Kaletepe'deki kazılar bölgede üretilen obsidiyen dilgilerin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den itibaren Kuzey Levant, Orta Fırat ve Kıbrıs'a gönderildiğini ortaya çıkarmıştır (Balkan-Atlı-Binder 2007: 220). Bu geniş yayılım, Neolitik Dönem'de sanılandan daha gelişmiş bir ticaret ağının varlığına işaret etmektedir. Bu üretim ve ticaret mekanizmasının kültürlerin biçimlenmesindeki etkisi ve kültürler arası etkileşimdeki rolü bölgede sürdürülen araştırmalar ile daha iyi anlaşılmakta, Göllü Dağ obsidiyen yataklarına yakın konumu ile Tepecik-Çiftlik'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları da bu süreçte önemli katkılar sağlamaktadır.

Bölge su kaynakları açısından oldukça zengindir. Bölgenin başlıca su kaynakları kuzeyde Kızılırmak, doğuda Sultansazlığı (tatlı su), Melendiz havzasında Melendiz Suyu, ve batıda Tuz Gölü'dür (Kuzucuoğlu 2002). Özellikle Aladağlar ve Bolkarlar kaynaklı akarsular bölgede çeşitli tiplerdeki göllerin ve sulak alanların oluşumunda etkin rol oynamaktadır. Yağmur ve eriyen kar sularının oluşturduğu akarsular yıl boyunca bölgenin su ihtiyacını kesintisiz karşılayabilmektedir. GÖ 8600'lere dek varlığını sürdüren (Zreda 2011: 1051) Aladağ buzulları, tarihöncesi dönemlerde yaz boyunca dahi bölgenin sulak kalmasını sağlamıştır.

Yukarıda bahsedilen bölgenin oluşum süreci sonunda, Kuaterner'de Orta Anadolu'nun bu kesimi kapalı havzalardan oluşan bir görünüm almıştır. Sözü edilen kapalı havzalar bölgedeki yerleşmelerin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Bıçakçı baskıda).

Zengin su kaynakları, nehirler, göl ve bataklıklarla çevrili alanların bulunduğu Volkanik Kapadokya Bölge'sindeki polen çalışmaları bölgenin tarihöncesi toplulukları için de oldukça zengin olduğunu göstermiştir. Acıgöl'deki çalışmalar Son Buzul Çağı'nın sonrasında (GÖ 10.860-8600) bölgede hakim olan kuru iklimin ılımanlaşarak yıllık ortalama yağış miktarının (300-400 mm) ve nemin arttığını, buna bağlı olarak kurak-step alanların otlaklarla kaplanmaya başladığını göstermiştir. Bunu takip eden süreçte (GÖ 8600-7960) yıllık yağış miktarı 400 mm üzerine çıkarak bölgede meşe ve sakızağacı yoğunluklarının yanı sıra ardıç (*Juniperus*),

karaağaç (*Ulmus*), ıhlamur (*Tilia*) ve fıstık (*Pistacia atlantica*) türlerinin de yaygınlaşmaya başladığı tespit edilmiştir. Sonrasında (GÖ 7960-7000) yıllık yağış miktarının 600 mm'ye kadar ulaştığı ve ormanların genişlemeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde yüksek kesimlerde çam ve sedir ormanlarının varlığından bahsedilmektedir (Woldring 2002). Tüm bu veriler Neolitik ve Kalkolitik dönemler boyunca bölgede yaz aylarının ılıman, kışların hafif geçtiğini ve yıllık yağış miktarlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Şüphesizdir ki yıl boyu su ihtiyacının karşılanabildiği, zengin bitki ve hayvan türlerini barındıran, kolay ulaşılabilir hammadde kaynaklarına sahip Volkanik Kapadokya Bölgesi tarihöncesi dönemlerde insan topluluklarının yaşamı için oldukça uygun bir ortam oluşturmaktaydı.

2.2. Bölgedeki Tarihöncesi Araştırmalarının Tarihçesi

J. Mellaart'ın 1950'lerde Konya Ovası ve çevresinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ile Çatalhöyük ve Hacılar kazıları, aynı yıllarda diğer araştırmacılar tarafından kazısı yapılan Can Hasan, Erbaa ve Suberde yerleşmelerinden elde edilen veriler iddia edilenin aksine Anadolu'nun "Neolitik dünya"nın dışında olmadığını göstermiştir. Fakat buna rağmen uzun yıllar boyunca Anadolu, Yakındoğu Neolitiği dışında düşünölmüştür (Özdoğan 2007a: 442).

J. Mellaart'ın araştırmalarından önce Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde varlığı bilinen iki Neolitik Dönem yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlardan biri H. Ormenod tarafından 1930'lu yıllarda tespit edilmiş Niğde yakınlarındaki Pınarbaşı-Bor yerleşmesidir. Diğer i ise 1940'larda jeolog Kleinsorge tarafından tespit edilmiş olan Tuz Gölü yakınlarındaki Ilıcıpınar'dır (Özbaşaran 2011).

1960'larda bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarıyla tespit ettiği birçok tarihöncesi yerleşmeyi arkeoloji dünyasına tanıtan Ian Todd, yüzey buluntuları üzerindeki çalışmaları ve elde ettiği C¹⁴ tarihleri ile bölgenin tarihöncesi kronolojisinin anlaşılmasına büyük katkılar sağlamıştır (Todd 1980). 1963'te E.

Gordon tarafından tespit edilen Aşıklı Höyük'ün I. Todd'un çalışmalarından sonra bölgenin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemi'nin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır.

Obsidiyen, tarihöncesi toplulukların maddi kültür kalıntıları arasında hem nicelik hem de niteliksel olarak önemli bir yeri tutar. Bu nedenle bölge sahip olduğu zengin obsidiyen kaynakları nedeniyle 1960'lı yıllardan bu yana konuyla ilgilenen araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. (Renfrew vd. 1966). Bu yıllarda gerçekleştirilen obsidiyen araştırmaları kapsamında İç Anadolu obsidiyenlerinin kaynak analizleri yapılmış ve obsidiyenlerin yerleşmelere dağıtımı ile ilgili sosyal modeller kurulmuştur.

1964'te Köşk Höyük, R. Harper ve M. Ramsden tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilmiş, 1965'te I. Todd tarafından ziyaret edilerek yüzey buluntuları yayınlanmıştır (Öztan 2012a: 196). 1973 yılında Niğde yakınlarındaki Tepebağları Höyüğü'nde N. Özgüç ve ekibi tarafından kazı çalışmalarına başlanmıştır. Köşk Höyük ve Pınarbaşı-Bor'da 1981-1982 yıllarında U. Silistreli tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Silistreli 1983). Bölgede Son Neolitik-İlk Kalkolitik ve Orta Kalkolitik Dönem'in anlaşılması açısından oldukça önemli bir yerleşme olan Köşk Höyük'te kazı çalışmalarına Silistreli'nin vefatıyla ara verilmiş, 1995'te A. Öztan başkanlığında tekrar başlayan kazı çalışmaları 2009 yılında sona ermiştir (Öztan 2012a: 196).

Aksaray'da Mamasun Barajı inşaatı nedeniyle su altında kalma riski taşıyan Aşıklı Höyük'te 1989 yılında U. Esin başkanlığındaki bir ekip tarafından kurtarma kazılarına başlanmıştır (Esin-Harmanakaya 2007). 1990'ların başında U. Esin Gelveri-Yüksekkilise'de küçük bir kazı gerçekleştirerek bölgenin Orta Kalkolitik Dönem sorunlarına da değinmiştir (Özbudak 2012). Uzun bir süre devam eden Aşıklı kazıları bölgede yeni projelerin başlamasına olanak sağlamıştır. 1996'da Aşıklı çevresinde yer alan bir çok "uydu" yerleşmeden biri olan Musular'da, Aşıklı-Musular ilişkisini ve Aşıklı sonrası süreci anlamak amacıyla M. Özbaşaran tarafından kazı çalışmalarına başlanmış (Özbaşaran vd. 2007), aynı yıl Mamasun

Baraj Gölü sınırları içerisinde yer alan, Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlenen Güvercinkayası yerleşmesinde S. Gülçur çalışmalara başlamıştır (Gülçur – Endoğlu 1998). Aynı dönemde S. Omura tarafından Ankara-Kırşehir bölgesinde (Omura 1995), U. Esin ve S. Gülçur tarafından da Aksaray-Niğde-Nevşehir illerinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir (Gülçur 1995).

İleriki yıllarda bölgedeki obsidiyen araştırmaları farklı bir boyut kazanır. Bölgedeki tüm obsidiyen kaynaklarının saptanarak kimyasal analizlerle tanımlanması, kaynakların jeoloji ve jeomorfolojilerinin araştırılması ve kaynak yakınlarındaki atölyelerdeki üretim zincirlerinin saptanması amacıyla 1995 yılında çalışmalara başlanmış ve 1997 yılında Anadolu'daki ilk obsidiyen atölyesi kazısı olan Kaletepe kazıları gerçekleştirilmiştir (Balkan-Atlı vd. 1999). Aynı yıllarda Göllüdağ'da Orta Anadolu'nun ilk *in situ* Paleolitik buluntu yeri olan Kaletepe Deresi 3'te kazılar yapılmıştır (Slimak - Dinçer 2007).

2000 yılında bölgenin Neolitik sürecini aydınlatmaya yönelik Melendiz Ovası'nda E. Bıçakçı başkanlığında Tepecik-Çiftlik kazıları başlamış, 2007 yılında ise S. Gülçur tarafından Gelveri yerleşmesinin kronolojik anlamda tanımlanabilmesi amacıyla Gelveri-Yüksek Kilise'de bir sezonluk sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir (Gülçur-Kiper 2009, Özbudak 2012). Melendiz Dağları'nın doğusundan geçecek olan Ankara-Adana karayolunun inşaatı sırasında tahrip olması muhtemel kültür varlıklarının tespiti ve korunması amacıyla 2008 yılında başlatılan Doğu Melendiz Yüzey Araştırması 2012 yılında son bulmuş, araştırma kapsamında birçok tarihöncesi yerleşme ve buluntu yeri tespit edilmiştir. Bölgenin güneyinde ise L. d'Alfonso ve ekibi daha çok Tunç ve Demir çağları odaklı yüzey araştırmaları gerçekleştirmektedir (d'Alfonso 2010).

Günümüzde Aşıklı, Tepecik-Çiftlik ve Güvercinkayası kazıları, Göllüdağ'daki obsidiyen araştırmaları ve bölgenin güneyinde İtalyan bir ekip tarafından yürütülen yüzey araştırmaları devam etmektedir. Bölgedeki araştırmalar günümüzde farklı bir boyut kazanmış, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının yanı sıra bölgenin jeomorfolojisi ve jeolojik yapısının (jeoarkeoloji), doğal çevresi ve bitki örtüsünün

tarihöncesi kültürler üzerindeki etkilerini anlamaya (arkeobotani, etnobotani) ve yörenin geleneksel mimarisini ve onu etkileyen sosyo-kültürel etkenleri belgelemeye yönelik (etnoloji, etnoarkeoloji) çalışmalar sürdürülmektedir. Buna karşın bölgenin bazı kesimleri halen arkeolojik anlamda araştırılmış değildir. Birbirinden farklı birçok mikro doğal yaşam ortamına sahip olan bölgede tarihöncesi kültürlerin daha tanımlı hale gelebilmesi için kazı ve araştırmaların artması gerekmektedir.

2.3. Bölgenin Tarihöncesi Kronoljisi

Yapılan araştırmalar Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde Alt Paleolitik'den itibaren yerleşilmiş olduğunu göstermektedir. Niğde İli merkez köylerinden Kömürcüköy yakınlarında, Göllüdağ'ın kuzey eteklerinde Kaletepe 3'de yapılan kazılarda Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e ait tabakalar tespit edilmiştir (Slimak – Dinçer 2007). Ayrıca bölgede yapılan yüzey araştırmalarında Göllüdağ ve çevresi ile Melendiz Dağları'nın kuzeydoğu yamaçlarında da Paleolitik dönem buluntuları ele geçmiştir. Bölgede Üst Paleolitik ve Epi-Paleolitik dönemlere ait hiçbir buluntu yeri bilinmemektedir.

Neolitik Dönem ise hem çanak çömlekli hem de çanak çömleksiz evreleri ile bölgede oldukça iyi bilinmektedir (Şekil 4). Yüzey araştırmalarından bilinen çok sayıdaki yerleşmenin yanın sıra kazı yapılan birkaç yerleşmede de Neolitik Dönem tabakaları araştırılmıştır. Bölgede bilinen ve 1989 yılından beri kazı çalışmaları devam eden Aşıklı Höyük, ca 11,00 m'lik kültür dolgusu, 4 tabakası ve çok sayıda yapı evresi ile Çanak Çömleksiz Neolitik dönem için önemli bilgiler vermektedir (Esin – Harmankaya 2007; Özbaşaran 2012). 9. binyılın ortaları/ikinci yarısı ile 8. bin yıl ortalarına tarihlenen tabakalarında ortaya çıkan kalıntılar, yerleşmenin daha ziyade "Konya Ovası" kültürleri olarak adlandırılabilen Can Hasan III, I ve Çatal Höyük ile yakın ilişkiler içinde bulunduğunu düşündürmektedir.

Aşıklı Höyük'ün birkaç yüz metre doğusunda yer alan Musular ufak bir yerleşmedir ve burada Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem sonu ile Çanak Çömlekli Neolitik Dönem başına ait tabakalar ortaya çıkartılmıştır. Yerleşmenin 8. binyılın ortalarına

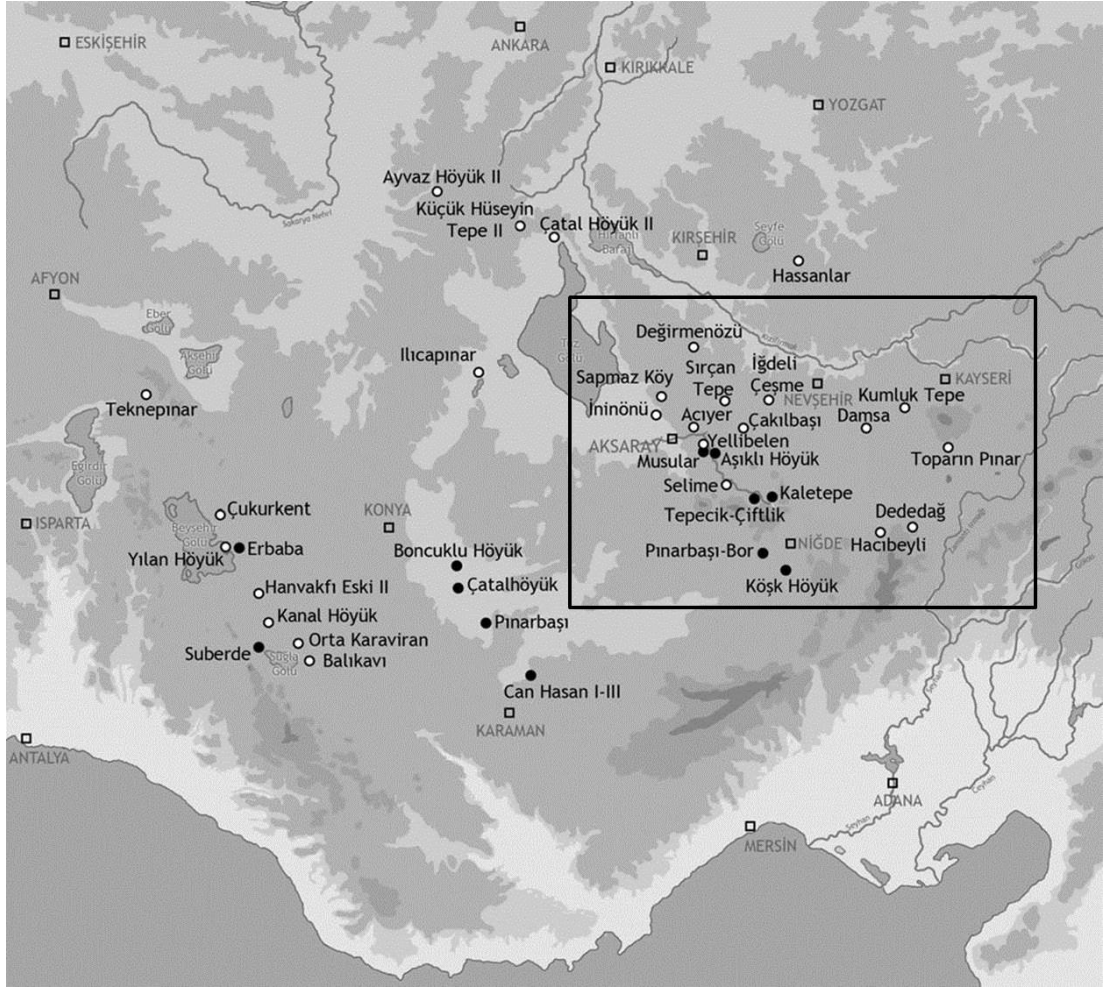
tarihlenen çanak  mleksiz Neolitik Dönem tabakasında açığa çıkartılan yapıların özel işlevli ve Aşıklı H y k yerleşmesinin güneyinde bulunan kamusal yapılarla benzeşen özelliklerde olduğu saptanmıştır ( zbaşaran vd.2007: 274).

Çanak  mleksiz Neolitik Döneme tarihlenen ve kazılmış bir başka buluntu yeri ise Kaletepe'dir. Burada yapılan kazılarda ufak bir alanda, olasılıkla Yakındoğu Orta-PPNB dönemi ile ağdaş bir işlik yeri ortaya çıkartılmıştır. Yine Kaletepe'de farklı bir alanda atal H y k ile ilişkili olabileceği düşünülen başka bir işlik yerinde de kazı çalışmaları yapılmıştır (Balkan-Atlı – Binder 2012).

Son yıllarda Tepecik-iftlik'de ufak bir alanda, bir derin amada çanak  mleksiz Neolitik tabakalara ulaşılmıştır. Tabakaların höyükteki konumları, dolgu kalınlıkları, altlarında henüz ortaya çıkartılmamış ve aynı döneme ait olduğu tahmin edilen tabakaları ile oldukça geniş bir alanı kapladığı anlaşılan söz konusu dönem ileriki yıllarda ayrıntılı olarak araştırılacaktır.

Volkanik Kapadokya Bölgesi içerisinde kazı çalışmalarında çanak  mlekli Neolitik Dönem'e (kısaca Neolitik Dönem) ait tabakaların ortaya çıkartılmış olduğu yerleşmeler ise: Musular, Gelveri-Yüksek Kilise, Tepecik-iftlik, Pınarbaşı-Bor ve Köşk H y k'd r.

Musular'da M  6. bin'in son çeyreğine tarihlenen çanak  mlekli Neolitik Dönem'e ait dolgular yüzeye yakın konumda olduklarından büyük ölçüde tahrip olmuştur ( zbaşaran vd. 2007: 278). Bu tabakada çok odalı bir yapıya ait olduğu anlaşılan kalıntılar ile kısmen korunmuş duvar ve taban parçalarıyla beraber çukurlar bulunmuştur.

Şekil 4 – Orta Anadolu Bölgesi’nde Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’e tarihlenen yerleşmeler. Volkanik Kapadokya Bölgesi çerçeve içerisinde belirtilmiştir. Siyah renkli noktalar kazısı yapılmış yerleşmelerdir (Özbaşaran 2011: Fig. 5.1’den değiştirilerek hazırlanmıştır).

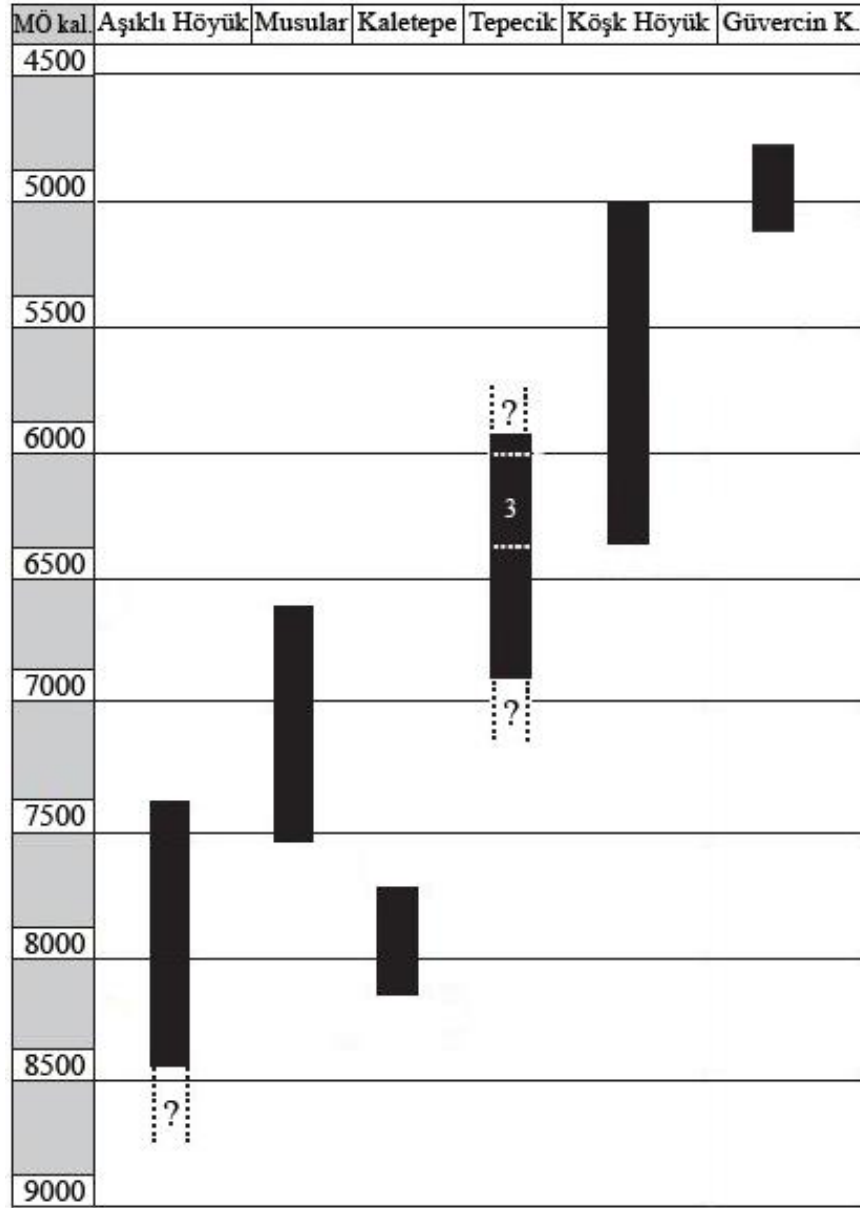
Yaklaşık olarak MÖ 6400’lerde anakaya üzerine kurulmuş olan Köşk Höyük’te iskân MÖ. 5. Binyıl başlarına dek sürmüştür. Tez çalışmasının konusunu oluşturan Tepecik-Çiftlik’in 3. tabakası ile çağdaş olan Köşk Höyük V-II. tabakalarında 50x60 metreye yayılan bir yerleşme ortaya çıkarılmıştır. Son Neolitik Dönem’e ait bu yerleşmenin erken tabakalarında (V-IV) çoğunlukla tek veya iki odalı, birbirinden bağımsız yapılar belli bir planlama olmaksızın inşa edilmiştir. III. Tabakada ise daha yoğun bir yapılanma göze çarpmaktadır. Höyükteki II. tabaka ise üstündeki I. tabaka

yapılarının inşası sırasında büyük ölçüde tahrip olmuştur. Köşk Höyük’de Son Neolitik Dönem’in sonu, İlk Kalkolitik Dönem’in başlarında ortaya çıkan hayvan ve insan betimlerinin yer aldığı kabartma bezemeli çanak çömlek başta Tepecik-Çiftlik (2. tabaka) olmak üzere, Pınarbaşı-Bor (Silistreli 1983) ve Gelveri-Yüksek Kilise’nin alt evrelerinde (Özbudak 2012: 277) ele geçmiştir³.

Tepecik-Çiftlik bölgede Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’den İlk Kalkolitik Dönem’e dek kesintisiz tabakalama veren tek yerleşmedir. Bu özelliği ile Orta Anadolu Neolitik Dönem kültürlerinin anlaşılmasında ve Çanak Çömleksiz – Çanak Çömlekli Neolitik – İlk Kalkolitik Dönemler ile ilgili kronoloji-kültürel sorunların çözümlenmesinde Tepecik-Çiftlik anahtar yerleşme niteliği taşımaktadır.

Bölgede Orta Kalkolitik Dönem’e ilişkin veriler oldukça sınırlı olsa da Gelveri-Yüksek Kilise ve Güvercinkayası gibi yerleşmeler bu dönem topluluklarının yerleşim yeri olarak yüksek kayalık alanları tercih ettiklerini göstermektedir. Güvercinkayası Orta Anadolu’nun kentleşme sürecinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır (Gülçur – Endoğlu 2001). Ayrıca Güvercinkayası’nda yürütülen kazı çalışmaları sözünü ettiğimiz dönemde Orta Anadolu- Doğu Anadolu/Kuzey Mezopotamya etkileşimi hakkında da önemli veriler sunmuştur (Gülçur vd. 2000: 60).

³ Bölgede Son Neolitik-İlk Kalkolitik geçişyle ilgili kronolojik sorunlar ve Tepecik-Çiftlik’in söz konusu dönemle alakalı sunduğu veriler hakkında detaylı bilgi için “Bölüm 3”e bakınız.

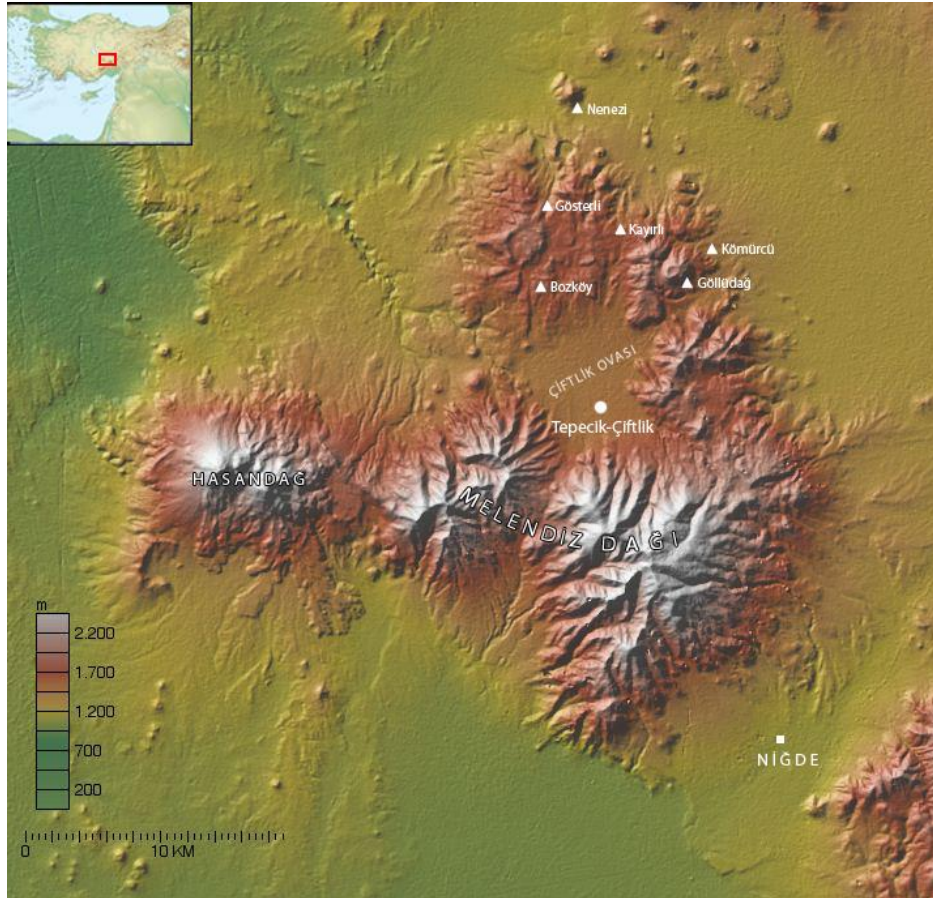

Tablo 2 – Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin tarihöncesi kronoloji tablosu (Özbaşaran 2011: Fig. 5.2 değiştirilerek ve Çaylı 2009: Tablo 1 ve Öztan 2012b'den faydalanılarak oluşturulmuştur).

3. TEPECİK-ÇİFTLİK

3.1. Konum ve Kazı Tarihçesi

İlk kez 1966 yılında Ian Todd tarafından Orta Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Tepecik-Çiftlik Höyüğü, Orta Anadolu Platosu'nun güneyinde, Kapadokya Bölgesi'nin güneybatısında, Niğde ili Çiftlik ilçesi sınırları içerisinde (Bıçakçı vd. 2007: 237; Todd 1966: 105). Höyük, Kapadokya Bölgesi'nde bulunan obsidiyen yataklarının önemli kısmını barındıran Göllüdağ'a olan yakın konumu ile önem taşımaktadır (Bıçakçı 2001: 29). Yerleşmedeki kazı çalışmaları İ.Ü. Prehistorya Anabilim Dalı'ndan E. Bıçakçı başkanlığındaki bir ekip tarafından, 2000 yılından bu yana sürdürülmektedir.

Şekil 5 – Tepecik-Çiftlik ve Orta Anadolu obsidiyen yataklarının konumu (Harita altlığı “GeoMapApp” programı ile oluşturulmuştur).

3.2. Tabakalanma ve Mimari

Tepecik-Çiftlik höyüğü kesin sınırları saptanabilen kesiminde 300X170 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Oval biçimli bir koni ve bu koninin doğu-güneydoğusunda yer alan bir terastan oluşan höyüğün uzun aksı güneydoğu-kuzeybatı yönde uzanmaktadır (Şekil 1). Bu kesimde höyük 33,300 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Bu kesim dışında güneyde tarla olarak kullanılmak üzere düzlenmiş olan alanda yüzey buluntuları geniş bir alana yayılmış haldedir. Yüzey buluntularının dağılımından yola çıkarak güneydeki tarla olarak kullanılan kesimle birlikte höyüğün yaklaşık olarak 6 hektar boyutlarında olduğu tahmin edilmektedir; ancak höyüğün kesin sınırları höyük güneyindeki tarlada yapılacak kazı çalışmaları ile belirlenebilecektir. Höyüğün en yüksek noktasının çevre ovoidan yüksekliği 9,6 m'dir (Bıçakçı vd. 2007: 237). Günümüze dek gerçekleştirilmiş kazı çalışmaları sonucunda yaklaşık 1600 m²'lik alan kazılmış-ve tepe "0,00" noktasına göre en derin seviyede yaklaşık -7,30 metreye ulaşılmıştır; henüz ana toprağa ulaşılammıştır.

Yerleşmede başlatılan kazı çalışmalarının ilk yıllarından itibaren, tespit edilmiş olan her tabakaya birer numara verilmiş ve bu tabakalar temsil ettikleri dönemler ile adlandırılmıştır;

"...Bugüne kadar yapılan çalışmalarda höyükte dört dönem bulunduğu tespit edilmiştir. En üstte Geç Roma – Bizans (1. Tabaka) dönemlerine ait birkaç mezar açılmıştır. Kazı alanının kuzeydoğu kesiminde Orta Kalkolitik (2. Tabaka), açılan alanın hemen tümünde İlk Kalkolitik (3. Tabaka) ve hemen altında da Neolitik dönem tabakaları (4. ve 5. Tabakalar) ortaya çıkarılmıştır." (Bıçakçı vd. 2007: 237, 238).

Yukarıda sözü edilen tabakaların saptanabilen alt evrelerine de yeni birer numara verilmiş ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi tabaka numarası ile birlikte kullanılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6 – Tepecik-Çiftlik’te 3. tabakanın alt evreleri (Bıçakçı vd. 2007: Fig. 4).

Kazı çalışmalarının ilk yıllarında oluşturulan bu tabakalanma bölgede yapılmış bir kaç araştırmaya, Köşk Höyük kazı sonuçlarına (Öztan 2002), Ian Todd’un bölgede yapmış olduğu yüzey araştırması verilerine (Todd 1966; 1980) ve “Gelveri Kültürü”nün tarihlendirilmesi ile ilgili çalışmalara dayandırılmıştı (Esin 1993). Tepecik-Çiftlik’de son yıllarda yapılan kazı çalışmaları ve sağlıklı bir radyokarbon tarihleme serisinin elde edilmesi höyük tabakalanması ve bölgenin kültür kronolojisinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Diğer taraftan Gelveri-Yüksek Kilise’de yapılan kazı çalışmaları da 6. bin başına tarihlenen tabakaların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Buna göre, önceki yıllarda Tepecik-Çiftlik’de İlk Kalkolitik Dönem’e tarihlenen 3. tabakanın tümü değil ama en üst yapı evrelerinin bu döneme, alt evrelerin de Son Neolitik Dönem’in sonlarına tarihlenmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, bölgede, hatta Orta Anadolu Platosu’nda, Tepecik-Çiftlik’den elde edilen verilerin karşılaştırılabileceği, tabakalanma sıradüzeni içerisinde araştırılmış, Köşk Höyük dışında hemen hiçbir yerleşme bulunmamaktadır. Bunun da ötesinde, sadece Orta

Anadolu’da değil ama Anadolu’nun batı yarısında 7. bin sonu ile 6. bin başına tarihlenen kültürler konusunda fazla bir bilgi bulunmamaktadır; olanlar da tartışmalıdır.

Son çalışmalarla değişen Tepecik-Çiftlik tabakalanmasında, daha önce Orta Kalkolitik Dönem’e tarihlenen 2. tabakanın tümünün ve 3. tabakanın son evrelerinin İlk Kalkolitik Dönem’e, 3. tabakanın alt evrelerinin de Son Neolitik Dönem’in sonlarına tarihlenmesinin doğru olacağı anlaşılmıştır (Tablo 3).

Tabaka	Dönem	Evre	Tarih	
1	Geç Roma-Bizans			
2	İlk Kalkolitik		MÖ yak. 6000 ve sonrası	MÖ yak. 6900 - 6000 kal.
3	Son Neolitik	Evre 3.1	MÖ yak. 6300-6000 kal.	
		Evre 3.2: Fırınlı Yapılar Evresi	MÖ yak. 6400-6300 kal.	
4	Neolitik	AK Yapı Kompleksi	MÖ yak. 6650-6400 kal.	
5	Neolitik	BB Yapısı-toplu gömüt	MÖ yak. 6850-6650 kal.	
6	Neolitik			
7	Neolitik			derin açma
8	Neolitik			
9	Neolitik			
10	Çanak Çömleksiz Neolitik		▼ MÖ yak. 7500 ???	
11	Çanak Çömleksiz Neolitik			
12	Çanak Çömleksiz Neolitik			
13	Çanak Çömleksiz Neolitik			
14	Çanak Çömleksiz Neolitik			
↓ ↓ ↓				↓

Tablo 3 – Tepecik-Çiftlik tabakalanması.

Tepecik-Çiftlik’te son tabakalanmaya göre Geç Roma – Erken Bizans, İlk Kalkolitik, Neolitik ve Çanak Çömleksiz Neolitik olmak üzere toplam dört dönem tespit edilmiştir;

Geç Roma – Erken Bizans Dönemleri (1. Tabaka)

Geç Roma – Erken Bizans dönemi, höyük yüzeyine yakın konumda ele geçmiş az sayıdaki mezar⁴ ile temsil edilmektedir, herhangi mimari kalıntıya rastlanmamıştır⁵. Bu dönemde mezarlık olarak kullanıldığı anlaşılan höyükte, gömü işlemleri için açılan çukurlar nedeniyle bazı kısımlarda alttaki İlk Kalkolitik ve Neolitik tabakalar zarar görmüştür.

İlk Kalkolitik Dönem (2. Tabaka)

Kazı alanının kuzeyinde 2001 yılında 16I ve 17I açmalarındaki kazılar sırasında yoğun olarak “Gelveri tipi” çanak çömlek ele geçmiştir. Yanıklı-küllü dolguların açığa çıkartıldığı bu açmalarda herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamış, dik durumda ele geçmiş büyük boyutlu taşlar ile yoğun yanıklı-küllü dolguların organik malzemelerden inşa edilmiş hafif yapı sistemlerine ait olabilecekleri düşünülmüştür (Bıçakçı vd 2007: 238). Elimizde bu dolgulara ait radyokarbon tarihleri yoktur. Gelveri tipi olarak bilinen çizi ve kazıma bezekli çanak çömlekler Balkanlar’daki benzer örneklerinden dolayı Orta Kalkolitik döneme tarihlenmiştir (Esin 1993, Özdoğan 1996). Bu nedenle Tepecik-Çiftlik’te de Gelveri tipi çanak çömleğin ele geçtiği dolgular Orta Kalkolitik (2. tabaka) olarak tanımlanmıştır. Fakat son yıllarda Gelveri çanak çömleği üzerinde yapılan yeni araştırmalar bu tablonun değişmesine neden olmuş, Gelveri yerleşmesinin daha eski bir zaman dilimine, yaklaşık olarak MÖ 6. binyılın başlarına tarihlenmesi öngörülmüştür (Schoop 2005: 134-136; Özbudak 2012: 281).

Tepecik-Çiftlik’te kazı çalışmalarının başladığı ilk yıllarda, kazı alanının büyük bölümünde hayvan ve insan kabartma betimli çanak çömlek parçaları ele geçmiş ve bu çanak çömlekler 3. Tabaka olarak tanımlanan kültürel dolgu ile ilişkilendirilmiştir. Benzeri kabartma bezemeli kaplar Tepecik-Çiftlik’e kuş uçuşu yaklaşık 35 kilometre uzaklıkta bulunan Köşk Höyük yerleşmesinden bilinmektedir

⁴ Bu döneme ait mezarlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Büyükkarakaya vd. 2009.

⁵ Çevrede yaşayan halk geçmiş dönemlerde höyük üzerinde kesme taştan inşa edilmiş bir yapının varlığından bahsetmektedir. Fakat 1966 yılında I.A. Todd tarafından höyüğe ait yayınlanan tek fotoğrafta böyle bir yapı görünmemektedir. Bahsi geçen yapı kalıntısı fotoğrafın çekildiği tarihten önce yok olmuş olmalıdır. Kazı çalışmaları sırasında henüz böyle bir yapı kalıntısına ait izlere rastlanmamıştır.

(Silistreli 1989). Köşk Höyük'te bu tip çanak çömleğin yoğun olarak Son Neolitik Dönem'e tarihlenen II. ve III. tabakalarda ele geçtiği bildirilmektedir (Öztan 2007: 228). Fakat III. tabakadan elde edilmiş olan radyokarbon tarihleri bu tabakanın Geç Neolitik Dönem'den daha geç bir döneme tarihlenebileceğini göstermektedir (Düring 2011: 151). Tepecik-Çiftlik'in yüzey malzemesini inceleyen Summers da sözü edilen kabartma bezemeli çanak çömleğin en erken Son Neolitik veya daha sonrasına tarihlenebileceğini bildirmektedir (Bıçakçı 2001: 32). Tepecik-Çiftlik'te ele geçen insan ve hayvan kabartma bezemeli çanak çömlek ile ilişkilendirilen 3. tabakaya ait radyokarbon tarihlerinin kazının ilk yıllarında bulunmaması ve Köşk Höyük ile benzerlikleri nedeniyle görece olarak İlk Kalkolitik olarak tanımlanmıştır (Bıçakçı – Faydalı 2001; Bıçakçı vd. 2002; Bıçakçı vd. 2007). Ancak ilerleyen kazı çalışmaları neticesinde hayvan ve insan kabartmalı çanak çömlek ile Gelveri tipi çanak çömleğinin bir arada ve yalnızca 2. Tabakada bulunduğu saptanmıştır. Bu nedenle önceki yayınlarda Orta Kalkolitik Dönem olarak tanımlanan 2. tabaka ve 3. tabakanın üst evreleri, elde edilen yeni veriler ışığında bundan böyle İlk Kalkolitik Dönem olarak tanımlanmaktadır. Önceki yayınlarda “İlk Kalkolitik” olarak tanımlanmış olan ve bu tezin de konusunu oluşturan 3. tabakanın alt evrelerinin de Son Neolitik Dönem'e ait olduğu anlaşılmıştır (Tablo 3). Sözü edilen 3. tabakadan elde edilen yeni radyokarbon tarihleri de (yak. MÖ 6400-6000 kal.) bu durumu destekler niteliktedir.

2013 yılı kazı sezonunda, kazı alanının batısına höyüğün üst tabakalarıyla ilgili daha ayrıntılı verilere ulaşabilmek ve buradaki yapıları daha iyi anlayabilmek amacıyla 5,00X10,00 m boyutlarında iki yeni açma açılmıştır (15J ve 15K açmaları). Bu sayede kazı alanının batı kesiminde yer alan yapıların daha geniş alanda ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Kazı çalışmaları neticesinde şimdilik İlk Kalkolitik Dönem'in iki ana evreden oluştuğu tespit edilmiştir. Üst evrede, dörtgen planlı, taş subasman duvarlı yapıların birbirlerine bitişik olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır (Şekil 7). Dar bir alanda kazılan yapıların oluşturduğu yerleşme düzeninin ayrıntılarını anlamak şu an için mümkün değildir. Kısmen açığa çıkarılmış olan iki yapının da bir bölümlerinin depolama amacıyla kullanılmak üzere küçük hücreler oluşturacak biçimde bölümlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bu evreye ait BY

mekânında, *in situ* olarak, bir bölümünün üzerinde insan ve hayvan kabartmalarının bulunduğu çömlekler ele geçmiştir. Depolama amaçlı kullanıldıkları düşünülen çömleklerin bulunduğu mekânda aynı zamanda üç adet oval formlu, kerpiçten inşa edilmiş silo açığa çıkarılmıştır.

İlk Kalkolitik Dönem'in alt evresi hakkındaki bilgilerimiz ise oldukça sınırlıdır. Ancak, üst evre yapılarının alt evre yapıları üzerine tekrar inşa edilmiş olduklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle alt evre yapılarının da plan bakımından üst evredeki yapılar ile benzeştiği öngörülmektedir. Tepecik-Çiftlik'in bu dönemi ile ilgili eldeki veriler oldukça yeni ve sınırlıdır. Dolayısıyla ilerleyen arazi ve laboratuvar çalışmaları bu dönemin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Şekil 7 – İlk Kalkolitik Dönem'e ait yapı kalıntılarının yukarıdan görünüşü (farklı yıllarda çekilmiş iki hava fotoğrafının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur).

Neolitik Dönem (3, 4, 5, 6, 7, 8. ve 9. Tabakalar)

3. Tabaka (Son Neolitik Dönem)

Tez çalışmamızın konusunu oluşturan bu tabakadan ileride ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

4. Tabaka (Neolitik Dönem)

Yaklaşık 700 m²'lik alanda ortaya çıkarılan 4. tabakaya ait yapılar, 3. Tabaka yapılarından farklıdır. Bu farklılık yerleşme düzeni ve açık alanların kullanımında da gözlenmektedir; 4. tabakada yerleşmenin büyük bölümünü açık alanlar oluşturmaktadır. Kazı alanının merkezinde⁶ ortaya çıkarılan 4. tabaka yerleşmesinin bu kesiminde yapıları birbirinden ayıran doğu-batı uzantılı bir açık alan yer almaktadır. Açık alanın güneyindeki yapı kalıntıları oldukça iyi korunmuş halde ele geçmiştir. Kuzeydeki yapıların bir kısmı tahrip olmuş vaziyettedir (AM ve AL yapıları). AL yapısının korunan kesiminde tek ve geniş mekânlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Yapının güneyinde paralel uzanan iki duvar kalıntısı yapının bu kesimde birkaç kez yenilenmiş olduğunu düşündürmektedir. Mekânın içerisinde, bir kısmı 17J açması doğu kenarı altında kalan ateş yerine ait taban kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Birçok kez yenilendiği anlaşılan, altı çakıl taşı döşeli, üstü kalın kerpiç çamuru ile kaplı, en üstü ise ince sıvalı bu taban parçalarını çevreleyen duvar kalıntıları bulunamamıştır. Aynı açmada, bir başka bozuk yapı kalıntısı olan AM yapısının güneydoğu köşesi ortaya çıkartılmış, kuzey kesiminin tamamen tahrip olduğu anlaşılmıştır (Bıçakçı vd. 2007: 240). Yerleşmenin kuzey kesiminde bulunan bu yapı kalıntılarının güneyde yer alan AK yapı kompleksi ile stratigrafik olarak bağlantısı tam olarak kurulamadığından bu yapıların 4. tabakanın hangi evresine ait oldukları henüz tam olarak tespit edilememiştir.

⁶ 16, 17, 18J-K-L açmaları.

Yukarıda sözü edilen açık alanın güney-güneydoğusunda yer alan AK çok odalı bir yapıdır. AK yapısının güneyden kuzeye doğru alçalan bir eğim üzerine inşa edilmiş olduğu ve en az üç evreye sahip olduğu bilinmektedir. En eski evreyi duvarları oldukça kalın inşa edilmiş AK mekânı⁷ oluşturmaktadır. İkinci evrede, AK mekânının doğusuna nispeten daha ince duvarlara sahip iki oda eklendiği anlaşılmaktadır (BA ve BM). En son evrede ise yapının kuzeydoğu kısmına bir oda daha eklenmiş (AY) ve yapının batısındaki açık alanı kuzeyden sınırlandırarak şekilde duvarlar inşa edilmiştir (Şekil 8).

AK mekânını çevreleyen duvarların dış sıralarında hem uzunlamasına hem de enlemesine yerleştirilmiş yassı büyük taşlar kullanılmış, araları da daha ufak taşlarla doldurulmuştur. Yapı duvarlarının köşe yaptığı kesimde, mekân iç köşesinde duvar taşları bindirme tekniği ile birleştirilmemiş, bir kavis oluşturacak biçimde yan yana yerleştirilmiştir; bu teknik Tepecik-Çiftlik taş duvarlarında sık görülmeyen ilginç bir ayrıntıdır. Ayrıca yapı duvarlarının altında, duvarın daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamak amacıyla, kuyruklamasına yerleştirilmiş büyük boyutlu taşlardan tek dizi “temel duvarı” oluşturulmuştur (Şekil 10a). AL ve AK mekânları dışında bu teknik başka hiçbir yapıda görülmemektedir.

AK mekânından ele geçen *in situ* buluntular oldukça ilginçtir; bu buluntulardan biri yaklaşık 6 cm çapında, ön yüzünde düşey, yatay ve çapraz yivler açılarak oluşturulmuş bir desen ve arkasında delikli bir tutamağı bulunan taş mühürdür (Bıçakçı vd. 2012: Fig. 59a). Diğer bir önemli buluntu topluluğu ise bu taş mührün yaklaşık 0,50 m güneyinde ele geçmiş, boyutları 9 cm ile 25 cm arasında değişen 21 adet obsidiyen ok ve mızrak ucudur. Mekânın güneybatı köşesinde, yapıda gerçekleşmiş yangın sebebiyle büyük kısmı yanarak tahrip olmuş boynuz kalıntılarına rastlanmıştır (Şekil 9d). Karbonlaşmış ahşap kalıntıları ile çevrili bir alanda yer alan bu buluntu yoğunluğundaki boynuz sayısı, büyük oranda yanarak tahrip oldukları için tam olarak tespit edilememiştir. Aynı mekân içerisinde, bu buluntu alanının doğusunda Tepecik-Çiftlik’ten iyi tanınan at ya da eşeğin “*phalanx*”

⁷ “AK mekânı” terimi yalnızca “AK yapısı”nın batı kısmında bulunan geniş mekân için kullanılmaktadır.

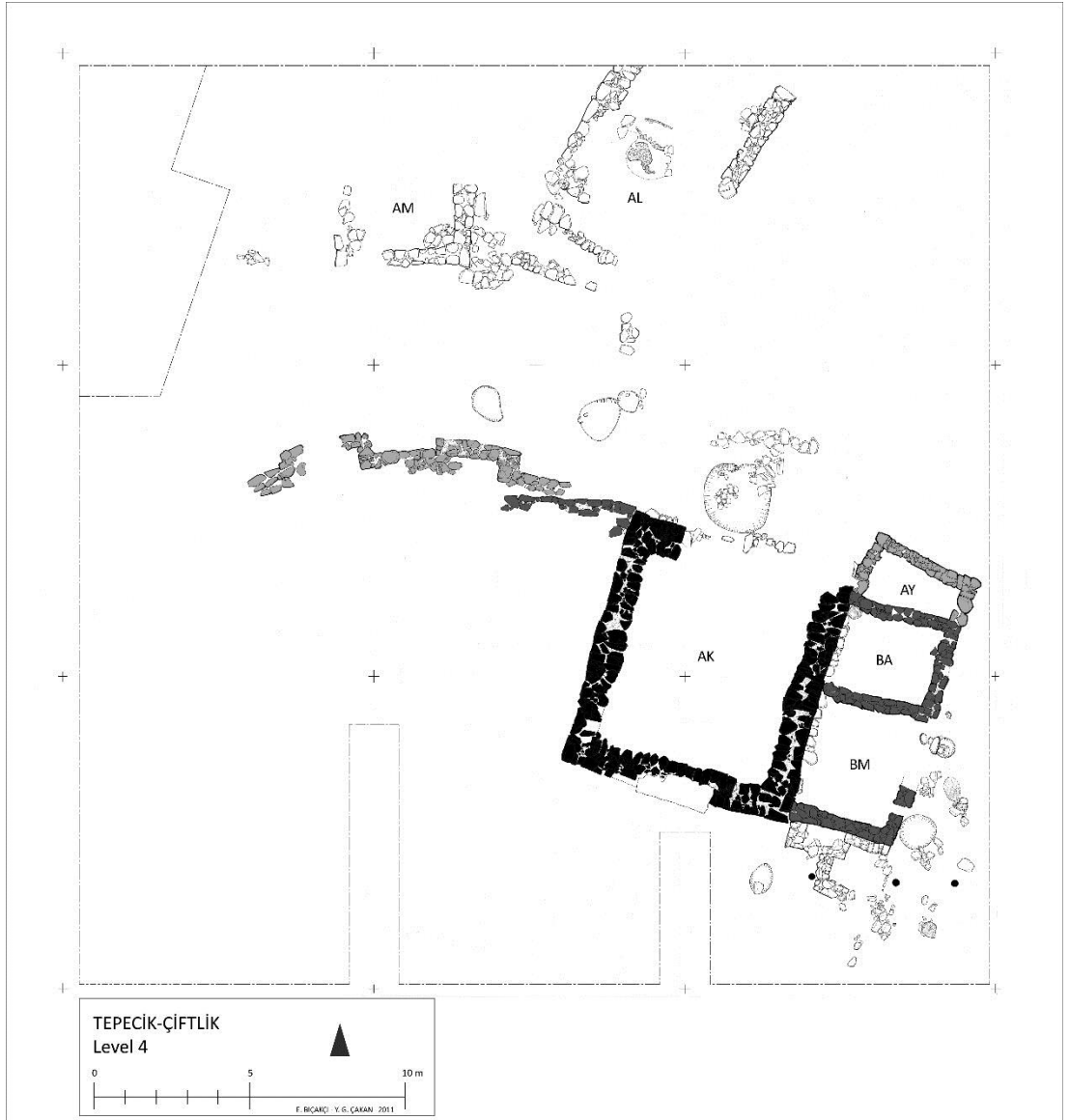
kemiğinden üretilmiş kemik idoller ele geçmiştir. Bunlar dışında yine aynı mekân içerisinde, yıkıntı molozuyla karışık oldukça tahrip olmuş duvar resmi kalıntılarına rastlanmıştır (Şekil 10d). Boyalı yüzü zemine bakacak şekilde duvardan dökülmüş olduğu düşünülen sıva kalıntısı yaklaşık 0,30X0,30 m boyutlarındadır. Boyalı kısım zemine dönük olduğundan, sıva üzerindeki betimlemeler hakkında şimdilik fikrimiz yoktur. Fakat boyalı kısmı görülebilen küçük bir sıva parçası üzerinde birbirine paralel kırmızı çizgiler ile mavi renkli boya kalıntıları açıkça görülebilmektedir.

Yapının ikinci evresinde, AK mekânının doğusuna iki oda eklendiği anlaşılmıştır (BA, BM) (Şekil 8, 9a, 10b-c). Bu mekânları çevreleyen duvarlar, AK mekânını çevreleyen duvarların aksine daha ufak boyutlu taşlar kullanılarak 3. tabaka duvar örgü tekniğine benzer şekilde inşa edilmişlerdir (Şekil 9a). BM mekânının güneydoğu köşesinde, doğu duvarı üzerinde yaklaşık 0,40 m. genişliğinde kapı açıklığı yer almaktadır BA mekânında ele geçen sürtmetaş aletler ve yanmış tahıl kalıntıları bu mekânın öğütme işleri için kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. AY mekânında ise herhangi bir yapı içi öge ya da buluntu ile karşılaşmamıştır. Fakat mekânın tabanı altından yaklaşık 20 bireye ait insan iskeleti ortaya çıkarılmıştır (Şekil 9b). Çeşitli mezar hediyelerinin de ele geçtiği mezarlar AY mekânının yaşam alanı olarak değil gömü işlemleri için inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

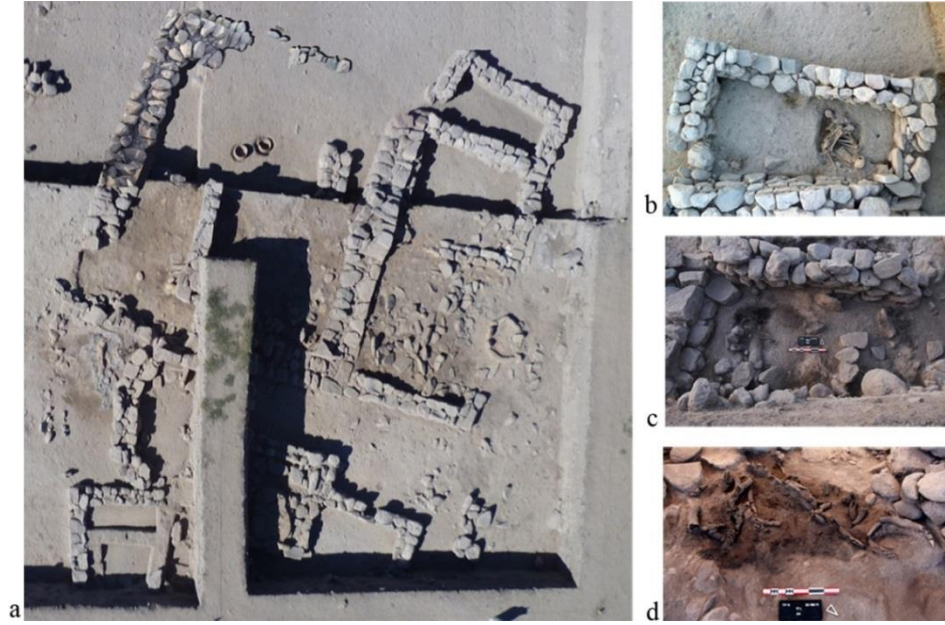
AK yapısının güney ve doğusunda, yapı dışındaki alanda yürütülen kazı çalışmaları sırasında ele geçen buluntular bu bölümün açık alan faaliyetleri için kullanılmış olduğunu göstermiştir. Doğu-batı yönde aynı aks üzerinde yer alan üç adet direk deliği, doğrudan AK yapısı ile ilişkili olan bu alanın üzerinin ahşap direklerle desteklenmiş çardak benzeri bir sistem ile örtülü olduğunu göstermektedir (Şekil 10c).

4. tabaka radyokarbon sonuçlarına göre yaklaşık olarak MÖ 6600-6400 kal. yılları arasına tarihlenmektedir.

Yapılarda gözlenen yangın izleri 4. tabaka yerleşmesinin kuvvetli bir yangın ile son bulmuş olduğunu göstermektedir. Fakat bu yıkıcı yangının ardından yerleşmenin terk edilmediği, höyükte bir süre daha yerleşildiği anlaşılmaktadır. Bu “ara dönem”le ilgili elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Kazılan alanın bazı kısımlarında rastlanılmış olan bu dönemi yansıtan dolgularda tahrip olmuş bir fırın/ocak, birkaç direk desteği olarak kullanılmış taş ve tahrip olmuş duvar parçaları dışında elimizde başka mimari öge bulunmamaktadır. Bu dönemden elde edilmiş olan radyokarbon tarihi MÖ yak. 6450 kal. yılına aittir.

Şekil 8 – Tepecik-Çiftlik 4. tabaka durum planı.

Şekil 9 – (a) AK yapısının havadan görünümü; güneyde 3. tabakaya ait yapı kalıntıları görülmekte; (b) AY mekânı; (c) BA mekânı; (d) AK mekânında ele geçen yanmış boynuzlar.

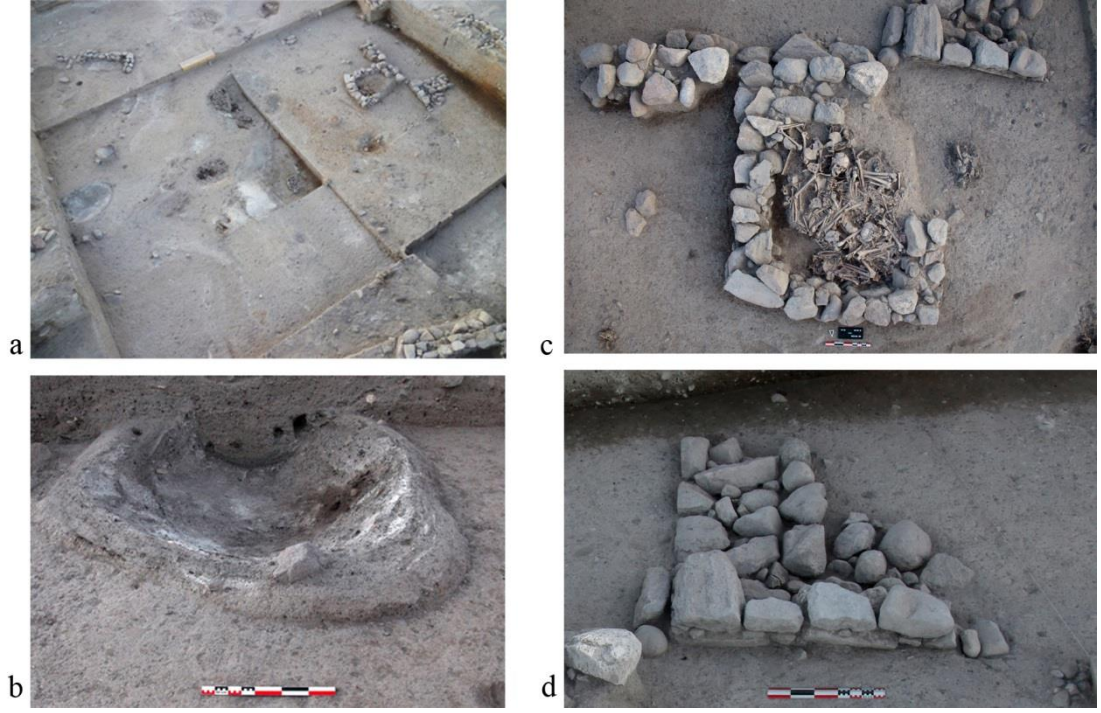

Şekil 10 – (a) AK mekânının kuzey duvarından ayrıntı; (b) BM mekânında bulunan kerpiç blok ve yassı taşlar; (c) BM mekânı ve açık alan; (d) AK mekânında boyalı duvar sıvası parçası.

5 ve 6. Tabakalar (Neolitik)

Kazı alanının merkezinde, yaklaşık 500 m²'lik bir alanda açığa çıkarılan 5. ve 6. tabakalarda höyüğün bu kesiminin açık alan olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 11a). Sözü edilen açık alanın farklı kesimlerinde birincil ve ikincil gömütlere rastlanmıştır. Alanın genelinde bulunan yanıklı-küllü dolgular içeren sığ çukurlar, obsidiyen üretim artıkları ve hayvan kemikleri içeren çöp çukurları günlük işlerin çoğunlukla bu açık alanda gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Ateş yeri olarak kullanılmış olan bu çukurlar dışında alanın kuzeyinde, tabanı obsidiyen yongalar ile kaplı 0,60 m derinliğinde ve 2,50 m çapında bir çukur ele geçmiştir (Şekil 11b). Obsidiyen işliği olmadığı anlaşılan bu çukurun çevredeki keskin obsidiyen yongaların toparlanarak bertaraf edilmesi amacıyla kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Kazı alanının merkezinde, 16-17J açmalarının güneyi, 16-17K açmalarının ise kuzey kısımlarını kapsayan, doğu-batı uzantılı geniş çukurluk alan büyük olasılıkla höyükteki yapılanma ve höyükleşme süreciyle alakalı olarak oluşmuş, daha sonra 6. ve 5. tabakalarda yanıklı-küllü, karbonlaşmış ahşap ve tohum içeren ince tabakalar ile dolmuştur.

5. tabakada, açık alanın güneyinde, yaklaşık 1,65X1,50 m boyutlarında, taş duvarlara sahip dörtgen bir mekân ortaya çıkarılmıştır (BB Mekânı). Birincil ve ikincil mezarların bulunduğu mekânda yaklaşık 60 bireye ait iskelet ele geçmiştir (Şekil 11c). Mekân duvarlarının bazı iskeletlerin üzerine inşa edilmiş olması, mekânın inşasından önce de bu alanın gömü işlemleri için kullanılmış olduğunu göstermektedir. Mekânın çevresindeki açık alanda ele geçmiş olan mezarlar bu durumu desteklemektedir. 6. tabakaya ait tek yapı kalıntısı BB mekânının hemen güneyinde yer alan tahrip olmuş bir yapıya ait köşe duvarıdır (Şekil 11d). Duvarın inşa tekniği 4. tabaka yapılarını hatırlatmaktadır. 5. ve 6. tabakalarda sürdürülecek çalışmalar hem iki tabaka arasındaki ilişkileri, hem de bu tabakalara ait yapı kalıntılarının daha geniş alanlarda açılmasına olanak sağlayacaktır.

Şekil 11 – (a) 5. ve 6. tabakaların genel görünümü; (b) açık alanda ortaya çıkarılmış bir atık çukuru; (c) BB Mekânı; (d) 6. tabakaya ait yapı kalıntısı.

7, 8 ve 9. Tabakalar (Neolitik)

Tepecik-Çiftlik tabakalanmasını anlayabilmek ve yerleşmenin erken tabakalarını tespit edebilmek amacıyla 2004 yılında 16K açmasının batı yarısında bir derin açma açılmıştır. 2010 yılı kazı sezonunda derin açmadaki çalışmalarda 5,00X4,00 m’lik alanda, yaklaşık -6,00 m derinliğe ulaşılmıştır (Şekil 12a, b). Bu alanda 6. tabakanın altındaki Çanak Çömlekli Dönem’e ait dolgular ortaya çıkarılmıştır. Hem doku hem de renk bakımından farklı özellikler gösteren birbirinden ayrılabilen toplam üç farklı dolgu tespit edilmiştir. (7, 8, ve 9. tabakalar). Çok dar bir alanda yürütülen çalışmalar sırasında obsidiyen, çanak-çömlek ve kemik buluntuların ele geçtiği bu tabakalarda, bazı sıvalı taban parçaları dışında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem (10- 14. Tabakalar)

16K derin açmasında 2012 yılında kazı çalışmalarına devam edilmiş ve 4,00X2,00 m’lik kazı alanında -7,30 m kota ulaşılmıştır. Bu dar alanda 9. tabakanın altında toplam beş tabaka tespit edilmiştir (Şekil 12c). Hiçbir yapı kalıntısının ele geçmediği bu dar alanda tabaka ayrımları dolgulardaki renk ve doku farklılıklarına dayanılarak yapılmıştır. 10. tabaka ile birlikte, 14. tabakaya dek kazısı gerçekleştirilen kültür dolgularında hiçbir çanak çömlek parçasına rastlanmamış, obsidiyen ve kemik buluntular yoğun olarak ele geçmiştir. İnce yanıklı- küllü katmanların yoğunlukla gözlemlendiği bu tabakalarda ele geçen yontmataş alet kalıntıları ve özellikle bir Can Hasan III tipi ok ucu (Ataman 1987; 1988) bu tabakaların Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’e tarihlenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

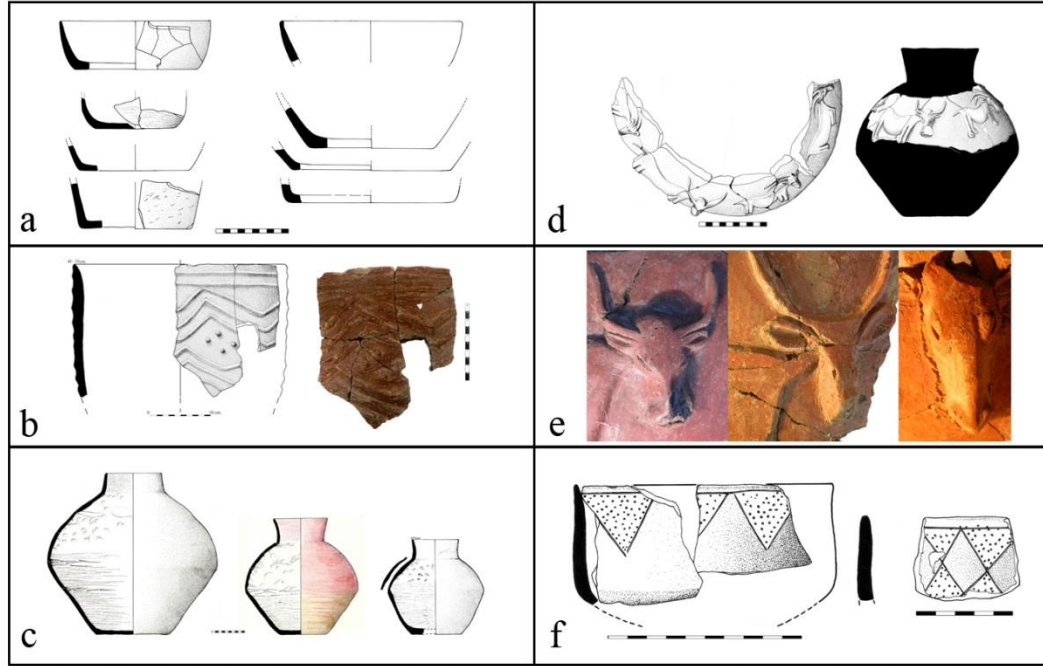
Şekil 12 – (a), (b), (c), 16K açmasında derin açma.

3.3. Buluntu Toplulukları

*Çanak Çömlek*⁸

Tepecik-Çiftlik çanak çömleğinde her tabakada organik katkı görülmektedir. 2. tabaka ile birlikte mika katkının da kullanılmasına başlanmıştır. 5. tabakaya dek açık formulu kâseler, açık ağızlı ve düz gövdeli çanaklar ve tepsiler yoğunluktadır (Şekil 13a). Çanaklar üzerinde izlenen renk değişimleri, çanak çömleklerin açık alanda, kontrolsüz bir ortamda pişirilmiş olduklarını göstermektedir. 5. tabakanın sonlarında çok az miktarda kırmızı astarlı mallar gözlenmekteyse de bunların stratigrafik konumları tartışmalıdır (Bıçakçı vd. 2012: 97). Özellikle 4. tabaka ile birlikte Yatay ve dikey zigzaglardan oluşan kabartma bezeme ortaya çıkar. Bazı kırmızı astarlı çanaklarda kabartma şevron bezeme görülmektedir (Şekil 13b). 3. Tabakadan itibaren formlarda değişiklik gözlenir ve omurgalı kâse ve çömleklerin ortaya çıktığı görülür. Kırmızı astarlı malların oranı 3. tabakada belirgin biçimde artmıştır. 2. tabaka ile kırmızı astarlı, omurgalı-boyunlu çömleklerin üzerinin insan ve hayvan kabartmalarıyla bezenmiş olduğu görülmektedir (Şekil 13c). Bu kabartmalarda insan, sığır, keçi, köpek gibi hayvanların yanı sıra kuş, ağaç ve av sahnelerinin de betimlenmiş olduğu görülmektedir (Şekil 13d-e). 2. tabakanın üst evrelerinde iyi fırınlanmış ve iyi açkılanmış omurgalı kâseler üzerinde çizi, kazıma ve sokma tekniğiyle oluşturulmuş geometrik bezemelerin bulunduğu koyu yüzlü “Gelveri Tipi” çanak çömlek grubu ortaya çıkmaktadır (Bıçakçı vd. 2012: 98; Godon – Özbudak baskıda) (Şekil 13f).

⁸ Tepecik-Çiftlik’in çanak çömlek buluntu topluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Godon 2008; 2012.

Şekil 13 – (a) Erken tabakalara ait çanak-çömlek formları; (b) 4. tabakaya ait geometrik kabartma bezemeli çanak çömlek örneği; (c-f) 3. ve 2. tabakadan çanak çömlek örnekleri (Bıçakçı vd. 2012, Fig.30, 33, 34, 37, 42 ve 44’ten yararlanılarak tekrar düzenlenmiştir).

Yontmataş Endüstrisi

Tepecik-Çiftlik yontmataş endüstrisinde birkaç ithal çakmaktaşı dışında tamamen yerel obsidiyen kullanılmıştır. Şimdiye kadar kazılmış tabakalarda ele geçen ok uçları buluntu topluluğu içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Sözü edilen ok uçları iki vurma düzlemlili çekirdeklerden elde edilen dilgilerin yontulmasıyla yapılmıştır (Bıçakçı vd. 2012: Fig. 45-47). Ok uçlarının kimileri henüz bitirilmemiş ve kullanılmamış, kimileri ise tekrar tekrar düzeltilinerek kullanılmışlardır. Kaletape obsidiyen işliği kazılarında tanımlanan iki vurma düzlemlili dilgi çıkarımı tekniği büyük olasılıkla Tepecik-Çiftlik dilgilerinin ve ok uçlarının kökenini oluşturmaktadır. Kazı çalışmalarında bugüne dek çok az sayıda baskı tekniği ile üretilmiş dilgiler ele geçmiştir.

Yerleşmenin özellikle 4. ve 5. tabakalarında yoğun olarak görülen iki yüzeyliler yontmataş buluntu topluluğunun ikinci önemli grubunu oluşturmaktadır (Bıçakçı vd. 2012: Fig. 48-51). Büyük yongaların üzerini kaplayan düzelti uygulaması ile elde edilen bu iki yüzeyliler bazen kısmi doğal yüz sergilemektedir (Bıçakçı vd. 2007: 244).

Kemik Aletler

Kemik alet tipleri arasında en büyük çoğunluğu sivri uçlu aletler oluşturmaktadır (bız, iğne vb.). Bu aletlerin ufak geviş getiren hayvanların tarak kemiklerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı aletler çok uzun süreler kullanılmış, bu nedenle tekrar tekrar düzeltilen aletlerin uzunluklarında önemli değişiklikler olmuştur.

Spatula ve kaşık tipi aletler sığır, kızıl geyik ve büyük baş hayvanların kaburga kemiklerinden yapılmıştır. Boynuz aletler arasında sap, uçlu aletler, çentikli aletler yoğunluktadır. Bunlar dışında geyik boynuzu çatalından yapılmış bir orak sapı ele geçmiştir.

Alet yapımı dışında kemiklerden figürin, düdük ve boncuklar da imâl edilmiştir. Yerleşmenin her tabakasında at ya da eşeğin *phalanx* kemiğinden üretilmiş figürinler yoğun olarak görülmektedir (Bıçakçı vd. 2012: Fig. 47h-l).

Sürtmetaş Aletler

Sürtmetaş aletler arasında “alet yapımında kullanılan aletler” olarak adlandırılan çay ve çakıl taşlarından oluşan grupta taşlar üzerinde ezme, sürtme, parlatma, vurma gibi işlemlerin izleri bulunmaktadır. Bu tür aletler çoğunlukla yerleşmenin farklı kesimlerinde tespit edilmiş işlik alanlarında toplu halde ele geçmiştir (Bıçakçı vd. 2007: Fig. 15-17). Diğer alet grupları içerisinde taş toplar, yassı baltalar ve kalem/keskiler önemli bir yer tutar.

Ölü Gömme

Son Neolitik ve İlk Kalkolitik dönem ölü gömme adetleri ile ilgili veriler basit toprak mezarlardan elde edilmiştir. Yetişkin ve çocukların *hocker* (cenin) pozisyonunda, yönleri dikkate alınmaksızın gömüldükleri anlaşılmaktadır (Bıçakçı vd. 2007: Fig. 21). Bazı mezarlarda hediye olarak bırakılmış farklı boyutlarda kaplar, mama kapları, mama kaşıkları ve takılar ele geçmiştir. 3. tabakada mezarlar çoğunlukla açık alanlardadır. Yalnızca iki adet mezar bir mekânın tabanı altındadır. 4. Tabakada ise AK yapı kompleksindeki AY mekânının tabanı altında 20 farklı bireye ait iskelet mezar hediyeleri ile birlikte ele geçmiştir. Bu dönemde çömlek içi bebek gömütlerinin de yoğunlaştığı görülmektedir (Bıçakçı vd. 2007: Fig. 20). BM ve BA mekânlarının değişik bölümlerinde yine bebeklere ait basit toprak mezarlar ortaya çıkarılmıştır. 5. tabakada kazı alanının merkezindeki konumda ortaya çıkarılan açık alanda birincil ve ikincil gömütlere rastlanmıştır. Bu alandaki mezarlarda mezar hediyesi olarak bırakılmış kaplar ele geçmiştir. Sözü edilen açık alanda ortaya çıkarılan BB mekânında ise yaklaşık 60 farklı bireye ait insan iskeleti ele geçmiştir.

Tepecik-Çiftlik'te tespit edilen mezarlarda bazı iskeletler başsız olarak ele geçmiştir. Bu iskeletlerin bazılarında boyun omurlarının korunmuş olması bireylerin kafalarının yumuşak doku yok olduktan sonra alınmış olduğunu göstermektedir (Büyükkarakaya vd 2009: 129; Resim 5). Başsız iskeletlerin yanı sıra kazı alanının farklı noktalarında izole olarak ele geçmiş kafatasları, Tepecik-Çiftlik'teki ölü gömme adetlerinde farklı uygulamaların varlığını göstermektedir.

4. TEPECİK-ÇİFTLİK SON NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ

4.1. Yapı Malzemeleri⁹

4.1.1. Taş

Yerleşmenin bulunduğu bölgenin volkanik yapıda olmasının doğal bir sonucu olarak Tepecik-Çiftlik yapılarında yakın çevrede bolca bulunan bazalt, riolit, andezit ve trakit gibi volkanik kökenli taşlar çoğunlukla işlenmeden, doğal halleri ile kullanılmıştır. “Toplama taş” olarak adlandırabilecek bu taşların büyük kısmı doğal nedenlerle ana kayadan kopmuş, zamanla dış etkiler nedeniyle keskin yüzeyleri aşınmış (*boulder*) taşlardır.

Morfolojik olarak “yassı taşlar” veya “kayrak taşlar” şeklinde gruplandırılacak bir başka taş grubu, formları nedeniyle genellikle mekân ve fırınların tabanlarında döşeme taşı olarak ya da subasman duvarların üst sıralarında, üstteki kerpiç duvara düzgün bir yatak oluşturacak biçimde kullanılmıştır.

Yerleşmenin yer aldığı Çiftlik Ovası’nın büyük bölümü alüvyal dolgular ile kaplıdır (Kuzucuoğlu vd. 2013: Fig. 1). Dolayısıyla çevrede dağlardan taşınmış çay taşları yoğun miktarda bulunmaktadır. Günümüzde ovada, yüzey toprağının 0,50-0,60 m altında dahi yoğun olarak çay taşlarının varlığı gözlenebilmektedir. Tepecik-Çiftlik yapılarının duvarlarında, pütürsüz yüzey dokuları ve keskin kenarlarının bulunmaması nedeniyle aderansı¹⁰ iyi olmamasına rağmen çay taşlarının da sıklıkla kullanılmış olduğunu görülmektedir. Bu taşların, duvar örgülerinde, taş dizileri arasındaki boşlukların doldurulmasında tercih edildikleri anlaşılmaktadır. Çakıl

⁹ Yapı Malzemesi: Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğü’nde “İnşaatın yapımında kullanılan her türlü malzeme” olarak tanımlanmaktadır (23 Aralık 2013, çevrimiçi: http://ked.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52b786766f8211.67517071). D. Hasol’un “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü”nde ise “Yapı bileşenlerinin yapılmasında kullanılan işlenmemiş doğal (kum, çakıl, tomruk vb.) ya da bir yapı elemanı niteliği kazanamayacak kadar az işlenmiş (kereste, çimento, kireç vb.) madde” olarak tanımlanmaktadır (Hasol 2010: 495).

¹⁰ Aderans: Yapı malzemelerinin kimyasal ya da mekanik bir bağlayıcı ile birbirine yapışması. Yapıda ahşap parçalar tutkalla; tuğlalar, taşlar harçla; betonarme çeliği de çimento ile olan aderansı dolayısıyla betona bağlanır. Fransızcası “adhérence” (Hasol 2010: 18).

taşları ayrıca bazı mekân ve fırınlarda sıva altında döşeme malzemesi olarak da kullanılmıştır (Şekil 76, 91). Çok küçük boyutlardaki çakıl taşları (10-50 mm) ise genellikle fırın ve tabanların kaba sıvalarında katkı maddesi olarak kullanılmıştır.

Tepecik-Çiftlik'te eski tabakalara ait kullanım dışı kalmış sürtme taş aletlerin devşirme malzeme olarak duvarlarda kullanılması da çok sık rastlanan bir durumdur¹¹. Kuşkusuz ki, eski sürtme taş aletler dışında eski yapılara ait yapı taşları da yapı malzemesi olarak tekrardan kullanılmış olmalıdır.

Bu tez çalışması kapsamında, tanımları kolaylaştırmak amacı ile oluşturulan taş boyutlandırması aşağıdaki gibidir;

Küçük boyut:	Uzunluğu 15 cm'den küçük olan taşlar.
Orta boyut:	Uzunluğu 15 cm ile 25 cm arasında olan taşlar.
Büyük boyut:	Uzunluğu 25 cm ile 50 cm arasında olan taşlar.
Çok büyük boyut:	Uzunluğu 50 cm'den büyük olan taşlar.

4.1.2. Toprak

Tepecik-Çiftlik'in bulunduğu Çiftlik Ovası, jeomorfolojik yapısı¹² ve çevre dağlardan, ama özellikle Melendiz Dağı'ndaki kaynaklardan inen derelerin ovanın ortasında birleşerek oluşturduğu Melendiz Nehri sayesinde zengin birincil ve ikincil kil yataklarına sahiptir. Dolayısıyla bölgede yapı malzemesi olarak kullanılabilecek nitelikteki killi toprağın temini oldukça kolaydır.

Kerpiç, doğada bulunan killi toprağın, su, saman ve/veya taşçık ya da daha farklı (tezek, hayvan kılı vb.) malzemelerle karıştırılmasıyla elde edilen kompozit bir yapı malzemesidir. Bu katkı maddeleri su ile karıştırılan killi toprağın kuruma sırasında çatlamasını önlemek ve malzemenin dayanıklılığını arttırmak amacıyla katılmaktadır. Kerpicin hazırlanışı, eklenen katkı maddelerinin çeşidi ve miktarı,

¹¹ Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için Ridky 2009'a bakınız.

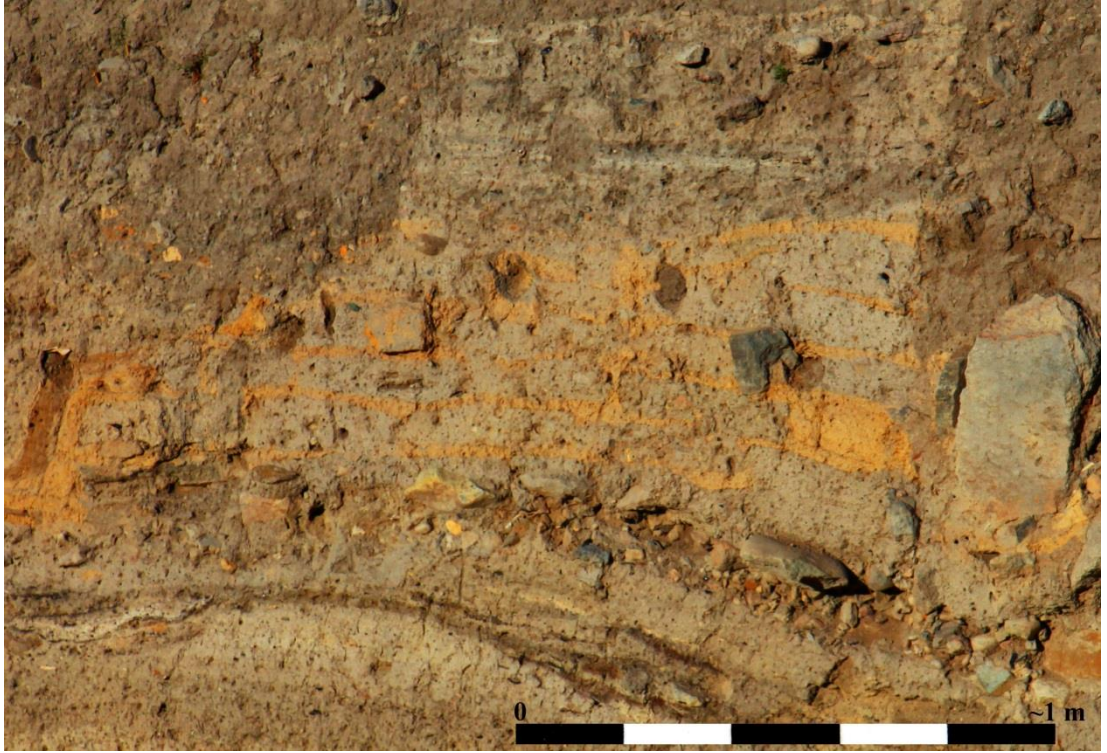
¹² Çiftlik Ovası'nda Holosen Dönem öncesinde ve başlarında bir göl olduğu, Holosen Dönem'le birlikte bu gölün kurumaya başladığı bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Kuzucuoğlu vd. 2013.

kerpiç çamurunun kullanılmadan önceki bekletilme (çürütme) süresi kerpicing uygulama ve kullanım amacına yönelik olarak değişebilmektedir. Tepecik-Çiftlik'te kerpiç, yapı duvarlarının inşasında, mekânların taban ve duvarlarının sıvanmasında, (Şekil 91), bağlayıcı harç olarak taş subasman duvarlarda ve fırın ya da petek benzeri yapı donanımlarının inşasında kullanılmıştır (Şekil 66, 68, 75).

Tepecik-Çiftlik'te taş subasman duvarlar üzerine inşa edilmiş kerpiç duvarlar günümüze dek korunamamıştır. Bu nedenle duvarların yapımında kullanılan kerpicing içeriği hakkında detaylı bilgi vermek olanaksızdır. Buna karşın Yapı-7'de ortaya çıkartılmış olan bir fırın (18L SB-4) ile depolama birimine (BC, BD) ait duvarların kabaca şekillendirilerek blok haline getirilmiş, standart ölçülere sahip olmayan kerpiçlerin kullanılmasıyla inşa edildikleri anlaşılmaktadır (Şekil 14). Grimsi renkteki kerpiç karışımında taşçık katkının organik (saman) katkıya nazaran daha az kullanıldığı görülmektedir (Şekil 91). Yapıların çevresinde bu tür kerpiç blokların ele geçmemiş olması duvarların yığma ya da kalıp duvar tekniği ile inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir (Bıçakçı vd. 2007: 239).

Taş subasman duvarlarda bağlayıcı harç olarak kullanılan kerpiç genelde katkısızdır; mekân ve fırın tabanlarında sıva olarak kullanılan kerpiç çamuru ise daha yoğun killi, saman-taşçık katkılı ve “yağlı” kıvamdadır.

Yapıların çevresinde tespit edilen kerpiç molozları/akıntıları üzerindeki makro gözlemler şunu göstermektedir: Yapı duvarlarında kullanılan kerpiç daima bol saman, az taşçık katkılıdır. Höyük dolgusundan ayırt edilmesi renk açısından zordur (genellikle gri renktedir). Bunun yanı sıra hem sıva olarak, hem de fırın ve siloların inşasında kullanılan kerpiç daima sarı/sarımsı, turuncu renklidir. Sıva olarak kullanılan kerpiç yoğun kil içermektedir ve daha homojen bir yapıya sahiptir. Bu yapısıyla sıva olarak uygulanabilirliği kolaylaşmaktadır. Yukarıda bahsedilenlerin dışında killi toprak, yapının üst örtüsünün geçirgenliğini azaltmak amacıyla damın inşasında da kullanılmış olmalıdır.

Şekil 14 – Yapı-7’de ele geçen 18L SB-4 numaralı fırının açma profilinde görülebilen batı duvarına ait kesit görünüşü. Harç ile birbirine bağlanan kerpiç blokların oluşturduğu duvar örgüsü görülmekte.

4.1.3. Ahşap

Ahşap, yanmadığı sürece tarihöncesi dönemlerden günümüze dek korunması bazı özel şartlar¹³ dışında mümkün olmayan bir malzemedir. Tepecik-Çiftlik’te kuvvetli yangın sonucu tahrip olmuş 4. tabaka yapılarında yanmış ahşap kalıntılarına sık rastlanmış olsa da 3. tabakada yapı malzemesi olarak kullanıldığı düşünülen ahşap kalıntıları yok denecek kadar azdır. 3. tabaka yapılarının kerpiç duvarlarında ara bağlayıcı olarak ahşabın kullanılmamış olduğu, daha çok yapının üst örtüsünün (dam) inşasında hatıl ve üst örtüyü destekleyici dikme olarak kullanıldığı düşünülmektedir. 4. tabakada yangının sebep olduğu yıkıntıya ait molozun yapı içerisinde kilitlenmiş olması üst örtüye ait ahşap yapı malzemelerinin karbonlaşmış halde ele geçmesini kolaylaştırmıştır. Fakat 3. tabakada yoğun yapılaşma faaliyetleri

¹³ Bataklık gibi hava almayan, oksijensiz ortamlarda suya doymuş ahşapların günümüze dek korundukları bilinmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri son yıllarda İstanbul’da gerçekleştirilen Marmaray Yenikapı kazılarında ortaya çıkartılan Neolitik Dönem mezarlarında görülmüştür (Kızıltan – Polat 2013: Fig.39-42).

nedeniyle gerçekleştirilen tesviye işlemleri karbonlaşmış ahşap içeren bu tür dolguların yok olmasına neden olmuş gibi görünmektedir. Ayrıca, eski yapılara ait ahşap malzemenin devşirilerek yeni inşa edilen yapılarda tekrar kullanılmış olma olasılığı da, kazılar sırasında ele geçen ahşap malzemenin azlığının nedeni olabilir.

3. tabakada ele geçen yassı balta sayısının çokluğu ve bu tür aletlerin üretildiği işliklere sıkça rastlanıyor olması yerleşmede ahşap işçiliğinin ileri düzeyde uygulandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ahşap, bu aletler sayesinde doğal formundan farklı biçimlere dönüştürülerek yapı malzemesi olarak kullanılmaya elverişli hale getirilmiş olmalıdır.

Neolitik ve Kalkolitik dönemler boyunca yıllık yağış miktarının ortalama 400-500 mm olduğu Orta Anadolu Bölgesi'nde, yapı inşasında kullanmaya elverişli meşe ve karaağaç/kayın; yüksek kesimlerde çam ve sedir gibi ağaç türlerinin geniş bir yayılım alanına sahip oldukları bölgede yapılan polen analizi çalışmalarından bilinmektedir (Woldring 2002). Tepecik-Çiftlik'de ele geçen odun kalıntılarının ait oldukları ağaçlar henüz detaylı olarak tespit edilmemiştir; bu konuda yapılan çalışmalar sürmektedir.

4.2. Yapı Elemanları

4.2.1. Duvar

4.2.1.1. Taş Duvar

3. tabakada ele geçen mimari kalıntıların büyük bölümünü taş duvarlar oluşturmaktadır. Ele geçen bu duvarlar kerpiç duvarın zeminden yükseltilerek yağmur suyu, sel ve zemin rutubeti gibi dış etkilere maruz kalmasını engellemek amacıyla inşa edilmiş subasman duvarlarıdır. Subasman duvarı ayrıca kerpiç duvarın sağlam ve düzgün bir zemin üzerine inşa edilmesini sağlamaktadır (Şekil 15).

Şekil 15 – Taş subasman duvarı üzerinde kerpiç tuğlalarla inşa edilmekte olan günümüzden bir yapı örneği (Koçu 2012: Şekil 1).

Doğrudan zemin üzerine inşa edilen taş subasman duvarlarının genişlikleri ca. 0,50-0,70 m arasında değişmektedir. En az iki, en fazla altı sıra yükseklikte ele geçen duvarların örgüsünde genellikle doğal formuna müdahale edilmemiş taşlar kullanılmıştır. Duvarların köşe bağlantılarında büyük ve yassı taşların tercih edilmiş olduğu; en alt sıralarda boyutça daha büyük taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 16). Subasmanın en üst sırası, üzerindeki kerpiç duvarın düz bir zemine oturması amacıyla genellikle yassı taşlardan oluşturulmuştur. Taşlar arasında bağlayıcı olarak çamur harç kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genellikle iki dizi halinde, düzgün kenarları duvarın dış yüzüne bakacak şekilde yerleştirilen taşlar bindirme tekniğiyle üst üste konularak duvar örgüsü oluşturulmuştur. İki dizi halinde yerleştirilen taşlar arasında kalan boşluklar da daha küçük boyutlu taşlar ile doldurulmuştur. “Kabuk duvar” (Bıçakçı vd. 2007: 239) olarak adlandırılan bu teknik 3. tabaka yapılarına ait taş subasman duvarların neredeyse tamamında görülmektedir. Ayrıca, duvar örgüsünü oluşturan, birbiri üzerine binen taşlar arasında kalan boşluklara da “hedik taşı” veya “hedik” olarak adlandırılan daha küçük boyutlu taşlar sıkıştırılarak örü sağlamlaştırılmıştır. (Şekil 16).

Şekil 16 – 3. tabakaya ait subasman duvarlarda genellikle alt sıralarda büyük boyutlu, üst sıralarda ise daha küçük boyutlu ve yassı taşlar tercih edilmektedir. Fotoğrafta büyük boyutlu taşların arasına sıkıştırılmış “hedik taşları” da görülmektedir.

Fırınlı Yapılar Evresi’nde duvarların yapımında daha çok toplama taş olarak nitelenen taşların kullanılmış olduğu görülmektedir. Tercih edilen taşlarda seçicilik yoktur, çevrede bulunan hemen her türlü taş kullanılmıştır. Bu durumdan ötürü duvar örgüsü düzensizdir. Fırınlı Yapılar Evresi’nin sonlarında inşa edilen Yapı-2 ile birlikte duvar yapım tekniklerinde bazı değişiklikler göze çarpar; düzgün yüzey veren taşların tercih edilmiş olduğu duvarlarda “kabuk duvar” tekniğinin devam ettiği gözlenmektedir. Fakat bu evrede, bir önceki evreye ait duvarlara kıyasla daha düzgün ve özenli inşa edilmiş, her iki yüzü birbirine koştur, köşeleri dik açıyla birleşen duvarlar ortaya çıkmaktadır.

4.2.1.2. Kerpiç Duvar

Yukarıda da değinildiği gibi, 3. tabakada şimdiye kadar subasman duvarlar üzerinde *in situ* kerpiç duvar kalıntıları bulunmamıştır. Kerpiç duvarların varlığı yapı içlerinde ve çevrelerinde ele geçen kerpiç molozu/akıntılarından bilinmektedir. Bu nedenle kerpiç duvar yapım teknikleri ile ilgili net veriler yoktur. Günümüze dek

korunagelmiş kerpiç duvar kalıntıları yalnızca mekân içlerindeki fırın ve depolama birimi gibi yapı donanımlarına aittir. Örneğin Yapı-7 ve Yapı-4'te ele geçen depolama birimleri ile Yapı-3'te bulunan fırının ön cephesini oluşturan duvar kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Bunlar hakkında ayrıntılı bilgi aşağıdaki “Yapı Donanımları” başlıklı bölümde verilmiştir.

Tepecik-Çiftlik'te Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in erken tabakalarında (4-6. tabakalar) ortaya çıkarılan yapılarda da kerpiç duvar kalıntılarına rastlanmamış olması, yerleşmede kullanılan kerpiç duvar yapım teknikleri hakkında fikir yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde, Tepecik-Çiftlik'in çağdaşı tek yerleşme olan Köşk Höyük'ün 5. tabakasında (MÖ. 6400/6300 kal.) doğrudan ana kaya üzerine inşa edilmiş kerpiç yapı kalıntıları ele geçmiştir. 0,70X0,35X0,10 m (Öztan 2007: 225, Fig. 9) boyutlarında tek sıra kerpiç bloktan inşa edilmiş duvarlar bölgede bu dönemde kalıplanarak şekillendirilmiş standart ölçülere sahip kerpiç blok yapımının varlığını kanıtlamaktadır.

4.2.2. Sıva

Tepecik-Çiftlik'te yapıların duvar ve tabanları yoğun killi toprak içeren kerpiç karışımıyla sıvanmıştır. Mekân tabanlarında sıvama işlemi genellikle doğrudan toprak zemin üzerine yapılmıştır (Yapı-3, Yapı-4, Yapı-6). Bazı yapılarda ise tabana önce taş döşenmiş; daha sonra bu döşemenin üzeri çamur ile sıvanmıştır (Yapı-2, Yapı-7). Yapılarda genellikle önce fırının inşa edildiği, daha sonra tabanın sıvandığı ve sonrasında diğer yapı donanımlarının taban sıvası üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ortaya çıkarılan sıva kalıntılarında birçok yenileme evresi tespit edilmiştir. Bu durum, yapılardaki yaşam alanlarının sık sık yenilenerek uzun süre kullanıldığını göstermektedir. Kerpiç bir yapıda duvarların dış etkilere karşı korunabilmesi ve sağlıklı bir biçimde ayakta kalabilmesi için uygulanan sıvanın eskidikçe yenilenmesi gerekmektedir (Kömürcüoğlu 1962: 119-123). Bu nedenle tabanlarda tespit edilen yenileme işlemlerinin duvar sıvalarına da uygulanmış olduğu düşünülebilir.

Subasman duvarların üzerinde “kaba sıva” olarak tanımlanabilecek kalıntılara rastlanmıştır. Az sayıdaki örneklerden biri Yapı-3’ün kuzey duvarında bulunan kerpiç sıva kalıntısıdır (Şekil 17). Bu durum bazı yapılarda subasman duvarların mekân içerisine bakan yüzlerinin sıvandığını göstermektedir. Ayrıca Yapı-3’te ele geçen fırının ön cephesini oluşturan ince kerpiç duvarın da defalarca sıvanmış olduğu görülmektedir(Şekil 18).

Şekil 17 – Yapı-3’teki U mekânında duvar sıvası örneği.

Şekil 18 – Yapı-3’teki 16K SB-22 numaralı fırının ön cephesi. Fırın ağızının her iki yanında sıva kalıntıları gözlenmektedir.

4.2.3. Dam

Üst örtü yapının inşa edildiği bölgenin iklimsel koşulları ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde karasal iklimin hâkim olduğu Orta Anadolu’da geleneksel mimarlık özelliği taşıyan konutlar düz damlıdır (Kafesçioğlu 1949). Bölgedeki Neolitik Dönem yerleşmelerinde yürütülen çalışmalar (Aşıklı Höyük, Çatalhöyük, Can Hasan vb.) bu yerleşmelerdeki yapıların da düz toprak damlı olduklarını göstermektedir (Düring 2006: 67-68). Bu durum elde kesin kanıtlar olmasa da Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yapılarının da düz toprak damlı olduğunu düşündürmektedir. Düz toprak dam, yapım tekniği ve kullanılan malzeme açısından inşası en kolay çatı sistemlerinden biridir. Düz damın inşasında genellikle çekme ve eğilme kuvvetlerine karşı dayanıklı ahşap hatıl/kirişler kullanılmaktadır. Ahşap malzeme ile sağlam konstrüksüyona sahip bir üst örtü elde etmek için taşıyıcılar arasındaki açıklığın 3,50 m’yi geçmemesi gerekmektedir. Bu mesafeden fazla olan açıklıklar ancak ahşap dikmeler kullanılarak geçilebilmektedir. Duvar açıklığı 3,50 metrenin üzerinde olan 3. tabaka yapılarında¹⁴ damı destekleme amaçlı dikmelerin kullanılmış olması gerekmektedir. Yapı içlerinde dikmelere ait olabilecek herhangi bir ize rastlanmamıştır. Yalnızca Yapı-6’da mekânın ortasında *in situ* tespit edilen yassı taş üst örtüyü taşıyan bir dikmeyi desteklemek amacıyla konmuş gibi görünmektedir (Şekil 70, 71).

Düz toprak damın inşasında hatıl ve dikmelerle oluşturulan iskeletin üzeri ince ağaç dalları (mertek), çalı-çırpı, saz, sap-saman gibi hafif organik malzemeler ile örtülmekte, bunun üzeri ise kil içeren çamur ile sıvanmaktadır. Bazen hafif örtü malzemesi olarak hasır da kullanılmaktadır. Damın geçirgenliğini azaltmak amacıyla çamur sıva birkaç katman halinde uygulanabilmektedir. Anadolu’nun birçok yöresinde köy konutlarında damın suya karşı geçirgenliğini en aza indirmek amacıyla çamur sıva üzerine ince bir tabaka halinde “çorak” adı verilen ve tuz içeren killi bir toprak serilmektedir (Kömürcüoğlu 1962: 99-100).

¹⁴ Yapı boyutları hakkında detaylı bilgi için “Bölüm 4.4.”e bakınız.

Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yerleşmesinde günlük faaliyetlerin damlarda değil, daha çok açık alanlarda gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yapıların çevresinde ele geçen işlikler, kullanım alanları ve çeşitli amaçlar için açılmış çukurlar bu görüşü destekler niteliktedir. Günümüz örneklerine bakarak, düz damlarda ağırlığı az ve hareketliliği fazla olmayan faaliyetlerin (bitki kurutma, uyuma gibi) gerçekleştirilmiş olduğu düşünülebilir.

4.2.4. Döşeme

3. tabaka yapılarında döşeme malzemesi olarak taş kullanılmıştır. Her yapıda karşılaşılmayan taş döşeme uygulaması Yapı-7’de çakıl taşlarıyla (Şekil 76), Yapı-2’de ise kayrak taşlar kullanılarak yapılmıştır (Şekil 54, 89). Yapı-7’de mekânın tamamını kaplayacak şekilde zemine çakıl taşı döşendiği, daha sonra bu döşemenin üzerinin kerpiç ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Yapı-2’de ise mekânın tamamı yerine belli kısımlarına yassı taşlar döşenmiş, daha sonra bu döşemenin üzeri kerpiç ile sıvanmıştır. Taş döşeme ile zemin rutubetinden korunmuş olmanın yanı sıra döşenmemiş kısımlar ile arasında oluşan kot farkı mekân içerisindeki kullanım alanlarının birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Birkaç kez yenilendiği anlaşılan taş döşemenin inşasında çoğunlukla orta ve büyük boyutlu yassı taşlar kullanılmıştır. Taşlar arasında kalan boşlukların daha küçük boyutlu taşlarla doldurulması sonucu düzgün yüzeye sahip bir döşeme elde edilmiştir.

Taş döşemenin bir diğer uygulama alanı ise fırın tabanlarıdır. 3. tabakada ortaya çıkarılan fırınları tamamı yassı/kayrak taşlardan oluşturulmuş bir taş döşemenin üzerine inşa edilmiştir (Şekil 19d, 20). Ayrıca Yapı-3’ün doğusundaki açık alanda ortaya çıkartılan taş döşeme parçasının ne amaçla kullanılmış olduğunu söylemek güçtür. Fakat Yapı-3’e ulaşımı sağlayan taş döşeli bir “yol” kalıntısı olduğu öngörülebilir (Şekil 81, 87).

4.2.5. Kapı

3. tabakada mekânların dışarıyla bağlantısını sağlayan kapı açıklıklarına yalnızca Yapı-2’de ve Yapı-3’e sonradan eklenen AC mekânında rastlanmıştır. Her iki kapı açıklığı da 0,55 m genişliğindedir. Kapı geçidi tespit edilemeyen yapılarda mekâna giriş çıkışın nasıl yapıldığı tartışma konusudur. Bu yapılarda mekâna giriş-çıkışın subasman duvarının üzerindeki kerpiç duvar seviyesinden yapıldığı, bu yüzden kapı açıklıklarının günümüze dek korunmadığı varsayılmaktadır. Mekânlara girişin damlardan yapıp yapılmadığıyla ilgili herhangi bir veri olmamasına karşın 4. tabakadaki AK kompleksinde tespit edilen kapı açıklıkları erken tabakalarda mekâna giriş-çıkışların damdan yapılmadığını göstermektedir. Bu durum daha sonraki 3. tabaka yerleşmesinde de devam etmiş olmalıdır.

Yapı-6’da BR ile BN mekânları arasındaki bağlantıyı sağlayan kapı açıklığı ise yerleşmede tespit edilen tek iç kapı geçididir (Şekil 27).

4.3. Yapı Donanımları¹⁵

Bu bölümde Tepecik-Çiftlik’in 3. tabakasında ele geçen fırın, depolama birimi, seki gibi yapı donanımlarının yapısal özellikleri üzerinde durulmuş, her bir yapı donanımı nitelik, nicelik ve yerleşme içerisindeki konumları bakımından incelenmiştir. Belirli tipte inşa edilmiş yapı donanımları var ise bunların tipik özellikleri tespit edilmiş, kullanım biçimleri hakkında yorumlamalara gidilmiştir.

4.3.1. Fırın

“Ateş yakıp iş görmek üzere hazırlanan her türlü yer” (Hasol 2010: 342) olarak mimarlıkta genel bir tanım altında toplanan “ocak”, Tepecik-Çiftlik’in 3. tabakasında fazla çeşitlilik göstermez. Yerleşmedeki ateş yerleri, bir ağız ve olası bir baca

¹⁵ “Yapı donanımı” terimi D. Hasol’un Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü’nde “Sabit ve sabit olmayan mobilya ile çeşitli cihazlar ve tesisat (soğutma, ısıtma, pişirme, yıkama, alarm düzeni vb.)” olarak tanımlanmaktadır (Hasol 2010: 494). Bu doğrultuda Tepecik-Çiftlik’te yapı içlerinde ele geçen fırın, depolama birimi ya da seki gibi öğeler yapı donanımı olarak ele alınmıştır.

açıklığı dışında tümüyle kapalı hacimler olarak inşa edilmiş gibi görünmektedir; bu nedenle bu ateş yerlerini “Fırın” olarak adlandırmak daha doğru olacaktır.

3. tabaka yapılarında fırınlar genellikle mekân içlerinde, mekândan dışarı taşan ve Alkov’a¹⁶ benzetilebilecek ufak bir mekân içerisine inşa edilmiştir. Sadece fırının yer aldığı ufak mekânlar olarak tasarlanmış olan bu alkov veya çıkmaların yaşam alanının bütünlüğünü bozmaması dikkati çeker; fırın, mekân içerisinde bir kütle olarak değil ama sadece ağız açıklığı ile algılanır.

3. tabakanın ilk evresi, Fırınlı Yapılar Evresi’nde, hemen her mekânda bulunan ve mekânların tipik yapı ögesi olan bu “U” biçimli fırınların boyutları ortalama olarak 1.50X1.00 m’dir. Bazı farklılıklar göstermekle birlikte fırınların inşa teknikleri belirli esaslara dayanmaktadır. Fırın tabanı, en altta birbirlerine özenle, alıştırılarak yerleştirilmiş kayrak taşlar ile yapılmıştır. Bazı fırınlarda, dere veya sel suyuna maruz kalarak keskin kenarlarını yitirmiş büyükçe kayrak taşların tercih edildiği, bazılarında ise keskin kenarlı taşların kullanılmış olduğu dikkati çeker. Her iki tip taş ile yapılmış bu taş döşemelerin ortak özellikleri oldukça özenli inşa edilmiş olmalarıdır. Fırının ağız kısmının bulunduğu ön cephede nispeten daha düzgün taşların kullanılmış olduğu görülmektedir (Şekil 19d). Taş döşeme üzerine çoğunlukla kaba kerpiç sıva uygulanmışken, az sayıda örnekte taş döşemenin üzeri kum-çakıl karışımı bir tabaka ile kaplanmış, bunun üzerine kaba kerpiç sıva yapılmıştır. Kaba sıvaların üzeri, olasılıkla fırın iç kenarları ile birlikte, sıvazlanarak daha ince bir sıvanın sürülmesi ile bitirilmiştir.

Fırın kenar duvarları taş ve kerpiç harcın birlikte kullanımı ile inşa edilmiştir. Kenar duvarları, taş taban döşemesinin dış sınırlarını takip edecek biçimde, taban döşemesi üzerine inşa edilmiştir. Tek dizi taşın kullanılmış olduğu kenar duvarlarında taşların

¹⁶ Alkov: Fransızca’dan (*alcôve*) dilimize girmiş olan kelimenin kökeni “küçük oda” anlamına gelen Arapça’daki “*el kubu*” kelimesidir. Arapça ya da Farsça kökenli “*halvetgâh*” kelimesi ile aynı anlama geldiği belirtilmektedir. Halvetgâh kelimesi ise şöyle tanımlanmaktadır; “Eski evlerde odaların içinde, gizli görüşme ya da ibadet için ayrılmış küçük bir eyvanı andırır hücre. Önü çoğu kez bir perde ile kapatılan bu hücrede çoğu kez bir yatak bulunurdu” (Hasol 2010: 32, 197). Bu tanımlamalara uygun olarak Tepecik-Çiftlik’teki alkovları “Belirli fonksiyonlara sahip, ana mekândan, mekân dışına doğru çıkıntı yapan küçük oda/çıkma.” olarak tanımlayabiliriz.

arası bolca kerpiç çamuru ile doldurulmuş-desteklenmiş ve adeta taş katkılı kerpiç matriks duvar görünümü almıştır (Şekil 26). Hiçbir fırın tüm üst yapısı ile birlikte sağlam olarak ele geçmemiş olduğundan üst yapının yapım biçimi hakkında kesin bilgiler yoktur. Ancak, kenar duvarlarının ele geçen kısımlarında, duvar iç yüzlerinde içe doğru eğimlerin tespit edilmiş olması bunların kubbeli veya kemerli üst yapıları olduğunu düşündürmektedir.

Fırınlr, kullanım biçimleri gereği sık sık yenilenmeyi gerektirmektedir. Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakası "Fırınlı Yapılar Evresindeki" fırınlarda da bu yenilemeleri görmek mümkündür (Şekil 19a-d, 20). Özellikle taban ve duvar iç sıvalarının, sürekli ateşe maruz kalmaları nedeniyle defalarca yenilenmiş olduğu, sıva yenileme tabakalarından rahatlıkla görülmektedir. Yenileme eski sıvanın üzerine yeni bir sıva tabakası uygulamak biçiminde gerçekleştirilir. Bazı fırınlarda yenilemelerin yanı sıra fırının boyut ve biçiminde de değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Yapı-7'de ortaya çıkartılan fırının ilk evresinde geniş bir ağız açıklığına sahip biçimde inşa edildiği, daha sonra bu açıklığın daraltıldığı ve iç hacminin de küçültüldüğü tespit edilmiştir (Şekil 21).

Fırınlı Yapılar Evresi'nde bir anlamda yapının kimliğini oluşturan fırınların bu denli önemli bir yere sahip olması bu dönemde yaşayan Tepecik-Çiftlik insanların mekân içerisinde kontrollü ve uzun süreli ısı sağlayan bir ısı kaynağına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Yapı-2'nin inşasıyla başlayan 3. tabakanın üst evresinde farklı tekniklerle inşa edilmiş fırınlar ele geçmiştir. Bunlardan birisi Yapı-2'deki D mekânında yer almaktadır. Mekânın güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiş fırının duvarlarında taş kullanılmıştır. İyi korunmuş olan duvarların iç yüzleri kerpiç ile sıvalıdır. Fırının ağız açıklığı tespit edilememiştir. Bu durum, sözü edilen yapı donanımının ağız açıklığı üstte bulunan "tandır" olarak kullanılmış olduğunu akla getirmektedir. Yine aynı mekânda, mekânın batı duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan fırın ise yapım teknikleri açısından Fırınlı Yapılar Evresi'ndekiler ile benzerlik göstermektedir. Ağız doğuya dönük olan fırın taş döşeme üzerine inşa edilmiştir. Üst örtüsü ve duvarları

tamamen yok olmuş olan fırının taban sıvası da oldukça tahrip olmuş halde bulunmuştur. AD mekânında yer alan fırın ise farklı bir yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Nispeten “küçük” olarak tanımlayabileceğimiz fırının (ca. 0,75x0,65 m) tabanı kerpiç sıvalıdır. Kerpiç sıvanın altında çakıl döşeme, çakıl döşemenin altında ise yassı taşlardan yapılmış taş döşeme bulunmaktadır. Tek dizi ve tek sıra halinde dikine yerleştirilmiş taşlardan oluşturulan fırın duvarlarında sıva kalıntısı bulunamamıştır. Yine bu evreye ait Yapı-1’in güneybatısında ortaya çıkartılan fırının yapıya sonradan eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Fırınlı Yapılar Evresi’nde ortaya çıkartılan fırınların tamamı biçim ve yapım teknikleri bakımından birbirleri ile yakın benzerlik göstermektedir. Buna karşın üst evrede ele geçen fırın tiplerinde çeşitlilik göze çarpmaktadır. Fakat her iki evrede de yaşam alanı olarak kullanıldığı anlaşılan mekânlarda en az bir fırının yer aldığı anlaşılmaktadır.

	No.	Tabaka/Evre	Yapı	Mekân	Boyutlar (ca.)	Yön	Açıklama
1	16K SB-5	3.1	Yapı-1	A	1,30X1,00 m	Kuzeydoğu	Sonradan eklenmiş.
2	16K SB-30	3.1	Yapı-1	A	0,40X0,40 m	-	Ocak/közlük?
3	17J SB-14	3.1	Yapı-2	D	0,90X0,75 m	Doğu	Fırın
4	17K SB-13	3.1	Yapı-2	D	0,75X0,45 m	-	Fırın/tandır ?
5	17K SB-38	3.1	Yapı-2	D	0,30X0,30 m	-	Ocak/közlük?
6	16J SB-25	3.1	Yapı-2	AD	0,75X0,65 m	Güneydoğu	Fırın
7	16K SB-24	3.2	Yapı-3	U	1,80X1,00 m	Kuzey	Fırın, alkovda.
8	16L SB-31	3.2	Yapı-4	BK	1,20X1,00 m	Kuzey	Fırın, alkovda.
9	17L SB-2	3.2	Yapı-6	BR	1,30X1,20 m	Kuzey	Fırın, alkovda.
10	18L SB-4	3.2	Yapı-7	BL	1,40X1,10 m	Güney	Fırın, alkovda.
11	17K SB-2	3.2	Yapı-10	AJ	1,05X0,70 m	Güney	Fırın, alkovda?
12	16L SB-11	3.1 ?	-	-	-	Batı	Açık alanda?
13	17L SB-31	3.1 ?	-	-	-	Güney	Açık alanda?

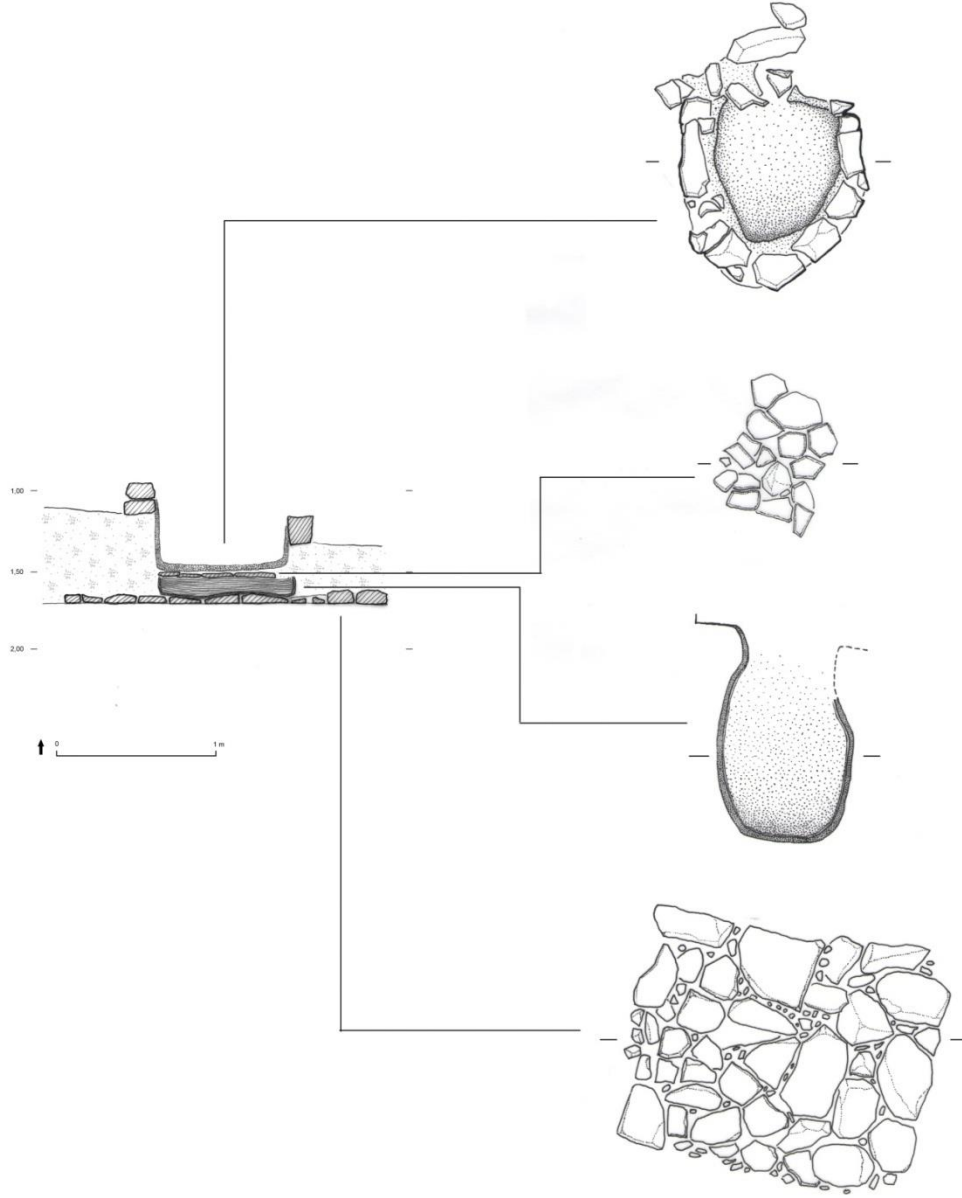
Tablo 4 – 3. tabakada ele geçen ateş yerleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı tablo.

Şekil 19 – Yapı-6’da bulunan fırının farklı aşamaları.

Şekil 21 – Yapı-7’de bulunan fırının yenileme evreleri.

Şekil 20 – Yapı-6’da açığa çıkartılan fırının farklı aşamalarını ve kesitini gösteren çizim.

4.3.2. Depolama Birimleri

Yerleşmede, depolama amacıyla kullanılmış olduğu anlaşılan bazı yapı öğeleri bulunmuştur. Daha ziyade tahıl ve benzeri kuru malzemenin depolanmasında kullanıldığı anlaşılan bu yapı öğeleri, inşa edildikleri malzeme, biçim ve yapım teknikleri bakımından bazı farklılıklar gösterilir. Bazı depolama birimlerinin inşasında yapı malzemesi olarak taş kullanılmışken (Yapı-2 ve Yapı-3), bazısında kerpiç tercih edilmiştir (Yapı-4 ve Yapı-7). Genellikle dörtgen ve çok gözlü olan depolama birimlerinin yanı sıra bazı yapılarda oval ya da köşeleri yuvarlatılmış dörtgen biçimli depolama birimleri ele geçmiştir (Yapı-5).

Fırınlı Yapılar Evresi'nde üç yapıda (Yapı-3, Yapı-4 ve Yapı-7) depolama birimi bulunmaktadır. Yapı-7'de ele geçen iki bölmeli, dörtgen formlu depolama birimi kerpiç bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Kerpiç duvarlar yaklaşık 0,35 m genişliktedir ve ortalama 0,20 m yükseklikte korunmuştur. Yapının batı kanadını oluşturan alkof içerisinde inşa edilmiş olan depolama biriminin bölmelerinden kuzeydeki (BD) 1,80X0,60 m, güneydeki (BC) ise 1,20X0,85 m boyutlarındadır. Her iki bölmenin de iç kısımları kerpiç ile sıvalıdır. Bölmeler içerisinde herhangi bir tahıl kalıntısı ya da buluntuya rastlanmamıştır (Şekil 74, 75). Bu evrede kerpiçten inşa edilmiş bir diğer depolama birimi Yapı-4'te ortaya çıkartılmıştır. Yapının batısında bulunan alkofda yer alan depolama birimi bu kez kerpiç blok kullanılmadan, yığma ya da kalıp kerpiç tekniğiyle inşa edilmiştir. Oldukça dar (ca. 0,20 m) kerpiç duvarlar ile çevrelenmiş dörtgen bölmelerin köşeleri yuvarlatılmıştır. Batı kısmı oldukça tahrip olmuş olan depolama biriminin günümüze dek korunagelmüş kısmında en büyüğü 1,10X0,60 m, en küçüğü 0,60X0,40 m boyutlarında dört bölme tespit edilmiştir. Bölmelerin taban ve duvar iç yüzleri sıvalıdır (Şekil 66). Aynı evrede, Yapı-3'teki U mekânının kuzey-kuzeybatı kısmına tek dizi ve iki sıra taştan inşa edilmiş bölme ile çevrili iki hücrenin de depolama amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (17K SB-22, 26) (Şekil 58).

3. tabakanın üst evresi 3.1'de ise farklı bir teknikle inşa edilmiş, biçim/form açısından Fırınlı Yapılar Evresi'nde bulunanlardan farklı depolama birimleri karşımıza çıkmaktadır. Yapı-5'teki AW mekânının kuzey bölümünde ele geçen

depolama birimlerinin sekiz tanesi oval, ikisi ise köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formundadır. Altı adet oval formu silo (16L SB-24, 25, 26, 29, 30, 32) kuzey-güney doğrultusunda, birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir. Bunların kuzeyinde, bu gruptan ayrı olarak inşa edilmiş, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formu silolar yer almaktadır (16L SB-27, 34). Daha doğuda ise 16L SB-23 ve 16L SB-28 numaralı silolar bulunmaktadır. Siloların her biri aynı teknik uygulanarak inşa edilmiştir; mevcut zemine çukur açılmış, ardından açılan çukurların iç yüzeyleri kaba kerpiç ile sıvanmıştır. Yaklaşık 3-4 cm kalınlığındaki bu sıva bir nevi duvar işlevi görmektedir. Çapları 0,25 m ile 0,50 m arasında değişen siloların tamamının, farklı zamanlarda inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir. Oval formu olanların iç kısımları dibe doğru daralmaktadır; dörtgen formu silolar ise düz diplidir. Derinlikleri 0,05 ile 0,10 m arasında değişmektedir. Tahıl depolamak amacıyla kullanılmış oldukları içlerinden ele geçen çok miktardaki karbonlaşmış tahıl kalıntısından anlaşılmaktadır. Bu tür oval biçimli silolar Tepecik-Çiftlik'in daha erken tabakalarında ele geçmemiş olsa da benzerlerine daha sonraki 2. tabakada rastlanmaktadır. Aynı evrede Yapı-2'deki D mekânında da, taş malzeme ile inşa edilmiş, depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen yapı donanımları ortaya çıkartılmıştır.

Yerleşmede ele geçen depolama birimlerine genel olarak bakıldığında belirli/standart bir tipten söz etmek mümkün değildir. Fırınlı yapılar evresinde ağırlıklı olarak dörtgen biçimli ve çok gözlü depolama birimlerinin genellikle alkov içerisine inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yapım teknikleri ve biçim/form açısından her evrede çeşitlilik vardır. Ortaya çıkartılan depolama birimlerinin tamamı yapı içlerinde ele geçmiştir. Açık alanlarda depolama amaçlı kullanılmış herhangi bir yapı ögesine rastlanmamıştır.

4.3.3. Seki

Seki, Tepecik-Çiftlik'te sık rastlanılmayan bir yapı donanımdır. Yapı-4'te BK mekânının doğu duvarına bitişik olarak birkaç dizi yassı taştan inşa edilmiş olan yapı donanımı seki olarak kullanılmış olabilir (Şekil 64). Bu örnek dışında seki olarak kullanılmış olduğu düşünülen herhangi bir yapı donanımına rastlanmamıştır. Yapı-

6’da mekânın kuzeybatısında, batı duvara bitişik olarak inşa edilmiş oval formlu taş platformun ise ne amaçla kullanılmış olduğu bilinmemektedir (Şekil 31).

4.3.4. Diğer Yapı Donanımları

3. tabakada fırın, depolama birimi, seki gibi öğeler dışında değişik amaçlarla kullanılmış yapı donanımları da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Yapı-3’ün batısına sonradan eklenen, birçok sürtme taş aletin bir arada ele geçtiği işlik (F/Y mekânı) bunlardan birisidir. İşlik alanında ele geçen yassı taşlardan oluşturulmuş konstrüksiyon kuşkusuz ki işlikle ilgili bir yapı donanımıdır¹⁷ (Şekil 59). Aynı yapıdaki U mekânının güneyinde yer alan fırının hemen doğusunda, aralarında ca. 0,40 m boşluk bırakılarak, dikine yerleştirilmiş iki dizi taşla oluşturulmuş yaklaşık 1,10 m uzunluğunda bir “kanal” ortaya çıkartılmıştır. Bağlantıları tespit edilemeyen kanalın üzerinin yassı kapak taşları ile kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 60, 61). Ne amaçla inşa edilmiş olduğu anlaşılamayan bu kanal (sistemi) yerleşmedeki tek örnektir. Söz konusu kanalın doğusunda yer alan BP mekânında *in situ* olarak ortaya çıkartılan öğütme taşı ise yapıda ele geçmiş diğer bir yapı donanımıdır (Şekil 60, 61). Üzerinde kırmızı aşı boyası izleri bulunan öğütme taşının olasılıkla zemine sabit olduğu ve uzun süre bulunduğu yerde kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi Tepecik-Çiftlik’in 3. tabakasında ortaya çıkartılan yapıların hemen hepsinde çeşitli amaçlara yönelik inşa edilmiş yapı donanımları yer almaktadır. Neredeyse her yapıda bir fırın ve bir depolama birimi bulunmaktadır.

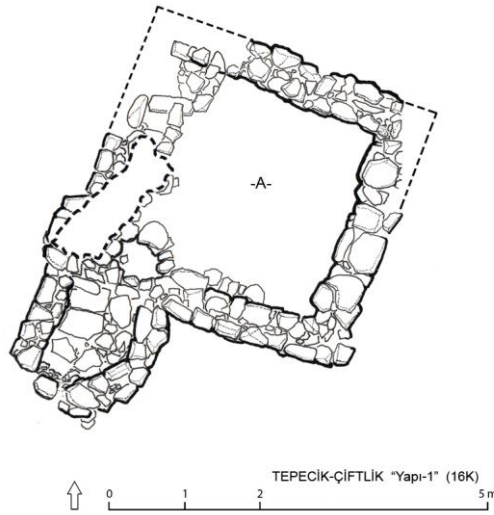
¹⁷ İşlik hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Ridky – Bıçakçı 2008.

4.4. Yapı Tanımları

Bu bölüm 3. tabakada ortaya çıkartılmış olan yapı ya da yapı parçalarına ait verilerin düzenlenmesi ve yapıların tanımlanması amacıyla oluşturulan, plan ve çeşitli verilerin bir arada bulunduğu, varsa yapıların alt evrelerinin de ele alındığı yapı fişlerinden oluşmaktadır.

Yapı-1

Yapı Adı:	Yapı-1	Evre:	3.1
Mekân Adı:	A	Yön:	KD-GB
Açma:	16K	Yapı Boyutları:	5,50X6,00 m
Kotlar:		Mekân Boyutları:	5,20X5,50 m
D: -1,29/-149 m	B: -1,49/-1,64 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,65 m
K: -1,27/-164 m	G: -1,02/-1,30 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,40 m

Şekil 22 – Yapı-1’in planı.

Korunma Durumu

2000 yılında açığa çıkarılan yapı, höyük yüzeyine yakın bir konumda olmasına rağmen plan ve genel özellikleri hakkında bilgi edinilecek kadar korunmuş

durumdadır. Subasman duvarlar yer yer 4 sıra taş seviyesine kadar korunmuştur. Yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı kesimlerinde duvarlarda bozulmalar görülmektedir.

Yapı Planı

İlk evresinde kareye yakın dörtgen plana sahip olan yapı tek mekândan oluşmaktadır (Şekil 22, 51, 52). Bu evrede mekânın güneybatı köşesinde bir ocak yer alır. Bir sonraki evrede yapının güneybatısına, ilk evrede ocağın bulunduğu konumun hemen bitişiğine, ağzı kuzeydoğuya dönük, mekân içine açılan bir fırın (16 K SB-5) eklenmiştir (Şekil 23, 53). İlk evrenin ocağı olasılıkla bu evrede fırınla birlikte, fırının önünde “küllük” olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Fırın, yapı dış konturlarından dışarıya taşırılarak, bir ek oda biçiminde inşa edilmiş, ilk evredeki mekân bütünlüğü korunmuştur. Yapı 2004 yılında kaldırılmıştır.

Yapı Elemanları

Duvar: Ele geçmiş olan duvar kalıntılarının tamamı taş subasman duvarlardır. Duvarlar, dış sıralarda düzgün kenarları duvar dış yüzlerine gelecek biçimde yan yana yerleştirilmiş büyük ve orta boy taşlar ile örülmüş ve iki dış sıra arasında kalan boş alanlar da daha ufak taşlarla doldurulmuştur. Yer yer dört sıra yükseklikte korunmuş olan duvarların en alt sıralarında nispeten yassı ve büyük boy taşların kullanılmış olduğu görülmektedir. Taş duvarlar üzerinde kerpiç kalıntısına rastlanmamış olsa da, üst seviyelerde duvarların kerpiç malzeme kullanılarak yükseltildiği söylenebilir. Yapının ikinci evresinde bazı kesimlerde birinci evreye ait duvarların yer yer korunarak yenilendiği tespit edilmiştir.

Taban: Mekânın taban seviyesinde yer yer tespit edilmiş olan sert, sarı/açık kahve renkli yüzeylerin, büyük ölçüde tahrip olmuş kil taban sıvasına ait oldukları anlaşılmaktadır.

Kapı: Mekâna dışarıdan girişi sağlayan herhangi bir kapı açıklığı tespit edilmemiştir. Fakat yapının kuzeybatı köşesindeki tahribat nedeniyle burada bulunması olası kapı açıklığının ortadan kalkmasına neden olmuş olabilir.

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: Yapının ilk evresinde, güneybatı köşede duvara bitişik olarak inşa edilmiş bir ocak (16K SB-30) yer almaktadır. Tek dizi ve sıra orta boy taşın yarım çember biçiminde yan yana yerleştirilmesi ile yapılmış olan ocak içi alanı 0,60 m çapındadır. Ocak içerisinde yoğun kül katmanları bulunmuştur. Bu kısım yapının bir sonraki evresinde eklenen fırının önünde “küllük” olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Yapının ikinci evresinde, güneybatı köşeye iç alanı yaklaşık 1,30X1,00 m boyutlarında bir fırın eklenmiştir (16K SB-5). Fırını çevreleyen duvarlar daha küçük boyutlu taşlar kullanılarak ve yapı duvarlarına nispetle daha dar inşa edilmiştir. Fırın tabanı kayrak taş ile döşenmiş ve taşların üzeri de taşçık-çakıl katkılı kil ile sıvanmıştır; taban üzerinde yoğun kül kalıntısı bulunmuştur. Bu fırında, önceki evre fırınları ile karşılaştırıldığında, taban sıvasının daha az yenilenmiş olması, fırının ya daha az kullanılmış olduğunu ya da kullanım süresinin daha kısa olduğunu düşündürmektedir. Döşemenin fırın çevre duvarları inşa edildikten sonra yapıldığı anlaşılmaktadır ki, bu durum, 3. tabakanın ilk evrelerinde görülen fırın yapım tekniğinden farklıdır. Söz konusu ilk evrelerde fırının önce taş tabanı döşeniyor, arkasından fırın duvarları inşa ediliyor ve son olarak da taban sıvası yapılıyordu.

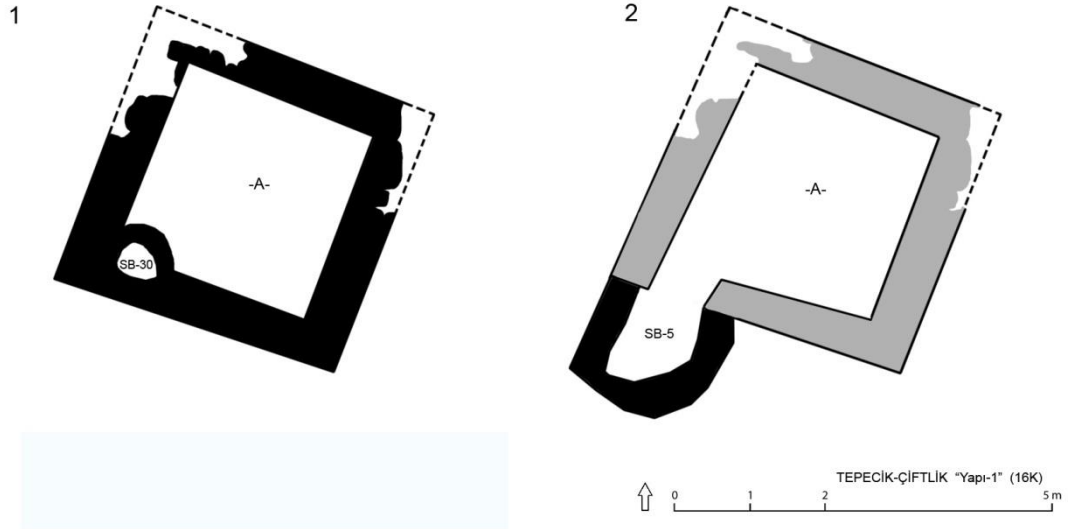
Yapı Evreleri

1. Evre

Yapı, birinci evresinde kareye yakın dörtgen planlı tek mekândan oluşmaktadır ve mekânın güneybatı köşesinde bir ocak bulunmaktadır.

2. Evre

Bu evrede, birinci evreye ait subasman duvarların büyük bir kısmı korunarak ve tamir edilerek tekrar kullanılmıştır. Mekânın güneybatısında yer alan ocak gereksinimleri karşılayamamış olacak ki bu evrede ocağın bulunduğu bölüme bir fırın eklenmiştir. Yapılan bu ekleme yapı planında bir değişikliğe neden olmuş olsa da mekân boyutlarında ve bütünlüğünde bir farklılık olmamıştır.

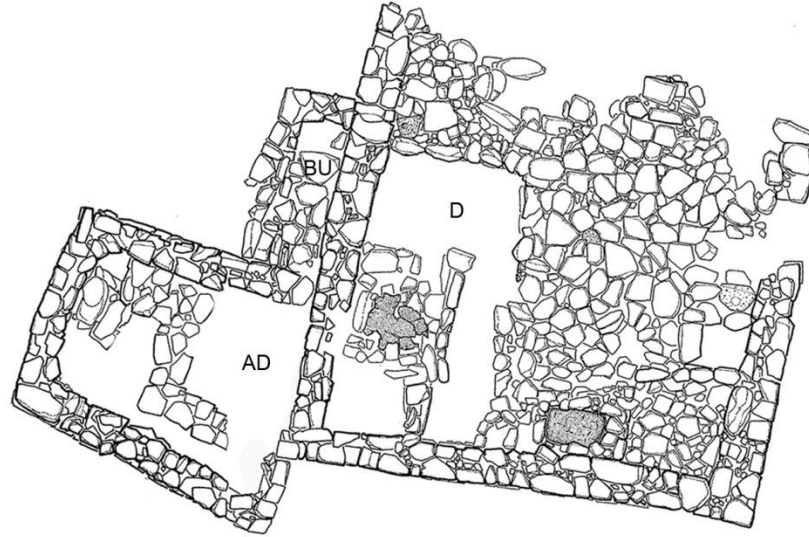

Şekil 23– Yapı-1’in farklı evreleri.

Yapı-2

Yapı-2, kareye yakın dörtgen planlı bir yapı çekirdeği (D mekânı) ve ona sonradan eklenmiş yapılardan (AD ve BU mekânları) oluşan bir yapı kompleksidir. Bu nedenle, kompleksi oluşturan her mekân ayrı ele alınacak, fakat hepsi bu başlık altında incelenecektir.

Yapı Adı:	Yapı-2	Evre:	3.1
Mekân:	D, AD, BU	Yön:	KD-GB
Açma:	16J/K-17J/K	Yapı Boyutları:	6,90 x 9,70 m
Kotlar (m):		Mekân Boyutları:	
D: -1,66/-2,15	B: -1,60/-1,99	“D”: 5,30 x 5,40 m	“AD”: 2,75 x 2,10 m
K: -1,40/-1,61	G: -1,78/-2,13	“BU”: 1,90 x 0,80 m	
Duvar Genişliği:	ca. 0,60 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,40 m

Şekil 24– Yapı-2’nin planı.

Korunma Durumu

Yapı genel olarak iyi korunmuş haldedir. D mekânının kuzey duvarı ile taş döşemenin kuzey kısımları tahrip olmuştur. BU mekânının da batı duvarında küçük bir tahribat tespit edilmiştir.

Yapı Planı

D Mekânı

Yapı çekirdeği olarak tanımladığımız D mekânı kareye yakın dörtgen planlıdır. Sonraki evrelerde yapının güneybatı-batı dış kenarına iki mekân daha eklenmiştir (AD, BU). Bu eklemeler esnasında çekirdek yapı olarak nitelediğimiz D mekânının (Şekil 24, 54, 89) planında bir değişiklik olmamıştır. Fakat farklı evrelerde D mekânı içerisinde farklı düzenlemeler yapıldığı bilinmektedir.

AD Mekânı

AD mekânı dörtgen planlı ve yaklaşık 2,75X2,10 m boyutlarındadır (Şekil 55). D mekânının güneybatı köşesine eklenmiş olan yapı D mekânı ile aynı aksta değil, kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilmiştir. D mekânının batı duvarı AD mekânı ile ortak olarak kullanılmaktadır.

BU Mekânı

D mekânının batısına, AD mekânını kuzeyine eklenen yapı kuzey-güney yönde uzanan dikdörtgen plana sahiptir (Şekil 24). Yaklaşık 1,90X0,80 m boyutlarındaki bu küçük mekânın tabanı taş döşelidir.

Yapı Elemanları

Duvar: Kabuk duvar tekniğinde inşa edilen taş subasman duvar örgüsü oldukça özenlidir. Taş seçiminde düzgün kenarlı yassı taşların tercih edildiği görülmektedir.

Duvarların özellikle dışa bakan yüzü oldukça düzgündür. Dik açıyla dönüş yapan köşelerde özellikle duvarın alt sıralarında nispeten daha büyük ve yassı taşlar kullanılmıştır. Duvar örgüsünde bağlayıcı olarak kerpiç harç kullanılmıştır. D mekânı duvarları, taş duvar ustalığı açısından önceki evrelere göre daha ileri bir seviyede gibi durmaktadır.

AD ve BU mekânlarına ait duvarlar daha özensiz inşa edilmiştir. Buna rağmen AD mekânının en az iki kez yenilenmiş olduğu anlaşılan duvarları beş sıra taş yüksekliğine kadar korunmuştur.

Taban: Fırının bulunduğu batı kısım hariç, D mekânının tabanı taş döşelidir. En az iki kez yenilendiği tespit edilen döşemenin yapımında büyük boyutlu yassı taşlar kullanılmıştır. Tabana düzgünce yerleştirilen büyük yassı taşların aralarında kalan boşluklar daha küçük taşlarla doldurulmuş, elde edilen düzgün yüzeyli taş döşemenin üzeri kerpiç ile sıvanmıştır. Fırının bulunduğu batı bölümün tabanı ise taş döşeli değil, sadece kerpiç sıvalıdır. Bu sayede elde edilen kot farkı ile mekân içerisindeki kullanım alanlarının birbirinden ayrılması sağlanmıştır.

AD mekânının tabanı taş döşenmeden doğrudan kerpiç ile sıvanmıştır. BU mekânının tabanı ise taş döşelidir.

Kapı: D mekânının doğu duvarında ca. 0,55 m genişliğinde bir açıklık yer almaktadır. Bu açıklık muhtemelen mekâna giriş-çıkışı sağlayan bir kapı geçididir. Mekân içerisinde, kapı geçidine bitişik olarak *in situ* halde ele geçmiş olan söve taşı da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

D, AD ve BU mekânları arasında geçişi sağlayacak bir kapı geçidi tespit edilemediği gibi AD ve BU mekânlarına herhangi bir kapı geçidi de tespit edilememiştir.

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: D Mekânı: Mekânın batısında, tabanı taş döşenmeden bırakılmış olan alanda, batı duvara bitişik olarak inşa edilmiş 17J SB-14 fırın yer almaktadır. Yaklaşık 1,00X1,10 m boyutlarında bir alanı kaplayan taş döşemeye sahip olan fırının kerpiç ile sıvanmış tabanı oldukça bozulmuş halde ele geçmiştir. Ağız kısmı doğuya dönük olan fırının büyük oranda bozulmuş olması nedeniyle ayrıntılarından bahsetmek pek mümkün değildir.

Aynı mekânın güneyinde, güney duvarın bitişiğinde 17K SB-13 numaralı tandır (?) yer almaktadır. Yaklaşık 0,60X0,45 m boyutlarındaki tandır köşeleri yuvarlatılmış dörtgen biçimlidir. Duvarları iki dizi ufak boyutlu taşlardan oluşan tandır, mekânın taş döşemesi üzerine sonradan inşa edilmiştir. Kerpiç ile sıvalı iç kısım yaklaşık 0,35 m derinliktedir. Kerpiç sıva yoğun miktarda taşçık katkılıdır ve birçok kez yenilenmiştir. Tandırın en az iki kez yenilenmiş olduğu tespit edilmiştir. İç kısımda kül kalıntısıyla karşılaşılmamıştır.

AD Mekânı

Mekânın batı duvarına bitişik inşa edilmiş ca. 0,75X0,65 m boyutlarında bir fırın yer almaktadır (Şekil 55). Ağız kısmı güneydoğu yöne dönük fırının tabanı kerpiç sıvalıdır. Kerpiç sıvanın altında çakıl döşeme, çakıl döşemenin altında ise yassı taşlardan yapılmış taş döşeme bulunmaktadır. Tek dizi ve tek sıra halinde dikine yerleştirilmiş taşlardan oluşturulan fırın duvarlarında sıva kalıntısı bulunamamıştır. 16J SB-25 numaralı fırının güneyinde çok sayıda kemik, obsidiyen ve sürtme taş alet *in situ* olarak ele geçmiştir. Yapının son evresinde 16J SB-25 numaralı bu fırının üzerinin büyük taşlarla kapatılıp kullanımının sona erdiği anlaşılmaktadır.

Depolama Birimi: D mekânında fırın ile yapının güney duvarı arasında kalan alan, doğudan bir kaç dizi taş ile sınırlandırılarak bölümlendirilmiştir. 17K SB-35 olarak tanımlanan bu birimin depolama amaçlı kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Yine D mekânının doğusunda, doğu duvara bitişik olarak bölümlendirilmiş yaklaşık

0,55X0,45 m boyutlarında bir birim daha yer almaktadır. Taşlarla çevrelenerek sınırlandırılan bu birimin kullanım amacının ne olduğu bilinmemektedir.

Yapı Evreleri

1. Evre

Yapının ilk evresini D mekânı olarak adlandırdığımız tek ve geniş mekânlı, dörtgen planlı yapı oluşturmaktadır. Yapı, 3. tabakanın “Fırınlı Yapılar Evresi”ndeki yerleşme düzenine aykırı bir biçimde inşa edilmiştir. Fırınlı Yapılar Evresi’nde kuzey ve güneydeki yapıları birbirinden ayıran doğu-batı uzantılı geniş açık alanı işgal eder bir konumda bulunan yapının inşası sırasında kuzeyde yer alan Yapı-10 kısmen tahrip edilmiştir.

Bu evrede yapının tabanı taş döşelidir ve mekânın batısında 17J SB-14 numaralı fırın yer almaktadır. Fırının güneyindeki bölümlendirilmiş alan da bu evrede inşa edilmiştir.

2. Evre

Yapının ikinci evresinde D mekânının taş döşemesi yenilenmiştir. Mekânın güneyine 17K:SB-13 numaralı tandır ve onun hemen batısına közlük olarak kullanıldığı düşünülen bir birim eklenmiştir. Yapının güneybatı dış köşesine AD mekânı eklenmiştir.

3. Evre

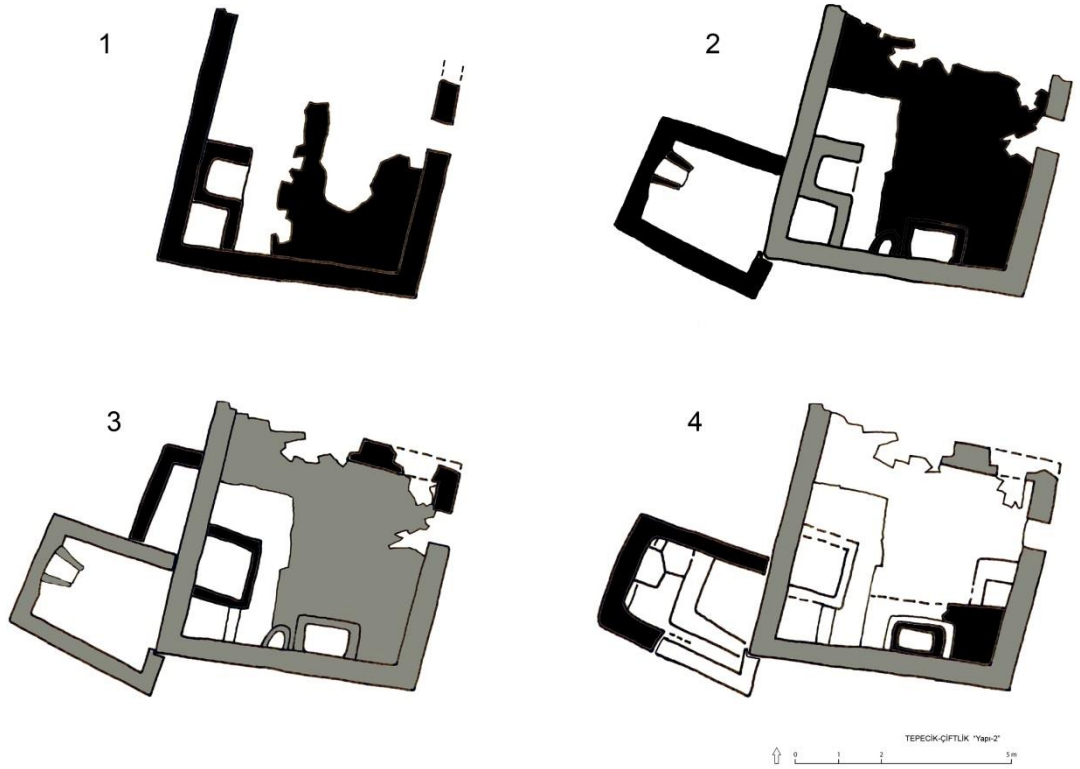
Bu evrede D mekânının batısında yer alan fırında birtakım yenilemeler yapılmıştır. Ayrıca yapının kuzeyinde yer alan duvar kalıntısı da bu evreye aittir. Olasılıkla önceki evrelerde kuzeye doğru uzanan mekânın boyutları bu duvar ile sınırlandırılarak küçültülmüştür.

Yine bu evrede D mekânının batısına, AD mekânının kuzeyine BU mekânı eklenmiştir.

4. Evre

D mekânının güneyinde yer alan 17K SB-13 numaralı tandır boyutları biraz daha küçültülerek yenilenmiştir. Mekânın güneydoğu köşesindeki taş döşeme yenilenmiş, olasılıkla bu alan da farklı bir işlev amacıyla ana mekândan ayrılmıştır.

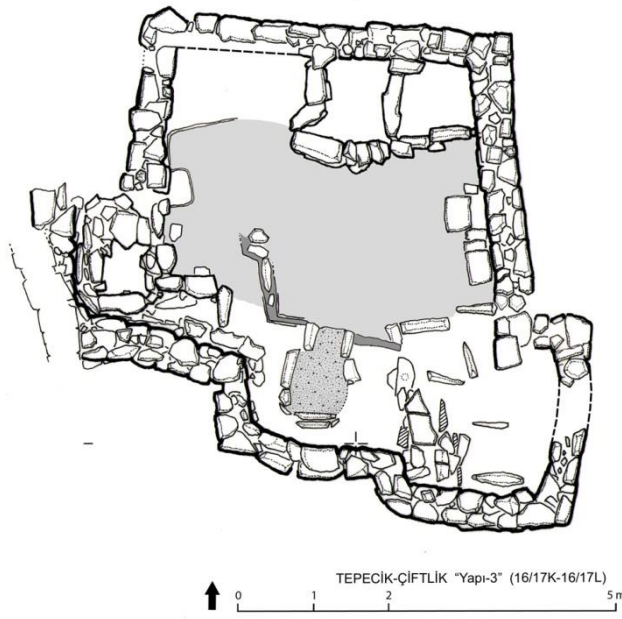
AD mekânının duvarlarının büyük bölümü onarılarak yapının kullanımına devam edilmiştir. Mekânın batısında bulunan fırının üzeri büyük taşlarla kapatılmış ve mekânın içerisine ne amaçla yapıldıkları anlaşılamayan duvarlar eklenmiştir. Bu farklılıklar AD mekânının kullanım amacının bu evrede değişmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine bu evrede BU mekânının kullanımının sona erdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 25 – Yapı-2'nin farklı evrelerini gösteren şematik plan.

Yapı-3

Yapı Adı:	Yapı-3	Evre:	3.2
Mekân Adı:	F, U, Y, BP	Yön:	K-G
Açma:	16-17K/16-17L	Yapı Boyutları:	6,60X6,00 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	5,20X4,20 m
D:-1,52/-2,08 m	B:-1,150/-2,26 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,60 m
K:-1,50/-2,26 m	G:-1,29/-1,85 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,75 m

Şekil 26– Yapı-3’ün planı.

Korunma Durumu

Yapı genel olarak iyi korunmuş durumdadır. Subasman duvarlar yaklaşık beş sıra yükseklikte korunmuştur. Kuzeybatı kısımdaki duvar örgüsü ile Y mekânını çevreleyen duvarlarda yer yer bozulmalar görülmektedir.

Yapı Planı

Yapının en az dört alt evreye sahip olduğu tespit edilmiştir (Şekil 27). En eski evrede, güneyde bir ek oda/mekânın yer aldığı dörtgen planlıdır. Sonraki evrelerde kullanım amacına yönelik yapılan eklemelerle/düzenlemelerle yapı planı değişikliğe uğramıştır.

Yapı Elemanları

Duvar: Subasman duvarlar, iki dizi orta ve büyük boyutlu, çoğunlukla yassı taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar örgüsünü sağlamlaştırmak amacıyla hedik taşları kullanılmıştır. Subasman duvarlar üzerinde kerpiç kalıntısına rastlanmamış olmasına rağmen üzerinde kerpiç duvar bulunduğu tahmin edilmektedir.

Taban: Birçok yenileme evresine sahip taşçık katkılı kerpiç taban oldukça iyi korunmuş durumdadır. Taban, mekânın ortasına sonradan açılmış bir çukur tarafından bozulmuştur. Yapının ilk evrelerinde mekân tabanının tamamı sıvalıdır. Kuzey bölüme sonradan inşa edilen 16K SB-22 ve 26'nın etkisiyle son evrede tabanın yalnızca güney kısmının tekrardan sıvandığı anlaşılmaktadır.

Sıva: Yapının güneyinde yer alan 16K SB-24 numaralı fırının her iki yanında, fırına ön cephe oluşturacak biçimde yükselen ince kerpiç duvarların üzerleri sıvalıdır. Fırının doğusundaki kerpiç duvarın kuzeye bakan yüzünde kat kat sıva kalıntıları görülmektedir. Fırının hemen batısında ise fırının ön cephesiyle bağlantılı kerpiç ile birlikte orta ve küçük boyutlu taşlar kullanılarak oluşturulmuş ince bir duvar bulunmaktadır. Bu ince duvarın da üzerinin kerpiç ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Bunlar dışında, U mekânının kuzey duvarında az miktarda sıva kalıntılarına rastlanmıştır. 16K SB-22'nin iç kısmına denk gelen bu sıva kalıntısı, duvardaki pürüzleri kapatmak için yapılmış “kaba sıva” olarak nitelendirilebilir.

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: 16K SB-24 numaralı fırın yapının güney kısmında yer alan ek odanın içerisinde yer almaktadır. 1,80X1,00 m boyutlarındaki fırının ağzı kuzeye dönüktür. Fırın duvarları dikine yerleştirilmiş yassı büyük taşlardan oluşmaktadır (Şekil 26, 58, 60). Fırının iç kısmı ve tabanı taşçık katkılı açık kahverengi/turuncu renkli kerpiç ile sıvalıdır. Fırının altında, taban sıvasına sağlam bir zemin oluşturacak şekilde enlemesine dizilmiş dörtgen formlu büyük yassı taşlar bulunmaktadır. Birçok yenileme ve tamir evresine sahip olan fırının uzun süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yenileme ve tamir evreleri fırın tabanında ve fırın duvarlarında net bir biçimde görülebilmektedir.

Depolama Birimi: Yapının kuzey duvarına bitişik, mekâna sonradan eklenmiş iki küçük oda yer almaktadır (Şekil 26, 58). 16K SB-22 ve 26 numaralı bu odaların inşasında uzun ve yassı taşlar kullanılmıştır. Kazı sırasında odalar içerisindeki dolgulardan kayda değer herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Fakat bu odaların depolama amaçlı kullanılmış oldukları ihtimali kuvvetlidir.

Seki: Mekânın doğu duvarına bitişik bulunan birkaç yassı taş, bir seki vazifesi görüyor olabilir.

Yapı Evreleri

1. Evre

Yapı, ilk evrede tek mekânlıdır (U). Dörtgen plana sahip yapının güneyinde bir alkof yer almaktadır. Mekânın tamamının tabanı taşçık katkılı kerpiç ile sıvalıdır. Kuzey duvara bitişik, kuzey-güney uzantılı, yassı taşlardan inşa edilmiş küçük bir seki yer almaktadır. 16K SB-24 numaralı fırın, yapının ilk evresinden son evresine kadar kesintisiz kullanılmıştır. Bu nedenle birçok kez yenilenmiştir.

2. Evre

İkinci evrede yapının batısına işlik alanı olarak kullanılan Y mekânı, güneydoğusuna BP mekânı ve kuzeye 16K SB-22 ve 26 numaralı depolama birimleri eklenmiştir.

Y mekânı, birçok yassı balta, çeşitli kemik, obsidiyen ve sürtmetaş aletin *in situ* olarak ele geçtiği bir işliktir (Şekil 59). Dikey taşlar işliği çevrelemekte, yatay yerleştirilmiş yassı taşlar ise işliğin zeminini oluşturmaktadır.

BP mekânı ise öğütme işlerinin yapıldığı bir oda niteliğindedir (Şekil 26, 60, 61). Mekânda ele geçmiş olan birçok sürtmetaş alet ve *in situ* olarak ele geçen, üzerinde kırmızı aşı boyası kalıntıları bulunan alt öğütme taşı bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ayrıca 16K SB-24 numaralı fırın ile BP mekânı arasında bir kanal sistemi yer almaktadır (Şekil 60, 61). Kuzey-güney uzantılı kanal sistemi, alt kısımları birbirlerine bitleştirilerek, dik olarak yerleştirilmiş birkaç yassı taştan oluşmaktadır. Kanalin üzerinin ise daha büyük ve yassı kapak taşları ile örtüldüğü görülmektedir.

U mekânının kuzeyinde, yapının kuzey duvarına eklenerek yapılmış 16K SB-22 ve 26 numaralı odacıklar yassı ve uzun taşlardan inşa edilmiş, işlevlerinin ne olduğu tam olarak anlaşılamamıştır.

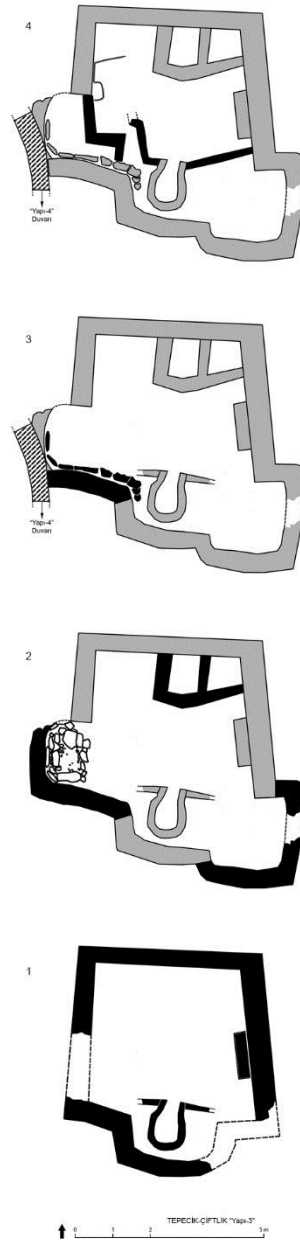
3. Evre

Yapının 3. Evresinde Y mekânındaki işliğin kullanımının sona erdiği, üzerinin yassı taşlarla kapatıldığı, elde edilen düz zeminli yeni mekânın kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Mekânın yenilenmiş olan güney duvarı, yeni inşa edilen Yapı-4'e yaslanmaktadır. Bu yenilemenin Yapı-4'ün inşasından sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Mekân içerisinde, yenilenen duvar boyunca, taban ile duvarın kesiştiği alt kısımlara tek dizi taşlar duvara yaslanacak şekilde dizilmiştir. "Süpürgelik"e benzer bu taş dizisi oluşturulurken bir önceki evreye ait olan Y mekânının taşlarından da faydalanılmıştır

4. Evre

Bu evrede F mekânı ile U mekânı arasına inşa edilen duvar ile iki mekân arasındaki geçiş iptal edilmiştir. Bu nedenle F mekânının kullanımının sona erdiğini söylemek mümkün görünmektedir. Güneydeki fırının doğusuna eklenen kerpiç duvar ile U mekânı ile BP mekânı arasındaki geçiş de kapatılmıştır. Bu nedenle BP mekânının

kullanımı da bu evrede bitmiş olabilir. U mekânının tabanı kuzeydeki depolama birimlerinin güney duvarına kadar tekrar sıvanmıştır. Yapı içerisindeki değişiklikler/düzenlemeler, mekân tabanının ve fırının çok fazla tekrardan sıvanarak yenilenmesi bu yapının uzun bir süre kullanıldığının göstergesidir. Yapının ne sebeple terk edilmiş olduğu saptanamamış olsa da yapının terk edilmesine sebebiyet verecek herhangi bir yıkım ya da yangın izine de rastlanmamıştır.

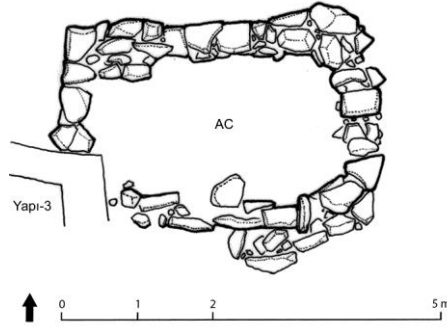

Şekil 27 – Yapı-3'ün alt evreleri.

Yapının ikinci evresinde, kuzeydoğu dış köşeye AC mekânı eklenmiştir. AC mekânı Yapı-3 ile ilişkisi nedeniyle bu başlık altında incelenecektir;

AC Mekânı:

Yapı Adı:	Yap-15	Evre:	3.2
Mekân:	AC	Yön:	D-B
Açma:	17K	Yapı Boyutları:	3,90X2,55 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	3,00X1,60 m
D: -1,77/-2,01 m	B: -1,84/-1,98 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,50 m
K: -1,92/-2,04 m	G: -1,90/-2,04 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,25 m

Şekil 28 – AC mekânının planı.

Korunma Durumu

Mekânın kuzey duvarı iyi durumda korunmuşken, güney duvarın taş örgüsü bozulmuş durumdadır. Mekânın genel özelliklerine bakıldığında sağlam bir duvar örgüsüne sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Yapı Planı

Yapı-3'ün kuzeydoğu dış köşesine sonradan eklenen yapı, doğu-batı uzantılı, dikdörtgen planlı ve tek mekânlıdır (Şekil 28, 62). Yerleşmenin “Fırınlı Yapılar” olarak adlandırdığımız bu evresinde kuzey ve güneydeki yapıları birbirinden ayıran doğu-batı uzantılı bir açık alan mevcuttur. Güneydeki yapı kümesinin kuzey sınırına sonradan inşa edilen Yapı-15, sözü edilen açık alanı kısmen de olsa işgal etmektedir.

Yapım teknikleri açısından incelendiğinde duvarların özensiz olarak inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yapı içerisindeki yıkıntı molozu kaldırıldıktan sonra mekân içerisinde herhangi bir ocak, fırın ya da silo gibi bir yapı içi taşınmaza rastlanmamıştır.

Yapı Elemanları

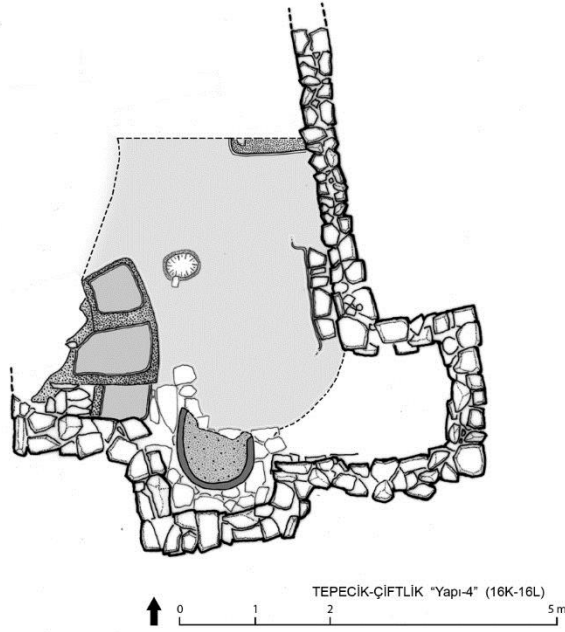
Duvar: Daha çok büyük boyutlu taşların tercih edildiği subasman duvarının örgüsü özensizdir. Bu nedenle yapı duvarlarının sık sık tamirat geçirdiği ve bir takım desteklemelerle ayakta tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Kapı: Doğu kısımda yapının kuzey duvarı güneye, güney duvar ise kuzeye doğru dönüş yapmaktadır. Bu kısımda ca. 0,50 m genişlikte bir kapı geçidi yer almaktadır. Daha sonra bu kapı geçidi taş örgü ile kapatılmıştır. Kullanımı biten kapı geçidinin önünde iki adet hayvan boynuzu ele geçmiştir (Şekil 62).

Tek mekânlı (AC) olan yapının tabanında herhangi bir sıva kalıntısına rastlanmamıştır.

Yapı-4

Yapı Adı:	Yapı-4	Evre:	3.2
Mekân Adı:	BK	Yön:	K-G
Açma:	16K-16L	Yapı Boyutları:	6,25X7,00 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	4,80X5,75 m
D:-0,91/-1,39 m	B:-1,44/-1,51 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,50 m
K:-1,25/-1,39 m	G:-1,03/-1,19 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,20 m

Şekil 29 – Yapı-4'ün planı.

Korunma Durumu

Yapının batı bölümünün bir kısmı sonradan açılan bir çukur tarafından tahrip edilmiştir. Kuzey kısım da büyük oranda tahrip olmuştur.

Yapı Planı

Yapının kuzey ve batı kısımları büyük ölçüde tahrip olmuş olsa da, plan ve mekân düzenlemesi bakımından yerleşmenin bu evresindeki diğer yapılar ile (Yapı-3, Yapı-6, Yapı-7) benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Yapı planına genel olarak bakıldığında, merkezi bir mekâna açılan, farklı işlevler için ayrılmış üç adet daha küçük mekânın varlığından söz etmek mümkündür (Şekil 29, 64, 86). Bunlardan güneydekine bir fırın, batıdakine ise depolama birimi inşa edilmiştir. Doğudaki küçük mekân ise boş bırakılmıştır. Yapı tabanı güneyden kuzey yöne doğru alçalan bir eğime sahiptir.

Yapı Elemanları

Duvar: Orta ve büyük boyutlu toplama taşlardan inşa edilmiş olan subasman duvarlar yaklaşık 0,20-25 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Köşe bağlantılarında

nispeten daha düzgün ve büyük boyutlu taşlar tercih edilmiştir. Duvar örgüsünde bağlayıcı olarak kullanılmış herhangi bir harç kalıntısına rastlanmamıştır. Duvar örgüsünün muntazam olduğu söylenemez.

Taban: Yapı-4'ün tabanı taşçık katkılı kerpiç ile sıvalıdır. Mekânın batı, kuzey ve güneydoğu bölümlerinde taban büyük oranda tahrip olmuştur. Tabanın birçok kez tekrar sıvanarak yenilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle doğu kısımda duvara bitişik olarak inşa edilmiş sekinin taban ile birleştiği kısımlarda taban yenileme evreleri açıkça görülebilmektedir.

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: Yapının güneyindeki alkovda ağzı kuzeye dönük 1,00X1,20 m boyutlarında bir fırın yer almaktadır. U biçimli fırının kuzey bölümü oldukça tahrip olmuştur. Birçok kez tekrar sıvanarak yenilendiği anlaşılan fırının taş döşemesi, yerleşmenin bu evresindeki diğer yapılarda bulunan fırınlara ait taş döşemeler kadar özenli inşa edilmemiştir (Şekil 64, 65).

Depolama Birimi: Yapının batı kısmında yer alan küçük mekânda depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen kerpiçten inşa edilmiş dört gözlü bir petek yer almaktadır. Batı bölümü büyük oranda tahrip olmuş olan peteğin gözleri, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formundadır. Yaklaşık 0,20 m kalınlığında kerpiç duvarlı petek güneyde yapının taş subasman duvarına yaslanarak inşa edilmiştir. Güneydeki gözlerden batıda yer alanı ise üzerine devrilen taşlar nedeniyle oldukça tahrip olmuştur (Şekil 66).

Seki: Mekânın doğusunda, doğu duvara bitişik olarak dört dizi taştan inşa edilmiş bir seki yer almaktadır. Seki üzerinde sıva kalıntısına rastlanmamıştır.

Diğer: Peteğin doğusunda, mekânın ortası denebilecek bir noktada, 0,50 m çapında, yaklaşık 0,10 m derinlikte, etrafı kerpiç sıvalı bir çukur yer almaktadır. İşlevi tam olarak anlaşılamamıştır.

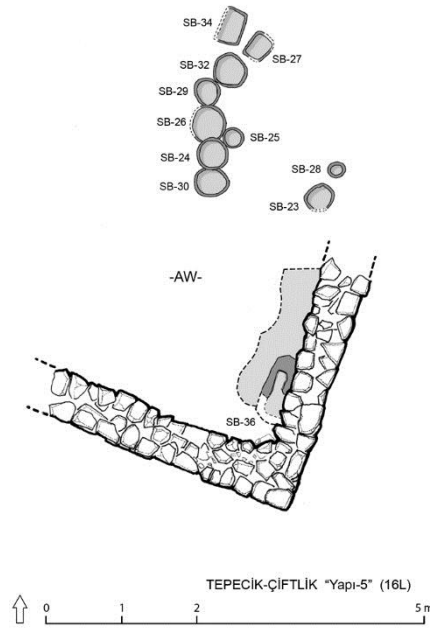
Yapı Evreleri

Diğer yapılar ile kıyaslandığında Yapı-4'te yenileme, ekleme ya da onarım işlerinin çok daha az yapılmış olduğu görülmektedir. Taban ve fırın sıvası yenilemeleri dışında yapı formunu etkileyen/değiştiren bir işlem yapılmamıştır.

Yapının doğu duvarının kuzeye doğru uzanan kısmı belli bir süre Yapı-3 tarafından da kullanılmıştır. Bu bağlantı Yapı-3 ile Yapı-4 arasında ilişki kurulmasını kolaylaştırmaktadır.

Yapı-5

Yapı Adı:	Yapı-5	Evre:	3.1
Mekân Adı:	AW	Yön:	KD-GB
Açma:	16L	Yapı Boyutları:	?
Kotlar :		Mekân Boyutları:	?
D:-/-	B:-0,86/-1,00 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,65 m
K:-0,83/-1,05 m	G:-0,73/-1,03 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,30 m

Şekil 30 – Yapı-5'in planı.

Korunma Durumu

Kuzeydoğu-Güneybatı uzantılı bir yapının yalnızca güney duvarlarının bir kısmı korunmuş durumdadır. Kuzeyde bulunan depolama birimlerinin bu yapı ile ilişkisi tam olarak tespit edilememiş olsa da bu yapı ile birlikte ele alınacaklardır.

Yapı Planı

Yapıdaki tahribat nedeniyle plan ve mekân düzenlemesi hakkında pek fazla şey söylemek mümkün değildir. Eldeki veriler çerçevesinde yapının dörtgen planlı ve tek mekânlı olduğu söylenebilir (Şekil 30, 67, 68, 86).

Yapı Elemanları

Duvar: Yaklaşık 0,30 m yüksekliğe kadar korunmuş olan taş duvarlar ca. 0,65 m kalınlığındadır. Diğer yapılarda olduğu gibi orta ve büyük boyutlu toplama taşlar ile inşa edilen duvarların köşe bağlantısında görece daha düzgün ve yassı taşlar tercih edilmiştir.

Taban: Mekânın güneydoğu köşesindeki taban kalıntıları oldukça tahrip olmuştur. Bu mekânın tabanının kerpiç ile sıvanmış olduğunun göstergesidir.

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: Yapı içerisinde ocak ya da fırın kalıntısına rastlanmamıştır.

Depolama Birimi: Mekânın kuzey bölümünde sekizi oval, ikisi köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formlu toplam on adet silo açığa çıkarılmıştır (Şekil 68). Altı adet oval formlu silo (16L SB-30, 24, 25, 26, 29, 32) kuzey-güney doğrultuda birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir. Bunların kuzeyinde, bu gruptan ayrı olarak inşa edilmiş 16L SB-27 ve 16L SB-34 numaralı köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formlu silolar yer almaktadır. Daha doğuda ise 16L SB-23 ve 16L SB-28 numaralı silolar bulunmaktadır.

Siloların her biri aynı teknik uygulanarak inşa edilmiştir; mevcut zemine çukur açılmış, ardından açılan çukurların iç kısımları kerpiç ile sıvanmıştır. Yaklaşık 3-4 cm kalınlığındaki bu sıva bir nevi duvar işlevi görmektedir. Çapları 0,25 m ile 0,50 m arasında değişen siloların tamamının aynı anda değil, farklı zamanlarda inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir. Oval formulu olanların iç kısımları dibe doğru daralmaktadır, dörtgen formulu silolar ise düz diplidir. Derinlikleri ise 0,5 ile 0,10 m arasında değişmektedir.

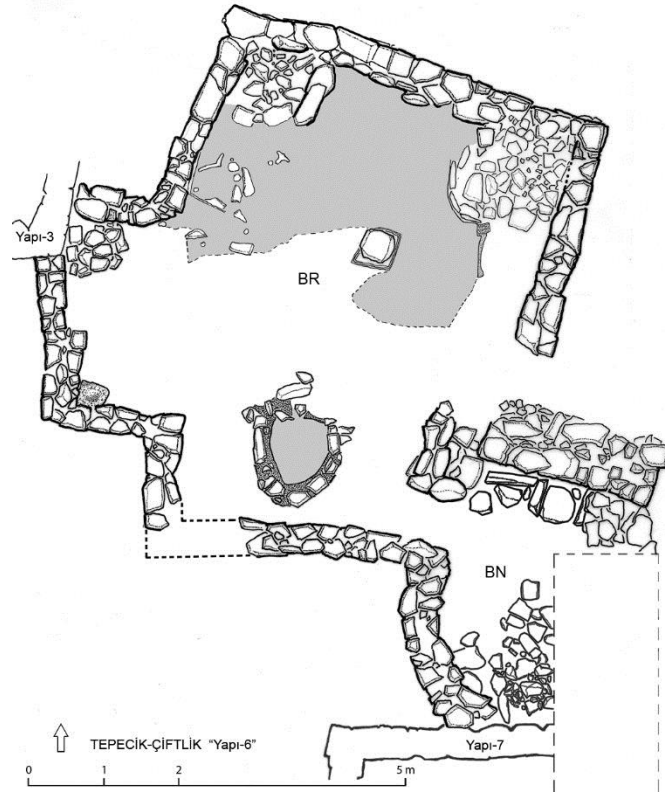
Siloların tahıl depolamak amacıyla kullanıldığı içlerinden ele geçen karbonlaşmış tahıl kalıntılarının yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Siloların etrafında yoğun olarak ele geçen karbonlaşmış ahşap kalıntıları, siloların hafif organik malzeme kullanılarak yapılmış bir “çit” ile çevrelendiğini göstermektedir.

Diğer: Mekânın güneybatı köşesinde, duvara bitişik olarak inşa edilmiş kerpiç bir kutu (?) yer almaktadır. Yapının genelinde görülen tahribat bu buluntuda da görülmektedir. Bu nedenle işlevi tam olarak anlaşılamamıştır.

Yapının kazısı sırasında karşılaşılan yanıklı, küllü dolguların yoğunluğu, yapının kuvvetli bir yangın ile son bulmuş olduğuna işaret etmektedir.

Yapı-6

Yapı Adı:	Yapı-6	Evre:	3.2
Mekân Adı:	BR, BN	Yön:	K-G
Açma:	17K-17L	Yapı Boyutları:	7,50X7,00 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	BR: 5,50X5,50 m
D:-1,79/-2,16 m	B:-1,58/-1,83 m		BN: 3,25X2,50
K:-1,69/-2,16 m	G:-1,86/- m	Duvar Genişliği:	ca. 0,50 m
		Duvar Yüksekliği:	ca. 0,30 m

Şekil 31 – Yapı-6'nın planı.

Korunma Durumu

Yapı iyi korunmuş haldedir. Yapı elemanlar ve donanımları kısmen tahrip olmuştur. Kerpiç sıvalı taban kalıntısı yalnızca mekânın kuzey kesiminde korunabilmiştir. Güney duvarlarda da kısmen bozulmalar görülmektedir.

Yapı Planı

Yapı-6, bu evrede açığa çıkartılan yapılardan daha farklı özellikler sergilemektedir. Diğer yapılar gibi sağlam bir konstrüksüyona sahip değildir ve bütünüyle önceden tasarlanıp inşa edilmiş gibi durmamaktadır. Bundan ziyade Yapı-3 ile Yapı-7 arasındaki boş alanın değerlendirilmesi amacıyla, zamanla eklenen duvarlar sayesinde mekâna dönüştürülmüş olduğu düşünülmektedir (Şekil 86, 94). Dolayısıyla her iki yapının arasındaki alanın sınırlar aynı zamanda mekânın da sınırlarını belirlemiştir. Bir alt evrede inşa edilmiş olan BN mekânı oluşturulan bir kapı geçidi ile yapıya eklenmiş, yapı duvarları yer yer Yapı-3'e yaslandırılarak inşa

edilmiştir (Şekil 31). Her ne kadar “tasarlanmadan” inşa edilmiş olduğunu iddia etsek de yapı planının, bu evrenin tipik yapısı olan Fırın Yapı planına uygun olarak şekillendirilmeye çalışıldığı ve bu nedenle güney kısımda yer alan fırının bir alkof içerisinde kalmasını sağlayacak şekilde güney duvarın inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 31, 69, 70).

Yapı Elemanları

Duvar: Güneyde, BN mekânının bulunduğu kesimde Yapı-7, batıda ise kısmen Yapı-3’ün duvarlarına yaslanır biçimde inşa edilmiş olan duvarlar bu evredeki diğer yapıların duvarlarından görece daha zayıf bir konstrüksiyona sahiptir. Bu nedenle oldukça fazla tamir evresi tespit edilmiştir.

Taban: Mekân tabanı Fırınlı Yapılar Evresi’ndeki diğer yapılar gibi kerpiç sıvalıdır ve birçok yenileme evresine sahiptir. Mekânın güney kesimlerinde yok olmuş olan sıva kalıntılarına yalnızca kuzey kesimde rastlanmıştır (Şekil 70, 71).

BN mekânının güney kesiminde, mekân tabanında oldukça bozuk halde ortaya çıkartılan taş döşeme kalıntısı ve onun üzerinde birçok sürtme taş alet ele geçmiştir (Şekil 72).

Kapı: Yapının doğu duvarının güney bitiminde bir açıklık tespit edilmiştir. Bunun bilinçli olarak bırakılmış bir kapı açıklığı mı, yoksa duvarda tahribat nedeniyle oluşmuş bir açıklık mı olduğu anlaşılamamıştır.

BR ile BN mekânlarını birbirine bağlayan yaklaşık 0,65 m genişliğinde kapı geçidi tespit edilmiştir (Şekil 72).

Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: BN mekânının güney kesiminde, yaklaşık 1,30X1,20 m boyutlarında ağızı kuzeye dönük bir fırın ortaya çıkartılmıştır (17L SB-2). Kayrak taş döşemeli bir

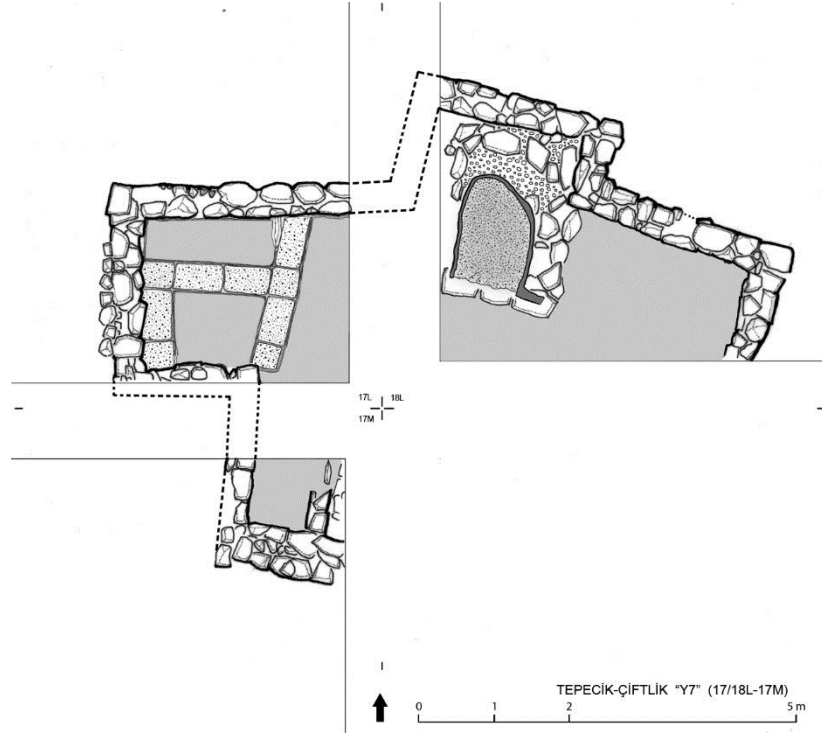
platform üzerine inşa edilmiş olduğu anlaşılan fırının kerpiç sıvalı tabanı defalarca yenilenmiştir. Oldukça uzun süre kullanıldığı anlaşılan fırının olduğu yerde taş döşemeleri ile birlikte yenilenmiş olduğu tespit edilmiş, bu yenilemeler sırasında da fırın boyut ve biçimlerinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Şekil 19, 20).

Depolama Birimi: BR mekânının kuzeybatı köşesinde, biçimi anlaşılamayacak biçimde tahrip olmuş bir yapı donanımı bulunmaktadır. Ele geçen sıva kalıntıları ve taş bölme duvarı parçaları bu donanımın depolama birimi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu kesimde boynuz parçaları ile çeşitli sürtmetaş aletler ele geçmiştir (Şekil 71).

Diğer: Mekânın kuzeydoğu köşesinde sınırları dikine yerleştirilmiş taşlarla belirlenmiş taş bir platform yer almaktadır (Şekil 71). Mekânın batı kısmında, yapının batı duvarı ile Yapı-3 duvarının kesiştiği kesimde yuvarlak formlu bir taş platform daha ortaya çıkartılmıştır. BR mekânının ortalarına gelen bir noktada, kepiç sıva üzerinde yassı bir taş ortaya çıkartılmıştır. Olasılıkla üst örtü yükünün taşınmasına yardımcı olan bir ahşap dikme bu taşın üzerine oturmaktaydı.

Yapı-7

Yapı Adı:	Yapı-7	Evre:	3.2
Mekân Adı:	BL	Yön:	KD-GB
Açma:	17/18L-17M	Yapı Boyutları:	8,50X5,90 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	7,60X6,90 m
D:-1,79/-2,16 m	B:-1,58/-1,83 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,50 m
K:-1,69/-2,16 m	G:-1,86/- m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,30 m

Şekil 32 – Yapı-7'nin planı.

Korunma Durumu

Yapının kazılabilen bölümlerinde ortaya çıkarılan duvarları iyi korunmuş vaziyettedir. Orta ve büyük boyutlu, çoğunlukla yassı formdaki taşlar duvar örgüsünde yoğun olarak kullanılmıştır. 17L-18L arasında yer alan araba yolu nedeniyle yapının kuzey duvarı tamamen açığa çıkarılamamıştır. İyi korunmuş olan yapı elemanları ve yapı içi öğeler, yapının genel özellikleri ve yapım teknikleri hakkında detaylı veriler sunmaktadır.

Yapı Planı

Kazı alanının güneydoğu bölümünde yer alan yapının 17L/18L ve 17M açmalarında kalan kısımları kazılmıştır. Yapı, plan bakımından Yapı-3 ve Yapı-4 ile benzerlik göstermektedir. Ancak Yapı-3 ve Yapı-4'teki gibi fırının bulunduğu kısım güneyde değil, kuzeyde yer almaktadır (Şekil 32, 74). Açığa çıkarılan kısmında tek mekâna sahip olan yapının kuzeyindeki alkof içerisine yapılmış, ağzı güneye bakan bir fırın yer almaktadır. Mekânın batı bölümünde kerpiç bloklar kullanılarak yapılmış, tabanı kerpiç sıvalı depolama birimleri yer almaktadır.

Yapı Elemanları

Duvar: Taş subasman duvarlar 2-3 sıra yüksekliğe kadar korunmuştur. Bölgede bolca bulunan volkanik kökenli toplama taşlardan iki dizi halinde inşa edilen duvarların üzerinde kerpiç duvarların yükseldiği tahmin edilmektedir. Fakat kerpiç duvarlara dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Taban: Hem mekân tabanı hem de batı bölümde yer alan depolama birimlerinin tabanı sıvalıdır. Mekân tabanına önce çakıllı bir dolgu döşendiği, daha sonra bu çakıllı dolgunun üzerinin kerpiç ile sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 76). Kerpiç sıva birçok kez yenilenmiştir.

Yapı Donanımları:

Fırın/Ocak: Yapının kuzeyinde ağzı güneye dönük 1,10X1,40 m boyutlarında bir fırın yer almaktadır (18L SB-4). Yerleşmenin bu evresindeki diğer fırınlarda olduğu gibi bu fırın da taş döşeli bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Döşeme taşı olarak düzgün yüzey veren yassı taşlar tercih edilmiştir. Özellikle ön cepheye denk gelen kısımda dörtgen formlu taşlar kullanılmıştır. Fırın tabanı taşçık katkılı kerpiç ile sıvalıdır ve birçok kez yenilenmiş olduğu tespit edilmiştir. Yenilemeler sırasında fırının boyut ve biçimi de değiştirilmiştir. İlk başta 1,15X1,50 boyutlarında inşa edilen ve geniş bir ağıza sahip olan fırının yenilemelerden sonra iç hacminin küçüldüğü ve fırın ağzının daralmış olduğu görülmektedir (Şekil 21).

Depolama Birimi: Yapının batı bölümünde yer alan iki bölmeli (BC, BD) depolama birimi kerpiç bloklardan inşa edilmiştir. Standart olmayan iki farklı kerpiç blok ölçüsü tespit edilmiştir; bunlardan biri ca. 0,65X0,35X0,20 m diğeri ise ca. 0,40X0,35X0,20 m'dir. Ölçülerin standart olmayışı kerpiç blokların standart kalıplara dökülerek şekillendirilmiş olduğu ihtimalini zayıflatmaktadır. Kerpiç bloklar arasında bağlayıcı harç kullanılmıştır. İlk gözlemler sonucu kerpiç hamuru

içerisine katkı maddesi olarak az miktarda saman ve taşçık karıştırıldığı anlaşılmaktadır.

Kuzeydeki BD mekânı 1,80X0,60 m, güneydeki BC mekânı ise 1,20X0,85 m boyutlarındadır. Depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen bu mekânların hem tabanı hem de kerpiç duvarlarının üzeri sıvalıdır (Şekil 75). Depolama birimleri inşa edilmeden önce mekân tabanının tamamına çakıl döşendiği, daha sonra bu döşemenin üzerinin kerpiç ile sıvandığı, sonra da depolama biriminin bu taban üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 76)

Diğer: 17M açması içerisinde kalan yapının güney bölümde görece ufak boyutlu taşlardan inşa edilmiş bir bölme duvarı yer almaktadır. Yapının güney bölümünün büyük oranda kazılmamış olmasında dolayı bu kısımlar hakkında elimizdeki veriler sınırlıdır.

Yapı Evreleri

Yapıya genel olarak bakıldığında, taban sıvası ve fırın yenilemeleri dışında pek fazla değişikliğe uğramamış olduğu anlaşılmaktadır.

Kazı sırasında yapının inşa sürecinin anlaşılmasını sağlayan önemli veriler elde edilmiştir. Yapı inşa edilirken, mekân tabanına çakıl dolgu döşenmiş, sonrasında kuzeyde yer alan fırın bu çakıl döşemenin üzerine inşa edilmiştir. Daha sonra çakıl döşemenin üzeri kerpiç ile sıvanmış, kerpiç sıvanın üzerine ise batı kısımda yer alan kerpiç depolama birimleri inşa edilmiştir.

Depolama biriminin bulunduğu batı bölümde, yapının batı duvarında orta ve küçük boyutlu taşların tek dizi halinde duvara dışarıdan destek verecek şekilde dizilmiş olduğu görülmektedir.

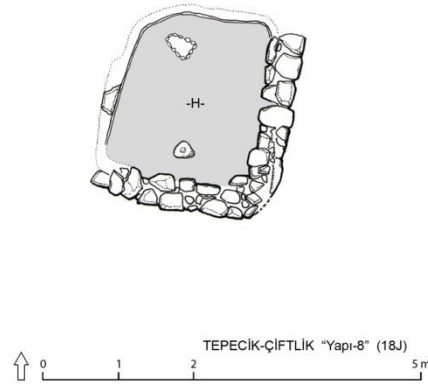
Yapı inşa edildikten bir süre sonra, yapının kuzey-kuzeybatı dış köşesine BN mekânı inşa edilmiştir.

BN Mekânı

Mekân, Yapı-7'nin kuzey duvarları ile daha kuzeydeki eski bir yapıya ait olduğu anlaşılan duvar arasında kalan boş alanın, eklenen yeni bir duvar ile batıdan sınırlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Yaklaşık 2,80X1,90 m boyutlarındaki mekânın içbükey biçimde inşa edilmiş batı duvarı 3-4 sıra yükseklikte korunmuştur ve yaklaşık 0,60 m genişliktedir. Mekânın kuzeyinde, duvara bitişik olarak inşa edilmiş, olasılıkla fırın/ocak işleviyle kullanılmış bir yapı donanımı da yer almaktadır (Şekil 73). Fakat söz konusu yapı donanımında sıva ya da kül kalıntısına rastlanmamış olması bu ihtimali zayıflatmaktadır. Mekânın doğu bölümü kısmen kazılmamış olan dolgular altında kalmış olmasına rağmen, mekâna giriş-çıkışın bu kısımdan yapıldığı, kapı geçidinin bir süre sonra taş örgü ile kapatıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 73). En az iki evereli olduğu tespit edilen BN mekânı bir sonraki evrede Yapı-6'ya bir kapı geçidi ile bağlanmıştır.

Yapı-8

Yapı Adı:	Yapı-8	Evre:	3.1 (?)
Mekân Adı:	H	Yön:	K-G
Açma:	18J	Yapı Boyutları:	2,67X2,50 m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	2,05X2,30 m
D:-1,98/-2,08 m	B:-2,08/- m	Duvar Genişliği:	ca. 0,50 m
K:-2,08/- .m	G:-1,79/-2,04 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,25 m

Şekil 33 – Yapı-8’in planı.

Korunma Durumu

Yapının kuzey ve batı duvarları yok olmuştur. Mekân tabanı ise iyi korunmuş haldedir.

Yapı Planı

Kuzey ve batıda yalnızca duvarlar tahrip olmuş, sıvalı mekân tabanı ise günümüze kadar koruna gelmiştir. Duvarların olmadığı kısımlarda taban sıvası izlenerek yapının kareye yakın, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı olduğu ve ca. 2,05X2,30 m boyutta tek mekândan oluştuğu anlaşılmaktadır. Mekânın kuzeybatı köşesinde çakıl taşlarıyla çevrelenmiş bir ateş yeri, güneyinde ise *in situ* vaziyette ele geçmiş bir alt öğütme taşı yer almaktadır (Şekil 33, 77, 88).

Yapı Elemanları

Duvar: Yaklaşık 0,25 m yükseklikte korunmuş olan subasman duvarlar orta ve büyük boyutlu taşların iki dizi halinde örülmesiyle oluşturulmuştur. Duvar örgüsünü oluşturan taşlar arasında kalan boşluklar daha küçük boyutlu taşlarla doldurulmuştur. Duvarların korunageldiği güneydoğu kısımda, köşe bağlantısının yuvarlatılarak yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Taban: Tek mekânlı (H) olan yapının tabanı oldukça iyi korunmuş haldedir. Sarımsı kahverenkli taban minik taşçık katkılı kerpicing mekân zeminine sıvanması ile

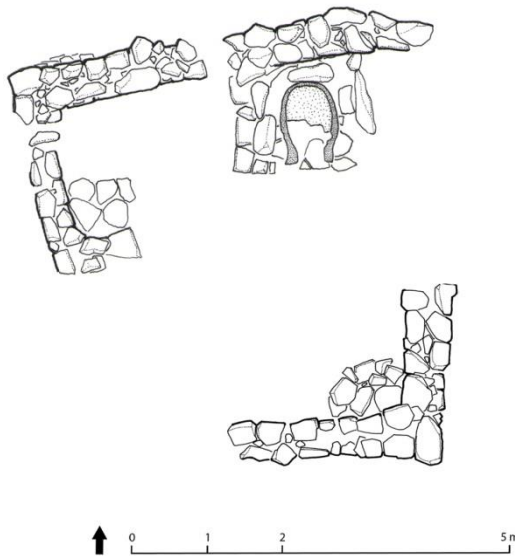
oluşturulmuştur. Taban sıvasının birçok kez yenilenmiş olduğu görülmektedir (Şekil 77).

Yapı Donanımları:

Fırın/Ocak: Mekânın kuzeybatı köşesinde tabana sığ bir çukur açılıp, bu çukurun etrafının küçük çakıl taşları ile çevrenmesiyle oluşturulmuş ca. 0,60X0,40 m ölçülerinde bir ateş yeri (?) bulunmaktadır (Şekil 77).

Yapı-10

Yapı Adı:	Yapı-10	Evre:	3.2
Mekân Adı:	AJ	Yön:	K-G
Açma:	16-17J	Yapı Boyutları:	?
Kotlar (m):		Mekân Boyutları:	?
D: -/- m	B: -1,70/-2,10 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,60 m
K: -1,62/-2,08 m	G: -2,28/-2,54 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,50 m

Şekil 34 – Yapı-10'un planı.

Korunma Durumu

Yapı, üzerine sonradan inşa edilen diğer yapılar (Yapı-2, Yapı-9) nedeniyle büyük ölçüde tahrip olmuştur. Özellikle Yapı-2'nin inşası sırasında yapının güney kısımları büyük tahribata uğramıştır (Şekil 79). Kuzey, batı ve güneydoğuda duvarların bir kısmı ile kuzey duvara yaslanan fırın kısmen korunmuştur.

Yapı Planı

Fırınlı Yapılar Evresi'nde yerleşmeyi ikiye ayıran doğu-batı uzantılı açık alanın kuzeyinde yer alan tek yapı kalıntısıdır. Duvarlar büyük ölçüde tahrip olduğu için yapı planı tam olarak anlaşılamamaktadır. Yapının batı duvarı güney kısımda doğuya doğru dönüş yapmaktadır. Bu durum plan bakımından Yapı-10'un yerleşmenin bu evresindeki (Fırınlı Yapılar Evresi) diğer yapılarla (Yapı-3, Yapı-4, Yapı-6, Yapı-7) benzeştiği izlenimini uyandırmaktadır. Mekânın kuzeyinde, ağzı güneye dönük bir fırın yer almaktadır. Her ne kadar fırın çıkıntı yapan bir mekân içerisine inşa edilmemiş olsa da fırının batı kısmında böyle bir mekânın varlığından söz edilebilir (Şekil 34, 78). Fırının doğusunda da böyle bir mekânın var olduğu, fakat tahribat nedeniyle yok olduğu varsayılabilir.

Yapı Elemanları

Duvar: Duvarların korunmuş olan kısımları iki dizi taştan inşa edilmiştir. Duvarlar 3-4 sıra taş yüksekliğine kadar korunmuştur. Duvarlar yapım tekniği açısından yerleşmenin bu evresindeki diğer duvarlardan farksızdır.

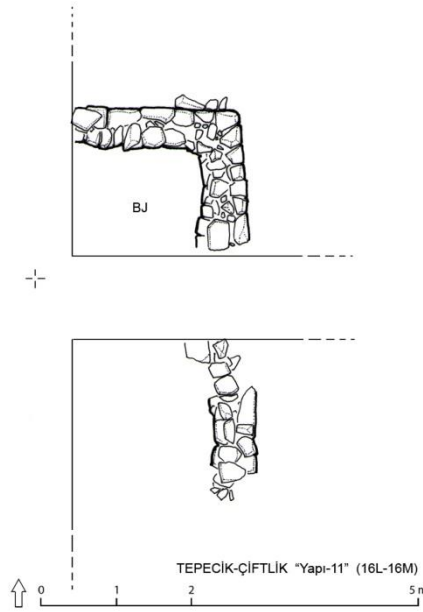
Yapı Donanımları

Fırın/Ocak: Mekânın kuzeyinde ağzı güneye dönük 1,05X0,70 m boyutlarında kubbeli bir fırın yer almaktadır (Şekil 79). Yaklaşık 1,65X1,30 m'lik bir alanı kaplayan taş döşeme (Şekil 78) üzerine inşa edilmiş U biçimli fırının her iki yanında taş dizileri yer almaktadır. Kerpiç sıvalı tabanı birçok kez yenilenmiştir.

Seki: Mekânın güneydoğu köşesinde, yassı taşlar kullanılarak duvara bitişik olarak inşa edilmiş yarım daire biçimli platform yer almaktadır. Bu yapı ögesi Yapı-6'nın batısında bulunan taş platform ile benzeşmektedir.

Yapı-11

Yapı Adı:	Yapı-11	Evre:	3.1
Mekân Adı:	BJ	Yön:	K-G (?)
Açma:	16L/16M	Yapı Boyutları:	? m
Kotlar :		Mekân Boyutları:	? m
D: -1,09/-1,32 m	B: -/- m	Duvar Genişliği:	ca. 0,55 m
K: -0,91/-1,57 m	G: -0,90/-1,20 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,60 m

Şekil 35 – Yapı-11'in planı.

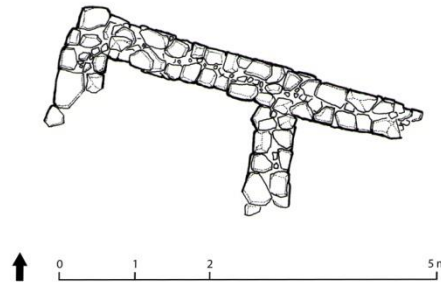
Korunma Durumu ve Yapı Tanımı

Yapının batı bölümü kazılmamış dolgular altında kaldığından planı hakkında yorum yapmak olanaksızdır. Yapıya ait ele geçen kalıntılar oldukça sınırlıdır. İki dizi taştan 4-5 sıra yükseklikte korunmuş duvarlar güney kısımda tahrip olmuştur (Şekil 80).

Kuzeydoğu köşede, duvarları desteklemek amacıyla duvarın dış yüzüne taş dizilmiştir. Yapı kuzeyden güneye doğru yükselen oldukça dik bir eğim üzerine inşa edilmiştir. Mekânın kuzey kısmında, taban seviyesinde yoğun miktarda obsidiyen yonga ve üretim artığı parçaları ele geçmiştir. Ayrıca güney kısmında bir obsidiyen işliğı tespit edilmiştir. Fakat obsidiyen üretimi ile ilgili ele geçen bu buluntuların yapı ile bir ilişkisinin olup olmadığı henüz anlaşılamamıştır. Ancak ilk izlenimler yapının obsidiyen işliğinin üzerine inşa edilmiş olduğu, dolayısıyla işlik ile yapının birbirleriyle ilişkisiz olduğu yönündedir. Bu buluntular dışında yapı içerisinde herhangi bir mimari öğeye rastlanmamıştır. Batı kısmında yürütülecek kazı çalışmaları yapının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Yapı-13

Yapı Adı:	Yapı-13	Evre:	3.1
Mekân Adı:	B	Yön:	KB-GD (?)
Açma:	17K	Yapı Boyutları:	?
Kotlar:		Mekân Boyutları:	?
D: -1,33/-1,78 m	B: -1,37/-1,79 m	Duvar Genişliği:	ca. 0,55 m
K: -1,29/-1,78 m	G: -1,40/-1,68 m	Duvar Yüksekliği:	ca. 0,50 m

Şekil 36 – Yapı-13’ün planı.

Korunma Durumu ve Yapı Tanımı

Neredeyse tamamı yok olmuş olan yapının sadece batı duvarının küçük bir kısmı ile kuzey duvarı günümüze kadar korunagelmıştır. Yapı “Fırınlı Yapılar Evresi”ne ait Yapı-3’ün üzerine, çağdaşı olan Yapı 2’nin ise güneyine inşa edilmiştir. Yapı yön bakımından Yapı-2 ile paralellik göstermektedir. Yapı-2 ile arasında yer alan geçit/sokak sonradan eklenen payandalar ile kapatılmıştır (Şekil 81, 87).

Yapı-14

Yapı oldukça tahrip olmuş vaziyettedir. Duvarların büyük kısmı tahrip olmuş, yalnızca batı ve güney duvarların bir kısmı günümüze dek koruna gelmiştir. Yapının mekân dolgusu da yok olmuş durumdadır. Yapı-5’in kullanım dışı kalmasının ardından onun üzerine 3.1 evresinin sonlarında inşa edilmiştir. Yapı hakkında verebilecek daha fazla bilgi yoktur (Resim 82).

4.5. Yerleşme Düzenleri¹⁸

Yukarıda da değinildiği gibi, Tepecik-Çiftlik'te 4. tabaka yerleşmesinin olası bir yangınla son bulmasının ardından, yeni kurulan yerleşmelerde farklı bir düzenin uygulandığı anlaşılmaktadır. Yeni yapı formları ve yapım tekniklerinin ortaya çıktığı bu yerleşme düzeninde, 4. tabaka yerleşmesinden farklı ve belki daha “dinamik” diyebileceğimiz bir yapılanma sürecine girilmiştir. Tez çalışmamızın konusunu da oluşturan bu süreç Son Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Höyük tabakalanmasında bu döneme ait kültür dolguları yer yer 2,50 metre kalınlığa ulaşmaktadır. MÖ yak. 6400-6000 kal. yılları arasındaki zaman dilimini yansıtan bu süreci “3.1 Evresi” ve “3.2 Evresi” olmak üzere iki ana evrede incelemek mümkündür. Bu ana evrelerin içerisinde birçok alt evre bulunmaktadır. Ana ve alt evreler, yapı kalıntılarını içeren kültür dolgularının höyük tabakalanması içerisindeki sıradüzeni, yerleşmedeki yatay hareketlilik ile yerleşme ve yapılarda gözlenen değişimler dikkate alınarak tespit edilmiştir. Sözünü ettiğimiz evreler ve uyarlanmış radyokarbon tarihleri şöyledir;

3.1 Evresi: Yaklaşık MÖ 6300/6250-6100/6000 kal.

Alt evreler; 3.1a
3.1b
3.1c

3.2 Evresi: “Fırınlı Yapılar” - Yaklaşık MÖ 6400-6300/6250 kal.

Alt evreler: 3.2a
3.2b
3.2c

Yukarıda bahsi geçen evreler arasında stratigrafik olarak herhangi bir kesinti tespit edilmemiştir. En alt evreden en üstteki evreye kadar yerleşmede bir süreklilik olduğu görülür. Çalışmanın bu bölümünde Son Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşmenin ilk

¹⁸ Bu bölümde yapılarda görülen tamir ve yenileme evrelerinden detaylı olarak bahsedilmemiş, yerleşme düzenini etkileyen genel değişiklikler üzerinde durulmuştur. Yapılar hakkında daha detaylı bilgi için “Bölüm 4.4.”e bakınız.

kurulduğu dönemden, yaklaşık MÖ 6000'lere kadar geçirmiş olduğu değişimler ele alınmıştır.

Evre	Yapı-7	Yapı-3	Yapı-10	Yapı-4	Yapı-6	Yapı-2	Yapı-1	Yapı-5	Yapı-13	Yapı-11	Yapı-14
3.1	3.1a										
	3.1b										
	3.1c										
3.2	3.2a										
	3.2b										
	3.2c										
	Yapı-7	Yapı-3	Yapı-10	Yapı-4	Yapı-6	Yapı-2	Yapı-1	Yapı-5	Yapı-13	Yapı-11	Yapı-14

Tablo 5 – Yerleşmede ortaya çıkartılan yapıların kronolojik düzeni.

4.5.1. Evre 3.2: Fırınlı Yapılar Evresi

“Fırınlı Yapılar Evresi” olarak da adlandırılan dönem en az üç alt evreden oluşmaktadır; en eski alt evrede (3.2c) birbirinden bağımsız olarak inşa edilmiş, aralarında açık alanların bulunduğu tek mekânlı yapılar yer almaktadır (Yapı-3, Yapı-7 ve Yapı-10) (Şekil 92). Daha sonraki alt evrede mevcut yapılara yeni mekânlar eklenmiş (3.2b) (Şekil 93), son evrede ise yerleşmenin güney kesimindeki açık alanları işgal eden yeni yapılar inşa edilmiştir (3.2a) (Şekil 94). Özetle, ilk evrede etrafı geniş açık alanlarla çevrili tek yapıların bulunduğu yerleşmenin son evresinde açık alanları işgal eden yeni yapıların inşasıyla birlikte yapı kümelerinin ortaya çıktığı ve açık alanların daraldığı görülmektedir.

Üçüncü alkov ise fırının bulunduğu kısmı oluşturmaktadır. Yapı-7 taşıdığı bu özelliklerle tipik bir Fırınlı Yapı karakteristiğini yansıtmaktadır. Fırının batısındaki alkovun içerisinde ise kerpiç bloklardan inşa edilmiş iki gözlü bir depolama birimi yer almaktadır. Yapı-7'nin kuzeyinde bir alt tabakaya (4. tabaka) ait olan "AK" yapı kompleksine ait duvarlardan faydalandığı anlaşılmaktadır. Bu kesimde "AK" nin güney duvarı üzerine, duvarla aynı aksta inşa edilmiş olduğu anlaşılan ve yaklaşık olarak "AK" nin duvarı ile aynı genişliğe sahip duvarın tam olarak hangi evrede inşa edilmiş olduğu anlaşılamasa da bu duvarın Fırınlı Yapılar Evresi'nin başlarında inşa edilip uzun süre kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 83). Bu durum, höyükteki yerleşim boyunca alt tabaka duvarlarına ait taşların sökülerek yeni duvar inşasında yapı malzemesi olarak kullanılmasının yanı sıra bazen yeni duvarların daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamak amacıyla alt tabakalara ait eski duvar kalıntılarının üzerine inşa edilmiş olduğunu göstermektedir.

4.5.1.2. "3.2b" Evresi

Yerleşmenin bu alt evresinde mevcut yapılara yeni mekânlar eklendiği anlaşılmaktadır. Uğradığı tahribat nedeniyle Yapı-10'un bu evredeki durumu hakkında bir şey söylemek mümkün değildir; ancak, yerleşmenin güneyinde Yapı-3 ve Yapı-7'deki değişimler açıkça görülebilmektedir (Şekil 93).

Yapı-7'de büyük değişiklikler yapılamamakla birlikte, yapı ile kuzeyinde yer alan, bir alt tabakadaki AK yapısının güney duvarının üzerine inşa edilmiş geniş duvar arasındaki alanın batısına eklenen yaklaşık kuzey-güney yönündeki yeni bir duvar ile batıdan sınırlandırılarak bir mekâna dönüştürülmüştür (BN). Mekânın kuzeyinde, duvara bitişik olarak inşa edilmiş ve ateş yeri olarak kullanılmış olması muhtemel bir yapı donanımı yer almaktadır. Mekânın doğu kısmı kısmen kazılmamış dolgu altında kalsa da kapı geçidinin burada olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı-3'te gerçekleştirilen yenilemelerle yapı planı değişikliğe uğramış ve yapının iç mekânı genişletilmiştir. Yapının batı ve güneydoğusuna iki yeni mekân eklenmiştir (F/Y, BP). Mekânlardan birinde (F/Y) toplu halde cilalı yassı baltalar, diğerinde ise *in situ* durumda üzerinde kırmızı boya izleri bulunan alt öğütme taşı ele geçmiştir.

Yapı-3'e eklenen bu mekânlar diğer yapılarda yer alan alkovları andırmaktadır. Yapının ilk planında içerisinde fırının bulunduğu yalnızca bir alkov mevcutken, bu alt evrede yapılan değişikliklerle yapı iki yeni alkova daha sahip olmuştur. Bu alkovlar dışında, yapının kuzeydoğusuna, yapıya bitişik olarak inşa edilmiş yeni bir yapı eklenmiştir. Doğu kısmında kapı açıklığı bulunan bu yapının duvar örgüsü (özellikle de güney duvar) oldukça özensiz inşa edilmiştir. Yapının hangi amaçla kullanılmış olduğu hakkında bilgi verebilecek herhangi bir kalıntı ele geçmemiştir.

Bu alt evrede yapılan değişikliklerin belirgin özelliklerinin, yeni eklenen mekân ve yapı öğeleri ile kapalı alan miktarı artırılarak açık alanlarda yürütülen bazı günlük faaliyetlerin yapı içlerine taşınmasının amaçlanmış olması şeklinde özetlemek mümkündür. Bu durumda, yerleşmedeki açık alanların bu evreden itibaren daralmaya başladığı söylenebilir.

4.5.1.3. “3.2a” Evresi

Fırınlı Yapılar evresinin son aşamasında mevcut yapılarda birtakım yenilemeler ve değişiklikler yapıldığı, buna ek olarak açık alanlara yeni yapılar inşa edildiği ve yerleşmenin güney bölümünde bir yapı kümelenmesinin olduğu görülmektedir. Önceki evrede olduğu gibi yerleşmenin kuzey bölümüyle ilgili bu evrede de bahsedebileceğimiz bir değişiklik yoktur. Kuzey bölümle ilgili elimizdeki veriler oldukça az olsa da yerleşmenin güneyindeki hareketliliğin aksine kuzeyde daha “durgun” ve yavaş ilerleyen bir gelişim olduğu söylenebilir.

Bu evrede inşa edilen yeni yapılar ile kazı alanının güneyinde birbirine bitişik, paylaşılan ortak duvarlı yapılardan meydana gelen bir yapı kümesi (ada/mahalle) oluşmuştur. Bu yapıların tamamı Fırınlı Yapı olarak tanımladığımız yapı tipindedir. Bu alt evrenin yeni yapılarından biri olan Yapı-6, Yapı-3 ve Yapı-7 arasındaki açık alana; Yapı-4 ise Yapı-3'ün güneybatısındaki alana inşa edilmiştir (Şekil 94). Yeni inşa edilen bu yapıların duvarları bazı noktalarda mevcut yapıların duvarlarına yaslanır vaziyette inşa edilmiştir. Yapı-7'nin kuzeybatısında bulunan BN mekânı bu alt evrede Yapı-6'ya dâhil edilmiş, mekânın doğusunda bulunan kapı geçidi taş ile örülerek kapatılmıştır (Şekil 73). Yapı-6'nın duvarları birçok noktada Yapı-3 ve

Yapı-7'ye yaslandırılarak inşa edilmiş, dolayısıyla mekânın üst örtüsünün taşınmasında bu yapılara ait duvarlardan da destek alınmıştır. Yapı-6'nın duvar yapım teknikleri ve geçirdiği yenilemeler dikkate alındığında zayıf bir konstrüksiyona sahip olduğunu söylemek mümkündür. Olasılıkla Yapı-3 ile Yapı-7 arasında yoğun olarak kullanılan açık alan zamanla eklenen duvarlarla bir mekâna dönüştürülmüştür. Süreç içerisinde eklenen duvarlarla oluşturulan Yapı-6 da Fırınlı Yapı planına uygun olarak inşa edilmiş, yapının güneybatı duvarı fırının bir alkof içerisinde kalmasını sağlayacak biçimde köşeler yaparak eklenmiştir. Bu sayede yapının batı bölümünde de bir alkof elde edilmiştir. Yapı duvarlarında birçok yenileme evresi tespit edilmiştir. Özellikle güney duvarın defalarca tamir edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey kesimi tamamıyla yok olmuş olan Yapı-4 ise Yapı-3'e bitişik olarak inşa edilmiştir. Yapı-3'e ait F/Y mekânının bulunduğu kısımda yapı duvarları ortak kullanılmıştır.

Yapı kümesinin en kuzeydeki yapısı olan "AC" mekânının kullanımı bu alt evrede sona ermiştir. Kullanımı sona eren yapının doğu duvarı üzerinde bulunan kapı açıklığı, taş ile örülerek kapatılmıştır. Kazılar sırasında bu haliyle ele geçen yapının içerisinde, sonradan kapatılmış olan kapı geçidinin hemen önünde yabancı koyunlara ait boynuzlar ele geçmiştir. Mekân içerisinde fırın ya da benzeri bir ateş yeri bulunmamış ve tabanında herhangi bir sıva kalıntısı ele geçmemiştir. Bu durum AC mekânını bu evredeki diğer mekânlardan farklı kılmaktadır. Bu durum mekânın farklı bir amaç için kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Açık alan kullanımı

Yerleşmenin büyük bölümünü açık alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlarda "avlu" ya da tanımlı sokak/geçitler bulunmamaktadır. Yapılar arasındaki açık alanlar daha sonraki evrelere ait yapıların inşası sırasında tesviye edilerek büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bu nedenle, bu evreye ait açık alan kullanımıyla ilgili elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Buna rağmen Yapı-3'ün doğusundaki açık alana daha sonra herhangi bir yapı inşa edilmemiş olduğundan bu kısımda açık alan kullanımıyla ilgili bazı buluntular ve kullanım alanları tespit edilmiştir (Şekil 84). Eldeki bu sınırlı veriler

günlük faaliyetlerin yoğun olarak açık alanlarda gerçekleştirilmiş olduğu hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu alt evrede özellikle kazı alanının güneybatı kesimindeki açık alanlarda çok sayıda gömüt ortaya çıkartılmıştır ki, bu da söz konusu alanın olasılıkla bir mezarlık alanı olarak kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Yerleşmenin güney kesiminde birbirine bitişik konumlarda bulunan Yapı-3, Yapı-4, Yapı-6 ve Yapı-7'nin güneydeki açık alanın etrafını çevreler vaziyette bir yapı kümesi oluşturduğu açıkça görülmektedir. Herhangi bir yapı inşa edilmeden boş bırakılan bu alan, sözünü ettiğimiz yapıların ortak kullanım alanı/avlusı olarak nitelendirilebilir. Sözünü ettiğimiz alan sıkıştırılmış topraktan sert bir zemine sahiptir. Alanda çapları ortalama 0,80 m çapında düzgün açılmış iki çukur yer almaktadır. Bunun yanı sıra alanın kazı alanı sınırları içindeki güneybatı kesiminde bir obsidiyen işliği ortaya çıkartılmıştır. Fırınlı Yapılar evresinin sonlarına doğru kullanılmaya başlandığı tahmin edilen işlikte yontma taş alet üretimi ile ilgili önemli veriler sunan üretim parçaları *in situ* olarak ele geçmiştir. Yongalama işleminin hasır benzeri organik bir örtü üzerinde gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Örtü üzerine biriken üretim artıklarının da işliğin hemen kuzeyindeki alana atılmış oldukları anlaşılmaktadır (Şekil 85). Fırınlı Yapılar Evresi'nin sonlarına doğru açık alanın güneyinde, Yapı-7'nin hemen batısında, kuzeybatı-güneydoğu yönde inşa edilmiş bir duvar ile alanın çeşitli kesimlerinde bulunan birtakım taş dizilerinin kullanım amacı tam olarak anlaşılamamıştır.

Fırınlı Yapı formu bu evreyi tanımlayan karakteristik bir özelliktir. Yerleşmenin ilk evrelerinde yapılar birbirinden bağımsızken, son evrelere doğru yerleşme düzeninde değişiklik olmuş ve yeni inşa edilen yapılarla yeni bir yerleşme planı ortaya çıkmıştır. Güney kesimde olasılıkla ortak bir kullanım alanını (ortak avlu?) çevreleyen yapılar birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu yerleşme düzeninin

oluşumunu açık alan – yapı ilişkisi, höyük mikro-topografyası¹⁹ ve yeni yapı inşasına duyulan ihtiyaç etkilemiş gibi görülmektedir. Bir açık alanı çevreleyen yapılardan oluşan yapı kümesi birimlerini, yerleşmede küçük ölçekli model birimleri olarak kabul edecek olursak, varsayımsal olarak, aynı tabakanın henüz kazılmamış kesimlerinde de benzeri yapılanmaları bulma olasılığımızın göz önünde tutulması faydalı olacaktır.

Bu konudaki ilk ipuçları Yapı-10 civarından gelmektedir. Yapı-10 ile güneydeki yapı kümesi doğu-batı aksında uzanan açık bir alanla birbirlerinden ayrılmaktadır. Yapı-10'un da güneydeki gibi bir yapı kümesinin parçası olma ihtimali vardır. Fakat kazı alanının kuzeyindeki tahribat höyüğün bu kesimde bulunan, güneydeki kümelenmeye benzer bir yapı grubunun yok olmasına neden olmuş gibi görülmektedir. Yapı-10'un da ayrı bir yapı kümesinin parçası olduğu düşünüldüğünde yerleşmenin özellikle son evresinde açık alanlarla birbirinden ayrılan, ortak bir kullanım alanı etrafında yoğunlaşan yapıların oluşturduğu yapı kümelerinden meydana geldiğini söylemek mümkün gibi gözükmektedir.

Bu evrenin sonlarında, yukarıda bahsedilen yerleşme düzenini bozan yeni yapıların inşası ile yeni bir evrenin (3.1) başladığını söylemek mümkündür. Bu başlangıcın tedrici olduğu anlaşılmaktadır. 3.1 evresinde, yeni inşa edilen yapılar ile birlikte (Yapı-2) Fırınlı Yapılar evresine ait bazı yapıların (Yapı-3) kullanımına devam edildiği de anlaşılmaktadır.

¹⁹Yapı-10 ile güneydeki yapı kümesi arasındaki doğu-batı uzantılı açık alan daha erken tabakalarda da açık alan olarak kullanılmıştır (Şekil 8). Höyükleşme sürecinde üst üste yapılaşmanın görüldüğü yerler daha hızlı yükselirken, sürekli açık alan olarak kullanılan kesimler daha alçakta kalmış, bu da höyük içerisinde farklı topografik şekillerin (yüksek ve alçak alanlar) oluşmasına neden olmuştur. Kazı alanının orta kesimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in başlarından itibaren açık alan olarak kullanıldığından, bu kesimde alçak/çukurluk bir alan oluşmuştur. Bu alan sınırları daralarak Son Neolitik'te de, yani Fırınlı Yapılar evresinde de açık alan olarak bırakılmıştır. Kazı alanının orta kesimine denk gelen bu alçak alan sebebiyle güneydeki yapılar kuzey yöne, kuzeydeki Yapı-10 ise güney yöne doğru alçalan hafif bir eğime sahiptir.

4.5.2. Evre 3.1

Yukarıda da değinildiği gibi Fırınlı Yapılar Evresi'nin sonlarında mevcut yerleşme düzenini bozar bir biçimde inşa edilen Yapı-2 ile birlikte höyükte yeni bir yapılanma sürecinin başladığı anlaşılmaktadır. Kazı alanının orta kesiminde, Tepecik-Çiftlik'in erken tabakalarından bu yana açık olarak bırakılmış alanı işgal eder vaziyette inşa edilen Yapı-2 ile başlayan bu yeni süreçte Fırınlı Yapı tipi olarak tanımlanan yapılara artık rastlanmamaktadır. Höyük yüzeyine yakın bir konumda bulunan yapı kalıntıları özellikle kazı alanının güney ve doğu kesimlerinde oldukça tahrip olmuş, bu alanlarda yalnızca bir takım duvar parçaları ele geçmiştir. Dolayısıyla bu evrenin yerleşme düzeninin anlaşılmasını sağlayacak veriler oldukça kısıtlıdır. Ancak ortaya çıkartılan az sayıdaki sağlam yapı kalıntısı yerleşmenin gelişimiyle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Farklı evreler şeklinde gerçekleştiği anlaşılan bu değişim ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir.

Yapı-2'nin Fırınlı Yapılar Evresi'ne ait bazı yapıların (Yapı-3) kullanımının devam ederken inşa edildiği anlaşılmakta, fakat buna karşın yapının inşası sırasında yerleşmenin kuzey kesiminde bulunan Yapı-10'un tahrip edilmiş olması Fırınlı Yapılar Evresi'ne ait bazı yapıların kullanımının sona erdiğinin de kanıtı olarak kabul edilmelidir.

4.5.2.1. "3.1c" Evresi

Yapı-2, birden fazla mekândan oluşan bir yapı kompleksidir. Kompleksi oluşturan mekânlardan en eskisi olduğu anlaşılan D mekânı bu evrede inşa edilmiş ilk yapıdır (Şekil 95). Kapladığı alan açısından Yapı-2'deki diğer mekânlardan daha büyük olan D mekânı kompleksin ana mekânı niteliğindedir. Kazı alanının ortasında, 3.2 Evresi'ndeki açık alanı işgal eder vaziyette kuzeydoğu-güneybatı yönünde inşa edilmiş yapının kuzey kesimleri tahrip olmuştur. Yapının bu kesimi 3.2 Evresi'ne ait Yapı-10'un üzerine denk gelmektedir. Dolayısıyla inşa sırasında Yapı-10'un güney kesimdeki mekân dolguları ve duvarları tahrip edilmiştir.

Bu evre ile birlikte yerleşmede mimari anlamda köklü değişiklikler görülür. D mekânı plan ve yapısal özellikleri bakımından Fırınlı Yapılar'dan bariz bir biçimde ayrılmaktadır. Dörtgen planlı olduğu anlaşılan yapıda alkovlara yer verilmemiştir. Mekân düzenlemesi de Fırınlı Yapılar'ndan oldukça farklıdır; alkov uygulamasının ortadan kalkmasıyla fırın ya da depolama birimi gibi donanımların mekânın içerisinde, duvara bitişik olarak inşa edildikleri görülür. Bu evre ile birlikte zemin sorunlarının çözümünde farklı bir uygulama olarak kayrak taş döşeme karşımıza çıkmaktadır. Mekân tabanının bir bölümünün özenle yerleştirilmiş kayrak taşlarla döşendiği, bu döşemenin üzerinin defalarca yenilendiği anlaşılan kerpiç sıva ile kaplandığı anlaşılmaktadır. Mekânın bazı kesimlerinin taş döşenmeden bırakıldığı, buna bağlı olarak tabanda farklı kotlarda düzlemler elde edildiği görülmektedir. Bu durum mekân bölümlendirmesinin zeminde oluşturulan kot farklılıklarıyla sağlandığını göstermektedir.

Yukarıda değinildiği gibi 3.2 Evresi ile 3.1 Evresi arasında stratigrafik olarak bir kesinti tespit edilmemiştir. D mekânının inşası sırasında ve sonrasında yerleşmedeki diğer bazı yapıların –özellikle güneyde kümelenmiş yapıların- kullanımına bir süre daha devam edilmiş olması ihtimali yüksektir.

4.5.2.2. “3.1b” Evresi

Bu evrede yeni mekân ihtiyaçlarına çözüm olarak D mekânının batısına iki yeni mekân (AD ve BU) eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşmenin güney kesiminde ise bu evrede eski yapıların kullanım dışı kaldığını açıkça gösteren Yapı-1, Yapı-5 ve Yapı-13 inşa edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı aksında inşa edilen yapıların dörtgen planlı, tek mekânlı oldukları anlaşılmaktadır (Şekil 96).

D mekânının güneybatı dış köşesine eklenen AD mekânı ve hemen onun kuzeyine eklenen BU mekânı birbirine eklenerek gelişen bir yerleşme modelinin (*agglutinative*) göstergesi olarak kabul edilebilir. Buna karşın güney kesimde ortaya çıkartılan Yapı-1, Yapı-5 ve Yapı-13 bu evrede birbirinden bağımsız tek mekânlı,

birbirlerine yakın konumda inşa edilmiş yapıların da var olduğunu göstermektedir. Örneğin, Yapı-1 ve AD mekânını çevreleyen duvarlar neredeyse sırt sırta yaslanır vaziyette inşa edilmiştir. Birbirlerine yakın konumlarda inşa edilmiş Yapı-1, Yapı-2 ve Yapı-13'ün sınırlandırdığı “L” biçimli açık alan olasılıkla sokak/geçit vazifesi görmekteydi (Şekil 81, 96). Bunun dışında sözünü ettiğimiz yapıların çevresinde tanımlı açık alanlar bulunmamaktadır.

4.5.2.3. “3.1a” Evresi

Yerleşmenin son evresinde bazı yapıların kullanım dışı kaldığı, bazı yapıların ise asıl amaçları dışında kullanılmış oldukları görülmektedir. Örneğin AD mekânında bulunan fırın kullanım dışı kalmıştır. Mekân içerisine sonradan eklenen birtakım duvarlar mekânın ilk inşa edilme amacından farklı şekilde kullanılmaya başlandığını düşündürmektedir. Aynı zamanda Yapı-2 ile Yapı-13 arasındaki doğu-batı aksında uzanan sokak/geçidin sonradan örülen bir duvar ve payandalarla kapatıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 81, 97).

16L açmasındaki Yapı-5'in kullanımı sona ermiş, onun üzerine hafif bir aks kaymasıyla Yapı-14 inşa edilmiştir. Ancak Yapı-14'ün birkaç sıra yüksekliğindeki duvarlarının yalnızca güneydoğu kısımları günümüze dek korunagelmıştır. Mekân dolgusu ya da mekân tabanı tespit edilememiştir. Aynı açmanın batı profiline yakın kesimde ortaya çıkartılan duvar parçaları ile kerpiç sıvalı taban kalıntıları yine bu evreye ait olmalıdır. Oldukça bozulmuş durumda olduğu anlaşılan bu yapı öğeleri anlamlı bir bütün teşkil etmemektedir. Kalıntılar, yerleşmenin bu kesiminde daha yoğun bir yapılanma olduğunu göstermektedir (Şekil 67, 68, 82, 86,).

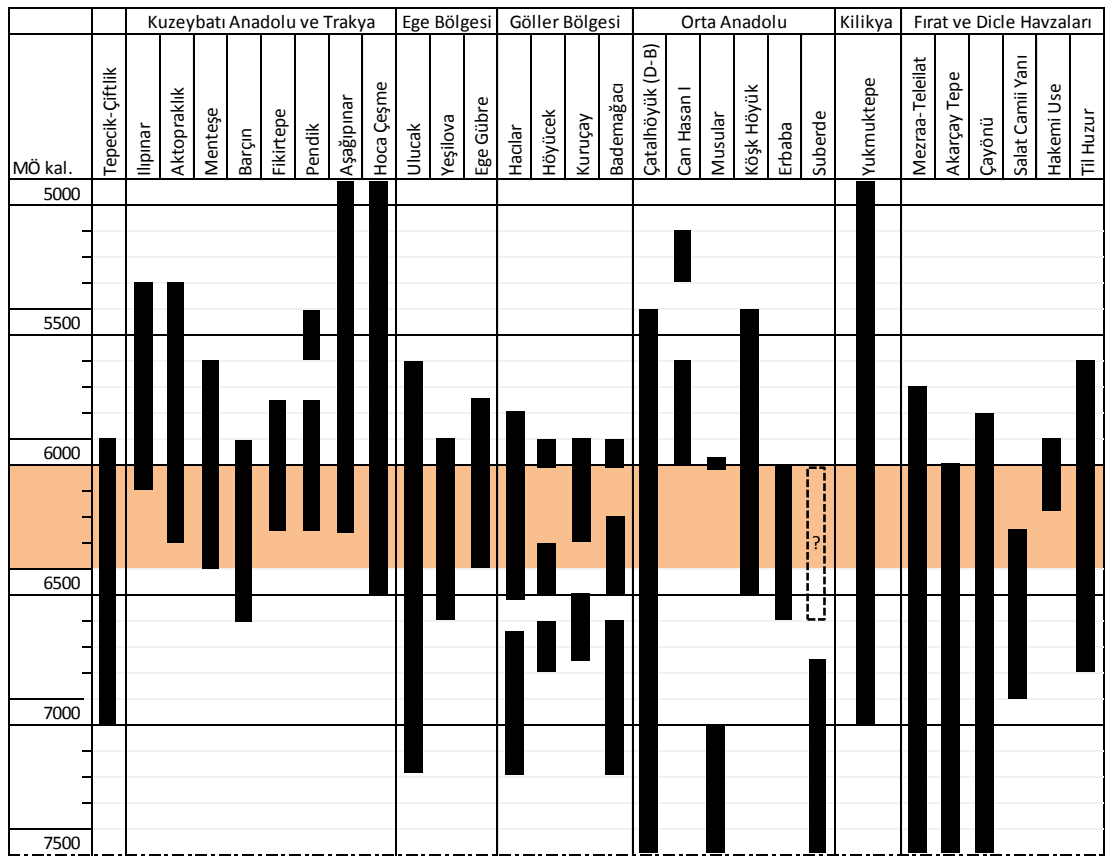
Yerleşmenin doğu kesiminde oldukça fazla tahrip olduğu anlaşılan dağınık duvar parçaları ve çeşitli yapı öğelerinin bu evreye ait olma olasılığı oldukça yüksektir. Mimari bir bütünlük sergilemeyen yapı kalıntıları arasında kısmen günümüze dek korunagelmış bir mekân açığa çıkartılmıştır (Yapı-8) (Şekil 33, 76, 88). Tabanı kerpiç sıvalı bu küçük mekân ve diğer duvar kalıntıları yerleşmenin bu kesime kadar genişlediğini göstermektedir.

Sağlam vaziyette ele geçmiş az sayıda yapının sunduğu bilgilere dayanarak Evre 3.1 yerleşmesinin Yapı-2 örneğinde olduğu gibi bir yapı çekirdeği etrafında gelişen, birbirine eklenerek inşa edilmiş yapı kompleksleri ve birbirine yakın konumlandırılmış tek yapılardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Tespit edilen yenileme ve tamir evreleri yapıların uzun süre kullanılmış olduğunun göstergesidir. Yeni mekân oluşturma biçimlerinden birisinin de yapılar arasındaki sokak/geçit benzeri açık alanların sonradan örülen duvarlarla bloke edilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşmenin nasıl son bulduğuyla ilgili elimizde net bir veri yoktur. Buna karşın Yapı-2'nin kuvvetli bir yangın ile son bulduğu bilinmektedir. Yapıların kullanım dışı kalmasının ardından yerleşmenin batıya doğru kaydığı anlaşılmaktadır. 2. tabaka olarak tanımlanan bu süreçte yapılar kısmen 3. tabaka dolguları üzerine inşa edilmiştir. Kazı alanının batı kesiminde ortaya çıkartılan iyi korunmuş haldeki mimari kalıntıları içeren 2. tabaka dolguları höyüğün bu kesimde yükselmesine sebep olmuştur.

5. KARŞILAŞTIRMA: MÖ 7. BİNYIL SONU ile 6. BİNYIL BAŞINDA ANADOLU MİMARLIĞI

Bu bölümde Anadolu'nun farklı bölgelerindeki yaklaşık olarak Tepecik-Çiftlik'in 3. tabakası ile aynı dönemlere tarihlenen yerleşmelerin mimari özellikleri özet olarak ele alınmış, değerlendirme kısmında ise Tepecik-Çiftlik Son Neolitik Dönem mimarisi ile karşılaştırma yapılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6 – Anadolu’da Tepecik-Çiftlik’in 3. tabakası ile çağdaş tabakalara sahip yerleşmelerin gösterildiği kronoloji tablosu (Özdoğan vd. 2011: 207; 2012a: 278; 2012b: 238; 2013: 270’te yer alan kronoloji tabloları ve Thissen 2002: 324’teki tablodan faydalanılarak hazırlanmıştır).

5.1. Kuzeybatı Anadolu ve Trakya

Kuzeybatı Anadolu ve Doğu Trakya’nın içinde bulunduğu bölge uzun yıllar boyunca tarihöncesi dönemlerde iskân görmediği düşünülen, göz ardı edilmiş bir bölgedir

(Özdoğan 1997: 329). 1980’li yıllara dek Doğu ve Güneydoğu Marmara bölgelerindeki ilk tarımcı köy toplulukları Fikirtepe kazılarında elde edilen verilere dayanılarak “Fikirtepe Kültürü” olarak tanımlanmıştır (Özdoğan 1979). 1980’li yıllarda bölgede başlatılan çalışmalar ile birlikte hem bu kültür hem de tarihöncesi dönemlerdeki Anadolu-Balkan ilişkileri hakkında önemli veriler elde edilmiştir. Bugün bazıları halen devam eden Tilkiburnu, Taşlıcabayır, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme, Aşağı Pınar, Kanlıgeçit, Menekşe Çatağı, Pendik gibi yerleşmelerdeki kazı çalışmaları bölgede yaşayan tarihöncesi kültürlerin anlaşılmasına ışık tutmuştur (Özdoğan 1997). Daha sonraki yıllarda Güneydoğu Marmara’da Ilıpınar, Menteşe, Aktopraklık ve Barçın Höyük gibi yerleşmelerde gerçekleştirilen kazı çalışmaları bölgede Neolitik-Kalkolitik Dönem krono-kültürel sorunlarının çözülmesine katkı sağlamanın yanı sıra yeni soruların doğmasına da zemin oluşturmuştur.

Barçın (Yenişehir II)

Bursa İli, Yenişehir İlçesi’nde bulunan Barçın Höyük birbirine bağlı iki farklı höyükten oluşmaktadır. Doğu kesimde bulunan höyük yaklaşık 90 m çapında ve yaklaşık 4,5 m yüksekliktedir. Daha alçak olan batıdaki höyük ise yaklaşık 50 m çapındadır. Kazı çalışmaları doğu höyükte gerçekleştirilmiştir Höyükte Bizans, Hellenistik/Roma, Demirçağı, Tunç Çağı, Kalkolitik ve Neolitik Dönem’lere ait olmak üzere toplam 6 tabaka tespit edilmiştir. Neolitik Dönemi yansıtan 6. tabaka ise toplamda 5 evreleridir (Gerritsen vd. 2013: 93, 94).

Dar bir alanda açığa çıkarılan Neolitik dönemin ilk evrelerinde (VIe, VIId) yanık, küllü, hayvan kemikleri ile çakıtaşlarının karışık halde ele geçtiği ince katmanlar ve çeşitli pişirme alanları ortaya çıkartılmıştır. VIId evresinde dörtgen bir yapıya ait olduğu düşünülen taban kalıntıları ele geçmiştir. Aynı evrede yangınla son bulmuş olduğu anlaşılan bir yapının kalın çamur duvarlarının içerisinde taşıyıcı olarak ahşap dikmelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. 6-9 cm çapındaki ahşap dikmelerin duvar içerisinde 10-20 cm aralıklarla sıralanmıştır. Yapının tabanında da çamur ile sıvanmış ahşap plakalar ele geçmiştir. Yapının yapım gelenekleri açısından

Ilıpınar'ın X-VII. Tabakalarında ortaya çıkarılan yapıları ile benzeştiği bildirilmektedir (Gerritsen vd. 2013: 95)

Hellenistik/Roma ya da Bizans dönemine ait çukurlar ve teraslamalar tarafından büyük ölçüde tahrip edildiği anlaşılan VIc evresinde ahşap omurgalı çamur duvarlardan (*post-wall*) oluşan üç yapı kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Yapıların uzun süre kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır. Sözü edilen yapıların kuzeyinde daha sonraki evrelerde de kullanılmış olduğu anlaşılan bir açık alan yer almaktadır.

VIb evresinde etrafı açık alanlarla çevrili tek yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu evredeki yapılar birbirine bitişik (*agglutinative*) olarak inşa edilmemiştir. Bu evrede en iyi korunmuş halde ele geçen 5 numaralı yapı 6,6X4,5 m boyutlarındadır. Yaklaşık 20 cm kalınlığındaki duvarlar yan yana sıralanmış ahşap dikmelerin üzerlerinin yeşil renkli bir kil ile sıvanması sonucu oluşturulmuştur. Yapının güney duvarında bir kapı açıklığı yer almaktadır. Mekân içerisinde damı desteklediği anlaşılan dikmeye ait bir delik tespit edilmiştir. Ayrıca mekân içerisinde çamurdan inşa edilmiş bir seki ortaya çıkarılmıştır. Yapının batısına sonradan eklenmiş olan bir oda yapım teknikleri açısından bir farklılık göstermemektedir (Gerritsen vd. 2013: 96-97, Fig. 9)

Barçın Höyük'te ortaya çıkartılan mimâri öğeler bölgenin Menteşe'den önceki mimarlığı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Barçın Höyük Neolitik dönem yerleşmesi uyarlanmış tarihlerle MÖ. 6600/6500-6000/5900 arasına tarihlenmektedir (Gerritsen vd. 2013: 97).

Menteşe

Bursa'nın İznik ilçesi'nde, İznik Gölü'nün güneyinde yer alan Menteşe Höyük, Ilıpınar'a yaklaşık 25 km uzaklıktadır. Yaklaşık 150 m çapındaki höyüğün ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 4,5 metredir (Roodenberg – Roodenberg 2013: 74). Höyük'te gerçekleştirilen çalışmalar höyükte MÖ. 7. binyılın ortalarından MÖ. 6. binyılın sonlarına dek yerleşilmiş olduğunu göstermiştir. 1. tabakada Roma Dönemi,

Tunç Çağı ve Kalkolitik Dönem'e tarihlenen buluntularla karşılaşmıştır (Roodenberg 1999: 25).

Tabaka 2'de 20-30 cm'lik siyah renkli ince tabakalar bu dönemde höyük yüzeyinin tarım faaliyetleri amacıyla kullanılmış olduğunu göstermektedir (Roodenberg – Roodenberg 2013: 74)

“Basal Menteşe” olarak da adlandırılan 3. Tabaka kendi içerisinde üç evreye ayrılmaktadır ve bu evreler MÖ. 6400-6200 kal. arasına tarihlenmektedir (Roodenberg vd. 2003: 37).

Ele geçen yapı kalıntıları 3. Tabakanın üst evresine aittir. Toplam beş yapı açığa çıkarılmıştır. Dörtgen ya da kare planlı yapıların 20-30 cm yükseklikte korunmuş olan duvarları kerpiç topanı (*pisé*), çamur levha ve dal-örgü tekniği ile inşa edilmiştir. Mekân tabanları sarı renkli çamur ile sıvandığı anlaşılan yapıların çevresinde açık alanlar bulunmaktadır. 3. Tabakanın alt evresinde ise yanmış moloz tabakaları ile açık alan olarak kullanıldığı anlaşılan düzlemde kemik ve taş aletler ile ateş yerleri açığa çıkartılmıştır (Roodenberg vd. 2003: 75).

Aktopraklık

Bursa'nın yaklaşık 25 km batısında, Ulubat Gölü'nün doğu teraslarından birinin üzerinde yer almaktadır (Karul 2007: 387). Aktopraklık Höyük, kuzeyde ve güneyde bulunan iki dere yatağı arasında kalan ve birbirini zamandizinsel olarak takip eden üç yerleşimden oluşmaktadır. Kuzeyden güneye A, B, C olarak adlandırılan her yerleşimin kendi içerisinde bir höyükleşme süreci vardır (Karul – Avcı 2013: 45-46). Son Neolitik Dönem'den Orta Kalkolitik Dönem'e kadar kesintisiz bir süreci yansıttıkları höyüklerden C olarak adlandırılan en eskiye tarihlenmektedir (Karul – Avcı 2013: 46).

Yerleşim yerinin en kuzeyinde yer alan C alanında Geç Roma-Erken Bizans yapı kalıntılarının altında Kalkolitik ve Son Neolitik Dönem'e ait tabakalar ortaya

çıkarılmıştır. Kalkolitik Dönem'e ait toplam 36 adet mezar ele geçmiştir (Karul – Avcı 2013: 47). Bu durum Son Neolitik Dönem'in ardından C alanının mezarlık olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir. Mezarlara hediye olarak bırakılmış buluntular Aktopraklık B alanı ile paralellik göstermekte ve bundan dolayı mezarlık MÖ. 5700-5600 yıllarına tarihlenmektedir.

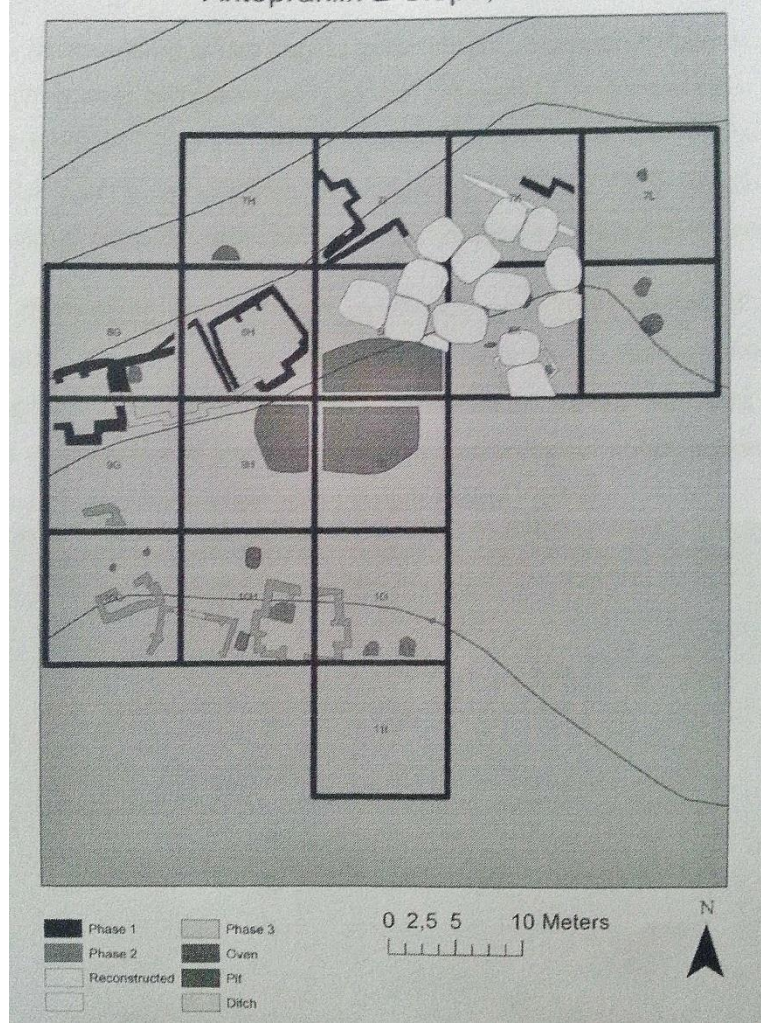
Mezarların bulunduğu düzlemin altında Son Neolitik Dönem'e tarihlenen tabakaya ulaşılmıştır. İki evreli olduğu anlaşılan yerleşmenin üst evresinde Fikirtepe ve Pendik'ten bilinen yuvarlak planlı, çukur tabanlı, dal-örgü teknikle inşa edilmiş kulübeler ortaya çıkartılmıştır. Ortalama 4 m çapındaki yapıların yakınlarında fırınlar ele geçmiştir. Dar bir alanda ortaya çıkarılan yerleşmenin düzeni hakkında eldeki veriler kısıtlı olsa da yapıların birbirlerinden açık alanlar ile ayrı şekilde inşa edilmiş oldukları gözlemlenmiştir. Son Neolitik Dönem'in alt evresine ait yapı kalıntıları ise birkaç oval hat veren taş dizisinden oluşmaktadır (Karul – Avcı 2013: 47-48). Sözü ettiğimiz dönem MÖ. 6400'lere tarihlenmektedir. (Karul – Avcı 2013: 52).

C alanının daha güneyinde bulunan B alanının kuzeyindeki yamaç kesiminde yürütülen kazı çalışmaları bu alanda üç farklı döneme ait yapı kalıntılarının varlığını göstermiştir. Son Neolitik Dönem'e tarihlenen C alanında yerleşme terk edildikten sonra B alanı kuzey yamaçta yerleşilmeye başlandığı bilinmektedir (Karul – Avcı 2013: 48). Yamaç yerleşim alanının en eski evresi olan Son Neolitik – İlk Kalkolitik Dönem geçişine tarihlenen 1. Evre radyokarbon ölçümleri sonucu MÖ 5942-5927 yıllarına tarihlenmektedir (Kayci 2013: 83). Bu evrede taş temelli, kerpiç tuğlalı ve dörtgen planlı yapılar karşımıza çıkmaktadır. Yerleşim düzenine bakıldığında birbirine bitişik ve sırt sırta olarak inşa edilmiş yapı sırasının varlığından söz etmek mümkündür. Kazı alanının güney kesiminde 4'ü iyi korunmuş toplam 6 yapı ortaya çıkarılmıştır. Bazı yapılar tamamen birbirine bitişik olarak inşa edilmemiş, yapılar arasında kalan boşluk alanlar taş döşeme ile kaplanmıştır. Ahşap hatıl izleri tespit edilen duvarlar kerpiç tuğlalar kullanılarak inşa edilmiştir. Kerpiç tuğlalar arasında kalker içerikli bir harç kullanılmıştır. Duvarların mekân içerisine bakan yüzleri kil ile kaplandıktan sonra üzerleri kalker içerikli bir sıva ile sıvanmıştır. Yapılarda nişin karşısına gelen kısım ince payandalarla bölümlendirilmiştir. Bu alanlarda kubbeli

fırın yer almaktadır. Bu evreye ait en önemli özellik yapılarda nişin bulunduğu kısımlarda, sekilerde ve tabanlarda iyi korunmuş ahşap döşemelerin varlığıdır (Kayci 2013: 84).

Sözünü ettiğimiz yapıların güneyinde ortaya çıkarılan yapılar ikinci evreye aittir. Yapıların iç bölümlendirilmesinde daha fazla sayıda payanda ve niş bulunuyor olması onları yukarıda bahsettiğimiz yapılardan ayrı kılmaktadır. Fakat her iki evre arasında zamansal olarak bir süreklilik olduğu düşünülmektedir (Kayci 2013: 85).

B alanının güneyinde İlk Kalkolitik Dönem'e ait yapılar açığa çıkartılmıştır. Yerleşmeyi çevreleyen bir hendek tespit edilmiştir. Hendeğin çevrelediği alanda hendeğe paralel ve birbirlerine bitişik olarak sıralanmış yapılar ortaya çıkartılmıştır. Yaklaşık çapı 130 metreyi bulan hendeğin derinliği ortalama 4 metredir ve genişliği 11 metreye ulaşmaktadır. Hendeğin iç kısmı kalker içeren toprak ve kil ile sıvalıdır. Kerpiç duvarlardan oluşan yapılar dörtgen planlıdır. Önceden planlanarak inşa edilmiş olduğu anlaşılan yapılar hendeğe paralel olarak uzanan bir yapı kümesi oluşturmaktadır. Yapıların hendeğe bakan kesimlerinde hendeğe doğru çıkıntı yapan birer niş bulunmaktadır. Yapı içlerinde tespit edilen payandalar hem mekân içi bölümlendirme işlevi görmekte ve olası üst katın varlığına işaret etmektedir. Yapıların çoğunda mekânın güneydoğu köşesindeki iki payanda arasına inşa edilmiş fırınlar yer almaktadır. Yapıların dışında da ortak kullanıma yönelik fırınlar tespit edilmiştir. Yerleşmenin çevrelediği, ortak kullanım alanı olarak nitelendirilebilecek alanda da sözünü ettiğimiz yapılarla çağdaş ve aynı yapım tekniklerinde inşa edilmiş 5 yapı daha ortaya çıkartılmıştır. Sözünü ettiğimiz yerleşme planı Ilıpınar VI ve Aşağıpınar VI tabakalarıyla benzerlik göstermektedir (Karul – Avcı 2013: 48-51, 53)

Şekil 38 – Aktopraklık B Alanı Kuzey Yamaç yerleşmesi durum planı (Kayci 2013: Fig. 39).

Fikirtepe

İstanbul'da Kadıköy ilçesi'nin 1,5 km güneybatısında Kurbağalı Dere'nin güneyinde yer alan Fikirtepe yerleşmesinin yeri günümüzde tam olarak tespit edilemese de yerleşmenin 50X200 m ebatlarında olduğu bilinmektedir. Yerleşmedeki ilk kazı çalışmaları Arif M. Mansel'in başkanlığındaki bir ekiple 1952-1954 yılları arasında gerçekleşmiştir (Bittel 1960).Yerleşmede ele geçen buluntular "Fikirtepe Kültürü" olarak Marmara Bölgesi Neolitik Kültürleri'ni de kapsayan bir tanımlamanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Daha sonraki yıllarda bölgede Pendik, Menteşe, Barçın (Yenişehir II), Demircihöyük, Ilıpınar ve Yarımburgaz'da gerçekleştirilen çalışmalar Fikirtepe tabakalanmasının daha iyi anlaşılmasını sağlamış ve yerleşmenin Arkaik, Klasik ve Gelişkin olmak üzere üç evreli olduğu anlaşılmıştır (Özdoğan 2007b: 411).

Kazı çalışmalarında 2-2,5 m çapında; çukur tabanlı kulübelere ait taban izleri bulunmuştur. Bunların; birbirinden birkaç metre arayla gelişigüzel sıralanmış; ana toprağın içine açılmış; 20 cm derinliğinde yayvan çukur tabanlı; genellikle yuvarlak; hafif oval biçimli kulübeler olduğu anlaşılmaktadır. Kulübelerin iskeletini teşkil eden kalın ağaç dalları direk toprağın veya taşların üzerine konmuştur. Bunlara ait delikler bulunamamıştır. Yanmış kil ve kerpiç topanların varlığından bu ahşap iskeletin üzerinin ince dallarla bir kafes gibi sarıldığı; onun üzerinin de kerpiç ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Yerleşmede ele geçen ocaklar genel olarak mekân dışında yer almaktadır.

Pendik

Yerleşme İstanbul'da Pendik İlçesi'nin 1,5 km doğusunda yer almaktadır. 170X280 m boyutlarında oval biçimli yayvan bir höyüktür. Höyükte 1961 yılında Şevket Aziz Kansu yönetiminde gerçekleştirilen sondaj çalışmalarında bir adet mezar kalıntısı ile çeşitli kemik aletler, geometrik bezemeli çanak çömlek parçaları ve yassı baltalar ele geçmiştir (Kansu 1963). Höyük çevresinde yoğunlaşan inşaat çalışmaları nedeniyle 1981 yılında Edibe Uzunoğlu başkanlığında kazılara tekrar başlanmıştır. Kısa süreli bu kazı çalışmasının ardından 1992 yılında yine aynı sebepten İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. 2012-2013 yıllarında ise Marmaray Projesi kapsamında yerleşmede tekrardan kurtarma kazıları gerçekleştirilmiş, bu kazılar sırasında Neolitik Dönem'e ait birçok mezar kalıntısı ele geçmiştir.

Höyükte 1992 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda en üstte; yüzeyde Klasik Dönem; altta oldukça tahrip olmuş mezarla belgelenen üst tabaka; onun

altında tek kültür tabakası içinde 3 veya 6 yapı evreli bir tabakalanmanın var olduğu anlaşılmıştır (Pasinli vd. 1994:152).

Yerleşmede ana toprağın içine kazılmış, dağınık ve plansız bir şekilde oturtulmuş 1 ile 5,5 m çapında değişik boyutta, yaşam düzleminden 0,50-0,80 m derinliğinde taban düzlemleri olan oval veya yuvarlak biçimli kulübeler ortaya çıkartılmıştır (Harmankaya 1983:27). Bazı kulübelerin ise çukur üzerine oturmadığı ve bunların boyutlarının 4 ile 6 m arasında değiştiği saptanmıştır (Pasinli vd. 1994:149). Kulübelerin, toprağın kazılıp yayvan bir çukur oluşturulduğu, bu çukurun tabanının önce taşlarla örüldüğü sonra ahşap ile kaplandığı tespit edilmiştir. Bazı örneklerde bu ahşap tabanın üzerine kerpiçten bir taban yapıldığı ve büyük ağaçların toprağa gömülmeden daha önce kazılmış olan çukurun çevresine uçları birbirine değecek şekilde dikilerek oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu ağaçların kaymaması için tabanda taşlarla desteklendiği de görülmektedir. Bu ağaç kafes; ince dallarla çit şeklinde örülerek dal/örgü yapı tipine dönüştürülmüş; ahşap kafesin üzeri ise içten ve dıştan sıvanarak soğğun ve sıcakın içeri girmesi önlenmiştir. Kulübelerin içinde ahşap direklerin de kullanılmış olduğu ele geçen direk taşlarından anlaşılmaktadır. Dam örgüsünde ocak dumanının çıkması için bir delik bırakıldığı kesindir. 1992 kazısında bulunan, aralarında 0,10-0,15 m'lik bir açıklık olan yaklaşık 0,25 m yüksekliğindeki paralel setlerin ne amaçla yapıldığı konusuna bir yorum getirilmemektedir (Pasinli vd. 1994:150). Kulübeler arasında çeşitli amaçlarla kullanılmış taş döşeli alanlar bulunmuştur. Bu taşların üzeri sert toprak ile sıvalıdır. Ayrıca çöp çukurları, ateş yerleri ve bir kaç taştan oluşan basit ocaklar bulunmuştur.

Hoca Çeşme

Edirne'nin Enez İlçesi'nin 7 km kuzeydoğusunda yer alan höyük yaklaşık 300 m çapındadır. Kültürel dolgular ortalama 2-3 m kalınlıktadır. Kazılar sırasında 4 evreye ait toplam 7 tabaka tespit edilmiştir (Özdoğan 1998: 71);

<i>Evre</i>	<i>Tabaka</i>	<i>Dönem (Balkan Kronolojisi)</i>	<i>Tarih (C14)</i>
IV	7	İlk Neolitik/Monokrom	MÖ 6340-6100
III	6	İlk Neolitik/Monokrom	MÖ 6210-6050
III	5	İlk Neolitik/Monokrom	MÖ 5990-5840
II	4	İlk Neolitik/Karonovo I-II	MÖ 5900-5670
II	3	İlk Neolitik/Karonovo I-II	MÖ 5840-5710
II	2	İlk Neolitik/Karonovo I-II	MÖ 5610-5370
I	1	Orta ve Son Neolitik	-

Tez çalışmamızın konusu itibariyle yerleşmenin IV. ve III. evreleri (7-5. Tabakalar) üzerinde durulacaktır.

IV. evrede yapılar doğrudan anakaya üzerine inşa edilmiştir. Yuvarlak planlı olan yapıların tabanları anakayanın içine oyularak oturtulmuş, aynı şekilde üst yapıyı taşıyan direk yerleri de kayalara oyulmuştur. Yapı içlerinde yine anakayanın içine oyulmuş torba biçimli depolama çukurları bulunmaktadır. Birbirine yakın vaziyette inşa edilmiş yuvarlak planlı yapılardan birinin çeperinin bir kısmı taşla örülmüş ve içine bir bölme duvar yapılmıştır. Birbirinin benzeri olan ve konut olarak kullanıldığı anlaşılan bu yapıların dışında, yerleşmenin kuzeybatı kenarında yine yuvarlak planlı fakat çapı yaklaşık 8 m olan bir yapı daha bulunmuştur. Yapının tabanı kireçli toprağa yerleştirilmiş küçük çakıl taşlarıyla döşenmiş, bunun üzeri de düzeldikten sonra sarı renkli aşı boyasıyla kaplanmıştır. Yerleşimi çevreleyen ve oldukça büyük boyutlu taşlardan inşa edilmiş kalın bir çevre duvarı bulunmaktadır. Duvarın ahşap dikmeler ile desteklendiği duvarın iç yüzü boyunca uzanan anakayaya oyulmuş deliklerden anlaşılmaktadır (Özdoğan 2007b: 415).

III. evrede de aynı yerleşim mantığının devam edildiği anlaşılmaktadır. Bu evredeki tek fark yapılar artık anakaya üzerine değil, bir önceki evreye ait dolgular üzerine inşa edilmiştir (Özdoğan 2007b: 415).

Hoca Çeşme’de ortaya çıkarılan yuvarlak yapıların Marmara’nın doğusunda Fikirtepe ve Pendik’ten bildiğimiz yuvarlak yapılardan tümüyle farklı olduğu

aktarılmaktadır. Fikirtepe ve Pendik yapılarının kelimenin tam anlamıyla basit, düzensiz kulübeler olduğu fakat Hoca Çeşme’de ortaya çıkartılan örneklerin özenle yapılmış, kulübe özelliğinden çok konut tanımına uygun yapılar olduğu bildirilmektedir (Özdoğan 2007b: 416)

Yerleşmenin tahrip olmuş üst evlerinde ise dörtgen planlı, bir ya da iki odalı yapılar yer almaktadır. Yapılar dal-örgü bir iskeletin üzerinin çamur ile sıvanmasıyla oluşturulmuş duvarlara sahiptir.

Aşağıpınar

Yerleşme Kırklareli il merkezinin güneyinde, Istranca Dağları’nın güneyinden Ergene Hazası’na doğru hafif bir eğimle inen sırtların üzerinde yer almaktadır.

Yerleşmenin en eski tabakaları (8.-7. Tabakalar) yaklaşık olarak MÖ 6200-5750 yılları arasına tarihlenmektedir (Özdoğan 2013: 190). En alt tabaka olan 8. Tabakada herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. 7. Tabakada ise bir hendekle çevrelendiği öngörülen bitişik düzende inşa edilmiş dörtgen planlı dal-örgü yapılar ortaya çıkartılmıştır. Birden fazla odalı olduğu anlaşılan yapılarda mekân içerisinde dörtgen bir platform üzerine inşa edilmiş büyük fırınlar bulunmaktadır (Özdoğan 2013: 186, Fig. 107).

5.2. Ege Bölgesi

Ulucak

İzmir’in 25 km doğusunda yer alan höyük yaklaşık 3 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Höyükte bugüne dek toplam 6 tabaka tespit edilmiştir. Yerleşmenin en erken tabakası olan tabaka VI uyarlanmış tarihlerle MÖ 7040-6460’e²⁰

²⁰ Bu tabakadan elde edilen, tarihlendirme açısından daha güvenilir olarak kabul edilen karbonlaşmış tahıl kalıntıları üzerinde yapılan radyokarbon ölçümleri yerleşmenin uyarlanmış tarihlerle MÖ 6760-6600 yılları arasına tarihlendiğini göstermektedir (Çilingiroğlu vd. 2012: 153).

tarikhlenmektedir. Tez çalışmamız ile ilişkili olan V. tabaka MÖ 6400-6000'e, IV. tabaka ise MÖ 5990-5660'e tarihlendirilmektedir (Çilingiroğlu vd. 2012: 141).

En alt tabakada (VI) dörtgen planlı iki farklı yapıya ait kırmızı boyalı tabanlar ile ocak ve fırınların yer aldığı açık alanlar ortaya çıkartılmıştır.

V. tabaka toplam 6 evrelidir. Yapılar dikmelerle desteklenerek dal-örgü tekniğinde, ortalama 0,20 m genişliğindeki kerpiç duvarlardan inşa edilmiştir. Yapı içlerinde ocak ve fırınlar, depolama üniteleri, kerpiç platformlar ve *in situ* çömler sık rastlanan öğelerdir. Bu tabakada iyi korunmuş halde ele geçen bir yapı yaklaşık 4,5X4,5 m boyutlarındadır. Yapının güney duvarında yaklaşık 1,30 m genişliğinde kapı açıklığı bulunmaktadır. Mekânın orta kesimine yakın bir konumda ele geçen dikme delikleri yaklaşık 0,15 m çapındadır. Alt evrelerde de aynı yapı geleneği gözleniyor olsa da ortak duvar kullanımı yalnızca en üstteki Va evresinde görülmektedir (Çilingiroğlu vd. 2012: 146).

IV. tabaka 800 metrekarelik bir alanda açığa çıkartılmıştır. Toplam 19 adet yapı ile karşılaşmıştır. Tek sıra taş temel üzerine kerpiç duvarlı dörtgen planlı yapılar bu evrenin karakteristik yapılarıdır. Birbirine bitişik olarak inşa edilmiş yapı grupları açık alanlar ve sokaklarla birbirlerinden ayrılmaktadır (Çilingiroğlu vd. 2012: 142-143).

Yeşilova

Ege Denizi'nden kuş uçuşu 4 km uzaklıkta yer alan höyük İzmir İli'nin Bornova İlçesi'ndeki Manda Nehri'nin güneyinde bulunmaktadır.

Höyükte sürdürülen kazı çalışmaları sırasında 3 tabaka tespit edilmiştir. I. Tabaka Roma-Demir ve Tunç Çağı'na ait kalıntılar içermektedir. II. Tabaka Orta Kalkolitik, III. Tabaka ise Neolitik Dönem'e ait kalıntıların rastlandığı tabakalardır.

Konumuzla ilgili olarak ele alacağımız III. Tabaka toplam 8 evrelidir. En eski radyokarbon tarihi 7. Evreden elde edilmiştir (MÖ 6490 kal.) 8. Evrenin ise bu tarihten 200 yıl daha erkene ait olduğu öngörülmektedir. (Derin 2012: 183). III.5-3 evreleri MÖ 6200-6140, III.2-1 evrelerinden elde edilen radyo karbon tarihi ise MÖ 6020-5840 kal.'dır (Derin vd. 2009: 13).

Dar bir alanda açığa çıkartılan III. tabakanın 8-6. Evreleri doğrudan ana toprağın üzerinde tespit edilmiş birtakım küllü alanlardan ibarettir. Bu döneme ait çanak çömlek ve diğer buluntular yoğun olarak ele geçmişse de tespit edilmiş herhangi bir yapı kalıntısından bahsedilmemektedir (Derin 2007). III. Tabakanın diğer evreleri için de aynı durum geçerlidir. Bu evrelerde de yapılara ait çok önemli olmayan bazı taban parçaları ele geçmiştir. Bu durum Neolitik Dönem'de genellikle hafif organik malzemelerden dal-örgü tekniğinde inşa edilmiş bir yapı geleneğinin varlığına işaret etmektedir(Derin 2007: 379).

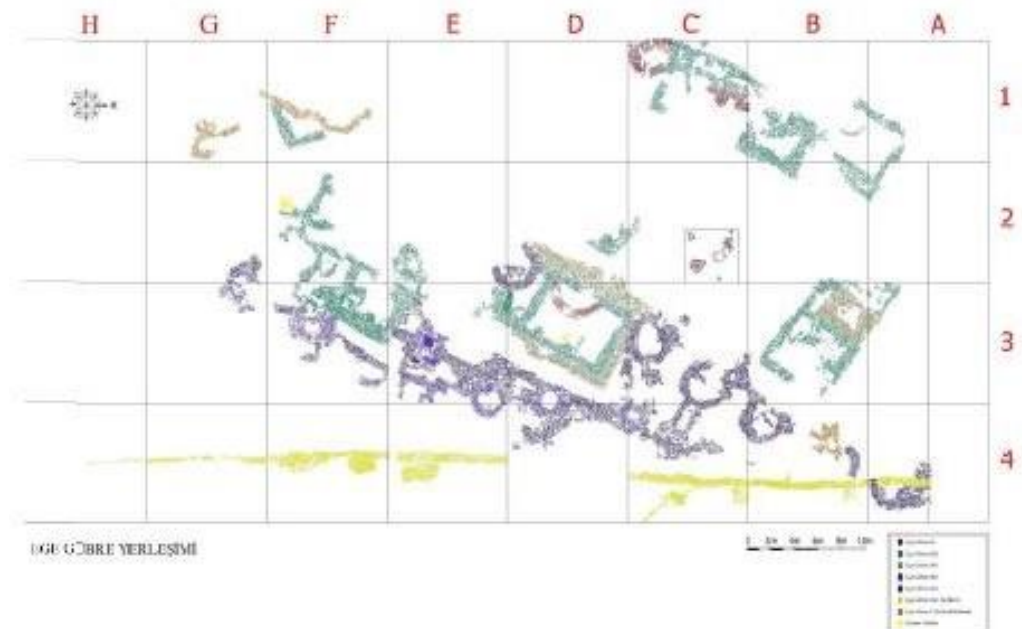
Ege Gübre

Yerleşme İzmir İli'nin Aliğa İlçesi, Kendirci Mevkii Ege Gübre fabrikasının sınırları içerisinde yer almaktadır. Kalın bir alüvyal dolgunun altında bulunan yerleşmede 3 kültür katı tespit edilmiştir. I. Tabaka Hellenistik Dönem, II. tabaka ise Kalkolitik Dönem'e ait buluntular vermiştir. 3 evreli olduğu anlaşılan III. tabaka ise Neolitik Dönem'e aittir ve uyarlanmış tarihlerle MÖ 6200-5700 yılları arasına tarihlenmektedir (Gündüzalp 2009: 83; Sağlamtimur 2012: 198).

IIIc evresinde yapılar yuvarlak planlı ve taş temellidir. Duvarların dal-örgü ve yığma çamur kullanılarak yapıldığı bildirilmektedir. Yapılar bir üst evredeki yapılanma faaliyetleri nedeniyle tahrip olduğundan yerleşme düzeni hakkındaki bilgiler oldukça azdır. Buna rağmen yapıların bir açık alan etrafını çevreledikleri bildirilmektedir (Gündüzalp 2009: 17, 83). Açık alanlardaki ateş çukuru biçimindeki ocaklar günlük faaliyetlerin buralarda yapıldığına işaret etmektedir.

IIIb evresi ile birlikte dörtgen planlı yapılar ortaya çıkmaktadır. Ayrışık düzende merkezi bir avlu etrafında konumlanmış yapılar dar geçitlerle birbirinden ayrılmaktadır. Yapı malzemesi olarak taş temel üzerine dal-örgü ve yığma çamur kullanılmıştır. Yapılar genellikle iki mekâna sahiptir. Yapıların çevrelediği merkezi avluda pişirme, işlik ve atık alanları ele geçmiştir. Avludaki işlikler yapılara bitişiktir.

IIIa evresinde, IIIb mimari geleneğinin devam etmesinin yanı sıra yuvarlak planlı yapılar ile dörtgen planlı yapıların bir arada bulunduğu görülür. Bazı yuvarlak yapılar, dörtgen planlı yapılara bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Söz konusu bu yapıların depolama amaçlı kullanıldıkları tahmin edilmektedir. Aynı zamanda doğudaki Hayatlı Dere'nin taşkınlarından korunmak amacıyla bu evrede yerleşmenin doğusuna kalın bir set duvarı inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 39 – Ege Gübre yerleşmesi planı (Gündüzalp 2009: Harita 2).

5.3. Göller Bölgesi

Hacılar

Burdur İli'nin 25 km batısında, Burdur Gölü'nün 3 km güneybatısındaki Hacılar Köyü'nün yakınında yer alan yassı bir höyüktür. 1956 yılında J. Mellaart tarafından tespit edilmiş ve 1957-60 yılları arasında yine J. Mellaart başkanlığındaki bir ekip tarafından kazılmıştır. Yaklaşık 25 yıl sonra yerleşmenin mezarlık alanını bulmak amacıyla R. Duru başkanlığındaki bir ekip tarafından yeni dönem kazıları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmalar sonucunda J. Mellaart'ın "Aceramic Neolithic" (Çanak Çömleksiz Neolitik) olarak tanımladığı ve üstteki tabakalardan ayrı olarak numaralandırdığı (Mellaart 1970) en alt tabakalar R. Duru tarafından Erken Neolitik (Çanak Çömlekli Neolitik) olarak tanımlanmıştır (Duru 1989; 1994b; 2007; 2008).

Höyüğün en alt tabakaları ile ilgili hem kronolojik, hem de terminolojik bir karışıklık söz konusu olsa da genel olarak tabakalanma şöyledir;

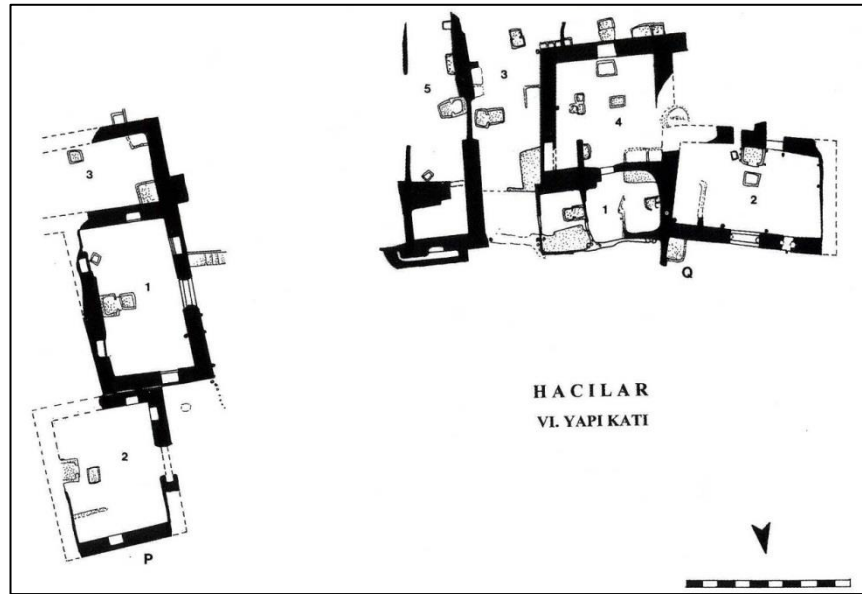
İlk Kalkolitik	(V-I)
Son Neolitik	(IX-VI)
Çanak-Çömleksiz Neolitik	(VII-I) (Erken Neolitik VII-I)

C¹⁴ yöntemi ile yapılmış hesaplamalara göre bazı tabakaların yaş tayini şu şekildedir (Duru 2007);

I-II. Tabakalar	: MÖ. 5720/5910-5890/6210
VI.-IX. Tabakalar	: MÖ. 6070/6340-6400/7050
Ç.Ç'siz Neo. I/V	: MÖ. 7550/8200

En alt tabakalarda (Çanak Çömleksiz Neolitik I-V) duvarları en alt sıradan itibaren kerpiçe örülmüş yapı kalıntıları ile açık alanlar ve bu açık alanlarda fırın, ocak ve silolar ortaya çıkarılmıştır. Yapıların tabanları kil sıvalıdır. Bazı tabanlar kırmızı boyalıdır ve perdahlanarak parlatılmıştır (Mellaart 1970; 1975; Duru 2008).

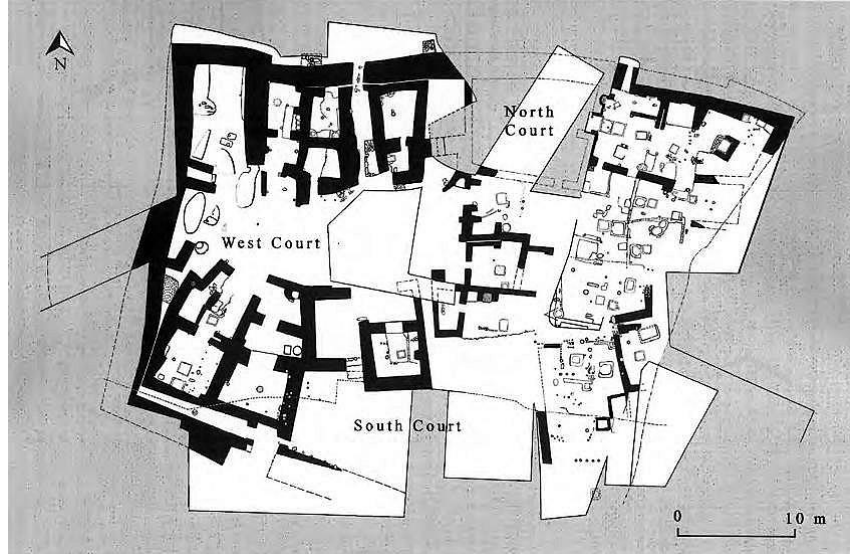
Özellikle VI. tabakada geniş alanda çalışılmış olması Son Neolitik (IX-VI) mimarisinin niteliklerinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamıştır. VI. tabakada bazıları tamamen, bazıları kısmen açılmış 10 kadar yapı tespit edilmiştir. Yapılar genellikle dikdörtgen ya da kareye yakın dörtgen planlıdır. Yapı ölçüleri 5,5x6,5-10,5 m arasında değişmektedir. Yaklaşık 1 m kalınlığındaki duvarlar normal ve üst yüzü dış bükey (*plano-convex*) kerpiçlerle örülmüş ve sıvanmıştır. Bazı yapıların duvarlarında bir sıra taş subasman duvar bulunmaktadır. Bazen de ara duvarların yapımında dalsaz-çamur tekniği (*wattle-daub*) kullanılmıştır. Gerek yapı içlerinde, gerekse açık alanlarda çok miktarda fırın, ocak, depolama sandıkları, öğütme platformları, masa biçimli yükselti, sekiler ve nişler bulunmuştur. Yapılar yer yer birbirlerine bitişik olarak inşa edilmiş gruplar oluşturur; aralarındaki ufak açık alanlar ve yapıların yakın çevresi günlük faaliyetler için kullanılmıştır (Bıçakçı 2005; Umurtak 2005; Duru 2007; 2008).

Şekil 40 – Hacılar VI. yapı katı (Umurtak 2005: Plan 3).

Hacılar'da İlk Kalkolitik Dönem'e ait mimari kalıntılar V-I. tabakalarda ortaya çıkarılmıştır. V-III. tabakalar çok bozulmuş olduğundan mimari özellikleri hakkında pek fazla bilgi edinilememiştir. Hacılar II yerleşmesi ise 2000 m²'lik bir alanı

kaplamaktadır ve oldukça iyi korunmuş vaziyettedir. Dörtgen biçimli yerleşme kalın bir kerpiç duvar ile çevrilidir. En altta bir sıralı taş subasman üzerine inşa edilen kerpiç duvarın kalınlığı 1,5 m ile 3 m arasında değişmektedir. Biri kuzeyde taş temelli iki kule arasında, diğeri aynı aks üzerinde, güney duvarda iki ana giriş bulunmaktadır. Üçüncü bir kapı kuzeydoğudaki kutsal alana giriş içindir. Yerleşmenin güneydoğu bölümü oldukça tahrip olmuştur, bu nedenle burada bir kapı olup olmadığı bilinmemektedir. Yerleşme IIA ve IIB olmak üzere iki ana evrelidir. Eski olan IIA evresi bir yangın sonucu kısmen yıkılmış, ardından yerleşme planında değişiklik yapılmadan IIB evresi inşa edilmiştir (Duru 2008: 48). Yerleşme birkaç bölüme ayrılmıştır; güneybatıda konut alanları, kuzeybatıda depo odaları, ortada çömlekçi mekânları ile bunun güneyinde hayvanlara ayrılan geniş bir alan ve kuzeydoğuda kutsal mekân, kuyu, birçok mutfak odası ve birkaç konutun yer aldığı bölümler bulunmaktadır. Güneybatıda yan yana inşa edilmiş iki benzer yapı bir büyük oda ve giriş mekânından oluşmaktadır. Tabanı sıvalı büyük oda içerisinde dörtgen bir ocak, direk, petek, seki gibi yapı öğeleri bulunmaktadır. Bu yapıların duvar kalınlıkları, payandaları ve yıkıntı dolgusu göz önünde bulundurularak iki katlı oldukları düşünülmektedir (Bıçakçı 2005: 46). Bu kompleksin kuzeyinde, arada bir avluyla ayrılmış, yerleşmenin kuzeybatı köşesinde depo odaları yer almaktadır. Yerleşmenin ortasındaki çömlek üretimi ile ilgili olan mekânların içerisinde ocak, seki, bölme duvarları gibi yapı öğeleri dışında çömlekçilikle ilgili birçok buluntu ele geçmiştir. Yerleşmenin kuzeydoğu bölümünde kutsal mekân olarak kullanıldığı düşünülen yapılar mevcuttur (Mellaart 1975: 116). Yapılardan birine yerleşme dışından doğrudan dar bir kapı ile girilmektedir. 8,00X6,00 m boyutlarındaki bir oda içerisinde çok sayıda direk yeri tespit edilmiştir. Aynı mekânda iki büyük ocak, bir fırın, ateş yeri, depo çukurları, nişler ve boyalı sıva parçaları, taban altı gömütleri ve çeşitli buluntular ele geçmiştir.

Şekil 41 – Hacılar IIA yerleşme planı (Sagona-Zimansky 2009: Fig. 4.24).

Hacılar'ın son yerleşmesi J. Mellaart tarafından İlk Kalkolitik Dönem kültürü olarak tanımlanan I. yapı katıdır. Bu yerleşmede mimarlıkta ve hemen her konuda eskilerden farklı, yeni uygulamalar görülür. Mevcut bu değişimler Hacılar'ın bu evresinin eskilerden farklı bir etnik ve kültürel kökenden gelen insanlar tarafından iskân edilmiş olduğunu işaret etmektedir (Duru 2008: 12).

Höyücek

Burdur'un 35 km güneyinde, Bucak ilçesi yakınlarında yer alan Höyücek'in tabakalanması şu şekildedir (Duru 2008: 15);

Erken Kalkolitik-Modern Çağlar (Karışık Yerleşmeler)

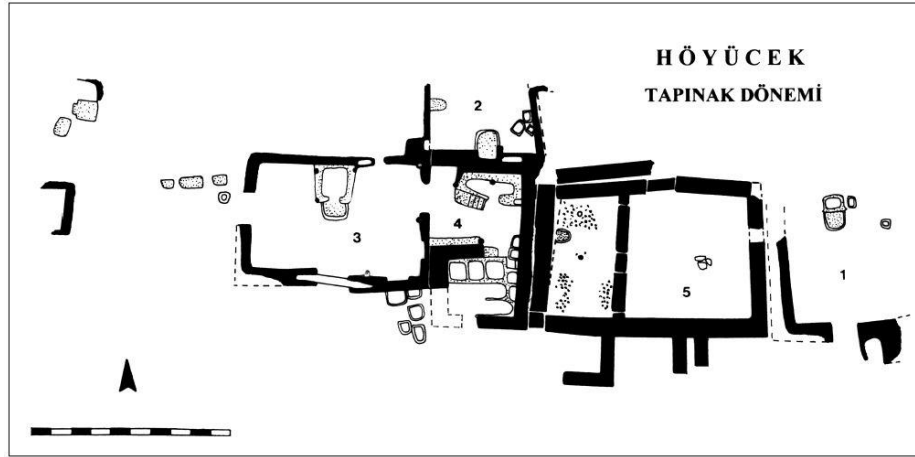
Geç Neolitik (Kutsal Alanlar Dönemi – KAD)

Erken Neolitik II (Tapınak Dönemi-TD)

Erken Neolitik I (Erken Yerleşmeler Dönemi-EYD)

Höyüğün en alt tabakası yaklaşık 4,00 m kalınlığında bir dolgudur ve bu dolgu içerisinde mimari kalıntılara rastlanmamıştır. “Erken Yerleşmeler Dönemi” olarak adlandırılan bu evrede yapıların ahşap gibi hafif malzeme ve çamur sıva ile yapıldığı düşünülmektedir.

Erken Yerleşmeler Dönemi'nin üzerinde, kerpiçten inşa edilmiş sağlam duvarlarıyla gelişkin bir mimariye sahip olan farklı bir yerleşim süreci başlamıştır. Bu dönemde yapıların plan özellikler ve içlerinden ele geçen buluntuların nitelikleri, bunların sıradan konut olarak değil, kutsal işlevler için inşa edilmiş oldukları şeklinde yorumlanmıştır (Duru 2008: 16). “Tapınak Dönemi” olarak adlandırılan bu dönemde 5 adet yapı ortaya çıkartılmıştır. Bu yapılarda malzeme olarak taş hemen hiç kullanılmamış, duvarlar temelden başlayarak dörtgen (0,50x0,21x0,09 m) ve *plano-convex* (0,60X0,23X0,15 m; 0,46X0,16X0,15 m; 0,30X0,15X0,12 m) biçimli kerpiçten inşa edilmiştir. Mekân tabanları bastırılmış kilden olup, duvarların defalarca yeniden sıvandıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 42 – Höyücek “Tapınak Dönemi” yerleşme planı (Umurtak 2005: Plan 2).

Doğu-batı yönünde bir aks üzerinden sıralanmış yapılardan oluşan bir yapı kompleksinin en batısındaki ca. 40 m² boyutlarındaki bir mekân, Göller Bölgesi'nin tipik “Fırınlı Mekânı” olarak düzenlenmiştir. Fırın karşısındaki uzun duvarlar arasında yer alan kapı geçidi dışında yanlardaki kısa duvarlarda yer alan iki kapı geçidi daha bulunmaktadır. Doğudaki kapı geçidi ile mekânın doğusuna bitişik ca 30 m² boyutlarında iki mekânlı bir birime geçilir. İç ölçüleri 7,20x4,50 olan bu iki mekânlı yapı biriminde kenarları kilden belirlenmiş bir tekne, 0,50 m yüksekliğinde altı adet küçük basamağı olan minyatür bir merdiven ile çok sayıda depolama kutusu gibi taşınmazlar ele geçmiştir. Bu ve bunlar dışında mekân içerisinden ele geçen ufak

buluntular nedeniyle sözü edilen mekânların kutsal nitelikleri olduğu düşünülmektedir. Kompleksin doğusunda yer alan ca 50 m² boyutlarındaki geniş mekân ise sonradan iki bölüme ayrılmış, mevcut kapı geçitleri sonradan kapatılmıştır (Bıçakçı 2005: 36-37, Duru 2007; 339; Umurtak 2005:3-4;).

Tapınak ve ona bağlı yapıların yıkılması ile Erken Neolitik'in sona erdiği, Geç Neolitik'in başladığı kabul edilir. Bu dönemde anlaşılabilir durumda bir mimarlığa rastlanmamış, buna karşılık bazı belli alanların özenle sıvanıp üzerlerine değişik şekillerde küçük buluntuların, kap-kacak ve bazı nesnelerin konulduğu görülmüştür. Bu alanlar ve küçük buluntu yerlerinin kutsal törenler için yapılmış oldukları düşünüldüğünden Höyücek'in bu tabakasına "Kutsal Alanlar Dönemi" adı verilmiştir (Duru 2008: 16).

Höyücek'in radyokarbon tarihleri şöyledir (Duru 2008: 16);

Erken Yerleşmeler Dönemi : MÖ 6360/6220 (!)

Tapınak Dönemi : MÖ 6400/6395

Kuruçay

Kuruçay Höyüğü, Burdur Gölü'nün güneyine kuş uçuşu 3-4 km uzaklıktadır. Höyük taban çapı 90 m'dir ve yüksekliği yaklaşık 8m'dir. Kazı çalışmaları 1978-1988 yılları arasında Refik Duru başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kuruçay'da tabakalanma şöyledir (Duru 2008: 13);

İlk Tunç Çağı (İTÇ) Yerleşmeleri (1 ve 2. yapı katları)

Son Kalkolitik Dönem yerleşmeleri (3, 3A, 4-6, 6A yapı katları)

İlk Kalkolitik Dönem Yerleşmeleri (7-10. Yapı katları)

İlk Neolitik/Son Neolitik Dönem yerleşmesi (11. Yapı katı)

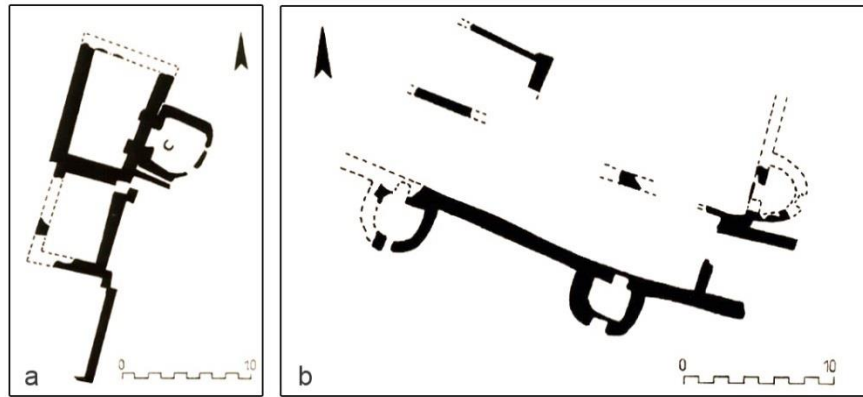
İlk Neolitik Dönem yerleşmesi (12. Yapı katı)

İlk Neolitik Dönem birikimi (13. Yapı katı)

-----Ana Toprak-----

Yerleşmenin en eski tabakası olan 13. yapı katında mimari kalıntılara rastlanmamış olsa da ele geçen buluntular Kuruçay'ın en eski yerleşmesi hakkında bilgiler sunmaktadır (Duru 2007: 335).

Kuruçay'da devamlı yerleşim süreci 12. tabakada başlamıştır. Bu tabakada kuzey-güney aksında birbirine bitişik olarak yapılmış taş subasman duvarlı, tek odalı, dörtgen planlı yapılar bulunmuştur. Taş subasman duvarlar yaklaşık 1,10 m kalınlığındadır. Yapılardan kuzeyde bulunan yamuk dikdörtgen planlı olanı yaklaşık 4,50X8,50 m boyutlarındadır. Bu büyük mekânın doğusuna bitişik olarak inşa edilmiş daha küçük bir yapının dış köşeleri yuvarlatılmıştır. Bu mekânın ortasında at nalı biçiminde bir ocak yer almaktadır. Daha sonra ise büyük mekânın güneyinde dörtgen planlı iki yeni yapı daha eklenmiştir (Duru 1994a: 9-10; Duru 2008: 28, 41).

Şekil 43 – a) Kuruçay 12. tabaka. b) Kuruçay 11. tabaka (Duru 2007: Fig. 13, 16).

Kuruçay'ın Son Neolitik Dönem'e ait 11. tabakası 12. Tabaka yapılarının daha batısına kurulmuştur. Bu tabakada dörtgen planlı bir yerleşmenin etrafının çevreleyen 1,10-1,20 m genişlikte, tek sıra taş bir duvarın 27 m'lik kısmı, doğu bitiminde de kuzeye dönüş yapan kısmı açığa çıkarılmıştır. Duvarın güney yüzüne bitişik ve duvardan 3,50 m çıkıntı yapan iki yarım yuvarlak kule bulunur. Kule ve duvarda yer alan 1'er metre genişlikteki eşikli kapı geçitleri aynı aksta yer alır. Bu duvar ve ona bitişik inşa edilmiş kuleler kuşkusuz yerleşmenin etrafını çevreleyen bağımsız bir sur sisteminin kalıntılarıdır. Güneydoğu kısımda yerleşmeye giriş-çıkışı

sağlayan yaklaşık 4,00 m genişlikte bir kapı geçidi yer almaktadır. Kapının önünde yer alan avlunun tabanı çakıl döşelidir. Sur ile höyük kuzey sınırı arasında kalan dar alanda yer alan çok bozuk durumdaki duvar kalıntılarının sur içindeki yerleşmeye ait yapı kalıntıları olduğu anlaşılmaktadır. (Bıçakçı 2005; Duru 2007; 2008; Umurtak 2005).

Kuruçay'ın uyarlanmış radyo karbon tarihleri şöyledir (Duru 2008: 15);

13. ve 12. Tabakalar : MÖ. 6230/6070-6050-5920

11. Tabaka : MÖ. 6010/5800

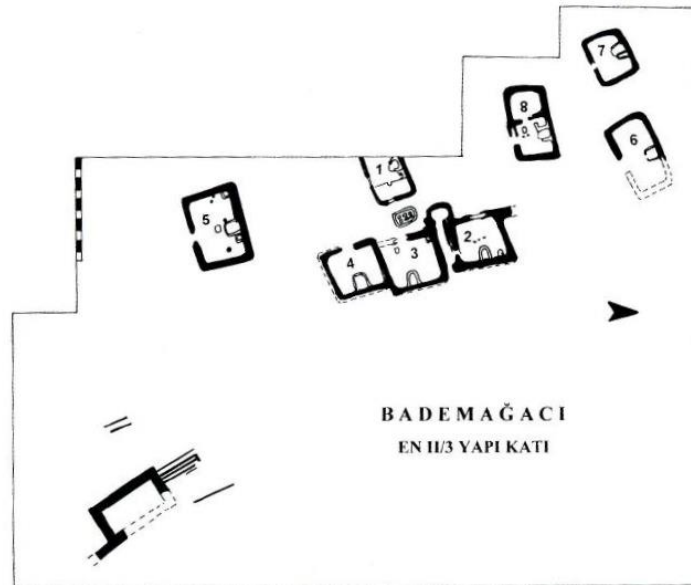
Bademağacı

Antalya İli'ine bağlı Bademağacı Beldesi'nin 2,5 km kuzeyinde yer alan höyüğün kuzey yarısında yaklaşık 3000 m²'lik bir alanda yapılan kazılarda çeşitli dönemlere ait yerleşmeler saptanmıştır (Duru 2008: 17);

Erken Hristiyanlık Dönemi	(Kilise)
Orta Tunç Çağı	(OTÇ/1 ve 2. Tabakalar)
İlk Tunç Çağı	(İTÇ II/1, 2 ve 3. Tabakalar)
Son Kalkolitik	(?)
İlk Kalkolitik	(?)
Son Neolitik	(GN 1 ve 2. Tabakaları)
İlk Neolitik II	(EN II/1-3, 3A, 4, 4A, 4B tabakaları)
İlk Neolitik I	(EN I/5-9. Tabakalar)

Höyükteki ilk yerleşme dönemi olan İlk Neolitik I'e ait en eski mimari kalıntı kireç harcıyla yapılmış yaklaşık 2,00X2,00 m'lik bir alanı kaplayan taban (*terazzo*) parçasıdır. 0,08-0,10 m kalınlığında bir çakıl dolgu üzerine kireç karışımı bir malzeme ile yapılmış ve üstü özenle düzeltilmiş taban sıvası oldukça serttir, ancak nasıl bir yapıya ait olduğu anlaşılamamıştır.

İlk Neolitik II'nin 4. tabakasından 1. tabakasına dek birbirine yapım teknikleri ve plan olarak çok benzeyen yapılar ve ortak özellikler sergileyen bir yerleşim planlaması gözlenmektedir. Bazı kesimlerde birbirlerine bitişik olarak ama genellikle tek duran yapılar ve aralarında uzanan günlük işlerin yapıldığı veya sokak-geçit gibi amaçlarla kullanılmış açık alanlardan oluşan bir yerleşme düzeni görülür. Bazıları yamuk, dörtgen planlı, tek odalı yapıların iç alanları 7,00-5,00x4,00-3,50 m'dir; yapı köşeleri yuvarlatılmıştır (Bıçakçı 2005: 36). Duvarlar genellikle zemin seviyesinden başlayarak normal ya da bir yüzü dış bükey kerpiç tuğlalar ile örülmüştür; taş hiç kullanılmamıştır (Duru 2007: 344). Bazı duvarlar yığma kerpiç tekniği ile inşa edilmiştir. Yığma duvarlarda saman katkılı kerpiç toprağı, her biri yaklaşık 0,70-0,80 m uzunluk, 0,30-0,35 m genişlik ve 0,08-0,10 m kalınlıkta tabakalar şeklinde üst üste yayılmış, yayılan tabaka kuruduktan sonra üzerine yenisi yayılmıştır (Umurtak 2000: 684). Yapılarda genellikle 1,00 m genişlikteki kapılar uzun duvarların ortalarına açılıyor ve kapının karşısına gelen duvarın önüne yarı elips planlı fırınlar yerleştiriliyordu. Basık bir çatı ile kapatılmış olan bu fırınların çoğunlukla önlerinde, kenarları kille yükseltilmiş, yarım daire şeklinde küllüklerin bulunduğu görülmektedir.

Şekil 44 – Bademağacı 3. tabaka (Umurtak 2005: Plan 1).

Bazı yapıların içerisinde 0,20-0,25 m yükseklikte platformlar ve işlik yerleri bulunmaktadır. Mekânların tabanları bastırılmış topraktır. Tabanlar ve duvarlar sıvanmıştır. Kapı kasaları, kapı eşikleri ve çatıyı taşımaya yardım olan dikmeler ahşaptandır. (Umurtak 2005: 3). Bazı yapıların içlerinde bol miktarda *plano-convex* kerpiç tuğla molozu bulunmuş olması bunların dam konstrükrüyonunda kullanılmış olduğunu göstermektedir (Bıçakçı 2005: 36).

Bademağacı'nın bazı tabakalarına ait radyokarbon tarihleri şu şekildedir (Duru 2008: 19);

İlk Neolitik I/ 8. Tabaka	MÖ. 7050/6705
İlk Neolitik II/ 4-3. Tabakalar	MÖ. 6450/6270-6380/6250
İlk Neolitik II/ 1. Tabaka	MÖ. 6220/6080

5.4. Orta Anadolu

Tepecik-Çiftlik yerleşmesinin de içine bulunduğu Orta Anadolu'nun batısını kapsayan Konya Ovası ve çevresinde 1960'lı yıllarda başlayan araştırmalar Yakınoğu arkeolojisine önemli katkıları sağlamıştır. Bölgede özellikle Çatalhöyük gibi yerleşmelerde yürütülen kazı çalışmaları bölgedeki Neolitik Dönem kültürlerinin tanımlanması ve mimari geleneklerin anlaşılması adına önemli bilgiler sunmuştur. Yine aynı yıllarda bölgenin güneybatısında, Suğla-Beyşehir gölleri çevresinde gerçekleştirilen Erbaba ve Suberde kazıları ise bu süreçte bölgenin daha geniş anlamda değerlendirilmesine ve bölgeler arası ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Daha sonraki yıllarda bölgenin doğusunda, Volkanik Kapadokya olarak tanımladığımız bölgede yürütülen Köşk Höyük, Pnarbaşı-Bor ve tez çalışmamızın konusunu oluşturan Tepecik-Çiftlik gibi yerleşmelerden elde edilen veriler Orta Anadolu'nun bu kesiminde, Konya Ovası'ndan farklı bir kültür bölgesinin varlığına işaret etmektedir.

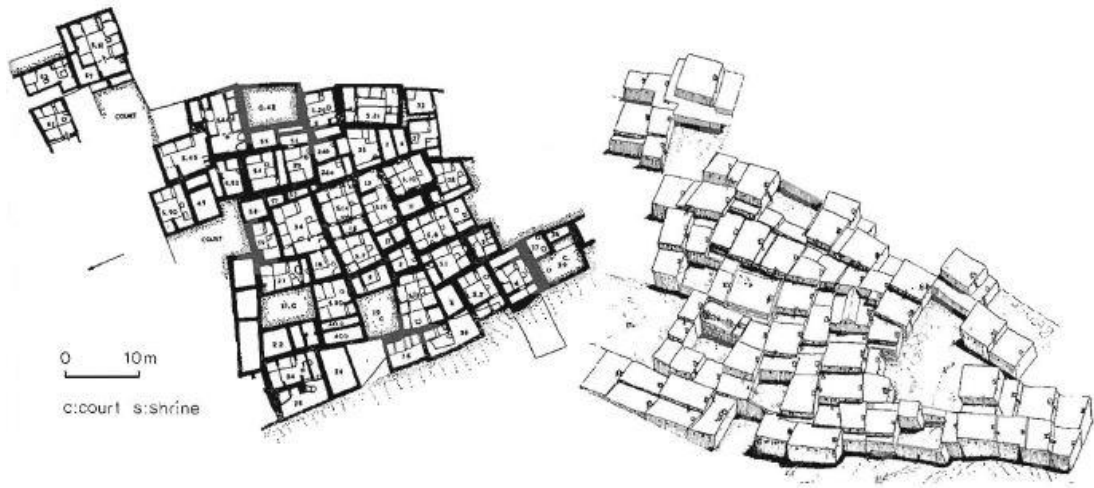
Çatalhöyük

Konya İli, Çumra İlçesi sınırları içerisinde yer alan Çatalhöyük, biri büyük (doğu), diğeri görece daha küçük (batı) yan yana iki höyükten oluşmaktadır. Doğu Çatalhöyük, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin sonlarından Çanak Çömlekli Neolitik Dönem sonlarına dek kesintisiz bir tabakalanmaya sahiptir. Yerleşmenin Neolitik Dönem sonlarından itibaren batıya kaydığı düşünülmektedir. Batı höyük ise İlk Kalkolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Her iki höyük birlikte ele alındığında yerleşme MÖ 7400-5700 kal. yılları arasına tarihlenmektedir (Hodder 2012: 245; Marciniak – Czerniak 2007: 116-117).

Doğu Çatalhöyük'te gerçekleştirilen kazı çalışmalarında O-XII rakamları ile gösterilen toplam 15 tabaka tespit edilmiştir; VI. tabaka VIa ve VIb olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Mellaart 1963: 40). Son yıllardaki çalışmalarla XII'den daha erken tabakalar tespit edilmiştir (pre-XII E-A) (Cessford 2001). İlk Neolitik Dönem'e ait XII-VI tabakaları MÖ 7000-6400'e, Son Neolitik olarak tanımlanan V-O Tabakaları ise MÖ 6400-6000 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Düring 2011: 86).

Son Neolitik Dönem tabakalarına kıyasla daha kısıtlı bir alanda ortaya çıkartılmış olan İlk Neolitik'in alt tabakalarında (XII-X) ortak duvarlara sahip dörtgen planlı yapılar yer almaktadır. IX-VI. tabakalarda ise birbirine bitişik düzende inşa edilmiş, her biri kendi duvarlarına sahip kareye yakın dörtgen planlı kerpiç yapılardan oluşan yapı kümeleri ve bunların arasında bulunan açık alanlardan oluşan bir yerleşme düzeninden bahsetmek mümkündür. Yapı kümeleri arasında dar sokak/geçitler bulunmaktadır. Bazı kesimlerde ise yapılar ile sınırlandırılmış avlular bulunmaktadır. Yapısal özellikleri bakımından birbirine çok benzeyen yapıların yıkıldıkları yerde eski plana uygun biçimde tekrardan inşa edilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Yapıların çevresindeki açık alanların çöplük olarak kullanıldıkları ve bazı hayvanların bu alanlarda tutuldukları bilinmektedir (Düring 2011: 96). Birbirine yakın konumda inşa edilen yapıların arasındaki açık alanların yeni inşa edilen yapılar tarafından işgal edildiği, dolayısıyla açık alanların zamanla daraldığı anlaşılmaktadır (Cutting 2005: Fig. 6.9, 6.10).

Yapıların inşasında kullanılan ana yapı malzemesi kerpiçtir. Kerpiç blokların boyutları tabakalara göre farklılık göstermektedir. Duvar ve tabanlar kerpiçle sıvalıdır. Sıvaların defalarca yenilenmiş oldukları gözlenmiştir. Yapı içlerinde fırın, ocak, seki ve depolama birimi gibi öğelere sıkça rastlanır. Mekân düzenlemesinde sekiler ön plana çıkmaktadır. Sekiler sayesinde tabanda oluşturulan kot farklılıkları ile mekânın farklı işlevsel alanlara ayrıldığı anlaşılmaktadır. Mekânlarda duvar resimleri ve kabartma betimler yer almakta, bazı sekilerin çevresinde sıvalı boğa başları bulunmaktadır. J. Mellaart bu mekânları “kült odası/kutsal mekân” olarak nitelendirilebilecek “*shrine*” olarak tanımlamaktadır. Son dönem kazı çalışmalarıyla birlikte bazı yapıların detaylı bir biçimde incelenmesi mümkün olmuştur. Bu çalışmalar Çatalhöyük’te mekân kullanımı hakkında önemli bilgiler sunmuş, mekânlardaki kullanım alanlarının tanımlanması mümkün olmuştur (Hodder – Cessford 2004).

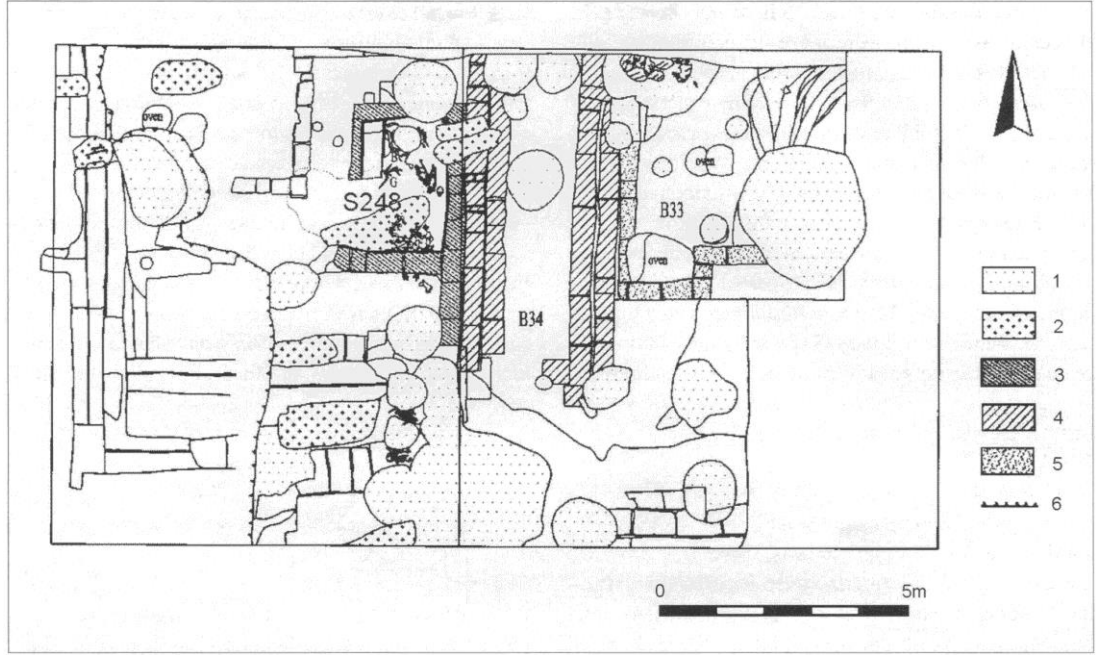

Şekil 45 – Çatalhöyük VIB tabakası yerleşme planı (sol) ve rekonstrüksiyon denemesi (sağ) (Mellaart 1975: Plan 46).

Yapılar düz damlıdır ve mekânlara girişin damdan yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca bazı günlük faaliyetlerin damlarda gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Bazı yapıların herhangi bir sokak ya da geçitle bağlantılı olmaması, bu yapılara ulaşmanın ancak diğer yapılarının damlarından geçilerek sağlandığını göstermektedir (Düring 2006).

V-I. tabakalarda başta çanak çömlek ve obisidiyen teknolojisi olmak üzere diğer maddi kültür kalıntıları da gözlenen köklü değişiklikler olduğu bildirilmektedir (Düring 2011: 130, 131). Bunun yanı sıra mekân duvarlarında görülen betimlemelerde de değişimler gözlemlendiği ve bu betimlemelerin daha çok taşınabilir nesnelerin üzerine aktarılmış olduğu ileri sürülmektedir (Marciniak – Czerniak 2007) Yerleşmenin bu tabakalarında mimari anlamda da birtakım değişiklikler göze çarpar. Alt tabakalarda gözlenen mimari geleneğin devamlılığı, yapıların aynı yerde aynı plana sadık kalarak tekrar inşa edilmesi geleneği ortadan kalkar. Yeni yapılar eski yapıların üzerine inşa ediliyor olsa da bu işlem eskiye kıyasla daha gelişigüzel yapılmaktadır (Düring: 2011: 132). Erken tabaka yapılarında ahşap kullanımı daha yoğunur; kerpiç duvarları desteklemek payanda vazifesi gören ahşap dikmeler kullanılmıştır. V-II. tabakalarda ise payandalar tamamen kerpiçten inşa edilmektedir. J. Mellaart bu yapıları Hacılar ve Can Hasan I yerleşmelerindeki payandalı yapıların öncüsü olarak değerlendirmektedir (Mellaart 1962). İlk Neolitik Dönem tabakalarında plansız bir biçimde birbirine eklenen yapılardan gelişen yapı adaları ve bu adalar arasındaki açık alanlardan oluşan yerleşme düzeninin V-I. tabakalarda ortadan kalktığı, bunun yerine merkezi açık alanların çevresine bitişik olarak inşa edilmiş kerpiç yapılardan oluşan bir yerleşme düzeninin ortaya çıktığı görülmektedir (Düring 2011: 132).

Oldukça kısıtlı alanda açığa çıkartılan III.-O. tabakalarda ele geçen buluntu ve mimari kalıntılar yukarıda sözü edilen değişimleri kanıtlar nitelikte veriler sağlamış, buna ek olarak Doğu - Batı höyükleri arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır (Marciniak – Czerniak 2007). Sözünü ettiğimiz tabakalarda ortaya çıkartılan yapılar dikdörtgen planlı, kerpiç duvarlı yapılardır. Kerpiç blokların standart ölçülerde olmadığı görülür. Yaklaşık olarak MÖ 6200-6000 yılları arasına tarihlenen 33 numaralı yapıda (*Building* 33) ocağın bir niş içerisine inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 46). Ayrıca, yapıların orta kesiminde Batı Çatalhöyük yapılarında olduğu gibi merkezi bir ateş yeri bulunmaktadır (Marciniak – Czerniak 2007: 119).

Şekil 46 – Çatalhöyük tabaka I’de ele geçen yapı kalıntıları. 1- Hellenistik Dönem çukuru; 2-Bizans Dönemi çukuru; 3- Toplu mezarın ele geçtiği 248 no’lu mekân; 4- Yapı 34; 5- Yapı 33; 6- Mellaart’ın açma sınırı (Marciniak – Czerniak 2007: Fig. 4).

MÖ. 6000’lerde Doğu Çatalhöyük’te yerleşimin sona erdiği ve Batı Çatalhöyük’e kaydığı düşünülmektedir. Batı Çatalhöyük’te Mellaart tarafından gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Hacılar ve Can Hasan I 2B tabakasından bilinen payandalı yapı geleneğini yansıtan yapıların ortaya çıkartıldığı kaydedilmiştir (Mellaart 1965). Höyükte son yıllarda yapılan kazı çalışmaları bu tür yapıların daha geniş alanda açılmasına olanak sağlamış, ele geçen bazı karakteristik buluntular Doğu Çatalhöyük’ün üst tabakaları ile ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Bu son çalışmalar Doğu höyükten Batı höyüğe olan hareketin birden değil, aşamalı olarak gerçekleşmiş olduğunu göstermiştir (Düring 2011: 134).

Can Hasan I

Konya Ovası’nda, Karaman İli’nde yer alan höyükte toplam sekiz tabaka tespit edilmiştir. 7-4. Tabakalar Son Neolitik, 3-2. Tabakalar İlk Kalkolitik, 1. Tabaka ise Orta Kalkolitik Dönem’e tarihlenmektedir (French 1998: 20). İki ana evreye ayrılan

2. tabakanın (2A/2B) tarihlendirilmesi konusunda bir takım fikir ayrıkları vardır. Yerleşmedeki kazı çalışmalarını yürüten D. French, 2B tabakasını İlk-Orta Kalkolitik geçiş dönemine, 2A tabakasını ise Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlendirmektedir. Fakat L. Thissen 2B ve 2A tabakalarından alınan karbon örneklerinin MÖ 6000-5500 yılları aralığını verdiğini, dolayısıyla bu tabakaların İlk Kalkolitik Dönem olarak tanımlanmaları gerektiğini bildirmektedir. Ayrıca 2B tabakasinda ele geçmiş karbonlaşmış ahşabın MÖ 6700 tarihini verdiğı, dolayısıyla da 7-4. Tabakaların 7. Binyılın ikinci yarısına tarihlenebileceğı önerisinde bulunmaktadır (Düring 2011: 139-140).

Bu nedenle tez konumuzla ilişkili olarak yerleşmenin 7-4. tabakasinda ele geçen yapı kalıntıları önem arz etmektedir. 7. ve 6. tabakalar çok küçük bir alanda açığa çıkartıldığından (3X2 m) bu tabakaların mimarisi hakkında herhangi bir veri yoktur. 5. Tabaka görece daha geniş bir alanda açılmış (4X4 m) ve birden fazla mekânlı bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Bu yapının bir ana mekânı ve ona bitişik başka mekânları olduğu anlaşılmaktadır. Yapının ilk evresinde ana mekânın büyük bölümünde ince duvarlarla inşa edilmiş depolama birimleri yer almaktadır (French 1998: 24-25). Bir sonraki 4. tabakada ele geçen yapılar plan bakımından farklı olsalar da karakteristik olarak 5. tabakadakilere benzemektedir (Düring 2011: 140). Bu tabakada ele geçen bir yapı kısmen eski yapı duvarlarının üzerine inşa edilmiştir. Birbirlerine kapı geçitleri ile bağılı üç mekândan oluşan yapının dış kenarlarına sınıradan bazı mekânlar eklenmiş olduğu bildirilmektedir (Bıçakçı 2005: 39). Yapıların defalarca yenilendiğı, mekân içlerindeki ocakların iptal edilip yenilerinin inşa edildiğı ya da yerlerinin değiştirildiğı; bazı kapıların iptal edilerek kapatıldığı, bazı duvarlarda ise yeni kapı açıklıklarının açıldığı gözlemlenmiştir. Tabanlarda ahşap kullanıldığı da bilinmektedir. D. French bu tabakalarla ilgili yaptığı değerlendirmede Can Hasan'da baştan beri özellikle 5. Tabakadan itibaren- yapı geleneğinde ve tabakalanmada kesintisiz, düz bir süreç izlendiğini belirtir. Bu düşüncesini, tabakalar arasında duvar yönlerinde değışim olmamasına ve bir sonraki tabakada inşa edilen duvarların önceki tabakaya ait duvarların üzerine inşa edilmesine bağlar (Bıçakçı 2005: 40).

3. tabaka mimarisi oldukça tahrip olmuş halde ele geçmiştir. Bu tabakada kalıpta şekillendirilmiş kerpiç duvarlı yapılar ortaya çıkar. Bu tabakadaki bir başka yenilik ise yapı içlerinde bulunan payandalardır. Duvarlar kırmızı ya da beyaz renkli bir sıva ile sıvanmıştır. Daha sonraki 2B ve 2A evrelerinde ise iç mekânlarında geniş payandaların bulunduğu, birbirine bitişik olarak inşa edilmiş dörtgen planlı kerpiç yapılar görülmektedir. Her yapının kendine ait duvarları vardır. Yerleşme bu görüntüsüyle Orta Anadolu Neolitiğinden bildiğimiz kümelenmiş yapı adalarından (*clustered neighbourhood settlement*) oluşan yerleşme modelini yansıtmaktadır (During 2011: 141).

Musular

Musular, Aksaray İli'nde Aşıklı Höyük'e 300-400 m mesafede, Melendiz'in bugünkü yatağının karşı kıyısında yer almaktadır. Yerleşme Aşıklı'dan farklı olarak tüf oluşumlu anakaya üzerine kurulmuştur. Yerleşme'de Aşıklı Höyük'ten bilinen kireç tabanlı yapılara benzer, konut olarak kullanılmadıkları anlaşılan yapılar 8. binyılın ortalarına yani diğer bir deyişle Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Bu tabakanın üzerinde, arada bir kesinti olmaksızın tespit edilen buluntular ise Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e aittir. Bu tabakada tek bir örnekten elde edilen uyarlanmış radyokarbon tarihi MÖ 5890-5770'tir (Özbaşaran vd. 2007: 274, 278)

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakası yüzeye çok yakın bir konumda olduğundan oldukça tahrip olmuştur. Çanak çömlek parçaları ve diğer buluntular yüzeye yakın bu dolgu içerisinde dağınık, karışmış vaziyette ele geçmiştir. Bu döneme ait çok odalı yapı iki küçük mekân, koridor benzeri dar bir mekân ile görece büyük bir başka mekândan oluşmaktadır (Özbaşaran vd. 2012: Fig. 14). Yapı, temel seviyesinde ele geçmiş; tabanlar ve üst yapısı tamamen yok olmuştur. Açık alan olarak kullanıldığı anlaşılan yapının doğu ve batısındaki alanda silo tabanı olarak değerlendirilen yuvarlak planlı yapı öğeleri ve çukurlar tespit edilmiştir (Özbaşaran vd. 2007: 279).

Köşk Höyük

Niğde ili, Bor ilçesine bağlı Bahçeli Beldesi'nin kuzeydoğusunda, doğal bir yükseltinin kuzey yamacında yer alan Köşk Höyük 1964 yılında Richard Harper ve Margaret Ramsden tarafından saptanmıştır (Öztan 2007: 223). Ian Todd tarafından 1965 yılında ziyaret edilen yerleşmede ele geçen yüzey buluntuları, yine Todd tarafından yayınlanmıştır (Todd 1980: 41-42, 46, 77-80). 1981-1982 ve 1983-1990 yılları arasında U. Silistreli başkanlığında Niğde Müzesi Müdürlüğü ile birlikte sürdürülen kazı çalışmalarına Silistreli'nin vefatı ile bir süre ara verilmiştir. 1995 yılında kazı çalışmalarına Niğde Müzesi başkanlığında tekrar başlanmıştır. Yerleşmenin bulunduğu noktanın Neolitik ve Kalkolitik Dönem'de iskan yeri olarak seçilmesinin nedeni, çevresinde bugün de çok verimli olan bir araziye hakim durumda olmasıdır. Bu seçimdeki bir başka neden kayalığın hemen dibinde günümüzde de var olan bir su kaynağının bulunmasıdır (Öztan 2002: 55).

Köşk Höyük'te Neolitik ve Kalkolitik Dönem'lere ait toplam 5 tabaka tespit edilmiştir (Öztan 2007: 223, 234);

I. Tabaka	İlk Kalkolitik	ca. MÖ 5000 kal.
II.-V. Tabakalar	Çanak Çömlekli Neolitik	ca. MÖ 6400-5600 kal.

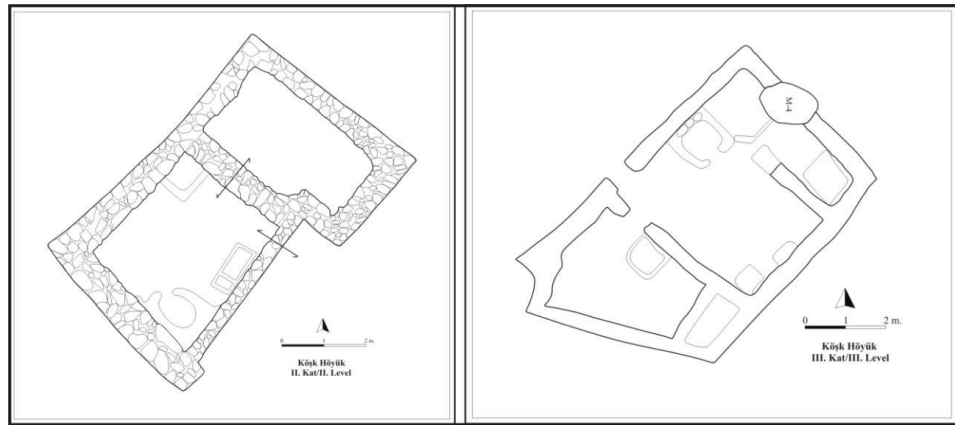
Köşk Höyük V.-II. tabakalarında 50x60 metreye yayılan bir yerleşme ortaya çıkarılmıştır. Son Neolitik Dönem'e ait bu yerleşmenin erken tabakalarında (V-IV) çoğunlukla tek veya iki odalı, birbirinden bağımsız yapılar belli bir planlama olmaksızın inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu tabakaların genel özellikleri hemen her konutun çevresinde, anakayaya oyulmuş çöp çukurlarının yoğunluğu ve kapı önlerinin ışık olarak kullanılmasıdır. III. Tabakada ise daha yoğun bir yapılanma sürecinin başladığı görülmektedir. Bu dönemde yerleşim dar ve düzensiz sokaklarla birbirinden ayrılmış yapı adalarından ya da düzensiz küçük meydanlar çevresindeki konutlardan oluşmaktadır. Höyükteki II. tabaka ise I. tabaka yapılarının inşası sırasında büyük ölçüde tahrip olmuştur (Öztan 2012a: 200).

V. tabakada anakayanın bazı kesimlerinin kesilerek düzeltildiği, bazı kesimlerinde ise inşa edilecek yapılara zemin oluşturan platformlar hazırlandığı görülmektedir. Bu ve hemen onu takip eden IV. tabaka yapıları çoğunlukla tek mekânlıdır. Birden fazla odaya sahip yapı sayısı azdır. Yerleşmede yaklaşık 50X60 metrelik bir alana yayılmış yapılar birbirinden ayrı, bağımsız konutlar şeklindedir. Yapı malzemesi olarak yerel kireçtaşı kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. İri taşlarla inşa edilmiş duvarlar 0,50-0,70 m genişliktedir. Bazı yapılarda ise sarı renkte kilden yapılmış kerpiçler kullanılmıştır. Kerpiç ölçüleri 0,70X0,35X0,10 m'dir. Tek sıra olarak kullanılmış kerpiçler doğrudan ana kaya üstüne oturtulmuş vaziyette ele geçmiştir. Mekân tabanları çamur sıvalıdır. Açık alanların yapılara yakın kesimleri işlik olarak kullanılmıştır. V. katta bu işliklerin yanında, ana kaya içine açılmış farklı boyutlarda çukurlar yer almaktadır. Bu çukurlar hayvan kemikleri ve üretim atıklarıyla doldurulmuş olduğu bildirilmektedir. Yerleşimin bu iki tabakada belli bir planlama olmadan geliştiği anlaşılmaktadır (Öztan 2007: 224-225; Öztan vd. 2008: 7).

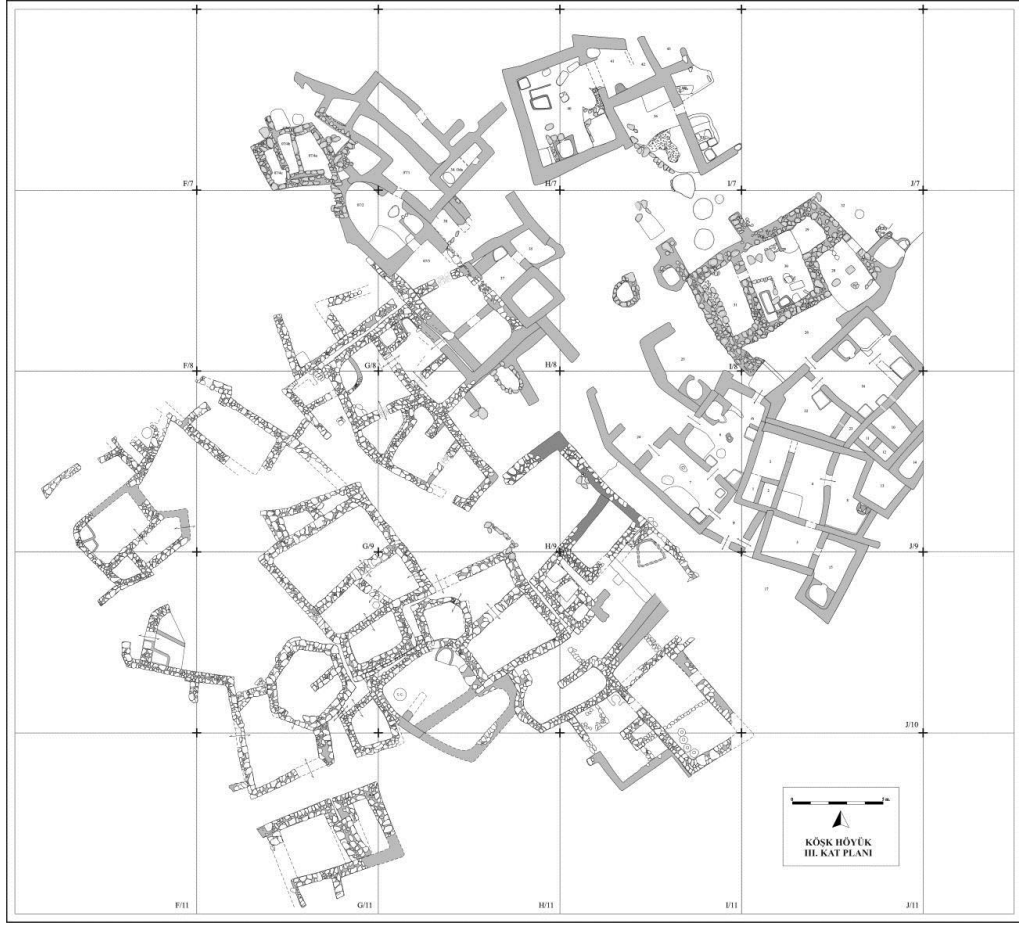
Köşk Höyük'ün aynı döneme ait bundan sonraki yerleşimi olan III. tabakada daha yoğun bir yapılanma gözlenmektedir. Geniş bir alanda incelenmiş olan bu tabaka en az üç evrelidir. Yapılanmanın genel karakteri dar ve düzensiz sokaklarla birbirinden ayrılmış yapı adaları ile düzensiz küçük meydanlar çevresindeki düzenlemelerdir. Üç evre boyunca inşaat malzemesi ve planda bir değişiklik yaşanmamış olduğu görülmektedir. Duvarların orta boy taşlardan tek ya da çift sıra halinde çamur harçla örülerek ve üzerinin çamurla sıvanarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Duvar kalınlıkları 0,45-0,55 m arasında değişmektedir. Aynı düzgün sıra sıkıştırılmış toprak tabanlarda da uygulanmıştır. Duvarlar çoğunlukla toprak sıvalı olarak bırakılmıştır (Öztan vd. 2008: 7-9).

Yapılarda oda sayısı iki ile dört arasında değişmektedir. Evlerde her zaman büyük odada olmak üzere en az bir seki bulunduğu saptanmıştır. Sekiler çoğunlukla mekânın bir köşesindedir. Bazen de girişin karşısındaki duvarın ortasına dayandırılarak inşa edilmiştir. İki, bazen üç kenarı taşla örülmüş sekiler tabandan 0,45-0,60 m kadar yükseltilmiştir. İçleri toprak doldurulmuş, üstleri düzgünce sıvanmıştır. Bazı sekilerin üstlerinin de taş döşeli olduğu belirlenmiştir. Her yapıda

en az bir ocak ve hemen her odada çamurdan yapılmış farklı ölçülerde depolama birimleri yer almaktadır. Kare veya dikdörtgen biçimli küçük odacıklar yine her yapıda bulunur. Bunlara, genellikle öğütme taşı ve havanelleri gibi aletler depolanmış olduğu tespit edilmiştir. Yapılarda bazı mekânlar zaman içinde değişikliğe uğramış, kimi mekânlar ara duvarlarla daha küçük bölümlere ayrılmış, bazen de tersi işlemler yapılarak mekânlar birleştirilmiştir. Kimi zaman kapı yerleri örülerek oda bir iç mekân haline getirilmiş, kimi zaman da dolaşıma uygun olarak yeni kapılar açılmıştır. Bu durum yapıların uzun süre kullanılmış olduklarını göstermektedir. Bu genişlemeler sırasında ocak, fırın, silo gibi donanımlar zaman zaman yapı dışına da taşırılmıştır. Farklı yüksekliklerde ele geçen duvarlardan en yüksek korunmuş olanı 1,50 m yüksekliktedir. Yapıların örtü sistemi hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamış olduğu bildirilmektedir. Ancak büyük olasılıkla çağdaşı yerleşimlerde önerildiği gibi düz damlıdırlar. Yapılar birbirlerine oldukça yakın konumlardadır. Aralarında dar geçitler, bazıları çıkmaz düzensiz sokaklar ve küçük meydanlar vardır. Konutlar dışında kalan bu alanların bir bölümünün çöplük olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapılar arasındaki küçük boşluğa yapılmış bir mezar, bu alanların bir kısmının mezar yeri olarak da kullanılmış olduklarını göstermiştir (Öztan vd. 2008: 7-9).

Şekil 48 – Köşk Höyük II. ve III. Tabaka yapılarından örnekler (Öztan 2012b: Fig. 5-6)

Şekil 47 – Köşk Höyük III. tabaka yerleşme planı (Öztan vd. 2008: Resim 4).

Geç Neolitiğin sonunu temsil eden II. Tabaka yerleşimin hemen her yerinde sonraki tabaka yapıları tarafından tahrip edilmiştir. II. Tabakaya ait ele geçen sınırlı sayıdaki kalıntı mimaride büyük ölçüde III. tabakaya benzer özelliklerin sürdürüldüğünü gösterir. Yerleşimin doğu yönünde I. kat sokağı altındaki bir bölümü açılabilen yapı Neolitik döneme ait Köşk Höyük’ de ele geçmiş en büyük binadır. Ancak içinde çanak çömlek parçaları dışında hiçbir buluntuya rastlanmamış olması onun terk edildiğini göstermektedir. Ele geçen parçalar bir önceki dönemin karakterinde olduğu için bu tabaka Son Neolitik kapsamında değerlendirilmiştir (Öztan vd. 2008: 9).

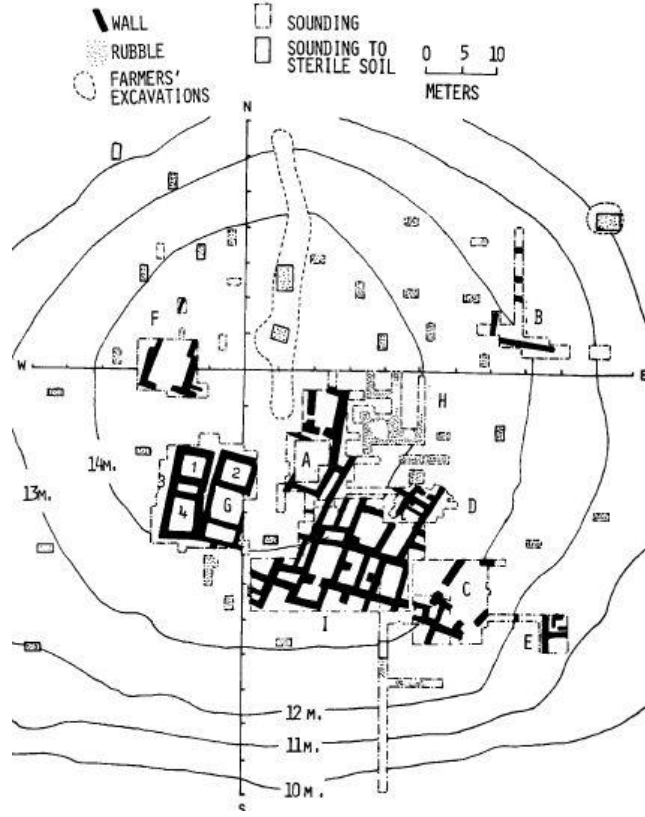
Erbaba

Erbaba yerleşmesi, Beyşehir Gölü'nün 1,5 km doğusunda, deniz seviyesinden 1150 m yükseklikte bir tepenin üzerindedir. J. Bordaz tarafından 1969-1977 yılları arasında kazılmıştır (Bordaz 1969; Bordaz-Bordaz 1976; 1982). 1100 m²'lik kazı alanında İlk, Orta ve Son Neolitik olarak tanımlanan üç ana evre tespit edilmiştir. Kalibre edilmiş radyokarbon sonuçları Erbaba'nın İlk Neolitik olarak tanımlanan en alt evresinin MÖ. 6600-6400'tarihlendiğini göstermektedir (Thissen 2002: 324). Bordaz, Son Neolitik olarak tanımlanan yerleşmenin en üst evresi ile Hacılar'ın 6. Tabaka yerleşmesini çanak-çömlek benzerliklerine göre karşılaştırarak bu evreyi MÖ. 6000 civarına tarihler (Cutting 2005: 88).

Yerleşmenin İlk Neolitik'e tarihlenen alt evresinde yapıların tamamı kireçtaşı ve harç kullanılarak inşa edilmiştir. Yapılar birbirine bitişik inşa edilmiş dörtgen mekânlardan oluşmaktadır. Genişlikleri 0,60 m'ye kadar ulaşan duvarların alt sıralarında büyük, üst sıralarında ise yassı taşlar kullanılmıştır. Birçok yapıda kilden yapılmış sekiler yer almaktadır. Neredeyse her yapıda bir ocak bulunmaktadır. Mekân tabanları gri renkli kil ile sıvanmış, bazı tabanlar ise kırmızı boyanmıştır. Yapıların düz toprak damlı oldukları anlaşılmaktadır.

Orta ve Son Neolitik olarak tanımlanan yerleşmenin üst evrelerinde yaklaşık 11 mimari birimde 36 bitişik dörtgen planlı mekân açığa çıkarılmıştır (Bordaz-Bordaz 1982:87). Yapılar kuzeydoğu-güneybatı yönde birbirlerine yakın olarak inşa edilmişlerdir. Yer yer 1,80 m yüksekliğe kadar korunmuş olan duvarlar ilk evrede olduğu gibi kireç taşından inşa edilmişlerdir. Tabanlar kil sıvalıdır ve birçok kez yenilenmiştir. Yapılarda ilk evrede olduğu gibi ocaklara rastlanmamaktadır.

Her iki evrede de yapıların dış duvarlarında kapı açıklığı tespit edilmemiştir. Bu nedenle girişlerin damdan yapıldığı düşünülmektedir.

Şekil 49 – Erbaba yerleşmesi planı (Bordaz 1982: 93, Lev. 33).

Suberde

Yerleşme Konya'nın Seydişehir ilçesi'nin güneydoğusunda, Suğla Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer almaktadır. Yerleşmede toplam üç tabaka tespit edilmiştir. I. tabaka'da karışık halde geç dönem buluntuları ele geçmiştir. II. tabaka “Üst Prehistorik Tabaka”, III. tabaka ise “Alt Prehistorik Tabaka” olarak tanımlanmıştır (Bordaz 1968: 44).

Genel olarak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşmede az sayıda da olsa çanak çömlek ele geçmiştir. Yerleşmenin tarihlendirilmesi ile ilgili bazı sorunlar vardır; J. Bordaz yayınlarında yerleşmenin uyarlanmamış tarihlerle MÖ 6600-6200/6100 (Bordaz 1968: 59) yılları arasına tarihlendiğini bildirmekte, buna karşın bir diğer yayında ise uyarlanmış tarihlerle MÖ 6500-6000 yılları arasına

tariflendirildiği aktarılmaktadır²¹. L. Thissen ise yerleşmeyi MÖ 7650-6000 kal. yılları arasına tarihlemektedir (Thissen 2002: 324). Tüm bu karışıklığa rağmen yerleşmeyi tez çalışmamız dâhilinde ele alıp ortaya çıkartılan mimari kalıntıları kısa bir şekilde inceleyeceğiz.

II. tabaka yapıları oldukça tahrip olmuştur. Ele geçen kerpiç duvar ve taban kalıntıları yapıların dörtgen planlı olduğunu göstermektedir. Bazı yapılarının kerpiç duvarlarının taş subasman duvarları üzerine inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Farklı renklerdeki kerpiç bloklar harç ile tutturulmuştur. Bazı tabanlara önce taş döşendiği, daha sonra üzerinin kerpiçle sıvandığı tespit edilmiştir (Bordaz 1968: 46).

III. tabakada aynı yapı geleneğini gösteren kerpiç yapılar ortaya çıkartılmıştır. Kerpiç duvarlarda saptanabilen standart ölçüler 0,60X0,40X0,6 m'dir. Bu yapılar dışında tandır ya da depolama birimi olarak kullanıldığı düşünölen, çeperleri düğünce sıvanmış çukurlar ele geçmiştir (Bordaz 1968: 46-47). Birbirinden bağımsız yapılardan oluşan bir yerleşme düzeninin göröldüğü Suberde bu özelliği ile Göller Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmeleri ile benzerlik göstermektedir (Bıçakçı 2005: 35).

5.5. Kilikya

Bölge'de Neolitik Dönem'e ait en iyi araştırılmış yerleşme Yumuktepe'dir. Bu bölümde tez konumuzun kapmasına giren Yumuktepe'nin İlk-Orta-Son Neolitik Dönem tabakalarında ortaya çıkartılan mimari öğelerin özelliklerine kısaca değinilecektir.

Yumuktepe

Mersin'in 3,5 km kuzeybatısında bulunan Yumuktepe'de 1950'li yıllarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının son bulmasının ardından 1990'lı yıllarda farklı bir ekiple tekrar başlamıştır. Burada vereceğimiz bilgiler daha çok son dönem

²¹ Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Çevrimiçi Veritabanı:
[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2702&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2702&html=ages_detail_t.html&layout=web)

alışmalarından elde edilen verilere dayanmaktadır. Buna karşın değineceğimiz tabakaların eski tabakalanma sistemindeki karşılıkları parantez içerisinde roma rakamı ile verilmiştir.

Yumuktepe’de Neolitik Dönem dört evreye ayrılmaktadır (Caneva 2007);

İlk Neolitik: M 7000-6200 kal. (XXXIII – XXVII)

Orta Neolitik: M 6100 kal. (XXVII - XXVI)

Son Neolitik: M 6000–5800 kal. (XXV)

Final Neolitik: (XXIV)

İlk Neolitik Dönem’e ait yapıların tamamı yangın geçirmiştir. Tabaka dolgularında yangınla tahrip olmuş dal-örgü yapılarından arta kalan ince kl, yanmış taban ve sıva parçaları ele geçmiştir (Caneva 2012: Fig.3). Toprağa yarı gömük, hafif çukur tabanlı yapılarından birinde ocak bulunmaktadır. Bu tür yapıların aynı yerde tekrar inşa edilerek uzun bir süre kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bu dönemin st evrelerinde şiddetli bir yangın geçirdiği anlaşılan taş subasman duvarlı bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Yapı içerisinden ele geçen buluntulardan dolayı yapının kiler olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Caneva 2012: 26; Fig. 5-6).

Orta Neolitik Dönem’le birlikte kültürel sürekliliğin yanında mimaride birtakım değişikliklerin grldğ anlaşılmaktadır (Caneva 2004: 43). Yapılar İlk Neolitik Dönem’e ait dolguların kesilerek teraslandığı bir düzlem üzerine inşa edilmiştir. nceki evreye kıyasla daha küçük boyutlu aytaşlarından inşa edilen subasman duvarların iki sıra yükseklikte korunmuş olduğu bildirilmektedir. Duvar kalınlıkları ortalama 0,60 m’dir. Subasman duvarlarının üzerinde kerpiç kalıntısı bulunamadığından st duvarların dal-örgü tekniğinde inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir (Caneva 2004: 39).

Son Neolitik Dönem’e tarihlenen evre, ortaya çıkartılan yapıları ve maddi kültür kalıntılarıyla bir önceki evreden oldukça farklıdır (Caneva 2007: 209, 213). Yeni yerleşme düzeni alt tabakalara ait dolguların dzlenip teraslanması sonucu

oluşturulmuştur. İnşa edilen teras duvarlarına yakın konumda yapılar ve ışık yerleri ortaya çıkartılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş dörtgen planlı yapıların kısa kenarları apsis gibi dönüş yapmaktadır. “Apsisli Ev” olarak adlandırılan yaklaşık 2,00X4,00 m boyutlarındaki bu yapıların duvarları alt evredekinden farklı olarak toplama taşlarla inşa edilmiştir. (Caneva 2007: 209; Bıçakçı 2005: 39). Bu evrede yeni bir özellik ortaya çıkan diğer öğeler ise yamaç boyunca batıdan doğu yöne doğru çıkan taş döşeli bir yol ve açık alanlarda ele geçen taş döşeli yuvarlak silolardır. Dıştan bir taş sırası ile desteklemiş kerpiç duvarlardan oluşan siloların çapları ortalama 1,20 m’dir. Sözünü ettiğimiz yapı öğelerinin bu evrede aniden ortaya çıkıyor olması tabakalanma sürecinde önemli değişikliklerin gerçekleştiği bir boşluğun göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Caneva 2007: 209).

5.6. Fırat ve Dicle Havzaları

Anadolu’nun güneydoğu kesiminde, özellikle Fırat ve Dicle havzalarında bulunan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’e ait birçok yerleşmede kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, bu dönem kültürlerinin anlaşılmasında önemli derecede yol kat edilmiştir. Buna karşın bölgenin Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’i ile ilgili bilgiler yalnızca birkaç yerleşmeden bilinmektedir.

Bu bölümde tez konumuzun kapsadığı dönemle ilgili olarak Dicle Havza’sında Çayönü’nün Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’e ait üst tabakaları ile Salat Cami Yanı yerleşmesinin II-III. tabakaları, Hakemi Use’nin erken tabakaları ve Til Huzur/Yayvantepe yerleşmesinin MÖ 6400-6000 yıllarına tarihlenen tabakaları; Fırat Nehri kıyısındaki Akarçay Tepe’nin I-II. tabakaları ile Mezraa-Teleilat yerleşmesinin IIA-B tabakalarında ortaya çıkartılan mimari öğeler hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Mezraa – Teleilat

Yerleşme Şanlıurfa’nın Birecik İlçesi’nin 7 km güneyinde, Mezraa Beldesi sınırları içinde, Fırat’ın sol yakasındaki kıyı taraçası üzerindedir (Özdoğan 2007c: 189).

Yerleşmenin I. evresi Demir Çağı'nı, II-V. evreler ise Neolitik Dönem'i temsil etmektedir. V-IV. evreler Çanak Çömleksiz Neolitik, III. evre ise Çanak Çömleksiz-Çanak Çömlekli Neolitik geçiş sürecini yansıtmaktadır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait II. tabaka ise IIC-B-A olmak üzere üç evrelidir. IIC evresi İlk Neolitik, IIB evresi Orta Neolitik, IIA evresi ise Son Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir (Özdoğan 2011: 206). Son yıllarda yapılan çalışmalarla II. tabakanın daha fazla evreli olduğu anlaşılmıştır (Karul 2011). Fakat bu yazımızda yukarıda verdiğimiz tabakalanma esas alınacaktır.

Yerleşmenin IIC evresinde “koridorlu yapı” olarak tanımlanan bir yapı tipi ortaya çıkmaktadır. Bu yapı tipinde mekânın ortadaki daha geniş olmak üzere uzunlamasına üç bölüme ayrıldığı, dar cepheye de hücreye benzer küçük bölmelerin eklendiği anlaşılmaktadır. Belirli bir mimari düzene göre yerleştirilmiş ve hemen hemen aynı plan özelliklerini sergileyen bu yapılar yaklaşık 7,25X5,00 m boyutlarında uzun dikdörtgen planlıdır (Karul 2003; Özdoğan 2007: Fig. 35-36).

IIB evresi ile birlikte önceki dönemin aralarında açık alanlar bulunan bağımsız yapılarından oluşan yerleşme düzeni ortadan kalmış, bunun yerine birbirine bitişik yapıların oluşturduğu yapı adaları almıştır. Yapı adalarının içerisinde bırakılan açık alanlar ise avlu niteliği kazanmıştır. Yapı adalarının arasında sokak niteliğinde dar açık alanlar bulunmaktadır. Dörtgen planlı yapıların içleri kare şeklindeki hücresel birimlerle bölümlendirilmiştir. Yapı duvarları 5-6 dizi yüksekliğindeki taş subasman duvarı üzerine inşa edilen kerpiç duvarlardan oluşmaktadır. Bazı yapıların yakınlarında büyük fırınlar ortaya çıkartılmıştır. Avlu niteliğindeki açık alanlarda günlük işlerin buralarda yapıldığını gösteren ocak yerleri ve küçük işliklere rastlanmıştır. II. tabakanın alt evrelerinde elde edilen bir radyokarbon örneği MÖ 6587/6378 kal.²² tarihini vermiştir.

²² Özdoğan 2011: 219'da uyarlanmamış olarak verilen “LTL2640A” kodlu GÖ 7594±50 tarihi “OxCal 4.2.3. (IntCal13/Sigma1)” kullanılarak kalibre edilmiştir.

Bir sonraki IIA tabakasında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamış, bu evrenin ayrımı ele geçen arkeolojik malzemeye ve özellikle çanak çömleğe dayalı olarak yapılmıştır.

Akarçay Tepe

Akarçay Tepe yerleşmesi Şanlıurfa'nın Birecik İlçesi, Akarçay Köyü'nün batısında, Fırat'ın küçük bir kolu olan Su Deresi yakınında yer almaktadır. Doğu-batı yönde yaklaşık 350 m, kuzey-güney yönde ise 150 m boyutlarında iki tepeli bir höyüktür (Özbaşaran – Molist 2007: 179). Yerleşmenin VI-IV. tabakaları Çanak Çömleksiz Neolitik, III. tabakası Çanak Çömleksiz – Çanak Çömlekli Neolitik geçiş evresi, II-I. tabakaları ise Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i yansıtmaktadır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalarından elde edilen radyokarbon tarihleri yaklaşık olarak MÖ 6440-6015 kal.'dir (Özbaşaran – Duru 2011: 167).

II. tabakada iki yapı kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Bunlardan biri içten payandalarla desteklenmiş taş duvarlardan oluşan yuvarlak planlı bir yapıdır. Yapının tabanında üst örtüyü taşımak amacıyla konmuş dikmelere ait iki delik tespit edilmiştir. Taş subasman üzerine kerpiç duvarlı bir diğer yapının kuzey bölümleri tahrip olmuştur. Dörtgen planlı yapının dört odalı olduğu anlaşılmaktadır. Duvarlarda kullanılan kerpiç bloklar 0,40X0,32 ya da 0,34/0,32X0,22 cm ölçülerindedir. Odaların tabanları sıkıştırılmış topraktandır. Bir odanın içerisinde iki adet öğütme taşı ele geçmiştir. Bunlar dışında diğer odalarda herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Yapının batısına sonradan eklendiği anlaşılan duvarlar ışık olarak kullanıldığı düşünülen açık alanı çevrelemektedir. I. tabakada ise mimari yok denecek kadar azdır. Ortaya çıkartılan açık alanda bir takım duvar parçaları, fırın tabanları ve çukurlar ele geçmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yapılarında kullanılan ana malzeme kireçtaşıdır. Fakat II-I. tabakalarda yalnızca çaytaşlarının kullanılmış olduğu görülmektedir (Özbaşaran – Duru 2011: 173-174).

Çayönü

Çayönü yerleşmesi Diyarbakır'ın Ergani İlçesi'nin güneybatısındaki Hilar Köyü'nün kuzeyinden akan Dicle'nin bir kolu olan Boğazçay'ın kuzey yakasındadır. Yerleşmenin kuzey ve doğusunda mevsimlik akarsu Bestakot akmaktadır. Kazılar sırasında yerleşmenin sık sık sel taşkınlarına maruz kaldığını gösteren alüvyonlu dolgularla karşılaşmıştır. Geniş, alçak bir höyük olan Çayönü'nün bugün belirlenen boyutları kuzey-güney 160 m, doğu-batı 350 m'dir. Tepenin dolgu kalınlığı güneyde 4,5 m, kuzey kesimde 6,5 m'dir.

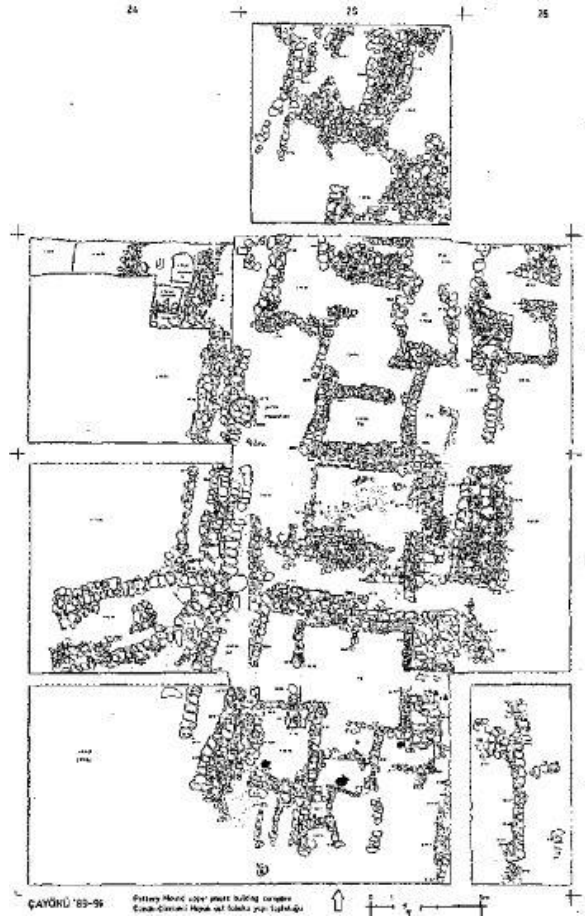
Yerleşme Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in başlarından Demir Çağı'na kadar kesintisiz bir tabakalanmaya sahiptir (Özdoğan – Yalman 2004: 68). Tepede üç ana evrenin varlığı tespit edilmiştir; bunlardan ilk ikisi (Evre II ve III) Neolitik'ten başlamak üzere günümüze kadar değişik çanak çömlek kullanan topluluklara aittir. Üçüncüsü ise höyüğün oldukça geniş bir alanına yayılan Çayönü Esas Evresi (Evre I) olarak adlandırılan, "besin üreticiliğine geçiş evresi"ni içermektedir (Özdoğan 2007: 61).

II. evre "IIa" ve "IIb" olarak ikiye ayrılmakta, IIa evresi, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem dolgularını kapsamaktadır. 1989-1991 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar IIa evresinin birbirinden farklı özellikler gösteren iki yerleşmeden oluştuğunu göstermiştir;

Yeni Çanak Çömlekli Neolitik Evre

Kazılan alanda 55X25 m boyutlarında birbirleriyle bağlantılı taş duvarlardan oluşan bir yapı topluluğu ortaya çıkartılmıştır. Doğu-batı yönde uzanan geniş bir geçit yerleşmeyi ortadan ikiye bölmektedir. Yapılar dörtgen planlı, tek veya iki odalıdır. Bazı odaların tabanları sıvalıdır. Odalar kapı açıklıkları ile birbirlerine bağlıdır (Özdoğan 2007: 62). Taş subasman duvarlar yer yer 3 taş sırası yükseklikte korunmuştur. Mekân içlerinde ortaya çıkartılan dolgular üst duvarların kerpiçten yapılmış olduğunu göstermektedir. Yer yer duvar yüzleri küçük niş ya da girintilerle güçlendirilmiştir. Yapı aralarında ortaya çıkartılan avlularda küçük sekiler ve işlikler bulunmaktadır. Sekilerden birinin üzerinde ocak kalıntısına rastlanmıştır. (Özdoğan

vd. 1991: 74-75). Bir alt evrede inşa edilmeye başlandığı anlaşılan, kuzey-güney yönünde, batısındaki göle paralel uzanan üç kez yenilenmiş olduğu anlaşılan kalın bir set duvarı ortaya çıkartılmıştır.

Şekil 50 – Çayönü “Yeni Çanak Çömlekli Neolitik” mimarisi (Özdoğan vd. 1993: Çizim 2).

Eski Çanak Çömlekli Neolitik Evre

Yumuşak, bol kömür ve yer yer kerpiç parçacıklı küllü dolgu mimarinin taş temelsiz, ince ağaç ya da kamış gibi hafif yapı malzemelerinden oluştuğunu göstermektedir. Çok kısıtlı bir alanda açığa çıkartılmıştır. Ele geçen mimari kalıntılar birkaç ocak ve taban parçalarından ibarettir. Yerleşmenin boyutları bilinmemektedir (Özdoğan 2007: 62).

Til Huzur/Yayvantepe

Yerleşme Diyarbakır'ın Ergani İlçesi'nde, Çayönü'nün yaklaşık 3 km doğusunda yer almaktadır. Oldukça küçük bir alanda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in farklı evrelerine ait olduğu anlaşılan 4 yapı kısmen açığa çıkartılmıştır.

Yapılar doğrudan zemin üzerine inşa edilen kerpiç duvarlardan oluşmaktadır. Yapılardan birinde standart uzunluğu olmayan 0,25 m genişliğinde, 6-7 cm kalınlığında kerpiç bloklar tespit edilmiştir. Yapıların dörtgen planlı oldukları anlaşılmaktadır. Bazı yapıların kuvvetli bir yangın geçirmiş olduğu, yanmış kerpiç duvarların 1,3 m yüksekliğe kadar korunmuş oldukları bildirilmektedir. Alt evrelerde açığa çıkartılan bir yapının içerisinde üst örtüden düştüğü düşünülen üzerinde ince dal-saz izleri bulunan kerpiç parçaları ele geçmiştir. Bu yapının yanındaki açık alanda kerpiçten inşa edilmiş bir ateş yeri tespit edilmiştir (Caneva 2011: 174-175, Fig.3-6).

Salat Cami Yanı

Salat Cami Yanı Diyarbakır'ın Bismil İlçesi'nin yaklaşık 20 km doğusunda, Dicle'nin bir kolu olan Salat Çayı'nın sol kenarında yer almaktadır. Höyükte tespit edilen 4,5 metrelik Neolitik Dönem dolgusu 3 ana evreye ayrılmaktadır. Bunlar eskiden yeniye doğru; 1. Evre (12-8. tabakalar), 2. Evre (7-3. tabakalar) ve 3. Evre (2-1. tabakalar) olarak adlandırılmaktadır (Miyake 2007: 38).

İlk evrede herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Buna karşın farklı seviyelerde dört taş döşeme tespit edilmiştir. Yalnızca taş döşemelerin saptandığı bu alanların açık kullanım alanları olduğu düşünülmektedir.

İkinci evrede kerpiç topanları ile (*pisé*) inşa edilmiş duvarlardan oluşan dikdörtgen planlı yapılar ortaya çıkartılmıştır. Duvarlar doğrudan mevcut zemin üzerine inşa edilmiştir, subasman yoktur. Yapılar genellikle iki odalıdır. Bu evrede açığa çıkartılan diğer yapı öğeleri açık alanlardaki oval biçimli fırınlar ve toprağa kazılmış

ocaklardır. Fırın ve yapıların oldukları yerde üst üste tekrardan inşa edildikleri saptanmıştır. Bu durum mekân kullanımı sürekliliğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Açık alanlarda ortaya çıkartılan fırınlar ortak özelliklere sahiptir. Tabanları çaytaşı döşeli oval biçimli fırınların söz konusu döşemenin üzerinin kerpiç ile sıvanmasıyla inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Ortalama 2,00X1,50 m boyutlarındaki fırınlar ince kil duvarlarla çevrenmiştir. Bazı fırınların oldukları yerde 6 kez tekrardan inşa edildikleri tespit edilmiştir (Miyake 2007: Fig. 11). Oldukları yerde yenilenen kerpiç duvarlı yapılar ile fırınların mekân kullanımının esasını oluşturduğu düşünülmektedir (Miyake 2007: 39).

Höyüğün en üst evresi oldukça tahrip olmuştur. Bu evreye ait her hangi bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir.

Hakemi Use

Diyarbakır'ın Bismil İlçesi'nin 12 km güneydoğusunda, Dicle Nehri'nin eski yatağının güney kıyısında yer alan höyük 4,00 m yüksekliktedir. Yerleşmenin Son Neolitik Dönem'e tarihlenen dolgusu yaklaşık 3,50 m yüksekliğindedir.

Son Neolitik Dönem'e tarihlenen tabakalarda taş duvar izine rastlanmamıştır. Ortaya çıkartılan tüm yapılar kerpiç duvardan inşa edilmiştir. Duvarlar doğrudan zemin üzerine oturmaktadır. Duvarların ağırlıklı olarak kerpiç topanları (*pisé*) ile inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Bazı duvarlarda hem kerpiç blokları hem de kerpiç topanları birlikte kullanılmıştır. 0,35-0,40 m uzunluğunda, 0,10 m'yi geçmeyen kalınlıktaki kerpiç blokların güneşte tam kurutulmadan duvar örgüsünde kullanıldıkları anlaşılmıştır. I. tabakada açığa çıkartılan dikdörtgen planlı bir yapı en az dört odalı olduğu, odaların boyutlarının birkaç metre kareyi geçmediği bildirilmektedir (Tekin 2007: 48). Odalardan birinde ocak bulunmaktadır. Yerleşmede bulunan diğer ocakların hepsi açık alanlarda ortaya çıkartılmıştır. II. tabakada da kazı alanının güzeyinde benzer özelliklere sahip bir yapı bulunmaktadır.

Son yayınlarda benzer tekniklerle kerpiç duvarlardan inşa edilmiş tolos tipi yuvarlak yapıların açığa çıkartıldığı bildirilmektedir (Tekin 2011: 153). Yaklaşık 40 m²'lik bir alanı kaplayan yapılar üç odalıdır ve odalar kapı açıklıklarıyla birbirlerine bağlanmaktadır.

5.7. Değerlendirme

Bu bölümde, yukarıda malzeme, mimarlık ve yerleşme düzenleri açısından ele alınan yerleşmelerin sergiledikleri mimari özellikler bölgesel anlamda değerlendirilmiş ve Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yerleşmesi ile karşılaştırma yapılmıştır.

Kuzeybatı Anadolu ve Trakya

Kuzeybatı Anadolu ve Trakya bölgelerinde yapı malzemesi olarak ahşap ve kerpicin yoğun olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bölgenin Neolitik Dönem kültürel sorunları halen tartışılıyor olsa da Fikirtepe Kültürü etkisindeki Güneydoğu Marmara bölgesinde bulunan yerleşmelerde daha çok dörtgen planlı, ahşap dikmelerle desteklenmiş omurgalı kerpiç yapı sistemlerinin kullanılmış olduğu gözlenmektedir. Aynı kültürü yansıtan İstanbul çevresindeki “kıyı” yerleşmelerinde ise çukur tabanlı dal-örgü tekniğiyle inşa edilmiş kulübe tarzı yapıların kullanıldığı görülmektedir (Özdoğan 2013). Buna karşın daha batıdaki Aşağıpınar ve Hoca Çeşme gibi yerleşmelerde farklı bir gelişim gözlenmektedir. Aşağıpınar yerleşmesi Doğu-Güneydoğu Marmara yerleşmeleriyle bazı benzerlikler gösteriyor olsa da ağırlıklı olarak taş malzemenin kullanıldığı Hoca Çeşme yerleşmesi farklı bir mimari özellik sergilemektedir. Hoca Çeşme, yuvarlak planlı yapıları ile daha çok İzmir'deki Ege Gübre ve Kıbrıs'taki Khirokitia yerleşmeleriyle benzerlik göstermektedir (Özdoğan 2007b: 416; Gündüzalp 2009: 76).

Güneydoğu Marmara'da bulunan Aktopraklık ve Ilıpınar yerleşmelerinde ortaya çıkartılan kerpiç duvarlı, dörtgen planlı, bitişik olarak inşa edilmiş yapıların

duvarlarında gözlenen nişler plan bakımından Tepecik-Çiftlik Fırınlı Yapılar Evresi'ndeki alkovlu yapıları andırıyor olsa da sözünü ettiğimiz yerleşmelerdeki yapıların iki katlı oldukları ön görülmektedir. Tepecik-Çiftlik'teki yapılar içince böyle bir durum söz konusu değildir. Fakat Aktopraklık B alanının yamaç kesiminde ortaya çıkartılan Son Neolitik-İlk Kalkolitik Dönem geçişine tarihlenen (MÖ 5942-5927 kal.) yapılar Güneydoğu Marmara bölgesi yerleşme özelliklerinden çok Orta Anadolu bölgesi Orta Kalkolitik dönem yapılarını anımsatmaktadır (Karul – Avcı 2013: 53). Sözünü ettiğimiz yapılar Konya Ovası'ndaki Can Hasan I'ın 2B tabakasından ve Batı Çatalhöyük'ten bilinen payandalı yapı geleneğine benzer payandalara sahiptir ve Orta Anadolu ile bu anlamda bir ilişki kurulabilmektedir. İki katlı olup olmadıkları bildirilmeyen bu yapılar Aktopraklık'ın üst tabaka yapıların öncüleri olarak değerlendirilebilir. Bu evrede üst tabakadaki gibi tanımlı bir yerleşme düzeninden bahsetmek mümkün değildir. Ana mekândan dışa doğru çıkıntı yapan niş uygulamasının Tepecik-Çiftlik'in Fırınlı Yapılar Evresi'ndeki alkov uygulaması ile benzerlik gösterdiği düşünülebilir; ancak Aktopraklık'ta bu nişlerin kullanım amaçlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 38). Bu benzerlikten söz ederken, yaklaşık MÖ 6300'e tarihlenen Fırınlı Yapılar ile yaklaşık MÖ 5900'e tarihlenen Aktopraklık B/Yamaç yerleşmesi arasındaki zaman farkı göz ardı edilmemelidir.

Ege Bölgesi

Ege Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmelerinin mimari özelliklerine genel olarak bakıldığında, bölgenin daha çok Marmara, Göller Bölgesi ve Konya Ovası kültürleriyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Değindiğimiz yerleşmeler aynı bölgede yer almalarına ve yaklaşık aynı dönemlere tarihlenmelerine karşın kendi aralarında dahi farklıklar sergilemektedirler. Ulucak yerleşmesinde, daha çok Güneydoğu Marmara ve Konya Ovası yerleşmelerinden bildiğimiz, ahşabın çokça kullanıldığı, dal-örgü ve kerpiç malzemelerden inşa edilmiş yapılara rastlanmaktadır. Özellikle yukarıda özetlenen IV. tabaka yapıları ve yerleşme düzeni Göller Bölgesi ve Konya Ovası yerleşmelerini hatırlatmaktadır. Buna karşın Ege Gubre yerleşmesinde ortaya çıkartılan yapıların tamamı taş subasman duvar üzerine inşa edilmiş kerpiç duvarlardan oluşmakta ve yapılar Güneydoğu Marmara Neolitik Dönem yerleşmelerinde olduğu gibi ortak kullanıldığı düşünülen bir açık alanı

çevreler biçimde inşa edilmişlerdir. Taş subasman üzerine kerpiç duvar uygulaması Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yapılarıyla benzeşiyor olsa da Ebe Gübre’de duvarların ahşap dikmeli omurgalara sahip oldukları bildirilmektedir. Tepecik-Çiftlik’te ise duvarlarda böyle bir uygulama tespit edilmemiştir. Buna ek olarak tez konumuzu oluşturan 3. tabakada, Ege Gübre yerleşmesinde açığa çıkarılmış yuvarlak planlı yapılara benzer herhangi bir mimari öğeye rastlanmamıştır. Tepecik-Çiftlik’te fırın ya da ocakların tamamı yapı içlerinde ele geçmişken Ege Gübre’de bu tür yapı donanımlarının açık alanlarda yoğunlaştığı bildirilmektedir.

Göller Bölgesi

Göller Bölgesi’inde ortak bir mimari gelenekten bahsetmek mümkündür. Bölgede Hacılar, Höyücek ve Bademağacı yerleşmelerinde Neolitik Dönem tabakalarında ortaya çıkartılan yapıların bir kısmı ortak yapısal özellikler göstermektedir. “Fırınlı Yapı” olarak tanımlanan yapıların karakterini dikdörtgen plan ve uzun duvarlardan bir tanesinde bulunan kapı açıklığının tam karşısına duvara bitişik olarak inşa edilmiş fırınlar belirlemektedir (Umurtak 2000). Yapıların inşasında kullanılan yapı malzemesi ve yapı elemanlarının, Hacılar VI. tabakadaki taş subasman duvar uygulaması dışında, sözü edilen yerleşmelerde benzer olduğu görülmektedir. Dörtgen, elips, yarı elips planlı, üzerleri düz örtülü fırınların daima kapı açıklığının karşısına inşa ediliyor olması, fırından çıkan dumanın dışarıya atılmasıyla ilişkilendirilmektedir (Umurtak 2000: 706). Yerleşme düzeni, yer yer bitişik olarak ama genellikle tek duran yapılar ve aralarında uzanan, günlük işlerin yapıldığı veya sokak-geçit gibi amaçlarla kullanılmış açık alanlardan oluşmaktadır.

Göller Bölgesi’nin mimarlık uygulamaları ve yerleşme planlamaları açısından diğer bölgelerden farklı olduğu düşünülmektedir (Duru 2007; Umurtak 2005). Buna karşın doğrudan bir ilişki kurmak mümkün olmasa da yaklaşık olarak aynı dönemde farklı bölgelerde yaşamış olan toplulukların ortak iklimsel sorunlara karşı girdikleri çözüm arayışları benzer sonuçlara ulaşılmış olduğunu göstermektedir. Malzeme, plan ve mekân düzenlemeleri açısından birbirinden farklı görünse de fırınların ön plana çıktığı “Fırınlı Yapı Tipi”, Göller Bölgesi yerleşmelerinde ortaya çıkartılan yapılar ile Tepecik-Çiftlik 3.2 evresi yapılarının tek ortak özelliği olarak kabul edilebilir.

Orta Anadolu ve Kilikya

Tez çalışmamızın konusunu oluşturan Tepecik-Çiftlik'in 3. tabaka yapıları ile çağdaşı olan Köşk Höyük yapılarında kullanılan malzeme ve yapım teknikleri benzerlik göstermektedir. Taş subasman uygulaması her iki yerleşmede de görülen ortak bir özelliktir. Buna karşın Köşk Höyük III. tabaka yerleşmesinin kuzeydoğu kesimindeki yapıların kerpiç duvarlarının doğrudan mevcut zemin üzerine inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Yapıların duvar ve tabanları Tepecik-Çiftlik'tekiler gibi kil sıvalıdır. Her yapıda en az bir ocak/fırın ve çeşitli depolama birimlerinin yer alıyor olması Tepecik-Çiftlik yapılarında da görülen bir özelliktir. Tepecik-Çiftlik'ten farklı olarak, Köşk Höyük yapılarında seki daha sık rastlanan bir yapı ögesidir. Yerleşmenin V-IV. tabakalarında birbirinden bağımsız yapıların belli bir planlama olmaksızın inşa edildiği bildirilmektedir (Öztan 2012a). Bu tarif Tepecik-Çiftlik'in Fırınlı Yapılar Evresi'ndeki (3.2) yerleşmenin plansız gelişimiyle paralellik gösteriyor gibi dursa da söz konusu tabakalara ait yerleşme planlarının yayınlanmamış olması bu tür ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Köşk Höyük'ün III. tabakasinda ortaya çıkartılan yerleşme düzeninin dar ve düzensiz sokaklarla birbirinden ayrılmış yapı adalarından ya da düzensiz küçük meydanlar çevresindeki konutlardan oluştuğu aktarılmaktadır (Öztan 2012a). Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yerleşmesinde sokak-geçit benzeri açık alanlar bu derece tanımlı değildir. Ayrıca bugüne dek açığa çıkartılan kısımlarda Köşk Höyük'tekiler kadar "kompleks" yapı adalarına rastlanmamıştır (Şekil 47).

Orta Anadolu'nun batı kesiminde, yukarıda sözünü ettiğimiz Konya Ovası yerleşmelerinde açığa çıkartılan yapılar hem malzeme hem de yerleşme planlaması bakımından Tepecik-Çiftlik'ten farklıdır. Bölgede en uzun tabakalanmaya sahip Çatalhöyük'te mekânlara girişlerin damdan yapıldığı anlaşılan yapılarda ana yapı malzemesi kerpiçtir. Erken tabakalarda geniş açık alanların hâkim olduğu yerleşme düzeninde geç tabakalara doğru açık alanları sonradan işgal eden yeni yapıların inşa edildiği anlaşılmaktadır (Heinrich - Seidl 1969).Yapı sayısındaki artış nedeniyle özellikle VIb tabakasinda yapı aralarında neredeyse hiç açık alan kalmadığı

görülmektedir (Cutting 2005: 61: Fig. 6.10). Sözü ettiğimiz yerleşme modeli daha erken dönemlere tarihlenen Aşıklı Höyük ve Can Hasan III gibi yerleşmelerden de bilinmektedir. Bu durum bölgedeki mimarlık anlayışının kökenlerinin oldukça eski tarihlere dayandığının göstergesidir.

Çatalhöyük'te yaklaşık MÖ 6500/6400'lerde, yani VI. tabaka ile birlikte hem maddi kültür kalıntılarında hem de mimaride birtakım radikal değişimler gerçekleştiği bilinmektedir (Düring 2011: 130, 131). Tepecik-Çiftlik'te de yaklaşık aynı tarihlerde, 4 ve 3. tabakalar arasında mimarlık ve yerleşme anlayışı bakımından radikal değişikliklerin gerçekleşmiş olduğunu belirtmek gerekir.

Kilikya'da bulunan Yumuktepe'nin Neolitik Dönem'e tarihlenen tabakalarında ortaya çıkartılan az sayıdaki yapı kalıntısı karşılaştırma yapmayı güçleştirmektedir. Buna karşın İlk Neolitik Dönem'in sonlarından itibaren görülen taş subasman üzerine kerpiç duvar uygulaması Tepecik-Çiftlik'te de görülen bir özelliktir. Son Neolitik Dönem'e ait dolgularda açığa çıkartılan "Apsisli Ev" olarak adlandırılan yapı tipi akla Tepecik-Çiftlik'in "Fırınlı Yapı" tipini getiriyor olsa da hem duvar yapım tekniklerindeki farklılık hem de sözü edilen apsisli yapılara ait bilgilerin oldukça sınırlı olması ilişki kurmayı zorlaştırmaktadır.

Fırat ve Dicle Havzaları

Fırat kıyısındaki Mezraa-Teleilat ve Akarçeytepe'de ortaya çıkartılan taş subasman duvarlı, çok odalı, dörtgen planlı Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yapıları bölgede mimari bir bütünlüğün varlığını göstermektedir. Bu anlamda her iki yerleşmede de Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yapılarından farklı özellikler sergileyen mimari öğeler karşımıza çıkmaktadır.

Dicle havzasının Türkiye sınırları içerisinde kalan kesiminde, üzerinde durduğumuz dönemle ilgili elimizde kapsamlı bilgiler yoktur. Yukarıda da görüldüğü gibi oldukça sınırlı olan bilgiler yalnızca birkaç yerleşmeden gelmektedir. Til Huzur, Salat Cami Yanı ve Hakemi Use, kullanılan yapı malzemesi ve yapıların inşaa teknikleri açısından benzer özellikler sergilemektedir. Ağırlıklı olarak kerpiç topanı (*pisé*) ve

kabaca şekillendirilmiş kerpiç blokları kullanılarak inşa edildikleri anlaşılan yapıların çevresindeki açık alanlarda uzun süre kullanıldıkları anlaşılan fırın/ocaklar ortaya çıkartılmıştır. Tepecik-Çiftlik'te bu durumun aksine fırınlar çoğunlukla yapı içlerinde bulunmaktadır. Çayönü yerleşmesinde taş subasman üzerine kerpiç duvarlardan inşa edilmiş yapılardan oluşan yapı adalarının birbirlerinden sokak/geçit olarak tasarlanmış açık alanlarla ayrıldıkları görülmektedir. Çayönü hem mimari dokusu hem de yerleşme düzeniyle bölgedeki diğer yerleşmelerden ayrılmaktadır.

Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Tepecik-Çiftlik ile Anadolu'nun güneydoğusundaki Fırat-Dicle havzalarında bulunan yerleşmelerle doğrudan ilişki kurmak, karşılaştırma yapmak şu an için oldukça güçtür. Bu kopukluğun en büyük nedeni, coğrafi olarak birbirine oldukça uzak sayılabilecek iki bölge arasında tarihöncesi araştırmaları açısından “bakır” olarak değerlendirilebilecek araştırılmamış bölgelerin bulunmasıdır. İleride hem Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerinde artacak kazı sayısı, hem de sözünü ettiğimiz araştırılmamış bölgelerde gerçekleştirilecek yeni çalışmalar bu iki bölge arasındaki bağlantı ya da bağlantısızlıkların daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacaktır.

SONUÇ

Elde edilen sonuçlar Tepecik-Çiftlik'in 3. tabaka süresince "hareketli" bir yapılanmaya sahne olduğunu göstermiştir. Sözünü ettiğimiz sürecin iki ana evreli olduğu ve bu evrelerin birden fazla alt evreden oluştuğu anlaşılmıştır (Bölüm 4.5.). Bu sürecin ilk evresinde (3.2) açık alanlarla birbirinden ayrılan, Fırınlı Yapı tipinde inşa edilmiş yapıların oluşturduğu bir yerleşme düzeni görülmektedir (Şekil 92) . Aynı evrenin sonlarında açık alanları işgal eden yeni yapıların inşasıyla yapı kümelerinin ortaya çıktığı ve açık alanların daraldığı anlaşılmaktadır (Şekil 94).

Fırınlı Yapılar Evresi olarak da adlandırılan 3.2 Evresi kendine özgü bir yapı tipi ile öne çıkmaktadır. "Fırınlı Yapı" olarak tanımlanan bu yapı tipinde karakteristik olan özelliklerden biri ana mekâna açılan alkovlardır²³. Yapı tipinin isminden de anlaşılacağı üzere diğer önemli özellik ise bu tipteki yapıların her birinde en az bir fırının bulunuyor olmasıdır. Bir örnek dışında yapıların tamamında fırınlar ana mekândan dışarıya doğru çıkıntı yapan alkovların içerisine inşa edilmiştir. Mekân içi düzenlemeler benzerlik göstermektedir; her yapıda en az bir depolama birimi ya da farklı amaçlar için kullanılmış küçük bölme duvarlarından oluşan yapı donanımları yer aldığı tespit edilmiştir.

Kuşkusuz bu yapı tipinin ortaya çıkmasını tetikleyen birçok etken mevcuttur. Burada birkaç ihtimal üzerinde durmanın faydalı olacağı düşünülmektedir;

1. Fırınlı Yapı tipinde, mekân içerisinde bulunan fırının önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Oldukça büyük boyutlu olan fırınların üst örtülerinin inşası sırasında yaşanan güçlükler alkov gibi üç tarafı duvarlarla çevrili bir alana ihtiyaç duyulduğunu, fırının bu duvarlara yaslanarak inşa edildiğini düşündürmektedir. Alkov içerisine inşa edilen fırın, dumanın dışarı atılması için gerekli olan çözümleri de kolaylaştırmaktadır. Bazı yapılarda fırın dışında, depolama birimlerinin de alkov içerisine inşa edilmiş olmaları

²³ Ayrıntı için bakınız: Dipnot-16.

alkovların yalnızca baca işlevi ya da fırın inşasında sunduğu kolaylıkların dışında başka işlevlerinin de olduğuna işaret etmektedir. Fırın ya da depolama birimi gibi yapı donanımlarının mekân içerisinde kütsel olarak yer kaplamamaları amacıyla mekân dışına taşırılarak oluşturulmuş alkovlara inşa edildikleri öne sürülebilir.

2. Bir önceki ihtimal ile bağlantılı olarak, mekâna kütsel olarak geniş yer kaplayan yapı donanımları inşa etmek mekân boyutlarının da geniş tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Mekân boyutlarının artması ise üst örtü yükünün taşınmasında zorluklara neden olabilir. Fakat hem istenen yapı donanımlarının bulunduğu, hem de merkezi ve üzeri kolay örtülebilen ölçülerde bir mekân elde etmek için Fırınlı Yapı tipi ideal bir plana sahiptir. Yapı planı gereği birbirine yaklaşan duvarlar damın inşasında ve taşınmasında kolaylık sağlayabilir.

4. tabakanın ardından böyle bir yapı tipinin aniden ortaya çıkması ilginçtir. İnsanların neden böyle bir yapı tipini inşa etmeye ihtiyaç duydukları konusu bu tez çalışmasının kapsamı dışındadır. Bugüne dek Anadolu’da Neolitik Dönem’e ait yerleşmelerde gerçekleştirilmiş kazılarda benzer bir yapı formuna rastlanmamıştır. Şimdilik Tepecik-Çiftlik’e özgü olarak nitelendirebileceğimiz bu yapı tipinin kökeni ve Anadolu’daki yayılımını anlamak hem Tepecik-Çiftlik’in erken tabakalarının daha geniş alanlarda açılmasına hem de Anadolu ve yakın çevresindeki çağdaş yerleşmelerde gerçekleştirilecek kazı çalışmalarına bağlıdır.

Yerleşmenin ikinci evresinde (3.1) yeni bir inşa sürecinin başladığı anlaşılmıştır. Bu evrede yapılar dörtgen planlıdır; Fırınlı Yapı tipinde inşa edilmiş yapılara rastlanmamıştır. Yerleşmenin bir yapı çekirdeği etrafında gelişen, çekirdeğe eklenerek inşa edilmiş ve zamanla yapı kompleksi haline gelmiş birimler ve birbirine yakın konumlandırılmış tek yapılardan oluştuğu anlaşılmıştır. Bu özellikleriyle bir önceki evreden kolaylıkla ayırt edilebilen yerleşmede duvar yapım tekniklerinde de

ufak değişiklikler tespit edilmiş; önceki evreye kıyasla duvarların daha itinalı ve düzgün inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Yapı planları ve yerleşme düzenleri açısından birbirinden oldukça farklı görünen iki evrede de ortaya çıkartılan yapıların tek mekânlı ve “basit” mekân düzenlemelerine sahip olmaları 3. tabaka yapılarının ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, mekân anlayışı açısından birbirinden çok farklı yapıların yer almadığı Tepecik-Çiftlik 3. tabaka yerleşmesinde hem yapı hem de yerleşme planlaması açısından birbirinden ayrılan iki evre tespit edilmiştir. Fırınlardan öne çıktığı ilk evrede olasılıkla ısınma ihtiyacının karşılanabilmesi için inşa edilen büyük fırınlar yapı formunun şekillenmesini doğrudan etkilemiştir. Yerleşmenin değişimini ise yapı-açık alan ilişkisi ve höyük mikro topografyası büyük ölçüde etkilemiş gibi görünmektedir. Yerleşme anlayışının değiştiği ikinci evrede birbirine eklenerek çoğalan dörtgen planlı yapılardan oluşan bir yerleşme dokusu görölmekte, yapı aralarında sonradan bloke edilerek kapatıldığı anlaşılan tanımları daha belirgin sokak/geçit benzeri açık alanların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 3. tabaka yerleşmesinin açığa çıkartılan kesimlerinde özel bir işleve ya da ortak kullanıma yönelik inşa edilmiş komünal/kamusal bir yapıya rastlanmamıştır.

Karşılaştırma bölümünde de (Bölüm 5) göröldüğü üzere Anadolu’da Tepecik-Çiftlik’le mimari açıdan yakın ilişkiler kurulabilecek bir yerleşme şu an için yoktur. Hem Tepecik-Çiftlik’te sürdürölecek çalışmalar, hem de Anadolu’nun farklı bölgelerinde gerçekeştirilecek kazı çalışmaları daha sağlıklı ilişkilerin kurulabilmesine olanak sağlayacaktır. Bu çalışmanın Volkanik Kapadokya Bölgesi’nde şu an için “bilinmeyen” olarak nitelendirilebilecek Son Neolitik Dönem kóltürlerinin anlaşılmasına katkıda bulunması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

ATALAY, İ., K. MORTAN,

1997 **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, İnkılâp Yay., İstanbul.

ATAMAN, C.

1987 “A group of Projectile Points from Can Hasan III”, **Araştırma Sonuçları Toplantısı IV**, Ankara, 339-346.

1988 **The Chipped Stone Assemblage from Can Hasan III: A Study in Typology, Technology and Function**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Institute of Archeology, London.

BALKAN-ATLI, N., D. BİNDER,

2007 “Kömürcü-Kaletepe Obsidyen İşliğı”, M. Özdoğan – N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 217-222.

2012 “Neolithic Obsidian Workshop at Kömürcü-Kaletepe (Central Anatolia)”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 71-88.

BALKAN-ATLI, N., D. BİNDER, M. C. CAUVİN,

1999 “Obsidian: Sources, Workshops and Trade in Central Anatolia”, M. Özdoğan (Yaz. Haz.) **Neolithic in Turkey**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 133-145.

BALKAN-ATLI, N., S. KUHN, L. ASTRUC, G. ÇAKAN, B. DİNÇER, N. KAYACAN,

2008 “Göllüdağ 2007 Survey”, **Anatolia Antiqua XVI**, 293-312.

BEEKMAN, P. H.,

1966 “Hasan Dağı-Melendiz Dağı Bölgesinde Pliyosen ve Kuvaterner Volkanizma Faaliyetleri”, **M.T.A Dergisi** 66, 90-105, Ankara.

BIÇAKÇI, E.,

2001 **Die Untersuchungen der Baureste und die Siedlungsmuster der akeramisch-Neolitischen Siedlungen der Subphasen 5 und 6 des Çayönü Tepesi**, Institut für Baugeschichte der Universitaet Karlsruhe, Materialien zu Bauforschung und Baugeschichte 21, Karlsruhe.

2005 “Tarihöncesi Devirlerde Malzeme ve Mimarlık”, **Geçmişten Geleceğe Anadolu’da Malzeme ve Mimarlık**, XXII. Dünya Mimarlık Kongresi, İstanbul, 19-60.

Baskıda “Essays on a Conspectus on the Paleoenvironmental Conditions of the Volcanic Cappadocia Region (Central Anatolia) and the Status of Tepecik-Çiftlik”, **Times of Change: The Turn from the 7th to the 6th Millenium BC in the Near East and Southeast Europe** (*Actes of the workshop, Nov.25-26, 2011, Free Univ. Berlin*).

BIÇAKÇI, E., E. FAYDALI,

2001 “Tepecik-Çiftlik 2000 Yılı Çalışmaları”, **23. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt 2, Ankara, 29-38.

BIÇAKÇI, E., Ç. ALTINBİLEK, E. FAYDALI,

2002 “Tepecik-Çiftlik 2001 Yılı Çalışmaları”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt 1, Ankara, 397-404.

- BIÇAKÇI, E., M. GODON, Y. G. ÇAKAN,
2012 “Tepecik-Çiftlik”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 89-134.
- BIÇAKÇI, E., Ç. ALTINBİLEK-ALGÜL, S. BALCI, M., GODON,
2007 “Tepecik-Çiftlik”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 237-253.
- BİTTEL, K.,
1960 “Fikirtepe Kazısı”, **V. Türk Tarih Kongresi – Kongreye Sunulan Tebliğler**, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Seri: IX, No:5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,
- BORDAZ, J.,
1968 “The Suberde Excavations, Southwestern Turkey An Interim Report”, **Türk Arkeoloji Dergisi 17-2**, 43-71.
- 1969 “A Preliminary Report of the 1969 Excavations at Erbaba, a Neolithic Site near Beyşehir, Turkey”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı XVIII-2, 59-64.
- BORDAZ, J., L. BORDAZ
1976 “Erbaba Excavations, 1974”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı XXIII-2, 39-43.
- 1982 “Erbaba: The 1977 and 1978 Seasons in Perspective” *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı XXVI-1, 85-92.

BÜYÜKKARAKAYA, A., Y. S. ERDAL, M. ÖZBEK,

- 2009 “Tepecik-Çiftlik İnsanlarının Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi”,
24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara, 119-138.

CANEVA, I.,

- 2004 “The early human occupation (7000-6000 BC)”, **Mersin-Yumuktepe
a Reappraisal**, Caneva, I., V. Sevin (Yay. Haz.), 33-44.

- 2007 “Mersin-Yumuktepe, Son Veriler Işığında MÖ Yedinci Binyıla Yeni
Bir Bakış”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de
Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya
Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul, 203-216.

- 2011 “Til Huzur – Yayvantepe”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm
(Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 1**, Archaeology and Art
Publications, İstanbul, 173-184.

- 2012 “Mersin-Yumuktepe In The Seventh Millennium BC: an updated
view”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The
Nolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications,
İstanbul, 1-29.

CESSFORD, C.,

- 2001 “A New Dating Sequence for Çatalhöyük”, **Antiquity** 75, 717-725.

CUTTING, M. V.,

- 2005 **The Neolithic and Early Chalcolithic Farmers of Central and
Southwest Anatolia-Household, Community and the Changing
Use of Space**, BAR International Series 1435.

ÇAYLI, P.,

- 2009 **Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇİLİNGİROĞLU, A., Ö. ÇEVİK, Ç. ÇİLİNGİROĞLU,

- 2012 “Ulucak Höyük, Towards Understanding the Early Farm Communities Of Middle West Anatolia: The Contribution Ulucak”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 4**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 139-175.

d’ALFONSO, L.,

- 2010 “Geo-Archaeological Survey in Northern Tyanitis and the Ancient History of Southern Cappadocia”, **Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia-Turkey, Studia Mediterranea 22**, Italian University Press, 27-52.

DERİN, Z.,

- 2007 “Yeşilova Höyüğü”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, İstanbul, 377-384.

- 2012 “Yeşilova Höyük” M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 4**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 177-195.

DERİN, Z., F. AY, T. CAYMAZ,

- 2009 “İzmir’in Prehistorik Yerleşimi – Yeşilova Höyüğü, 2005 – 2006 Yılı Çalışmaları”, **Arkeoloji Dergisi XIII (2009/1)**. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 7-58.

DURU, R.,

1989 “Were the Earliest Cultures at Hacilar Really Aceramic?”, **Anatolia and Ancient Near East. Tahsin Özgüç’e Armağan**, Ankara, 99-105.

1994a **Kuruçay Höyük I. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Dizi: 44, Ankara.

1994b “Hacilar’ın En Eski Kùltürleri Gerçekten Çanak Çömleksiz mi idi?”, **Anadolu Araştırmaları XIII**, 1-12.

2007 “Göller Bölgesi Neolitiği. Hacilar-Kuruçay Höyüğü-Höyücek-Bademağacı Höyüğü”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, İstanbul, 331-360.

2008 **MÖ 8000’den MÖ 2000’e Burdur-Antalya Bölgesi’nin Altıbin Yılı**, Suna-İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Monografi Dizisi 4.

DÜRING, B. S.,

2006 **Constructing Communities, Clustered Neighbourhood Settlements of the Central Anatolian Neolithic ca. 8500-5500 Cal. BC**, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten te Leiden.

2011 **The Prehistory of Asia Minor, From Complex Hunter – Gatherers Early Urban Societies**, Cambridge University Press, Cambridge.

ERCAN, T., Z. YEĞİNGİL, G. BIGAZZI

1989 “Obsidiyen, tanımı ve özellikleri, Anadolu’daki dağılımı ve Orta Anadolu obsidiyenlerinin jeokimyasal nitelikleri”, **Jeomorfoloji Dergisi 17**, 71-83.

ESİN, U.,

1993 “Gelveri – Ein Beispiel für die kulturellen Beziehungen zwischen Zentralanatolien und Südosteuropa während des Chalkolithicums”, **Anatolica 19**, 47-56.

1998 “Paleolitikten İlk Tunç Çağı’nın Sonuna: Tarihöncesi Çağların Kapadokyası”, M. Sözen (Yay. Haz.) **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul, 62-123.

ESİN, U., S. HARMANKAYA,

2007 “Aşıklı Höyük”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 255-272.

FRENCH, D.,

1998 **Can Hasan Sites 1: Stratigraphy and Structures**, The British Institute at Ankara, London.

GERRITSEN, F., R. ÖZBAL, L. THISEN,

2013 “Barcın Höyük, The Beginnings of Farming in the Marmara Region”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 5**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 93-112.

GODON, M.,

2008 **Les Productions Ceramiques d'Anatolia Centrale Developpements Culturels et Phenomenes d'Expansion du Neolithique Ceramique Entre 7000 et 5500 BC Cal.**, Yayınlanmamış doktora tezi, Université Paris X-Nanterre, Paris.

2012 “Cappadocia’s First Pottery Production, Tepecik-Çiftlik Neolithic Earliest Levels”, **29. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt 3, 317-339.

GODON, M., O. ÖZBUDAK,

Baskıda “The downturn in Tepecik-Çiftlik’s ceramic production continuity: an insight towards the fast emergence of supra-regional homogeneity in ceramic style”, **Times of Change: The Turn from the 7th to the 6th Millenium BC in the Near East and Southeast Europe** (*Actes of the workshop, Nov.25-26, 2011, Free Univ. Berlin*).

GÜLÇUR, S.,

1995 “Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırmaları”, **XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 191-213.

GÜLÇUR, S., M. ENDOĞRU,

1998 “Güvercinkayası 1996 Kazısı”, **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 85-111.

2001 “Güvercinkayası 1999 Kazısı”, **XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**, Ankara, 47-62.

GÜLÇUR, S., M. ENDOĞRU, D. KARA,

2000 “Güvercinkayası 1998 Kazısı”, **XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 55-70.

GÜLÇUR, S., Y., KİPER

2009 “Gelveri-Yüksek Kilise 2007 Yılı Sondaj Çalışması”, **XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı 4**, Ankara, 285-296.

GÜNDÜZALP, S.,

2009 **Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem Mimarisi**, Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

HARMANKAYA, S.,

1983 “Pendik Kazısı 1981”, **IV. Kazı Sonuçları Toplantısı I**, Ankara, 25-30.

HASOL, D.,

2010 **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, YEM Yayınları, İstanbul.

HEINRICH, H., U. SEIDL,

1969 “Zur Siedlungsform von Çatalhöyük”, *Archäologischer Anzeiger* 2, 113-119.

HODDER, I.,

2012 “Renewed Work at Çatalhöyük”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 245-277.

HODDER, I., C. CHESSFORD,

2004 “Daily Practice and Social Memory at Çatalhöyük”. **American Antiquity** 69, 17-40.

KAFESÇİOĞLU, R.,

1949 **Orta Anadolu Köy Evlerinin Yapısı**, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

KANSU, Ş. A.,

1963 “Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959- 1962)”, **Belleten** 27, Ankara, 657-705

KARUL, N.,

2003 “Mezra – Teleilat Yerleşmesi ve “AB” Yapısı”, M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen (Yay. Haz.), **From Villages to Towns. Studies Presented to Ufuk Esin**, Arkeoloji ve Sanat Publications, İstanbul, 2003.

2007 “Aktopraklık: Kuzeybatı Anadolu’da Gelişkin Bir Köy”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 387-392.

2011 “Addendum to Mezraa – Teleilat” M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithc in Turkey, Vol. 2**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 261-265.

KARUL, N., M. B. AVCI,

2013 “Aktopraklık”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithc in Turkey, Vol. 5**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 45-68.

KAYCI, O. H.,

2013 **Aktopraklık Verileri Işığında Kuziybatı Anadolu’da Son Neolitik İlk Kalkolitik Geçiş Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KIZILTAN, Z., M. A. POLAT,

- 2013 “The Neolithic at Yenikapı Marmaray-Metro Project Rescue Excavations”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey**, Vol. 5, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 133-165.

KOÇU, N.,

- 2012 “Sürdürülebilir Malzeme Bağlamında “Kerpiç” ve Çatı-Cephe Uygulamaları (Konya-Çavuş Kasabası Örneği)”, **6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu**, Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Görükle Kampüsü, Bursa.

KÖMÜRCÜOĞLU, E. A.,

- 1962 **Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç ve Kerpiç İnşaat Sistemleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.

KUZUCUOĞLU, C.,

- 2002 “The Environmental Frame in Central Anatolia from the 9th to 6th Millennia cal BC. An Introduction to the Study of Relations between Environmental Conditions and the Development of Human Societies”, In: **Anatolia, 10.000-5000 cal BC, The Neolithic of Central Anatolia**, ed. Frédéric Gérard and Lauren Thissen, Ege Yayınları, İstanbul, 33-58.

KUZUCUOĞLU, C., D. MOURALIS, A. TÜRKECAN,

- 2013 “Geomorphological Mapping as an Illustration of Geomorphological Evolution Reconstruction: The Example of the Çiftlik Plain in Cappadocia (Nigde)”, **Profesör Doktor İlhan Kayan’a Armağan**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir,

MARCINIAK, A., L. CZERNIAK,

- 2007 “Social transformations in the Late Neolithic and the Early Chalcolithic Periods in Central Anatolia”, **Anatolian Studies** 57, 115-130.

MELLAART, J.,

- 1962 “Excavations at Çatal Hüyük; First preliminary report, 1961”, **Anatolian Studies** 12, 41-65.
- 1963 “Excavations at Çatal Hüyük: First preliminary report, 1961”, **Anatolian Studies** 13, 39-119.
- 1965 “Çatal Hüyük West” **Anatolian Studies** 15, 135-156.
- 1970 **Excavations at Hacilar I-II**, Edinburg.
- 1975 **The Neolithic of the Near East**, Thames and Hudson, London.

MİYAKE, Y.,

- 2007 “Salat Camii Yanı”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 37-46.

● OLİVER, P.,

- 2003 **Dwellings**, Phaidon, London.

● OMURA, S.,

- 1995 “1993 Yılında İç Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, **XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 215-244..

ÖZBAŞARAN, M.,

2011 “Neolithic on the Plateau”, (Eds. S. R. Steadman, G. McMahon), **The Oxford Handbook of Ancient Anatolia**, Oxford University Press, 99-124.

2012 “Aşıklı”, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (Yay. Haz.) **The Nolithic in Turkey, New Excavations & New Research**, Vol. 3, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 135-158.

ÖZBAŞARAN, M., G. DURU,

2011 “Akarçay Tepe, A PPNB and PN Settlement in Middle Euphrates – Urfa”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 165,202.

ÖZBAŞARAN, M., M. MOLİST,

2007 “Akarçay Tepe, Orta Fırat’ta Neolitik Döneme Ait Bir Yerleşme”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.), **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 179,187.

ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, N. KAYACAN, B. ERDOĞU, H. BUITENHUIS,

2007 “Musular 1996-2004: Genel Değerlendirme”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.), **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 273-283.

2012 “Musular The 8th Millennium cal. BC Satellite Site Of Aşıklı”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 159-180.

ÖZBUDAK, O.,

- 2012 “Kapadokya MÖ 6. Binyıl Kronolojisinin Kayıp Halkası: Gelveri Çanak Çömleği Üzerine En Son Çalışmalar” **Colloquium Anatolicum XI**, 267-297.

ÖZDOĞAN, A.,

- 2007 “Çayönü”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.), **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 57-97.

ÖZDOĞAN, A., N.YALMAN,

- 2004 “Katkılı Kil Kaplar ve Çanak Çömlek: Çayönü Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Buluntuları Üzerinden Bir Yorum”, **TÜBA-AR VII**, 67-92.

ÖZDOĞAN, M.,

- 1979 **Fikirtepe**, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- 1996 “Pre-Bronze Age Sequence of Central Anatolia: An Alternative Approach”, U. Magen and M. Rashad (Yay. Haz.), **Wom Halys zum Euphrat: Thomas Beran zu Ehren**, Münster, Germany: Ugarit Verlag, 185-202.
- 1997 “Tarihöncesi Dönemde Trakya, Araştırma Projesinin 16. Yılında Genel Bir Değerlendirme”, **Anadolu Araştırmaları XIV**, 329-360.
- 1998 “Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya’da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları”, **TÜBA-AR 1**, 63-93.

- 2007a “Bazı Genellemeler-Öngörüler”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.), **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 441-458.
- 2007b “Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri”, M. Özdoğan ve N. Başgelen (yay.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 401-430.
- 2007c “Mezra – Teleilat”, **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 189-201.
- 2011 “Mezra – Teleilat”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithich in Turkey, Vol. 2**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 203-260.
- 2013 “Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme, and Aşağı Pınar”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithich in Turkey, Vol. 5**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 167-269.
- ÖZDOĞAN, M., A. ÖZDOĞAN, M. DAVIS,
1991 “1989 Yılı Çayönü Kazıları”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XII/1**, 71-86.
- ÖZDOĞAN, M., N. BAŞGELEN, P. KUNIHOLM,
2011 **The Neolithic in Turkey, Vol. 1**, Archaeology and Art Publications, İstanbul.

- 2012a **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul.
- 2012b **The Neolithic in Turkey, Vol. 4**, Archaeology and Art Publications, İstanbul.
- 2013 **The Neolithic in Turkey, Vol. 5**, Archaeology and Art Publications, İstanbul.
- ÖZDOĞAN, M., A. ÖZDOĞAN, I. CANEVA, M. DAVIS, A. KOYUNLU,
1993 “1991 Yılı Çayönü Kazıları”, **Kazı Sonuçları Toplantısı XIV/1**, 81-106.
- ÖZTAN, A.,
2002 “Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkıları”, **TÜBA-AR 5**, 55-69.
- 2007 “Köşk Höyük Niğde – Bor Ovası’nda Neolitik Bir Yerleşim”, **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı: Yeni kazılar, Yeni Bulgular**, (Yay. Haz.) M. Özdoğan - N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 223-235.
- 2012a “Köşk Höyük (1982-1991, 1995-2009)”, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)**, A. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkiran (Yay. Haz.), Ankara, 195-202.
- 2012b “Köşk Höyük A Neolithic Settlement in Niğde-Bor Plateau”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 3**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 31-70.

- ÖZTAN, A., M.ÖZBEK, M. ELİBÜYÜK, S. ÖZKAN,
2008 **Köşk Höyük Kazılarının Orta Anadolu’da Neolitik’ten Kalkolitiğe Geçiş Sürecine Katkıları**, Yayınlanmamış TÜBİTAK Raporu, Ankara.
- PASİNLİ, A., E. UZUNOĞLU, N. ATAKAN, Ç. GİRGİN, M. SOYSAL,
1994 “Pendik Kurtarma Kazısı”, **IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 147 – 163.
- RENFREW, C., J. E. DIXON, J. R. CANN,
1966 “Obsidian and Early Cultural Contact in the Near East”, **Proceedings of Prehistoric Society** 32, 30-72.
- RIDKY, J.,
2009 “Fragmentation and Secondary Use of the Manos and Metates from the Tepecik-Çiftlik”, **My Things Changed Things**, Praque.
- RIDKY, J., E. BIÇAKÇI,
2008 “A Part of Assemblage of Stone Artifacts from Tepecik-Çiftlik Site”, **Orientalia Antiqua Nova III**.
- ROODENBERG, J.,
1999 “Investigation at Menteşe Höyük in the Yenişehir Basin”, **Anatolica XXV**, 21-36.
- ROODENBERG, J., S. A. ROODENBERG,
2013 “Ilıpınar and Menteşe, Early Farming Communities in the Eastern Marmara”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 5**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 69-91.

- ROODENBERG, J., A von AS, L. JACOBS, M. H. WINJEN,
2003 “Early Settlement in the Plain of Yenişehir (NW Anatolia) The Basal Occupation Layers at Menteşe”, **Anatolica XXIX**, 17-59.
- SAGONA, A., P. ZIMANSKY,
2009 **Ancient Turkey**, Routledge, London and New York.
- SAĞLAMTİMUR, H.,
2012 “The Neolithic Settlement of Ege Gübre”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Neolithic in Turkey, Vol. 4**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 197-225.
- SCHOOP, U. D.,
2005 **Das Anatolische Chalkolithicum**, Ramshladen, Germany: Albert Griner Verlag.
- SİLİSTRELİ, U.,
1983 “Pınarbaşı ve Köşk Höyükleri”, **V. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 81-86.
- 1989 “Köşk Höyük’te bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan Figürleriyle Bezeli Kaplar”, **Belleten LIII/206**, 361-374.
- SLIMAK, L., B. DİNÇER,
2007 “Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu’da Tabakalanma Veren Bir İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi”, **TÜBA-AR X**, 33-47.
- TEKİN, H.,
2007 “Hakemi Use, Güneydoğu Anadolu’da Son Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Merkez”, M. Özdoğan - N. Başgelen (Yay. Haz.) **Türkiye’de Neolitik Dönem. Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya**

Yayılımı. Yeni kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 47-56.

- 2011 “Hakemi Use. A Newly Discovered Late Neolithic Site in Southeastern Anatolia”, M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (Yay. Haz.), **The Nolithic in Turkey, Vol. 1**, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 151-172.

THISSEN, L.,

- 2002 “The CANeW 14C databases, Anatolia, 10,000-5000 cal. BC”, **The Neolithic of Central Anatolia: Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millenia cal BC**, (Yay. Haz.) F. Gérard and L. Thissen, Ege Yayınlar, İstanbul, 299-338.

TODD, I.,

- 1966 “Preliminary Report on a Survey of Neolithic Sites in Central Anatolia”, **Türk Arkeoloji Dergisi 15.2**, 103-107.
- 1980 “The Prehistory of Central Anatolia I. The Neolithic Period”, **Studies in Mediterranean Archaeology 60**, Göteborg.

TOPRAK, V., M. C. G  NC  O  LU,

- 1993a “Ke  boyduran-Melendiz Fayı ve B  lgesel Anlamı”, **Yerbilimleri**, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Ara  tırma Merkezi B  lteni, Sayı 16, Ankara, 55-65.
- 1993b “Tectonic Control on the Development of the Neogene-Quaternary Central Anatolian Volcanic Province, Turkey”, **Geological Journal**, Vol. 28, 357-369.

UMURTAK, G.,

2000 “A Building Type of the Burdur Region from the Neolithic Period”, **Belleten LXIV**, Sayı 241, 683-706.

2005 “Burdur-Antalya Bölgesi’nde Neolitik Çağ Mimarlık Gelenekleri. Gözlemler-Genel Değerlendirmeler”, **Colloquium Anatolicum IV**, 1-15.

WOLDRING, H.,

2002 “Climate Change and the onset of Sedentism in Cappadocia”, **The Neolithic of Central Anatolia: Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia cal BC**, (Yay. Haz.) F. Gérard and L. Thissen, Ege Yayınları, İstanbul, 59-66.

YETK  N, E.,

2003 **Alteration Mapping by Remote Sensing: Application to Hasandağ – Melendiz Volcanic Complex**, Unpublished MA Thesis, Department of Geological Engineering, The Middle East Technical University.

ZREDA, M., A.    NER, M. A. SARIKAYA, C. ZWECK, S. BAYARI,

2011 “Remarkably Extensive Glaciation and Fast Deglaciation and Climate Change in Turkey Near the Pleistocene-Holocene Boundary”, **Geology**, November 2011; v. 39; no. 11, 1051-1054.

  evrimi  i Yararlanılan Kaynaklar:

Türkiye Arkeolojik Yerle  meleri   evrimi  i Veritabanı,

[http://tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=2702&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=2702&html=ages_detail_t.html&layout=web) (7 Aralık 2013).

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (21 Mart 2013).

http://ked.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52b786766f8211.67517071 (23 Aralık 2013).

EK: ŞEKİLLER

Şekil 51 – Yapı-1'in kuzeydoğudan görünüşü.

Şekil 52 – Yapı-1'in batıdan görünüşü.

Şekil 53 – Yapı-1’de ortaya çıkartılan fırın.

Şekil 54 – Yapı-2’de D mekânı.

Şekil 55 – Yapı-2’de AD mekânı.

Şekil 56 – Yapı-2’de AD mekânının doğudan görünüşü.

Şekil 57- Yapı 3'ün araba yolu kaldırılmadan önceki hali.

Şekil 58 – Yapı-3'te, araba yolu kaldırıldıktan sonra ortaya çıkan fırın ve depolama birimi.

Şekil 59 - Yapı-3'te F/Y işliği.

Şekil 60 – Yapı-3'te BP mekânı ve fırının arka duvarının kuzeyden görünümü.

Şekil 61 – Kuzey kesimi önceki kazı sezonlarında kaldırılmış olan Yapı 3'te fırının bulunduğu alkof ve BP mekânının yukarıdan görünümü.

Şekil 62 – Yapı 3’te AC mekânının batından görünümü.

Şekil 63 – Önde Yapı’3’e ait U ve AC mekânı, arkada Yapı-2’nin D ve AD mekânlarının bir kısmı görünmekte.

Şekil 64 – Yapı-4’ün yukarıdan görünümü.

Şekil 65 – Yapı 4’te, alkov içerisine inşa edilmiş fırın.

Şekil 66 – Yapı-4’te bulunan kerpiç depolama birimi.

Şekil 67 – Yapı-5’in doğudan görünüşü.

Şekil 68 – Yapı-5 ve ona ait kerpiç silolar. Bir alt evreye ait Yapı-4 ve ona ait fırın da görülmekte.

Şekil 69 – Yapı-6'nın güney kesiminin yukarıdan görünümü.

Şekil 70 – Yapı 6’da BR mekânı. Solda fırının taş döşemesi, ortada dikme desteği olarak kullanılmış taş ve sağda depolama birimine ait kalıntılar görülmekte.

Şekil 71 – Yapı 6’da BR mekânı. Solda depolama birimi kalıntıları, ortada kısmen korunmuş taban sıvası üzerinde dikme desteği olarak kullanılmış taş ve sağda çevresi dikine yerleştirilmiş taşlarla sınırlandırılmış platform görülmekte.

Şekil 72 – Yapı 6’da BN mekânının doğudan görünümü.

Şekil 73 - Yapı 6’da BN mekânında ocak olarak kullanılmış olması muhtemel yapı donanımı ile kapı geçidinin kapatılması için üst üste dizilmiş taşlar.

Şekil 74 – Yapı-7’nin yukarıdan görünümü.

Şekil 75 – Yapı-7’de kerpiçten inşa edilmiş depolama birimi.

Şekil 76 – Yapı 7’de kerpiç duvarlı depolama biriminin altındaki kerpiç sıva ve onun da altındaki çakıl döşeme görülmekte.

Şekil 77 – Yapı-8’in batıdan görünüşü.

Şekil 78 – Yapı-10'un kuzey duvarı, batısındaki alkof ve fırının taş döşemesi.

Şekil 79 – Yapı 10'un kazısı sırasında kuzeyden görünümü. Arka planda Yapı-2'deki D mekânına ait taş döşeme görülmekte.

Şekil 80 – Yapı-11’in yukarıdan görünümü.

Şekil 81 – Yapı-3, Yapı-2 ve Yapı-13’ün güneyden görünüşü.

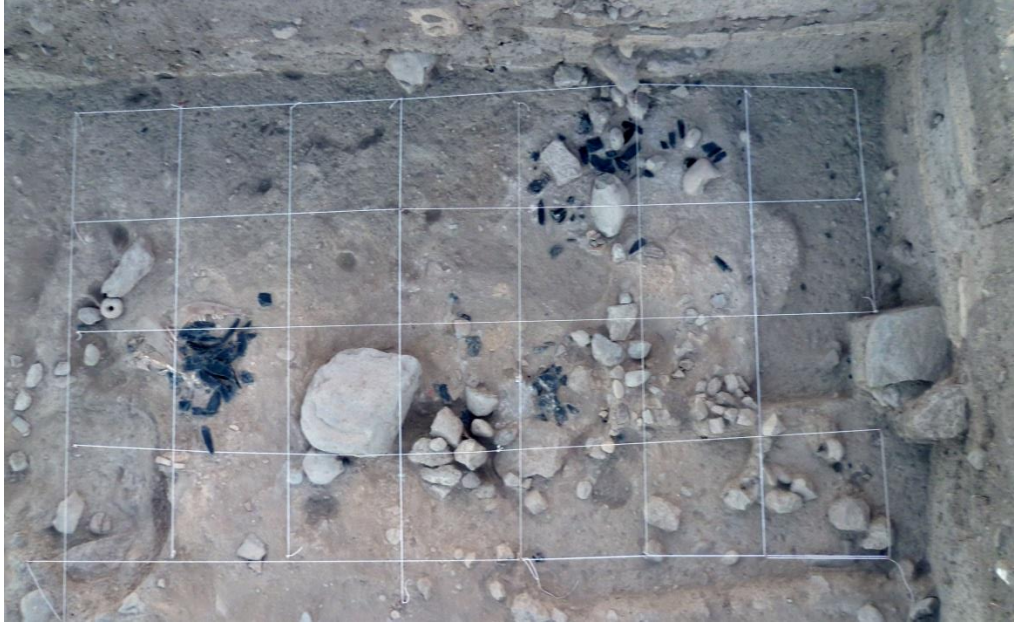
Şekil 82 – Yapı 14 ve yeni ortaya çıkmaya başlayan Yapı-5'in yukarıdan görünümü.

Şekil 83 – BN mekânının kuzeyinde, 4. tabakaya ait AK mekânının duvarı üzerine inşa edilmiş 3. tabaka duvarının kuzeyden görünüşü.

Şekil 84 – Yapı-3'ün doğusunda açık alan kullanımı ile ilgili dağınık buluntular.

Şekil 85 – 16 M açmasında bulunan 3.2a evresine ait obsidiyen işliğı.

Şekil 86 – 16L ve 17 L açmalarındaki 3. tabaka yapılarının genel görünümü.

Şekil 87 – 16-18K açmalarında ortaya çıkartılan 3.tabaka yapılarına batıdan genel bakış.

Şekil 88 – 16-18 J açmalarına doğudan genel bakış; önde 3. tabaka, arka planda ise 2. tabaka yapıları görülmekte.

Şekil 89 – 17J-17K açmalarında 3. tabaka yapılarına güneyden bakış.

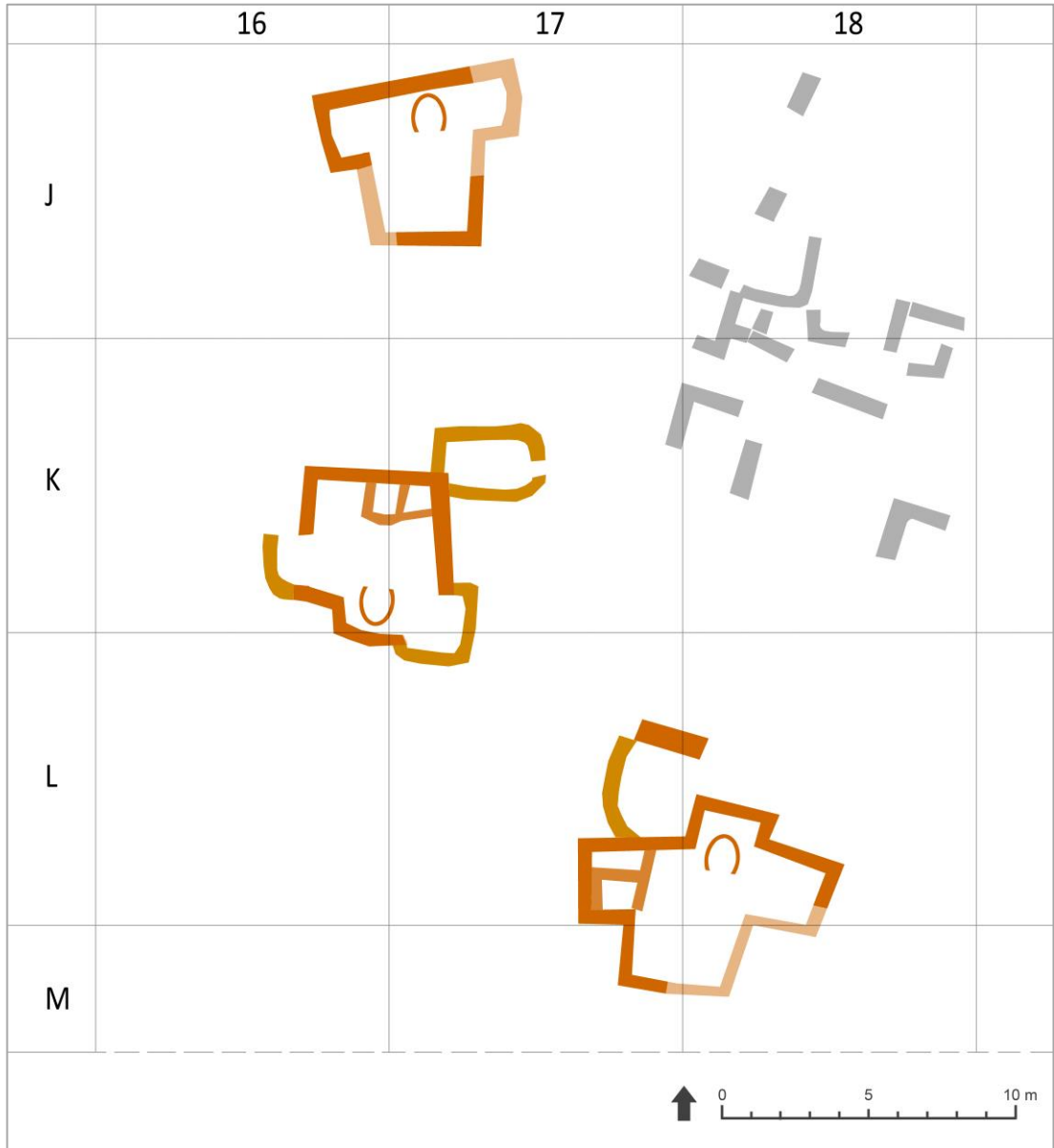
Şekil 90 – Tepecik-Çiftlik’te 2009 kazı sezonunda çekilmiş hava fotoğrafı; höyüğün kuzey sınırı ve kazı alanı görülmekte.

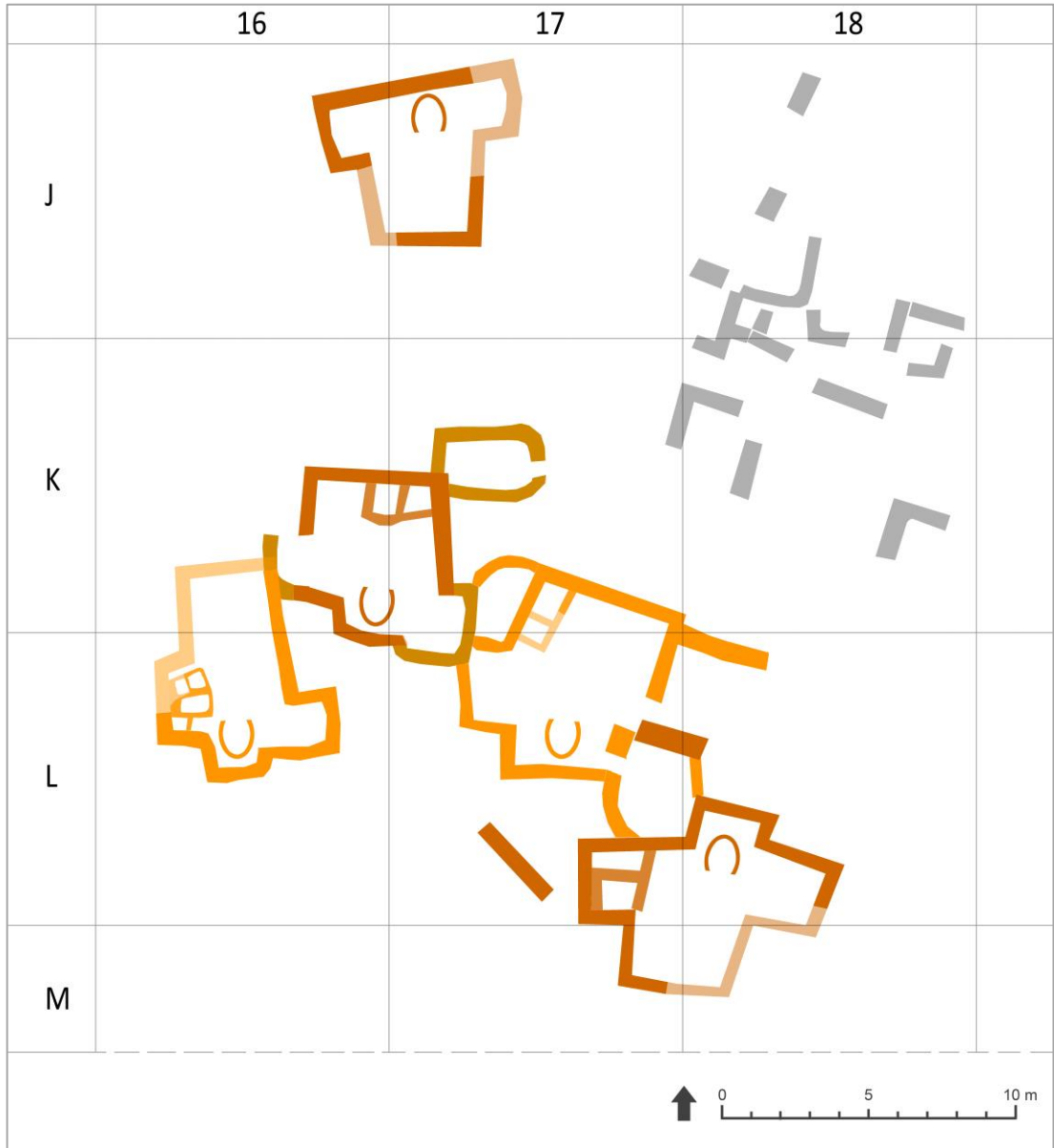
Şekil 91 – 3. tabakada ele geçen çeşitli kerpiç sıva örnekleri. Sol üstte Yapı-7’de çakıl döşeme üzerine yapılmış kerpiç sıva, sağ üstte ve altta 3. Tabaka dolgularında ele geçen kerpiç taban örnekler, sol altta ise Yapı-5’te bulunan kerpiç kutunun duvarından alınmış bir örnek görülmekte.

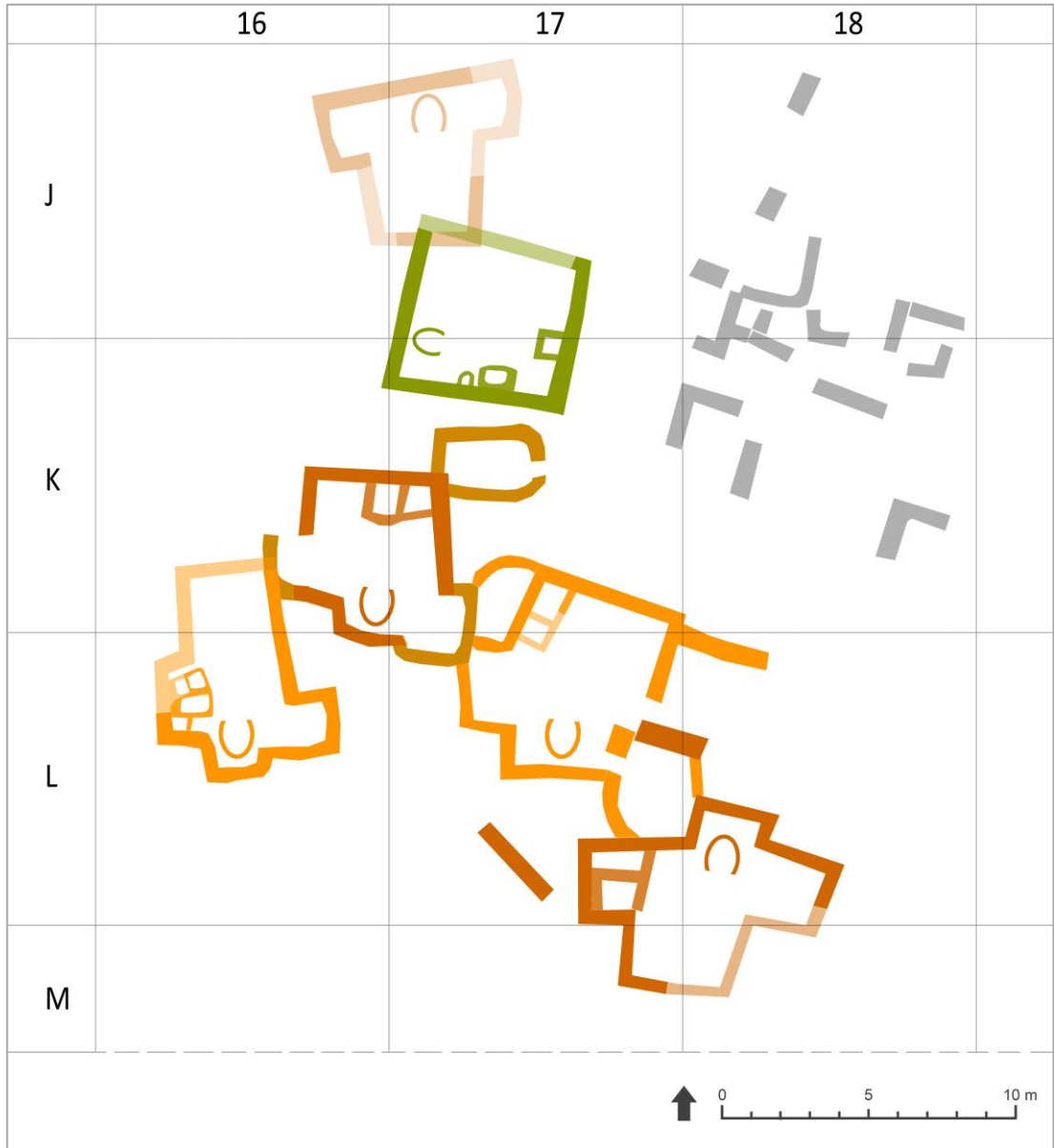
Şekil 92 – 3.2c evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 93 – 3.2b evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 94 – 3.2a evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 95 – 3.1c evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 96 – 3.1b evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 97 – 3.1a evresinde yerleşmenin şematik planı.

Şekil 98 – 3. tabakanın tüm evrelerini içeren yerleşme planı.